

Y Pwyllgor Deisebau

Lleoliad:
Ystafell Bwyllgora 1 – y Senedd

Dyddiad:
Dydd Mawrth, 16 Gorffennaf 2013

Amser:
09:00

Cynulliad
Cenedlaethol
Cymru

National
Assembly for
Wales

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch a:

Naomi Stocks
Clerc y Pwyllgor
029 2089 8421
deisebau@cymru.gov.uk

Sian Giddins
Dirprwy Clerc y Pwyllgor
029 2089 8998
deisebau@cymru.gov.uk

Agenda

1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau a dirprwyon

Trafod y sesiwn dystiolaeth a gynhaliwyd ar 2 Gorffennaf 2013

2 P-04-456 Dementia – Gallai hyn ddigwydd i chi (09:00 – 09:10)
(Tudalennau 1 – 172)

3 Deisebau newydd (09:10 – 09:20)

3.1 P-04-494 Rhaid sicrhau bod prostadectomi laparosgopig gyda chymorth robotig ar gael i ddynton yng Nghymru yn awr (Tudalen 173)

3.2 P-04-495 Rhoi Terfyn ar Fasnachu mewn Pobl a Chaethwasiaeth yng Nghymru (Tudalen 174)

4 Y wybodaeth ddiweddaraf am ddeisebau blaenorol (09:20 – 10:00)

4.1 P-04-483 Polisi Cymraeg Clir / Plain English ar gyfer pob cyfathrebiad y Cynulliad Cenedlaethol a Llywodraeth Cymru (Tudalennau 175 – 304)

Iechyd

4.2 P-04-362 Gwasanaethau Ambiwylans yn Nhrefynwy (Tudalennau 305 – 308)

Cyfoeth Naturiol a Bwyd

- 4.3 P-04-343 Atal dinistrïo mwynderau ar dir comin – Ynys Môn (Tudalennau 309 – 314)
- 4.4 P-04-385 Deiseb ar ryddhau balw̃ns a lanternau (Tudalennau 315 – 321)

Yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth

- 4.5 P-03-240 Diogelwch ar ffordd yr A40 yn Llanddewi Felffre (Tudalennau 322 – 323)
- 4.6 P-04-319 Deiseb ynghylch Traffig yn y Drenewydd (Tudalennau 324 – 325)
- 4.7 P-04-393 Grŵp Gweithredu Ffordd Osgoi Llanymynech a Phant (Tudalennau 326 – 327)

Tai ac Adfywio

- 4.8 P-04-365 Diogelu adeiladau nodedig ar safle hen Ysbyty Canolbarth Cymru (Tudalen 328)
- 4.9 P-04-422: Ffracio (Tudalennau 329 – 331)
- 4.10 P-04-461 Achub Pwll Padlo Pontypridd (Tudalennau 332 – 335)
- 4.11 P-04-480 Mynd i'r afael â Safon Tai Myfyrwyr yn y Sector Preifat (Tudalennau 336 – 342)

Cyllid

- 4.12 Gwariant a Refeniw'r Llywodraeth yng Nghymru (Tudalennau 343 – 345)

Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth

- 4.13 P-04-478 Pecyn gwybodaeth syml i bawb yng Nghymru yn esbonio sut y gallant sefyll fel ymgeisydd (Tudalen 346)
- 4.14 P-04-482 Hysbysfyrddau cyhoeddus ar draws Cymru i roi gwybod i'r cyhoedd pwy yw eu cynrychiolwyr gwleidyddol (Tudalennau 347 – 350)

5 P-04-452 Hawliau Cyfartal i Bobl Ifanc Tiwb-borthedig: Sesiwn dystiolaeth (10:00 – 10:30) (Tudalennau 351 – 352)

Dr Tymandra Blewett-Silcock, Prif Ddeisebydd

Trafod y sesiwn dystiolaeth

6 P-04-452 Hawliau Cyfartal i Bobl Ifanc Tiwb-borthedig: Trafod y sesiwn dystiolaeth (10:30 – 10:45)

P-04-456: Dementia – Gallai hyn ddigwydd i chi

Geiriad y ddeiseb:

Rydym ni, sydd wedi llofnodi isod, yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru:

i. I roi terfyn ar wahaniaethu yn erbyn dioddefwyr dementia yng Nghymru sy'n gwneud cais am Arian Gofal Parhaus y GIG, drwy ganiatáu i'r categori gwybyddiaeth o angen (a elwir yn barth) godi i lefel Difrifol yn y fersiwn Gymraeg o'r Offeryn Gwneud Penderfyniadau. Byddai hyn yn ei gwneud yn gydnaws â'r fersiwn Saesneg; a

ii. Bod Byrddau Iechyd Lleol uniongyrchol yn gweithredu'r Fframwaith Cenedlaethol ar gyfer Arian Gofal Parhaus y GIG, yn gywir, o ran cymhwysedd cleifion a heb ystyried cyfyngiadau cyllidebol.

Prif ddeisebydd: Helen Jones

Ysytirwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 19 Chwefror 2013

Nifer y llofnodion: 1413

Date: 17 June 2013
Our ref: HVT/1900/fgb
Page: 1 of 2

Mr William Powell AM
Chair
Petitions Committee
National Assembly for Wales
Cardiff Bay
Cardiff CF99 1NA

Dea William,

Thank you for your letter of 12 June 2013 concerning the petition you are considering in relation to Continuing NHS Healthcare (CHC). I enclose a copy of my report on the Implementation of the National Framework for CHC which was published on 13 June 2013.

I would confirm that my report details the differences between the decision support tool that is used to assist decision making on CHC eligibility in Wales and England. Specifically the report deals with the differences in the way cognition needs are treated (paragraphs 1.24 to 1.27). I also recommend that the Welsh Government reviews the differences between Wales and England, particularly in respect of cognition (recommendation 4b, page 15).

My review team did not find any direct evidence that CHC eligibility decisions are being influenced or determined by budgetary constraints. My report did identify a recent reduction in the number of CHC cases and expenditure, but that the extent to which the Framework or the way it has been implemented has contributed to the reduction is not clear (paragraphs 1.18 to 1.41). However, the report did conclude that more needs to be done to ensure all cases are dealt with fairly and consistently (Part 2 of the report). My report includes a number of recommendations for the Welsh Government aimed at improving consistency, including:

- a) reconsidering the use of a screening tool – to help ensure that all people who should be assessed for CHC are indeed assessed (recommendation 4a, page 15); and
- b) establishing peer review arrangements – to help ensure decisions on eligibility are consistent between different health boards (recommendation 5a, page 16).

Date: 17 June 2013
Our ref: HVT/1900/fgb
Page: 2 of 2

I would also confirm that the Alzheimer's Society provided written evidence to my review team on these matters, references to which are included in paragraphs 1.26 and 3.16 of the report.

Finally, should you think that a meeting with my review team about the report would be helpful to the petitions committee, then please do not hesitate to get in touch.

HUW VAUGHAN THOMAS
AUDITOR GENERAL FOR WALES

Enc

WALES **AUDIT** OFFICE
SWYDDFA **ARCHWILIO** CYMRU

13 Mehefin 2013
www.wao.gov.uk

Gweithredu'r Fframwaith Cenedlaethol ar gyfer Gofal Iechyd Parhaus y GIG

Tudalen 4

Gweithredu'r Fframwaith Cenedlaethol ar gyfer Gofal Iechyd Parhaus y GIG

Rwyf wedi llunio'r adroddiad hwn i'w gyflwyno i'r Cynulliad Cenedlaethol o dan Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006.

Yr aelodau o staff yn Swyddfa Archwilio Cymru a'm cynorthwyodd wrth baratoi'r adroddiad hwn oedd Steve Ashcroft, Anne Beegan a Joy Rees, o dan arweiniad Paul Dimblebee.

Huw Vaughan Thomas
Archwilydd Cyffredinol Cymru
Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd
CF11 9LJ

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gwbl annibynnol ar y Cynulliad Cenedlaethol a'r Llywodraeth. Mae yntau'n archwilio ac yn ardystio cyfrifon Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus a noddir ganddi ac sy'n gysylltiedig â hithau gan gynnwys cyrff y GIG yng Nghymru. Mae ganddo hefyd y pŵer statudol i gyflwyno adroddiadau i'r Cynulliad Cenedlaethol ar economi, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd y defnydd a wna'r sefydliadau hynny o'u hadnoddau wrth gyflawni eu swyddogaethau, a sut y gallent wella'r defnydd hwnnw.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn penodi archwilyddwr i gyrrff llywodraeth leol yng Nghymru, yn cynnal ac yn hyrwyddo astudiaethau gwerth am arian yn y sector llywodraeth leol ac yn asesu cydymffurfiaeth â gofynion gwerth gorau o dan Raglen Gwella Cymru. Fodd bynnag, er mwyn amddiffyn sefyllfa gyfansoddiadol llywodraeth leol, nid yw'n cyflwyno adroddiadau i'r Cynulliad Cenedlaethol sy'n ymwneud yn benodol â gwaith llywodraeth leol ei hun heblaw am pan fo angen gwneud yn ôl statud.

Yr Archwilydd Cyffredinol Cymru a'i staff gyda'i gilydd yw Swyddfa Archwilio Cymru. Am ragor o wybodaeth am Swyddfa Archwilio Cymru, ysgrifennwch at yr Archwilydd Cyffredinol yn y cyfeiriad uchod, ffôn 02920 320500, e-bost: info@wao.gov.uk, neu gweler y wefan www.wao.gov.uk

© Archwilydd Cyffredinol Cymru 2013

Cewch aildefnyddio'r cyhoeddiad hwn (heb gynnwys y logos) yn rhad ac am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng. Rhaid i chi ei aildefnyddio'n gywir ac nid mewn cyd-destun camarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint Archwilydd Cyffredinol Cymru a rhaid rhoi teitl y cyhoeddiad hwn. Lle nodwyd deunydd hawlfraint unrhyw drydydd parti bydd angen i chi gael caniatâd gan ddeiliaid yr hawlfraint dan sylw cyn ei aildefnyddio.

**Cyflwynwyd yr adroddiad i Gynulliad Cenedlaethol Cymru
gan Archwilydd Cyffredinol Cymru ar 13 Mehefin 2013**

Crynodeb	6
Argymhellion	15

1 Datblygodd Llywodraeth Cymru'r Fframwaith GIP i helpu i sicrhau bod pobl yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson, ond gellid gwella sawl agwedd ar y Fframwaith a monitro ei effaith yn fwy gofalus	17
Mae polisïau a chanllawiau Llywodraeth Cymru ar GIP wedi'u diwygio i adlewyrchu dyfarniadau cyfreithiol allweddol a sicrhau bod pobl yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson	17
Nid yw rhai agweddau ar y Fframwaith yn ddigon clir ac mae yna rai gwahaniaethau allweddol rhwng y dull a ddefnyddir yng Nghymru a'r dull a ddefnyddir yn Lloegr	19
Nid yw'n glir i ba raddau y mae'r Fframwaith neu'r ffordd y mae wedi'i weithredu wedi cyfrannu at y gostyngiad diweddar yn nifer yr achosion o GIP a gwariant	24
Mae'r Fframwaith yn cael ei oruchwylio'n weithredol ond mae diffyg arweinyddiaeth strategol	29

2 Mae'r Fframwaith wedi darparu nifer o fanteision, ond nid yw ar waith yn llawn ledled Cymru ac nid oes trefniadau diogelu ar waith yn llawn i sicrhau bod penderfyniadau'n deg a chyson o fewn a rhwng byrddau iechyd	31
Mae trefniadau llywodraethu byrddau iechyd mewn perthynas â GIP wedi'u cryfhau, ond dim ond sicrwydd cyfyngedig a geir ganddynt fod pobl yn cael eu trin yn gyson a theg	31
Mae'r Fframwaith wedi rhoi sail i asesiad mwy cyson o anghenion gofal a phenderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, er bod trefniadau lleol yn amrywio ledled Cymru ac nid ydynt bob amser yn bodloni gofynion y Fframwaith	37
Mae trefniadau ar gyfer adolygu cymhwysedd parhaus i gael GIP wedi'u cryfhau, ond nid yw'r achosion bob amser yn cael eu hadolygu mor gyson neu mor gadarn ag sy'n ofynnol gan y Fframwaith	47

Mae effeithiolrwydd y cydweithio rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn amrywio'n fawr 51

Mae yna dystiolaeth gymysg ar i ba raddau y mae unigolion a'u teuluoedd yn rhan o'r broses asesu, ac mae'r prosesau ar gyfer sicrhau a chofnodi caniatâd hyddysg ac asesu galluedd meddyliol yn anghyson iawn 54

3 Mae yna risg sylweddol na fydd y prosiect cenedlaethol i fynd i'r afael ag ôl-hawliadau am GIP yn prosesu'r holl achosion erbyn y dyddiad terfyn y cytunwyd arno, ac mae tagfa newydd o ôl-hawliadau wedi datblygu mewn byrddau iechyd 59

Nid yw llawer o'r heriau sy'n ymwneud â chymhwysedd i gael GIP wedi cael sylw prydlon ac, er bod dyddiad terfyn wedi'i bennu ers amser maith ar gyfer cwblhau'r achosion y mae'r tîm prosiect yn ymdrin â nhw, nid oes dyddiad terfyn wedi'i bennu ar gyfer yr achosion y mae'r byrddau iechyd yn ymdrin â nhw 59

Prin yw'r cynnydd a wnaed gan y prosiect cenedlaethol ar gyfer mynd i'r afael ag ôl-hawliadau ac, er gwaethaf cyllid ychwanegol a sicrwydd gan Fwrdd Addysgu Iechyd Lleol Powys y caiff pob hawliad ei glirio erbyn y dyddiad terfyn ym mis Mehefin 2014, credwn fod yna risg sylweddol na fydd y targed hwn yn cael ei gyflawni 64

Mae byrddau iechyd yn ei chael hi'n anodd mynd i'r afael â'r ôl-hawliadau y maent yn gyfrifol am eu prosesu 67

Atodiadau

Atodiad 1 - Dulliau astudio 74

Atodiad 2 - Amserlen digwyddiadau allweddol 76

Atodiad 3 - Dulliau gweithredu GIP a thalu am ofal cymdeithasol ledled y DU 79

Atodiad 4 - Gwella'r Fframwaith 81

Geirfa 82

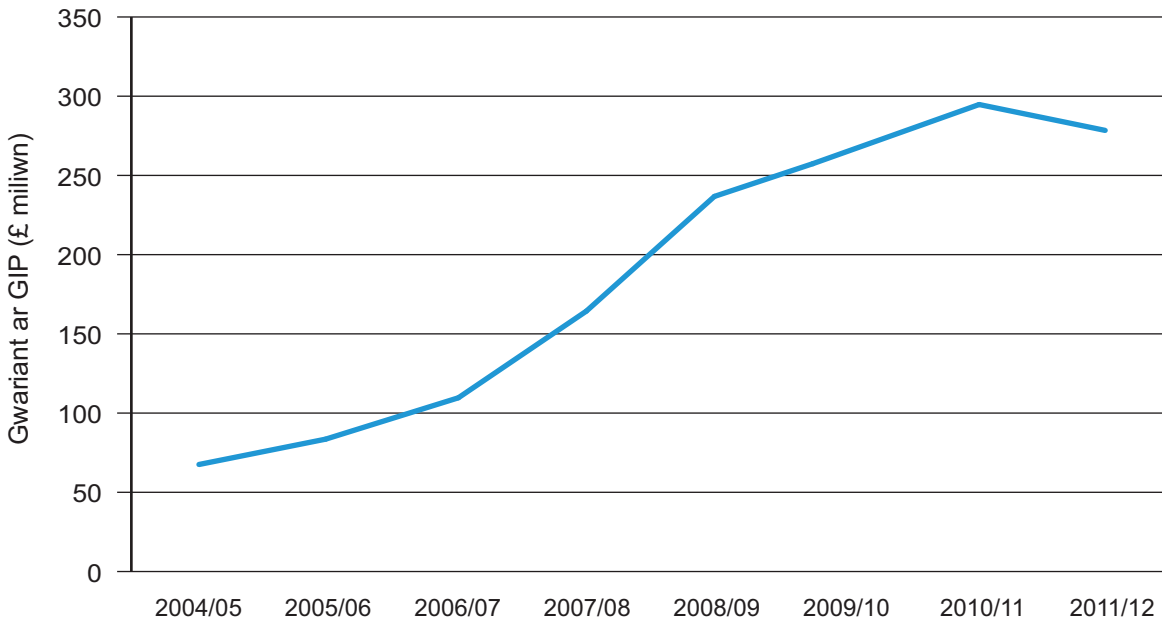
Crynodeb

- 1 Mae angen gofal a chymorth dros gyfnod estynedig ar rai o ganlyniad i anabledd, damwain neu salwch. Mae gwasanaethau iechyd am ddim i bawb yn y man darparu ond, yn dibynnu ar anghenion neu amgylchiadau ariannol unigolyn, efallai y codir tâl am wasanaethau a ddarperir neu a ariennir gan awdurdodau lleol.
- 2 Os asesir bod gan unigolyn angen iechyd sylfaenol, bydd yn gymwys i gael Gofal Iechyd Parhaus (GIP) y GIG, sef pecyn o ofal a chymorth a ddarperir i ddiwallu holl anghenion aseddig unigolyn, gan gynnwys anghenion corfforol, iechyd meddwl a gofal personol. Er y darperir GIP yn hirdymor yn aml, gall fod yn ofal cyfnodol, gyda rhai pobl yn symud i mewn ac allan o fod yn gymwys. Nododd byrddau iechyd fod 5,447 o bobl Cymru'n derbyn GIP ar 31 Mawrth 2012.
- 3 Pan fydd rhywun yn gymwys i gael GIP, y GIG fydd yn gyfrifol am ariannu'r pecyn iechyd a gofal cymdeithasol llawn. Os yw'r unigolyn yn byw gartref, bydd y GIG yn talu am ofal iechyd a gofal cymdeithasol, ond nid yw hyn yn cynnwys costau bwyd, llety na chymorth cyffredinol. Os yw'r unigolyn yn gymwys i gael GIP ac yn byw mewn cartref gofal, bydd y GIG yn talu ffioedd y cartref gofal, gan gynnwys bwyd a llety.
- 4 Pan fydd unigolyn yn gymwys i gael GIP, bydd cyfrifoldebau'r awdurdodau lleol yn parhau. Mae'r rhain yn cynnwys rôl asesu ac adolygu, darparu gwasanaethau gwaith cymdeithasol a chymorth i gynhalwyr a diwallu anghenion tai ac addysgol.
- 5 Hyd yn oed os na fydd unigolyn yn gymwys i gael GIP, gall fanteisio ar bob math o wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol yr un fath. Gall hyn gynnwys y GIG yn talu am elfen nyrsio'r gofal a ddarperir i rywun mewn cartref gofal, sef gofal nyrsio a ariennir gan y GIG. Nododd byrddau iechyd fod 5,887 o bobl Cymru'n derbyn gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ar 31 Mawrth 2012. Fodd bynnag, gydag unrhyw ofal a ddarperir gan wasanaethau cymdeithasol, megis gofal personol a lle mewn cartref gofal, efallai y codir tâl yn dibynnu ar incwm, cynilion ac asedau cyfalaf yr unigolyn. Felly, i rai, gall penderfyniad sy'n nodi nad ydynt yn gymwys i gael GIP gael effaith ariannol sylweddol arnynt, gyda chostau gofal yn cael eu talu o'u cynilion neu drwy werthu eu cartref.
- 6 Mae'r gwaith o ariannu GIP yn rhoi pwysau sylweddol ar wariant y GIG yng Nghymru. Cynyddodd y gwariant yn sylweddol o £66 miliwn yn 2004-05 i £295 miliwn yn 2010-11, cyn gostwng am y tro cyntaf i £278 miliwn yn 2011-12¹ (Ffigur 1). Erbyn hyn, gwariant ar GIP yw pump y cant o gostau gweithredu net y byrddau iechyd. Mae gwariant ar ofal nyrsio a ariennir gan y GIG dros yr un cyfnod wedi bod yn llai anwadal, yn amrywio o £32 miliwn y flwyddyn a £40 miliwn y flwyddyn. Mae'r cynnydd hanesyddol yn y gwariant ar GIP yn adlewyrchu'r dyfarniadau allweddol a niferus gan y llysoedd sydd wedi arwain at newidiadau i ganllawiau polisi a meini prawf cymhwysedd.

1 Dadansoddiad Swyddfa Archwilio Cymru o gyfrifon terfynol y byrddau iechyd.

Ffigur 1 - Gwariant ar GIP gan fyrrddau iechyd rhwng 2004-05 a 2011-12

Noder

Nid yw hyn yn cynnwys unrhyw addasiadau o fewn y flwyddyn ar gyfer unrhyw atebolwydd posibl yn y dyfodol o ganlyniad i heriau i achosion o'r gorffennol y dyfarwyd eu bod yn anghymwys

Ffynhonnell: Dadansoddiad Swyddfa Archwilio Cymru o gyfrifon terfynol y byrddau iechyd rhwng 2004-05 a 2011-12

7 Yn ogystal, mae poblogaeth sy'n heneiddio sydd â gwell cyfraddau goroesi yn debygol o arwain at gynnydd dros amser yn nifer y bobl ag anghenion gofal cymhleth a hirdymor. Disgwylir y bydd nifer y bobl dros 65 oed yng Nghymru yn codi o 558,000 (18.6 y cant o'r boblogaeth) i 864,000 (25.6 y cant) erbyn 2035.² Yn Lloegr, rhagwelir y bydd gwariant cyhoeddus ar wasanaethau cymdeithasol a gofal iechyd parhaus ar gyfer pobl dros 65 oed yn cynyddu 37 y cant mewn termau real rhwng 2010 a 2022³.

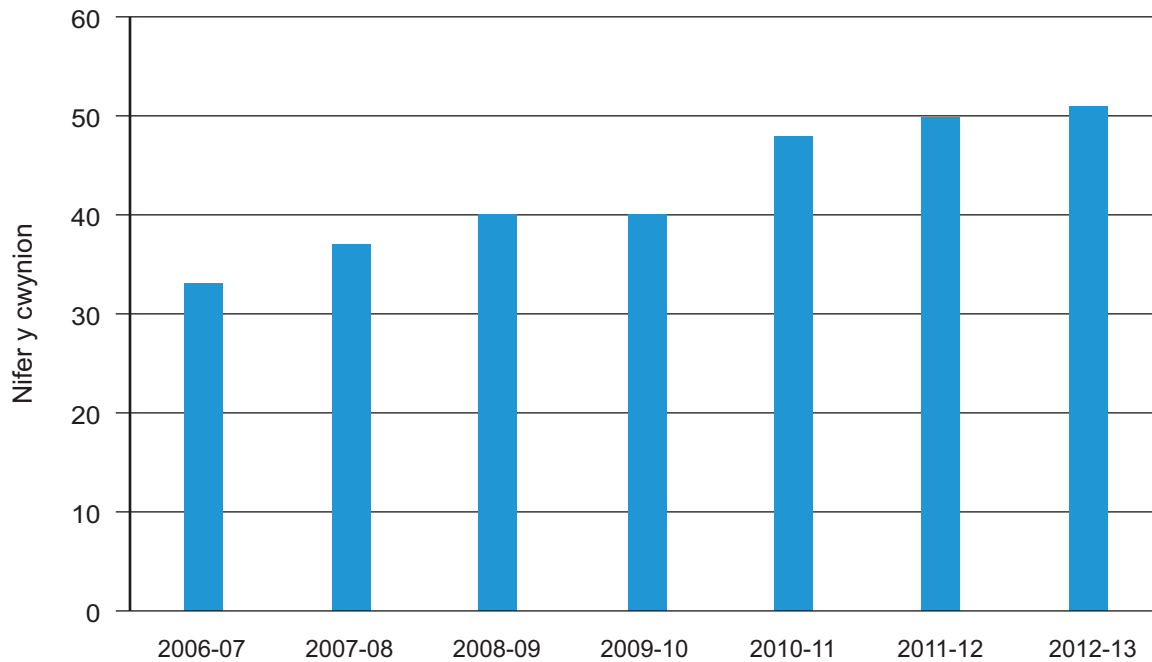
8 Cafwyd pryderon ynglŷn â chysondeb a thegwch penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, ac mae nifer

fawr o'r ôl-hawliadau wedi'u cyflwyno i fyrrddau iechyd yn herio penderfyniadau cynharach ynglŷn â chymhwysedd. Mae nifer y cwynion a dderbynnir gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru mewn perthynas â GIP wedi cynyddu, o 33 yn 2006-07 i tua 50 o achosion ym mhob un o'r tair blynedd ddiwethaf (Ffigur 2). Er nad yw nifer y cwynion wedi amrywio'n sylweddol dros y tair blynedd ddiwethaf, mae natur y cwynion wedi newid. Yn ogystal â chwynion ynglŷn â phenderfyniadau cymhwysedd, mae'r ombwdsmon bellach yn derbyn mwy o gwynion ynglŷn â threfniadau gweinyddu rhai hawliadau unwaith y mae cymhwysedd wedi ei sefydlu.

² Bwletin Ystadegol Llywodraeth Cymru, SB 103/2011, *Amcanestyniadau Poblogaeth Cenedlaethol Cymru ar sail 2010*

³ Care for older people, *Projected expenditure to 2022 on social care and continuing health care for England's older population*, Ymddiriedolaeth Nuffield, Rhagfyr 2012

Ffigur 2 - Nifer y cwynion mewn perthynas â GIP a dderbynnir gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru

Noder

Mae'r ffigur ar gyfer 2012-13 yn amcanestyniad sy'n seiliedig ar y ffigurau a dderbyniwyd hyd at fis Tachwedd 2012

Ffynhonnell: Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, Tachwedd 2012

9 Mewn ymateb i bwysau ariannol a phoblogaeth sy'n heneiddio, mae Llywodraeth Cymru wedi cymryd nifer o gamau. Mae'r rhain yn cynnwys sefydlu bwrdd rhaglen genedlaethol GIP i sicrhau gwelliannau i ddulliau rheoli GIP. Roedd cylch gwaith y bwrdd rhaglen yn cynnwys nodi cyfleoedd i ad-drefnu gwasanaethau, creu darpariaeth fwy cost-effeithiol a datblygu gwybodaeth ariannol gymharol fwy cadarn am GIP. Erbyn hyn, mae'r bwrdd rhaglen wedi'i ddiddymu ac mae rhai o'i gyfrifoldebau wedi'u mabwysiadu gan Grŵp Llywio Cenedlaethol ar gyfer Gofal Cymhleth.

10 Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru fframwaith diwygiedig ar gyfer GIP (y Fframwaith) ym mis Mai 2010, i'w roi ar waith erbyn 16 Awst 2010⁴. Mae'r Fframwaith yn cwmpasu oedolion ac yn amlinellu polisi diwygiedig Llywodraeth Cymru ar gyfer cymhwysedd i gael GIP a chyfrifoldebau byrddau iechyd ac awdurdodau lleol. Mae'r Fframwaith yn amlinellu proses ar gyfer y GIG, yn gweithio mewn partneriaeth gydag awdurdodau lleol, i asesu anghenion iechyd, penderfynu ar gymhwysedd i gael GIP a darparu gofal priodol. Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ganllawiau ar wahân ar gyfer gofal parhaus plant a phobl ifanc ym mis Tachwedd 2012⁵.

⁴ Gofal Iechyd Parhaus y GIG, Y Fframwaith Gweithredu Cenedlaethol yng Nghymru, Mai 2010, cylchlythyr Llywodraeth Cymru

⁵ Canllawiau ar gyfer Gofal Parhaus i Blant a Phobl Ifanc, Llywodraeth Cymru, Tachwedd 2012

- 11 Canolbwyntiodd ein harchwiliad ar sut roedd y Fframwaith yn cael ei weithredu yn achos oedolion. Ni archwiliwyd yn fanwl yr agweddau hynny ar ddarparu GIP, megis ad-drefnu gwasanaethau, a oedd yn cael eu datblygu gan y bwrdd rhaglen. Wrth lansio'r Fframwaith yn 2010, ymrwymodd Llywodraeth Cymru i adolygu sut roedd yn cael ei weithredu. Felly, mae'r adroddiad hwn yn amserol oherwydd gall lywio adolygiad arfaethedig Llywodraeth Cymru.
- 12 Aethom ati i geisio ateb y cwestiwn: 'A yw'r Fframwaith ar gyfer gweithredu GIP yn effeithiol o ran sicrhau bod unigolion yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson?' Disgrifir ein methodoleg yn **Atodiad 1**, ac rydym wedi amlinellu llinell amser o ddiwyddiadau allweddol yn **Atodiad 2**.
- 13 Ar y cyfan, daethom i'r casgliad fod y Fframwaith GIP wedi sicrhau rhai gwelliannau, ond bod angen gwneud mwy i sicrhau bod pobl yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson. Er mwyn helpu byrddau iechyd i fodloni gofynion y Fframwaith, rydym wedi datblygu a chyhoeddi rhestr wirio hunanasesu a gwella ar wahân i'r adroddiad hwn. Y nod yw helpu byrddau iechyd unigol i nodi beth sy'n gweithio'n dda a ble y dylid targedu camau unioni.

Datblygodd Llywodraeth Cymru y Fframwaith GIP i helpu i sicrhau bod pobl yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson, ond gellid gwella sawl agwedd ar y Fframwaith a monitro ei effaith yn fwy gofalus

- 14 **Mae polisiau a chanllawiau Llywodraeth Cymru ar GIP wedi'u diwygio i adlewyrchu dyfarniadau cyfreithiol allweddol a sicrhau bod pobl yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson.** Cyhoeddwyd y Fframwaith cenedlaethol cyntaf ar gyfer GIP yn 2004 ond, yn sgil newid sylweddol i gyfraith achosion yn 2006, rhaid oedd datblygu Fframwaith diwygiedig. Cafwyd cryn oedi wrth i Lywodraeth Cymru weddnewid y Fframwaith GIP, a chyhoeddwyd fersiwn terfynol ym mis Mai 2010.
- 15 Mae yna dystiolaeth glir o anghysondeb wrth benderfynu cymhwysedd i gael GIP ledled Cymru cyn cyflwyno'r Fframwaith diwygiedig. Gwnaeth y byrddau iechyd ddarpariaethau o £35.1 miliwn yn eu cyfrifon ar gyfer 2011-12 ar gyfer costau amcangyfrifedig yn y dyfodol o ganlyniad i unigolion yn herio penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP sy'n ymwneud ag achosion cyn y Fframwaith nad ydynt wedi'u cwblhau eto.
- 16 Mae'r Fframwaith diwygiedig yn darparu dulliau a chanllawiau manwl ar gyfer byrddau iechyd er mwyn ceisio sicrhau tegwch a chysondeb wrth asesu a gwneud penderfyniadau. Mae asesiad amlddisgyblaethol o anghenion iechyd unigolyn sy'n llywio'r gwaith o gwblhau Offeryn Cefnogi Penderfyniadau (DST) yn rhan annatod o'r trefniadau hyn. Nod y DST yw sicrhau bod yr ystod lawn o ffactorau sy'n dylanwadu ar gymhwysedd unigolyn i gael GIP yn cael eu hystyried wrth wneud penderfyniadau.

- 17 Nid yw rhai agweddau ar y Fframwaith yn ddigon clir ac mae yna rai gwahaniaethau allweddol rhwng y dull a ddefnyddir yng Nghymru a'r dull a ddefnyddir yn Lloegr.** Mae yna ddiffyg canllawiau penodol ar sut y dylid defnyddio'r Fframwaith mewn perthynas â phobl ag anabledd dysgu neu broblem iechyd meddwl. Mae angen canllawiau cliriach hefyd ar drefniadau cydgyllido, gan gynnwys ar gyfer cleifion iechyd meddwl adran 117 a phobl sy'n ariannu eu gofal eu hunain, ac ar sut y dylai byrddau iechyd fonitro contractau gyda chartrefi gofal. Nid yw'r Fframwaith yn nodi sut y dylid monitro perfformiad ac ni fydd Cronfa Ddata Genedlaethol Gofal Cymhleth sy'n cael ei chyflwyno ledled Cymru yn cynhyrchu mesurau perfformiad ar gyfer GIP i ddechrau.
- 18 Mae'r dull o ymdrin â GIP yn amrywio ledled y DU (*Atodiad 3*) ond, ar hyn o bryd, ychydig iawn o wahaniaeth sydd rhwng dulliau Cymru a Lloegr ac mae'r fframweithiau sydd ar waith yn y ddwy wlad yn debyg iawn.⁶ Nid ydym wedi asesu rhinweddau'r naill ddull na'r llall.** Fodd bynnag, gan fod Fframwaith Lloegr wedi'i adolygu'n ddiweddar, buom yn ystyried a ellid defnyddio unrhyw wersi a ddysgwyd i lywio'r dull yng Nghymru. Yn Lloegr, defnyddir dull sgrinio i bennu a oes angen asesiad GIP ar rywun, a gallai mabwysiadu dull tebyg yng Nghymru helpu i sicrhau cysondeb yn y meini prawf a ddefnyddir i nodi pwy sydd angen asesiad GIP. Oherwydd gwahaniaethau rhwng y DST a ddefnyddir yng Nghymru a Lloegr, efallai y bydd hi'n anoddach i rai pobl yng Nghymru, yn enwedig y rhai â dementia, fodloni'r meini prawf cymhwysedd i gael GIP, ond yn haws o bosibl i bobl â rhai cyflyrau iechyd eraill.
- 19 Nid yw'n glir i ba raddau y mae'r Fframwaith neu'r ffordd y mae wedi'i weithredu wedi cyfrannu at y gostyngiad diweddar yn nifer yr achosion o GIP a gwariant.** Mae gwariant ar GIP a nifer yr achosion o GIP wedi gostwng ers cyflwyno'r Fframwaith. Ledled Cymru, roedd gwariant ar GIP, a oedd wedi bod yn codi bob blwyddyn ers 2004-05, wedi gostwng 5.8 y cant yn 2011-12 o gymharu â'r flwyddyn flaenorol, gyda phum bwrdd iechyd yn profi gostyngiad, ac un arall yn nodi dim newid sylweddol. Ledled Cymru, bu gostyngiad hefyd yn nifer yr achosion o GIP yn 2011 a 2012. Ni chafwyd y gostyngiad hwn yn Lloegr. Fodd bynnag, mae'r patrwm o newid yn nifer yr achosion o GIP a nifer yr achosion y pen o'r boblogaeth yn amrywio'n fawr ar draws byrddau iechyd.
- 20 Nid yw'n glir i ba raddau y mae'r Fframwaith ei hun wedi cyfrannu at y gostyngiad cyffredinol diweddar yn nifer yr achosion o GIP a gwariant.** Y rheswm am hyn yw bod o leiaf rhan o'r gostyngiad yn debygol o adlewyrchu'r £37.5 miliwn a ddarparwyd gan Lywodraeth Cymru o 2008-09 ymlaen ar gyfer cynlluniau i foderneiddio gwasanaethau gofal cymhleth; ymdrech ar y cyd ar draws byrddau iechyd i nodi arbedion o fewn cyllidebau GIP; a natur a nifer rhai gwasanaethau cymunedol ac ysbyty sy'n gallu effeithio ar nifer yr achosion o GIP.
- 21 Mae'r Fframwaith yn cael ei oruchwylio'n weithredol ond mae diffyg arweinyddiaeth strategol.** Yn 2010, sefydlwyd Grŵp Gweithredu Cenedlaethol GIP i oruchwylio'r gwaith o weithredu'r Fframwaith. O ystyried ei gyfansoddiad a'i rôl, nid yw'r grŵp (Grŵp Cyngori Cenedlaethol GIP erbyn hyn) yn gorff priodol i ddarparu arweinyddiaeth strategol i'r Fframwaith.

⁶ Bydd y trefniadau ariannu a chodi tâl am ofal a chymorth yn Lloegr yn newid ac mae Llywodraeth Cymru'n ystyried pa ddiwygiadau fyddai'n briodol i Gymru; gall hyn arwain at wahaniaethau rhwng y ddwy wlad yn y blynyddoedd i ddod.

22 Rhaglen genedlaethol GIP a arferai ddarparu arweinyddiaeth genedlaethol i GIP. Fodd bynnag, nid oedd gan y rhaglen rôl glir mewn perthynas â'r Fframwaith. Caiff y diffyg arweinyddiaeth strategol glir ar gyfer y Fframwaith GIP ar lefel genedlaethol ei waethygu gan y cynnydd araf i sefydlu trefniadau olynol effeithiol ar gyfer rhaglen genedlaethol GIP. Yn arbennig, ychydig iawn o effaith y mae'r Grŵp Llywio Cenedlaethol ar gyfer Gofal Cymhleth wedi'i chael hyd yma.

Mae'r Fframwaith wedi darparu nifer o fanteision, ond nid yw ar waith yn llawn ledled Cymru ac nid oes trefniadau diogelu ar waith yn llawn i sicrhau bod penderfyniadau'n deg a chyson o fewn a rhwng byrddau iechyd

23 Mae trefniadau llywodraethu byrddau iechyd mewn perthynas â GIP wedi'u cryfhau, ond dim ond sicrwydd cyfyngedig a geir ganddynt fod pobl yn cael eu trin yn gyson a theg. Nid yw'r canllawiau canolog sy'n gysylltiedig â'r Fframwaith mor fanwl â'r canllawiau cyfatebol yn Lloegr. Dros flwyddyn ar ôl lansio'r Fframwaith, roedd y byrddau iechyd wedi gwneud cynnydd amrywiol o ran datblygu polisiau a gweithdrefnau GIP lleol. Mae yna le i fyrddau iechyd rannu polisiau a gweithdrefnau'n fwy eang a datblygu protocolau a dogfennau Cymru gyfan.

24 Mae'r cyfrifoldeb dros GIP yn cael ei wasgaru ar draws bwrdd iechyd, sy'n gallu arwain at ddulliau anghyson o fewn bwrdd iechyd. Mae hyfforddiant safonol ar GIP a gofynion y Fframwaith wedi'u cyflwyno ledled Cymru, a chafwyd ymateb cymysg ac mae angen ystod ehangach o hyfforddiant. Mae nifer y staff cymunedol ac ysbyty sydd angen arbenigedd mewn GIP yn her barhaus i fyrddau iechyd.

25 Ni all byrddau iechyd ddarparu sicrwydd bod y Fframwaith yn cael ei weithredu'n llawn a'u bod yn gwneud penderfyniadau teg, amserol a chyson ynglŷn â chymhwysedd o fewn a rhwng eu sefydliadau. Creffir ar achosion unigol yr ystyrir eu bod yn gymwys i gael GIP, ond nid oes gan fyrddau iechyd drefniadau ar waith i fonitro neu adolygu'n rheolaidd achosion na chânt eu cyflwyno ar gyfer asesiad GIP neu a ystyrir yn anghymwys gan eu staff. Hefyd, nid oes trefniadau adolygiad gan gymheiriaid rhwng byrddau iechyd.

26 Mae'r Fframwaith wedi rhoi sail i asesiad mwy cyson o anghenion gofal a phenderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, er bod trefniadau lleol yn amrywio ledled Cymru ac nid ydynt bob amser yn bodloni gofynion y Fframwaith. Mae yna dystiolaeth bod y Fframwaith wedi arwain at asesiadau mwy cyson, trylwyr a manwl o anghenion gofal. Fodd bynnag, nid yw asesiadau o anghenion gofal bob amser yn gynhwysfawr, gyda mewnbwn gan ystod o ddisgyblaethau proffesiynol priodol, ac nid ydynt bob amser yn cael eu cynnal ar adeg briodol. Mae'r diffyg ymgysylltu â meddygon teulu a meddygon ysbyty wrth asesu GIP yn broblem gyffredin. Nid yw'r DST bob amser yn cael ei ddefnyddio yn ôl y bwriad, gyda phroblemau o ran annog y gweithwyr proffesiynol priodol i fynychu cyfarfodydd i drafod a chytuno ar y DST; safonau amrywiol o ran cwblhau'r DST a dogfennau ategol; a phryderon bod y DST yn cael ei ddefnyddio mewn ffordd ragnodol, heb lawer o grebwyll proffesiynol.

27 Mae byrddau iechyd wedi rhoi prosesau craffu ar waith i gadarnhau casgliadau asesiadau o gymhwysedd i gael GIP, ond mae rhai yn fwy effeithiol nag eraill. Mae paneli craffu ar waith ym mhob bwrdd iechyd ond mae eu nifer, cwmpas, maint ac aelodaeth yn amrywio.

- 28** Mae'r Fframwaith yn gosod targed ar gyfer yr amser y dylid ei dreulio yn cwblhau'r broses asesu a phenderfynu mewn perthynas â GIP. Fodd bynnag, mae yna ddiffyg eglurder ynglŷn â'r pwynt 'dechrau' ar gyfer mesur amserlenni, nid yw byrddau iechyd yn mesur amserlenni'n rheolaidd ac mae ein dadansoddiad o ffeiliau achos yn nodi ei bod hi'n annhebygol y bydd yr amseroedd targed yn cael eu cyflawni'n rheolaidd.
- 29** Mae prosesau carlam, ar gyfer darparu GIP yn uniongyrchol i unigolion sydd â chyflwr sy'n dirywio'n gyflym a all fod yn dod i ddiwedd eu hoes, yn gweithio'n dda ar y cyfan. Ar y llaw arall, nid yw gofynion y Fframwaith o ran cynllunio'r pontio cymhleth o wasanaethau GIP i blant i wasanaethau GIP i oedolion yn cael eu bodloni ar y cyfan.
- 30** **Mae trefniadau ar gyfer adolygu cymhwysedd parhaus i gael GIP wedi'u cryfhau, ond nid yw'r achosion bob amser yn cael eu hadolygu mor gyson neu mor gadarn ag sy'n ofynnol gan y Fframwaith.** Dylid adolygu achosion o GIP yn gyfnodol i bennu a yw anghenion unigolyn wedi newid. Dylai newid mewn anghenion arwain at newid priodol yn y pecyn gofal ac asesiad a fydd yn pennu a yw'r unigolyn yn dal i fod yn gymwys i gael cyllid GIP.
- 31** Ers cyflwyno'r Fframwaith, mae byrddau iechyd wedi gwneud rhywfaint o gynnydd o ran mynd i'r afael â'r tagfeydd o adolygiadau a oedd yn aros i gael eu hasesu. Fodd bynnag, nid yw achosion o GIP yn cael eu hadolygu'n unol â'r mynychder a'r amserlenni a amlinellir yn y Fframwaith, sy'n fwy heriol na'r gofynion cyfatebol yn Lloegr. Mae pa mor gadarn yw'r adolygiadau'n amrywio hefyd, gydag amharodrwydd i symud pobl allan o GIP yn amlwg mewn rhannau o Gymru.
- 32** **Mae effeithiolrwydd y cydweithio rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yng Nghymru'n amrywio'n fawr.** Mae pwysigrwydd cydweithio rhwng y GIG a gwasanaethau cymdeithasol yn cael ei bwysleisio drwy'r Fframwaith, ond mae trefniadau cydweithio ledled Cymru yn amrywio'n fawr. Roedd hi'n amlwg bod trefniadau cydweithio a chyfathrebu yn gwella wrth i wasanaethau cymdeithasol fynychu paneli craffu, er nad yw hyn yn arfer rheolaidd ym mhob bwrdd iechyd. Mae protocolau ar y cyd wedi'u datblygu mewn rhannau o Gymru ond, mewn rhannau eraill, gwelir anawsterau wrth gytuno ar ddull cyffredin. Mae'r gydberthynas rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol ledled Cymru'n amrywio o fod yn 'gadarnhaol ac adeiladol' i fod yn 'anodd'.
- 33** Roedd nifer yr achosion o anghydfod rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol ar benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP yn amrywio'n fawr ac, er bod y rhan fwyaf o bolisiâu a gweithdrefnau perthnasol ar waith, mae'r amser a gymerir i ddatrys achosion o anghydfod yn hirach o lawer na'r amseroedd targed a amlinellir yn y Fframwaith.
- 34** **Mae yna dystiolaeth gymysg ar i ba raddau y mae unigolion a'u teuluoedd yn rhan o'r broses asesu, ac mae'r prosesau ar gyfer sicrhau a chofnodi caniatâd hyddysg ac asesu galluedd meddyliol yn anghyson iawn.** Mae GIP yn bwnc cymhleth gyda'i iaith unigryw ei hun, ac mae sicrhau bod gan bobl y wybodaeth ddiweddaraf wrth law yn her fawr. Mae Llywodraeth Cymru wedi datblygu taflen wybodaeth am GIP i'r cyhoedd. Fodd bynnag, nid yw'r daflen hon ar gael bob amser, ac mae yna fylchau mewn gwybodaeth am ganiatâd, pecynnau gofal ar y cyd a hygyrchedd eiriolaeth leol. Mae Llywodraeth Cymru, gydag Age Concern, wedi datblygu canllaw manylach i'r cyhoedd ar y broses GIP. Er nad yw byrddau iechyd yn dosbarthu'r canllaw'n rheolaidd, mae ar gael ar-lein.

35 Mae yna dystiolaeth gymysg iawn ar i ba raddau mae unigolion⁷ yn cael y wybodaeth ddiweddaraf am brosesau asesu a phenderfynu mewn perthynas â GIP. Mae'r Fframwaith yn cadarnhau'r gofyniad i sicrhau caniatâd hyddysg pobl sy'n cael eu hasesu ar gyfer eu cymhwysedd i gael GIP, ond mae'r arfer o gael caniatâd yn amrywio ledled Cymru. Mae byrddau iechyd hefyd yn anghyson o ran i ba raddau y maent yn asesu a chofnodi'n rheolaidd alluedd meddyliol unigolyn i roi ei ganiatâd a chymryd rhan mewn prosesau penderfynu wrth asesu ei gymhwysedd i gael GIP. Mae yna hefyd dystiolaeth gymysg ar i ba raddau y mae unigolion a'u teuluoedd yn rhan o'r broses asesu ac, mewn rhai ardaloedd, nid yw anghenion cynhalwyr yn cael eu hasesu'n llawn.

Mae yna risg sylweddol na fydd y prosiect cenedlaethol i fynd i'r afael ag ôl-hawliadau am GIP yn prosesu'r holl achosion erbyn y dyddiad terfyn y cytunwyd arno, ac mae tagfa newydd o ôl-hawliadau wedi datblygu mewn byrddau iechyd

36 Nid yw llawer o'r heriau sy'n ymwneud â chymhwysedd i gael GIP wedi cael sylw prydlon ac, er bod dyddiad terfyn wedi'i bennu ers amser maith ar gyfer cwblhau'r achosion y mae'r tîm prosiect yn ymdrin â nhw, nid oes dyddiad terfyn wedi'i bennu ar gyfer yr achosion y mae'r byrddau iechyd yn ymdrin â nhw. Mae'r cyfrifoldeb am fynd i'r afael ag ôl-hawliadau yn erbyn penderfyniadau GIP naill ai'n perthyn i dîm prosiect cenedlaethol, dan arweiniad Bwrdd

Addysgu Iechyd Lleol Powys, neu fyrddau iechyd unigol, yn dibynnu ar ddyddiad cyflwyno'r hawliad.

37 Yn 2004, sefydlwyd trefniadau cenedlaethol a oedd yn caniatáu i bobl gyflwyno ôl-hawliadau a oedd yn nodi eu bod nhw (neu berthynas sydd bellach wedi marw) wedi bod yn gymwys i gael GIP ond eu bod wedi gorfod talu am ofal rhwng 1996 a 2003. Mae cwmpas y prosiect cenedlaethol wedi cael ei ymestyn dros amser ac, erbyn hyn, mae'n cwmpasu unrhyw hawliad a ddaeth i law erbyn mis Awst 2010, sef dyddiad gweithredu'r Fframwaith. Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed y dylai'r prosiect cenedlaethol glirio'r holl hawliadau hyn erbyn mis Mehefin 2014.

38 Mae cyfrifoldebau byrddau iechyd mewn perthynas ag ôl-hawliadau wedi newid dros amser ond, erbyn hyn, maent yn gyfrifol am fynd i'r afael ag unrhyw ôl-hawliadau a ddaeth i law ar ôl mis Awst 2010, yn ogystal ag unrhyw geisiadau i ailystyried penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd a wnaed o dan y Fframwaith diwygiedig (y cyfeirir atynt fel 'achosion o anghydfod'). Nid yw Llywodraeth Cymru bob amser wedi cyfathrebu newidiadau yn eu cyfrifoldebau i fyrddau iechyd yn glir, ac nid yw wedi pennu amserlenni clir ar gyfer byrddau iechyd sy'n mynd i'r afael ag achosion o anghydfod ac ôl-hawliadau.

39 Prin yw'r cynnydd a wnaed gan y prosiect cenedlaethol ar gyfer mynd i'r afael ag ôl-hawliadau ac, er gwaethaf cyllid ychwanegol a sicrwydd gan Fwrdd Addysgu Iechyd Lleol Powys y caiff pob hawliad ei glirio erbyn y dyddiad terfyn ym mis Mehefin 2014, credwn fod yna risg sylweddol na fydd y targed hwn yn cael ei gyflawni. Mae methu â mynd i'r afael ag achosion o anghydfod ac ôl-hawliadau yn annheg ar yr unigolion dan sylw. Mae

⁷ Drwy'r adroddiad hwn, rydym yn defnyddio'r term 'unigolion' i gyfeirio at bobl sy'n cael eu hasesu, neu sydd wedi'u hasesu, ar gyfer eu cymhwysedd i gael GIP, fel y nodir yn y rhestr termau.

hawliadau sy'n ymwneud â ffioedd sy'n dyddio yn ôl hyd at 17 mlynedd yn dal i gael eu trafod gan y prosiect cenedlaethol. Ychydig iawn o gynnydd y mae'r prosiect cenedlaethol wedi'i wneud o ran mynd i'r afael ag ôl-hawliadau, gyda 32 y cant o hawliadau'n cael eu cwblhau 21 mis i mewn i oes arfaethedig y prosiect cenedlaethol (36 mis). Mae'r gwaith o brosesu hawliadau'n effeithlon wedi'i lesteirio gan anawsterau wrth gael gafael ar gofnodion clinigol a gedwir gan fyrddau iechyd unigol a chan rai byrddau iechyd nad ydynt bellach yn derbyn y prawf gwreiddiol gan hawlydd ei fod wedi talu ffioedd perthnasol y cartref gofal.

- 40** Mae'r prosiect cenedlaethol wedi wynebu problemau mawr yn recriwtio a chadw ac, ym mis Mai 2012, roedd yn rhagamcan y byddai'n cwblhau pob achos ddwy flynedd yn ddiweddarach na'r dyddiad terfyn, sef mis Mehefin 2014. I sicrhau y gellid cwblhau'r achosion o fewn yr amserlen wreiddiol, aeth Llywodraeth Cymru a byrddau iechyd ati, ar sail 50:50, i ddarparu £1.6 miliwn ychwanegol i gynyddu lefelau staffio yn y tîm prosiect cenedlaethol. Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi cryfhau ei threfniadau monitro cynnydd. Fodd bynnag, oherwydd y problemau recriwtio a chadw parhaus, mae cyflawni'r gwaith o fewn yr amserlen yn dal i gyflwyno risgiau sylweddol.

- 41** **Mae byrddau iechyd yn ei chael hi'n anodd mynd i'r afael â'r ôl-hawliadau y maent yn gyfrifol am eu prosesu.** Mae byrddau iechyd wedi derbyn nifer fawr o ôl-hawliadau ac mae'n debygol y cyflwynir mwy o hawliadau yn y dyfodol. Erbyn mis Medi 2012, dim ond 13 y cant o'r 1,264 o achosion o anghydfod ac ôl-hawliadau gan unigolion a dderbyniwyd gan fyrddau iechyd ers mis Awst 2010 oedd wedi'u cwblhau. Mae'r byrddau iechyd wedi gwneud y cynnydd mwyaf gyda'r achosion o anghydfod sydd wedi dod i law, er bod y rhain yn gallu cymryd cryn amser i'w cwblhau. Fodd bynnag, mae'r rhan fwyaf o'r achosion yn ôl-hawliadau a bu'r cynnydd gyda'r rhain yn araf iawn. Nid oes gan fyrddau iechyd broses gyffredin o fynd i'r afael ag ôl-hawliadau.

- 42** Nid yw'n glir a yw byrddau iechyd wedi dyrannu digon o staff i fynd i'r afael â'r nifer fawr o achosion o anghydfod ac ôl-hawliadau mewn ffordd amserol. Nid oedd rhai byrddau iechyd wedi dyrannu digon o staff yn wreiddiol ond, wrth i nifer yr achosion o anghydfod ac ôl-hawliadau gynyddu, mae pob bwrdd iechyd wedi cytuno i benodi staff ychwanegol, neu'n ystyried gwneud hynny. Fodd bynnag, mae'n rhy gynnar i allu dweud a yw'r adnoddau hyn yn ddigon i sicrhau y caiff yr holl ôl-hawliadau eu cwblhau'n brydlon. Roedd rhai byrddau iechyd yn araf yn sefydlu'r prosesau adolygu achosion o anghydfod a amlinellir yn y Fframwaith, ac nid yw'r paneli adolygu annibynnol sy'n ystyried yn gweithredu'n effeithiol bob amser.

Argymhellion

Canllawiau a ddarperir gan y Fframwaith

- 1 Mae'r Fframwaith yn amlinellu'r gofynion y mae'n rhaid i fyrddau iechyd a'u partneriaid mewn awdurdodau lleol eu bodloni wrth ystyried cymhwysedd pobl i gael GIP. Rydym wedi nodi nifer o feysydd lle gellid gwella'r canllawiau presennol, a cheir crynodeb yn **Atodiad 4**. Rydym wedi nodi cyfleoedd i wneud canllawiau'n gliriach neu'n fwy eglur; i fynd i'r afael â bylchau yn y canllawiau; ac i sicrhau bod y canllawiau'n ymarferol ac yn gyraeddadwy. **Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru, fel rhan o'i adolygiad arfaethedig o'r Fframwaith, ddefnyddio canfyddiadau'r adroddiad hwn, fel y crynhoir hwy yn Atodiad 4, i wella'r canllawiau i fyrddau iechyd a ddarperir gan y Fframwaith.**

Arweinyddiaeth

- 2 Mae'r gwaith o oruchwylio sut y gweithredir y Fframwaith eisoes yn cael ei gyflawni gan Grŵp Cyngori Cenedlaethol GIP. Ond mae angen arweinyddiaeth gryfach, yn genedlaethol ac o fewn byrddau iechyd, i sicrhau bod y Fframwaith yn cael ei roi ar waith yn gyson ac yn effeithiol ledled Cymru. Ychydig iawn o effaith y mae'r Grŵp Llywio Cenedlaethol ar gyfer Gofal Cymhleth wedi'i chael hyd yma. **Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru:**
 - a **gryfhau ei goruchwyliaeth strategol o'r Fframwaith GIP, gan ganolbwyntio ar sicrhau mwy o gysondeb wrth roi'r Fframwaith ar waith a gweithredu'r argymhellion a amlinellir yn yr adroddiad hwn; a**

- b **mynnu bod byrddau iechyd yn dyrannu'r cyfrifoldeb cyffredinol am GIP ar lefel cyfarwyddwyr y bwrdd, gyda chyfrifoldeb penodol dros sicrhau cysondeb yn y ffordd y gweithredir y Fframwaith ar draws y bwrdd iechyd, bod adnoddau staff digonol yn cael eu dyrannu i GIP a bod cydweithio effeithiol gyda gwasanaethau cymdeithasol.**

Rhoi'r Fframwaith ar waith mewn ffordd deg a chyson

- 3 Nod y Fframwaith yw sicrhau bod cymhwysedd unigolion i gael GIP yn cael ei ystyried mewn ffordd deg a chyson. Rydym wedi nodi'r peryglon nad yw pob unigolyn y dylai ei gymhwysedd i gael GIP yn cael ei asesu yn cael ei nodi, felly wrth ystyried cymhwysedd unigolyn i gael GIP, mae yna bosibilrwydd y gallai'r Fframwaith gael ei ddehongli a'i roi ar waith yn anghyson o fewn a rhwng byrddau iechyd.
- 4 Er mwyn sicrhau bod polisiau a chanllawiau cenedlaethol yn cefnogi cysondeb a thegwch ymhellach, ac o ystyried bod y Fframwaith wedi bod ar waith ers bron i dair blynedd, **rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru:**
 - a **ailystyried manteision cyflwyno dull sgrinio i bennu a oes angen asesiad GIP ar unigolyn; ac**
 - b **adolygu'r gwahaniaethau rhwng y parthau DST yng Nghymru a Lloegr, yn enwedig mewn perthynas â gwybyddiaeth, i gadarnhau bod parthau Cymru'n rhesymol.**

5 Er mwyn sicrhau bod y Fframwaith yn cael ei ddehongli a'i roi ar waith yn gyson ar draws byrddau iechyd, **rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru:**

- a ei gwneud hi'n ofynnol i fyrddau iechyd wneud trefniadau i gynnal adolygiadau gan gymheiriaid o'r prosesau ar gyfer gwneud penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, ac o sampl o benderfyniadau ynglŷn â GIP; a
- b hyrwyddo dull o rannu'r hyn a ddysgir yn sgil adolygiadau gan gymheiriaid ledled Cymru.

Asesu, gwneud penderfyniadau ac adolygu

6 Er bod rhai cryfderau a gwendidau'n gyffredin ledled Cymru, mae perfformiad byrddau iechyd o ran bodloni gofynion y Fframwaith yn amrywio. Mae cyfle i fyrddau iechyd ddysgu gan ei gilydd, a lle i ddatblygu dulliau neu ddogfennau cyffredin. **Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru:**

- a ei gwneud hi'n ofynnol i fyrddau iechyd gwblhau a rhoi ar waith y rhestr wirio hunanasesu a gwella a ddatblygwyd gan Swyddfa Archwilio Cymru i gefnogi'r adroddiad hwn; a
- b gweithio gyda byrddau iechyd i ddatblygu protocolau a dogfennau cenedlaethol, er enghraifft, ar gyfer trefniadau carlam ac i gael caniatâd, ac annog mwy o rannu polisïau a dogfennau lleol rhwng byrddau iechyd.

Ôl-hawliadau

7 Mae'n bwysig bod pob her i benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP yn cael eu trin yn effeithiol a chyson er mwyn sicrhau tegwch a chynnal ffydd y cyhoedd yn y system. Mae yna berygl sylweddol na fydd y prosiect cenedlaethol yn clirio pob ôl-hawliad erbyn y dyddiad terfyn y cytunwyd arno. Mae'r sefyllfa gyda'r byrddau iechyd yn fwy ansicr fyth, gyda diffyg eglurder ynglŷn â sut y dylid prosesu ôl-hawliadau. **Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru:**

- a bennu dyddiad terfyn ar gyfer cwblhau'r holl ôl-hawliadau sy'n cael eu prosesu gan y byrddau iechyd;
- b gweithio gyda byrddau iechyd i gytuno ar ddull manwl a chyffredin o fynd i'r afael ag ôl-achosion sy'n cael eu prosesu gan y byrddau iechyd, a sicrhau bod y dull a ddefnyddir yn debyg i'r dull a fabwysiadwyd gan dîm prosiect Powys; a
- c sefydlu grŵp gorchwyl a gorffen gyda chynrychiolwyr ar lefel weithredol ar draws yr holl fyrddau iechyd sy'n cael ei gadeirio gan brif weithredwr bwrdd iechyd, i sicrhau bod yr holl ôl-achosion, waeth a ydynt yn cael eu trafod gan brosiect Powys neu fyrddau iechyd unigol, yn cael eu prosesu'n effeithlon ac o fewn yr amserlen a bennwyd.

Rhan 1 - Datblygodd Llywodraeth Cymru'r Fframwaith GIP i helpu i sicrhau bod pobl yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson, ond gellid gwella sawl agwedd ar y Fframwaith a monitro ei effaith yn fwy gofalus

Mae polisïau a chanllawiau Llywodraeth Cymru ar GIP wedi'u diwygio i adlewyrchu dyfarniadau cyfreithiol allweddol a sicrhau bod pobl yn cael eu trin mewn ffordd deg a chyson

Yn sgil newid sylweddol i gyfraith achosion yn 2006, cyhoeddwyd canllawiau diwygiedig, ond bu cryn oedi yn y gwaith o newid y Fframwaith GIP

1.1 Cyhoeddwyd y Fframwaith cenedlaethol cyntaf ar gyfer GIP a chanllawiau perthnasol yn 2004. Roedd yn amlinellu'r meini prawf a'r materion allweddol i'w hystyried wrth wneud penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP. Ceisiodd Fframwaith 2004 fynd i'r afael ag amrywiaeth o faterion yn ymwneud â darpariaeth GIP a nodwyd gan ddyfarniad Llys Apêl ym 1999, y cyfeirir ato fel dyfarniad Coughlan⁸; Deddf Iechyd a Gofal Cymdeithasol 2001, a gyflwynodd ofal nyrsio a ariennir gan y GIG; ac adroddiad a gyhoeddodd Ombwdsmon y Gwasanaeth Iechyd yn 2003⁹.

1.2 Nododd dyfarniad cyfreithiol arall yn 2006, y cyfeirir ato fel dyfarniad Grogan, fod angen i gyrff y GIG, wrth benderfynu ar gymhwysedd i gael GIP, sicrhau bod proses glir ar waith i asesu a oedd yna angen iechyd sylfaenol (Ffigur 3). Mewn termau syml, ystyrir bod gan unigolyn angen iechyd sylfaenol os gellir dweud, ar ôl ystyried ei holl anghenion, bod prif elfennau'r gofal neu'r rhan fwyaf o'r gofal sydd ei angen arno yn canolbwyntio ar drin a/ neu atal afiechyd.

Ffigur 3 - Dyfarniad Grogan

R v. Bexley NHS Care Trust ex parte Grogan

Roedd gan Maureen Grogan sglerosis ymledol ac oedema disgyrchiant gyda'r risg o wiserau, roedd hi'n gwlychu a baeddu ac roedd ganddi rywffaint o nam gwybyddol. Ar ôl marwolaeth ei gŵr, dirywiodd ei hiechyd a chafodd sawl codwm. Ar ôl iddi gael ei derbyn i'r ysbyty ar ôl datgymalu ei hysgwydd, penderfynwyd nad oedd hi'n gallu byw'n annibynnol a chafodd ei throsglwyddo i gartref gofal a oedd yn darparu gofal nyrsio. Nododd asesiadau fod cyflwr Mrs Grogan yn golygu nad oedd hi'n gymwys i gael GIP, ond ei bod hi'n gymwys i gael gofal nyrsio a ariennir gan y GIG.

Dadleuodd Mrs Grogan fod y penderfyniad i wrthod cyllid llawn y GIG iddi yn anghyfreithlon, yn rhannol oherwydd bod lefel ei hanghenion nyrsio'n dangos angen sylfaenol am ofal iechyd y dylai'r GIG dalu amdano.

Dyfarnodd y llys nad oedd gan yr ymddiriedolaeth gofal ddull o brofi a oedd angen sylfaenol Mrs Grogan yn angen iechyd, wrth asesu a oedd hi'n gymwys i gael GIP. Cafodd penderfyniad yr ymddiriedolaeth nad oedd Mrs Grogan yn gymwys i gael GIP ei ddiddymu, a gorfodwyd yr ymddiriedolaeth i ystyried ymhellach a oedd Mrs Grogan yn gymwys i gael GIP.

8 Roedd dyfarniad Coughlan yn ymwneud â therfynau'r gofal nyrsio a ddarperir gan awdurdodau lleol ar gyfer unigolyn sy'n byw mewn llefydd preswyl.

9 Arian y GIG ar gyfer gofal, Ombwdsmon y Gwasanaeth Iechyd, Chwefror 2003

1.3 Yn 2006, cyflwynodd y Cynulliad Cenedlaethol ganllawiau cychwynol i gyrff y GIG ac awdurdodau lleol i'w helpu i gydymffurfio â dyfarniad Grogan¹⁰. Yna, ym mis Rhagfyr 2007, cyhoeddwyd Fframwaith diwygiedig drafft a oedd yn seiliedig ar y Fframwaith a ddatblygwyd yn Lloegr. Cyhoeddwyd y Fframwaith drafft ym mis Chwefror 2008, ac ymgynghorwyd arno am dri mis. Fodd bynnag, ni chyhoeddwyd y fersiwn terfynol o'r Fframwaith tan fis Mai 2010. Adlewyrchodd yr oedi sylweddol yr angen i ystyried dyfarniad cyfreithiol pellach ym mis Awst 2008, y cyfeirir ato fel dyfarniad St Helens¹¹; yr angen i ddsbarthu drafft diwygiedig o'r Fframwaith er mwyn cael sylwadau pellach; a gallu cyfyngedig Llywodraeth Cymru i ystyried yr ymatebion i'r ymgynghoriad a chwblhau'r Fframwaith.

Mae yna dystiolaeth glir o anghysondeb wrth benderfynu cymhwysedd i gael GIP ledled Cymru cyn cyflwyno'r Fframwaith

1.4 Ombwdsmon y Gwasanaeth Iechyd oedd y cyntaf i nodi, yn 2003, bod y meini prawf cymhwysedd i gael GIP yn cael eu defnyddio'n anghyson, a nodwyd yr un fath gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru trwy wahanol adroddiadau blynyddol ac ymchwiliadau i gwynion unigol.

1.5 Yn ogystal, cyn cyflwyno'r Fframwaith ym mis Awst 2010, cafwyd nifer fawr o heriau gan unigolion a'u teuluoedd i benderfyniadau byrddau iechyd ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP; cyfeirir at y rhain fel ôl-hawliadau. Mewn achosion lle mae penderfynu bod rhywun yn anghymwys i gael GIP yn golygu bod yr unigolyn yn gorfod talu holl ffioedd y cartref gofal neu ran o'r ffioedd hynny, mae yna gymhelliant clir i herio'r penderfyniad. Mae mwy na phedwar o bob pum ôl-hawliad

a gwblhawyd wedi bod yn llwyddiannus neu'n rhannol llwyddiannus, naill ai oherwydd bod y meini prawf cymhwysedd wedi'u defnyddio'n anghywir neu oherwydd diffyg tystiolaeth i gefnogi'r penderfyniad gwreiddiol. Gwnaeth y byrddau iechyd ddarpariaethau o £35.1 miliwn yn eu cyfrifon ar gyfer 2011-12 ar gyfer y costau amcangyfrifedig yn y dyfodol ar gyfer gweddill yr ôl-hawliadau nad oeddent wedi'u cwblhau.

Mae'r Fframwaith diwygiedig yn darparu dulliau a chanllawiau manwl ar gyfer byrddau iechyd ac er mwyn sicrhau tegwch a chysondeb wrth asesu a gwneud penderfyniadau

1.6 Mae Fframwaith 2010 yn amlinellu proses y gall y GIG ei defnyddio, mewn cydweithrediad â phartneriaid mewn awdurdodau lleol, i asesu anghenion iechyd a phenderfynu ar gymhwysedd i gael GIP. Mae'r Fframwaith yn egluro mai'r unig faen prawf ar gyfer pennu a yw unigolyn yn gymwys i gael GIP ai peidio yw a yw angen sylfaenol yr unigolyn hwnnw'n angen iechyd. Mae'r Fframwaith hefyd yn amlinellu'r canlynol:

- a** gofynion hyfforddi a threfniadau llywodraethu;
- b** sut y dylai byrddau iechyd gael caniatâd hyddysg a sicrhau bod gan bobl y galluedd meddyliol i roi caniatâd a gwneud penderfyniadau;
- c** y broses y dylai byrddau iechyd ei defnyddio i graffu ar benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP;
- ch** sut y dylai achosion o anghydfod ynghylch penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP gael eu datrys rhwng byrddau iechyd a'u partneriaid;

¹⁰ Cylchlythyr Iechyd Cymru (2006) 046, *Cyngor pellach i'r GIG ac Awdurdodau Lleol ar Ofal Iechyd Parhaus y GIG*, Cynulliad Cenedlaethol Cymru

¹¹ Cadarnhaodd dyfarniad St Helens mai'r GIG ddylai gael y gair olaf wrth benderfynu a oes gan unigolyn anghenion gofal iechyd sylfaenol.

- d** y trefniadau y dylid eu dilyn pan fydd unigolyn am herio penderfyniad; a'r
- dd** trefniadau ar gyfer adolygu achosion GIP unigol dros amser.

1.7 Mae proses asesu amlddisgyblaethol sy'n llywio'r gwaith o gwblhau DST yn rhan annatod o'r trefniadau. Nod y DST yw sicrhau bod yr ystod lawn o ffactorau sy'n effeithio ar gymhwysedd unigolyn yn cael eu hystyried wrth wneud penderfyniadau. Mae'r DST yn fframwaith y gall ymarferwyr ei ddefnyddio i ddwyn ynghyd a chofnodi anghenion unigolyn mewn 11 o 'barthau gofal'. Mae'r rhan fwyaf o barthau'n cael eu rhannu'n ddatganiadau sy'n cynrychioli lefelau angen isel, cymedrol, uchel neu ddifrifol; gyda thri pharth hefyd yn cynnwys lefel angen â blaenoriaeth. Dylai cwblhau'r DST roi darlun cyffredinol o anghenion yr unigolyn er mwyn llywio penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd.

1.8 Mae'r Fframwaith yn cael ei gefnogi gan ddogfen canllawiau ymarfer ar wahân¹² sy'n seiliedig ar gwestiynau cyffredin, a'i bwriad yw darparu esboniad ymarferol o sut y dylai'r Fframwaith weithredu o ddydd i ddydd. Fel rhan o'r fersiwn diwygiedig diweddaraf o'r polisi GIP yn Lloegr, mae'r Adran Iechyd wedi ymgorffori ei chanllawiau ymarfer ym mhrif ddogfen y Fframwaith¹³. Dylai hyn helpu i wella eglurder a sicrhau nad yw pobl sy'n defnyddio'r Fframwaith yn anghofio am y canllawiau ymarfer.

Nid yw rhai agweddau ar y Fframwaith yn ddigon clir ac mae yna rai gwahaniaethau allweddol rhwng y dull a ddefnyddir yng Nghymru a'r dull a ddefnyddir yn Lloegr

Mae yna ddiffyg hyfforddiant a chanllawiau penodol ar sut y dylid defnyddio'r Fframwaith mewn perthynas â phobl ag anabledd dysgu neu broblem iechyd meddwl

1.9 Y farn gyffredinol ymhlith ymarferwyr y GIG a gwasanaethau cymdeithasol a gyfwelwyd yn ystod yr adolygiad yw bod y Fframwaith yn anodd ei ddefnyddio mewn perthynas â phobl ag anabledd dysgu ac, i raddau llai, y rhai â phroblem iechyd meddwl. Yn wahanol i Loegr, nid yw'r Fframwaith yng Nghymru'n cynnwys canllawiau penodol ar sut mae'r prawf cymhwysedd mewn perthynas ag anghenion iechyd sylfaenol a DST yn berthnasol i bobl ag anableddau dysgu.

1.10 Mewn gweithdy ar gyfer swyddogion arweiniol GIP yn y byrddau iechyd, nodwyd mai'r anawsterau o ran defnyddio'r Fframwaith mewn perthynas â phobl ag anableddau dysgu oedd un o'u prif flaenoriaethau. Codwyd y mater hwn gan staff gwasanaethau cymdeithasol hefyd, a nododd un awdurdod lleol yn ei ymateb i'r arolwg fod y diffiniad o 'angen gofal iechyd sylfaenol' yn peri problemau arbennig o ran defnyddio'r meini prawf mewn perthynas â phobl ag anableddau dysgu, problemau iechyd meddwl a dementia.

1.11 Mae yna wahanol ofynion wrth asesu anghenion gofal a chynllunio gofal pobl ag anabledd dysgu neu broblem iechyd meddwl nad ydynt yn gwbl berthnasol i'r parthau yn y DST. Er bod y parthau'n gweithio'n dda ar

¹² Gofal Iechyd Parhaus y GIG ar gyfer Oedolion, Canllawiau Ymarfer i gefnogi'r Fframwaith Gweithredu Cenedlaethol yng Nghymru, Tachwedd 2010

¹³ Fframwaith Cenedlaethol ar gyfer Gofal Iechyd Parhaus y GIG a Gofal Nyrsio a Ariennir gan y GIG, Tachwedd 2012 (Diwygiedig), Yr Adran Iechyd

gyfer rhywun â phroblem iechyd gorfforol, dywedodd nyrsys a gweithwyr cymdeithasol eu bod yn anodd eu defnyddio mewn perthynas â rhywun ag anabledd dysgu neu broblem iechyd meddwl. Dywedodd nyrsys a gweithwyr cymdeithasol hefyd fod hyfforddiant a deunyddiau cefnogi GIP yn canolbwyntio ar rywun â phroblem iechyd gorfforol, ac nad ydynt wedi'u haddasu ar gyfer achosion anabledd dysgu neu iechyd meddwl.

Mae angen canllawiau cliriach hefyd ar drefniadau cydgyllido, gan gynnwys ar gyfer cleifion iechyd meddwl adran 117 a phobl sy'n ariannu eu gofal eu hunain

1.12 Os bydd unigolyn wedi'i asesu fel rhywun nad yw'n gymwys i gael GIP ond sydd angen pecyn gofal amgen (megis gofal nyrsio a ariennir gan y GIG mewn cartref gofal neu becyn ar y cyd o ofal yn y gymuned), mae'r Fframwaith yn nodi mai'r awdurdod lleol fydd yn bennaf cyfrifol am hyn. O dan yr amgylchiadau hyn, mae'r Fframwaith yn nodi y dylai byrddau iechyd weithio mewn partneriaeth â'r awdurdod lleol i gytuno ar eu gwahanol gyfrifoldebau mewn pecynnau gofal ar y cyd.

1.13 Mynegwyd pryderon ynglŷn â diffyg eglurder o ran sut dylai pecynnau gofal ar y cyd gael eu hariannu gan swyddogion arweiniol GIP yn y byrddau iechyd a ddaeth i'n gweithdy a phedair adran gwasanaethau cymdeithasol yn eu hymateb i'n harolwg. Roeddent yn poeni y gall y diffyg eglurder arwain at anghysondeb wrth ariannu pecynnau gofal ar y cyd. Mae rhai cytundebau'n seiliedig ar fformiwla safonol, megis 50 y cant o gostau'n cael eu talu gan bob sefydliad. Fel arall, gellir trafod pecynnau gofal ar y cyd fesul achos, sy'n gallu arwain at anghydfod rhwng sefydliadau. Gall trefniadau amrywio o fewn ardal bwrdd iechyd.

1.14 Yn ein gweithdy, nododd swyddogion arweiniol GIP yn y byrddau iechyd fod angen mwy o eglurder ynglŷn â darparu gwasanaethau ar y cyd i un grŵp o bobl â phroblem iechyd meddwl. O dan adran 117 o Ddeddf Iechyd Meddwl 1983, mae gan awdurdodau iechyd a gwasanaethau cymdeithasol ddyletswydd i ddarparu gwasanaethau yn y gymuned i unigolion a gedwir o dan ddarpariaethau penodol yn y ddeddf ar ôl iddynt gael eu rhyddhau o'r ysbyty. Mae gan awdurdodau iechyd a gwasanaethau cymdeithasol ddyletswydd i ddarparu'r gwasanaethau cymunedol hyn, y cyfeirir atynt fel gwasanaethau ôl-ofal, hyd nes y byddant yn fodlon nad yw'r unigolyn eu hangen mwyach. Yn y gweithdy, cytunodd swyddogion arweiniol GIP yn y byrddau iechyd fod yna ddiffyg eglurder ynglŷn â pha wasanaethau y dylid eu darparu fel pecyn ôl-ofal o dan adran 117, a pha wasanaethau y dylid eu darparu trwy gyllid GIP; a sut y dylid ariannu'r pecynnau gofal ar y cyd.

1.15 Mae'r cwestiwn ynghylch a ddylai pobl sy'n talu am holl ffioedd eu cartref gofal, y cyfeirir atynt fel pobl sy'n ariannu eu hunain, gael cynnig asesiad GIP neu ofal nyrsio a ariennir gan y GIG hefyd yn faes lle gwelwyd diffyg eglurder. Wrth i anghenion ac amgylchiadau unigolyn sy'n ariannu ei hun newid, efallai y bydd yn gymwys i gael rhan o gostau'r cartref gofal neu'r costau i gyd wedi'u talu gan y GIG neu'r awdurdod lleol. Fodd bynnag, mae yna ddiffyg eglurder ynglŷn ag a ddylai pobl sy'n ariannu eu hunain gael cynnig asesiad o'r fath. Cafodd y mater hwn sylw yn yr ymchwiliad gan y Pwyllgor Iechyd a Gofal Cymdeithasol i wasanaethau gofal preswyl i bobl hŷn¹⁴, a ganfu nad yw rhai pobl sy'n ariannu eu hunain yn cael unrhyw wybodaeth na chyngor gan eu hawdurdod lleol nac unrhyw asesiad o'u hanghenion.

¹⁴ Gofal preswyl i bobl hŷn yng Nghymru, Cynulliad Cenedlaethol Cymru, Pwyllgor Iechyd a Gofal Cymdeithasol, Rhagfyr 2012

Mae angen canllawiau cliriach ar sut y dylai byrddau iechyd fonitro contractau gyda chartrefi gofal

- 1.16** Mae'r Fframwaith yn darparu rhai canllawiau lefel uchel ar gyfrifoldebau byrddau iechyd o ran trefnu a monitro gwasanaethau, megis lleoliadau cartrefi gofal, i ddiwallu anghenion y rhai sy'n cael GIP. Fodd bynnag, nododd swyddogion arweiniol GIP yn y byrddau iechyd a ddaeth i'n gweithdy nad yw trefniadau contractio a monitro wedi'u datblygu'n llawn ar y cyfan ac y byddai canllawiau mwy penodol na'r rhai a amlinellir ar hyn o bryd yn y Fframwaith yn fuddiol.
- 1.17** Gallai canllawiau o'r fath ddefnyddio enghreifftiau o arfer da lle mae trefniadau cadarn wedi'u rhoi ar waith. Er enghraifft, pan fydd Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan yn adolygu achosion mewn cartrefi nyrsio, bydd hefyd yn monitro a yw'r cartref gofal yn darparu'r pecyn gofal fel y'i hamlinellir yn y contract. Mae'r bwrdd iechyd hefyd wedi adolygu'r tueddiadau mewn perthynas â derbyniadau, trefniadau rhyddhau a marwolaethau mewn cartrefi gofal, ac wedi ymchwilio i unrhyw ganlyniadau.

Nid yw'r Fframwaith yn nodi sut y dylid monitro perfformiad ac ni fydd Cronfa Ddata Genedlaethol Gofal Cymhleth yn cynhyrchu mesurau perfformiad ar gyfer GIP i ddechrau

- 1.18** Nid yw'r Fframwaith yn nodi unrhyw ddangosyddion perfformiad ar gyfer GIP, ond mae'n nodi y gallant gael eu cyflwyno ar gyfer sefydliadau'r GIG rywbryd yn y dyfodol. Yn absenoldeb unrhyw ddangosyddion perfformiad cenedlaethol ar gyfer GIP, ychydig iawn o gynnydd a wnaed gan y byrddau iechyd unigol o ran datblygu mesurau perfformiad lleol. Ychydig iawn o dystiolaeth a welsom o unrhyw wybodaeth reolaidd am reoli perfformiad mewn perthynas â GIP yn y rhan fwyaf o fyrdau iechyd.
- 1.19** Dros y blynyddoedd diwethaf, mae pob bwrdd iechyd wedi creu o leiaf un gronfa ddata GIP i gadw gwybodaeth sylfaenol am yr achosion GIP a chostau cysylltiedig. Roedd y rhan fwyaf o'r byrddau iechyd yn cydnabod nad oedd eu cronfeydd data'n addas i'r diben. O ganlyniad, datblygwyd tasglu sy'n cynnwys cynrychiolwyr byrddau iechyd a gefnogir gan Wasanaeth Gwybodeg GIG Cymru ac sydd bellach wrthi'n rhoi cronfa ddata genedlaethol ar waith. Mae'r gronfa ddata, y cyfeirir ati fel Cronfa Ddata Genedlaethol Gofal Cymhleth, yn cadw'r manylion am weithgareddau a chostau sy'n ymwneud â GIP, yn ogystal â gwybodaeth am ofal nyrsio a ariennir gan y GIG, ôl-hawliadau ac unrhyw drefniadau cydgyllido gyda phartneriaid mewn awdurdodau lleol.
- 1.20** Aeth Gwasanaeth Gwybodeg GIG Cymru ati i gyflwyno Cronfa Ddata Genedlaethol Gofal Cymhleth i bob bwrdd iechyd rhwng mis Ionawr a mis Mawrth 2013. Mae'n seiliedig ar y fersiwn a ddatblygwyd ym Mwrdd Iechyd Hywel Dda ac sydd ar waith yno. Fodd bynnag, ni chafodd y gofyniad i gynhyrchu gwybodaeth safonedig am berfformiad ei gynnwys yn y gronfa ddata i ddechrau. Roedd y tasglu a Gwasanaeth Gwybodeg GIG Cymru

o'r farn y byddai'n rhy gymhleth i gytuno ar a datblygu'r galluedd hwn o fewn yr amserlenni a bennwyd ar gyfer lansiad gwreiddiol y gronfa ddata.

Yn Lloegr, defnyddir dull sgrinio i bennu a oes angen asesu cymhwysedd unigolyn i gael GIP

1.21 Yn Lloegr, defnyddir dull sgrinio GIP (Ffigur 4) i sicrhau eglurder a chysondeb yn y meini prawf a ddefnyddir i bennu a oes angen asesu cymhwysedd unigolyn i gael GIP. Er bod y dull sgrinio yn Lloegr yn syml i'w gwblhau, nid oes dull sgrinio wedi'i fabwysiadu yng Nghymru. Yn y gorffennol, mae Llywodraeth Cymru wedi trafod y mater gyda byrddau iechyd, gan ddod i'r casgliad nad oes angen dull sgrinio GIP gan y dylai'r Broses Asesu Unedig, sef y broses asesu gyffredin ar gyfer byrddau iechyd ac awdurdodau lleol, nodi'r bobl hynny sydd angen asesiad GIP. Methodd y ddadl hon yn Lloegr, sydd hefyd yn meddu ar Broses Asesu Sengl ar gyfer Pobl Hŷn sy'n cael ei defnyddio mwy a mwy ar gyfer pobl dros 18 oed.

Ffigur 4 - Y dull sgrinio yn Lloegr

Nodweddion allweddol y rhestr wirio GIP

Mae rhestr wirio wedi'i datblygu yn Lloegr i helpu ymarferwyr i nodi pobl sydd angen asesiad llawn o'u cymhwysedd i gael GIP. Mae'r rhestr wirio'n seiliedig ar y DST. Mae'n galluogi ystod o bobl, mewn amrywiaeth o leoliadau, i atgyfeirio unigolion am asesiad llawn o'u cymhwysedd i gael GIP. Er enghraifft, gall y dull fod yn rhan o'r llwybr rhyddhau o'r ysbyty; gallai meddyg teulu neu nyrs ei ddefnyddio yng nghartref unigolyn; a gallai gweithwyr cymdeithasol ei ddefnyddio wrth gynnal asesiadau rheolaidd o wasanaethau cymdeithasol. Y bwriad yw cwblhau'r rhestr wirio fel rhan o'r broses ehangach o asesu neu adolygu anghenion unigolyn. Dylid hefyd gwblhau'r rhestr wirio pan fydd unigolyn yn gwneud cais am asesiad GIP.

1.22 Gallai mabwysiadu dull sgrinio yng Nghymru gyflwyno amryw o fanteision. Yn gyntaf, yn ystod ein hymweliadau gwaith maes, nododd staff y GIG a gwasanaethau cymdeithasol eu bod wedi cael anawsterau yn annog cydweithwyr i nodi pan oedd rhywun angen cael asesiad GIP. Nodwyd hefyd fod yna ddiffyg consensws mewn rhai ardaloedd rhwng staff y GIG a gwasanaethau cymdeithasol ynglŷn â phryd mae angen asesiad GIP. Dywedodd un awdurdod lleol ei fod yn symud tuag at anghydfod ffurfiol gyda'r bwrdd iechyd oherwydd problemau parhaus o ran sicrhau bod pobl yn cael asesiad GIP. Hefyd, dywedodd rhai nyrsys wrthym y gall staff gwasanaethau cymdeithasol fod yn aneglur ynglŷn â phryd y dylid cynnal asesiad GIP pan nad oedd y GIG yn gweithio gyda'r unigolyn.

1.23 Yn ail, nododd swyddogion arweiniol GIP yn y byrddau iechyd a ddaeth i'n gweithdy nad yw'r rhesymau dros gefnogi penderfyniad nad oes angen asesiad GIP yn cael eu nodi'n llawn bob amser, gan adael penderfyniadau o'r fath yn agored i her. Mae diffyg dull cyffredin o gofnodi'r ystyriaethau a fu wrth asesu cymhwysedd rhywun i gael GIP yn cyfyngu ar i ba raddau y mae byrddau iechyd yn gallu monitro a darparu sicrwydd bod pobl yn cael eu hystyried mewn ffordd briodol a chyson.

Oherwydd gwahaniaethau rhwng y DST ar gyfer GIP a ddefnyddir yng Nghymru a Lloegr, efallai y bydd hi'n anoddach i rai pobl yng Nghymru, yn enwedig y rhai â dementia, fodloni meini prawf cymhwysedd i gael GIP, ond yn haws i bobl â rhai cyflyrau iechyd eraill

1.24 Mae'r DSTs a ddefnyddir yng Nghymru a Lloegr yn debyg, gyda saith o'r 11 o barthau gofal â'r un lefelau o angen yn y ddwy wlad. Fodd bynnag, mae yna rai gwahaniaethau yn y lefel uchaf o ofal y mae modd ei chofnodi yng Nghymru o gymharu â Lloegr:

- a** 'difrifol' yw'r lefel uchaf o angen mewn perthynas â'r parthau iechyd meddwl ac ymataliaeth yng Nghymru (o gymharu ag 'uchel' yn Lloegr);
- b** 'uchel' yw'r lefel uchaf o angen mewn perthynas â'r parth gwybyddiaeth yng Nghymru (o gymharu â 'difrifol' yn Lloegr) ac, mewn perthynas â'r parth newid cyflyrau ymwybyddiaeth, 'difrifol' (o gymharu â 'blaenoriaeth' yn Lloegr).

1.25 Dywedodd Llywodraeth Cymru wrthym fod y gwahaniaethau hyn yn adlewyrchu'r cyngor clinigol a gafodd wrth ddatblygu'r Fframwaith. Fodd bynnag, mae'n bosibl y gall pobl ag anghenion tebyg gael gwahanol ganlyniadau o ran eu cymhwysedd i gael GIP yng Nghymru o gymharu â Lloegr. Gall hyn fod o fantais i rai grwpiau ond yn anfanteisiol i eraill.

1.26 Mewn cyflwyniadau ysgrifenedig, nododd nifer o randdeiliaid, gan gynnwys Age Concern a Chymdeithas Alzheimer, fod pobl â dementia sy'n byw yng Nghymru o dan anfantais, o ran eu cymhwysedd i gael GIP, o gymharu â'u cymheiriaid yn Lloegr. Dywedodd Llywodraeth Cymru fod y penderfyniad i beidio â chyflwyno'r lefel 'difrifol' o angen ar gyfer gwybyddiaeth yn adlewyrchu'r cyngor clinigol bod angen llai o fewnbwn clinigol i'w gofal ar bobl yng nghyfnodau hwyr dementia.

1.27 Ni all byrddau iechyd ddarparu data cywir ar nifer yr achosion o GIP mewn perthynas â dementia dros amser oherwydd y ffordd yr aethpwyd ati i gofnodi a chrynhoi data GIP yn y gorffennol. O ganlyniad, ni allwn ddod i gasgliadau cadarn ynglŷn ag a oes llai o bobl â dementia'n cael eu derbyn i gael GIP o ganlyniad i'r meini prawf mwy llym a ddefnyddir yng Nghymru.

Nid yw'n glir i ba raddau y mae'r Fframwaith neu'r ffordd y mae wedi'i weithredu wedi cyfrannu at y gostyngiad diweddar yn nifer yr achosion o GIP a gwariant

Mae gwariant ar GIP a nifer yr achosion o GIP wedi gostwng ers cyflwyno'r Fframwaith

1.28 Aethom ati i ddadansoddi cyfrifon ariannol pob bwrdd iechyd er mwyn cynhyrchu data ar wariant ar GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ers 2004-05. Gofynnwyd hefyd i fyrddau iechyd nodi nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ar ddiwedd pob un o'r pedair blwyddyn ariannol ddiwethaf. Fodd bynnag, oherwydd y ffordd yr oedd ei ragflaenwyr yn cadw'r wybodaeth hon, dim ond data perthnasol ar gyfer diwedd 2010-11 a 2011-12 y llwyddodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr eu darparu. O ganlyniad, mae ein dadansoddiad o nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG cyn ac ar ôl cyflwyno'r Fframwaith yn canolbwyntio ar chwech o'r saith bwrdd iechyd.

1.29 Mae ein dadansoddiad yn dangos bod gwariant ar GIP a nifer yr achosion o GIP wedi gostwng ers cyflwyno'r Fframwaith ym mis Awst 2010. Ledled Cymru, roedd y gwariant ar GIP, a oedd wedi codi bob blwyddyn ers 2004-05, wedi gostwng 5.8 y cant yn 2011-12 o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (Ffigur 1 ar dudalen 5). Roedd pum bwrdd iechyd wedi profi gostyngiad yn 2011-12, roedd un (Bwrdd Addysgu Iechyd Lleol Powys) yn nodi na welwyd newid sylweddol ac roedd un bwrdd iechyd (Caerdydd a'r Fro) wedi profi cynnydd.

1.30 Ar draws y chwe bwrdd iechyd a lwyddodd i ddarparu'r data perthnasol, bu gostyngiad yn nifer yr achosion GIP ar ddiwedd y flwyddyn yn 2010-11 a 2011-12 (Ffigur 5). Fodd bynnag, roedd patrwm y newid yn nifer yr achosion o GIP ar ddiwedd y flwyddyn yn amrywio rhwng y chwe bwrdd iechyd, a bu cynnydd o 5.9 y cant yn nifer yr achosion o GIP ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr rhwng 31 Mawrth 2011 a 31 Mawrth 2012.

1.31 Nid yw nifer yr achosion o GIP wedi gostwng yn Lloegr, lle mae data ar nifer y bobl sy'n cael GIP yn cael ei adrodd bob chwarter¹⁵. Ar y cyfan, mae'r data hwn yn dangos cynnydd graddol yn nifer yr achosion o GIP rhwng 2009 a 2012; gyda chynnydd o 5.6 y cant yn nifer yr achosion rhwng pedwerydd chwarteri 2009-10 a 2010-11, a chynnydd o 4.5 y cant rhwng pedwerydd chwarteri 2010-11 a 2011-12. Profodd saith o'r 10 ardal awdurdod iechyd strategol gynnydd cyffredinol rhwng mis Mawrth 2009 a mis Mawrth 2012.

Mae gwariant ar ofal nyrsio a ariennir gan y GIG wedi gostwng fymryn ers cyflwyno'r Fframwaith, ond mae nifer yr achosion ar ddiwedd y flwyddyn wedi cynyddu

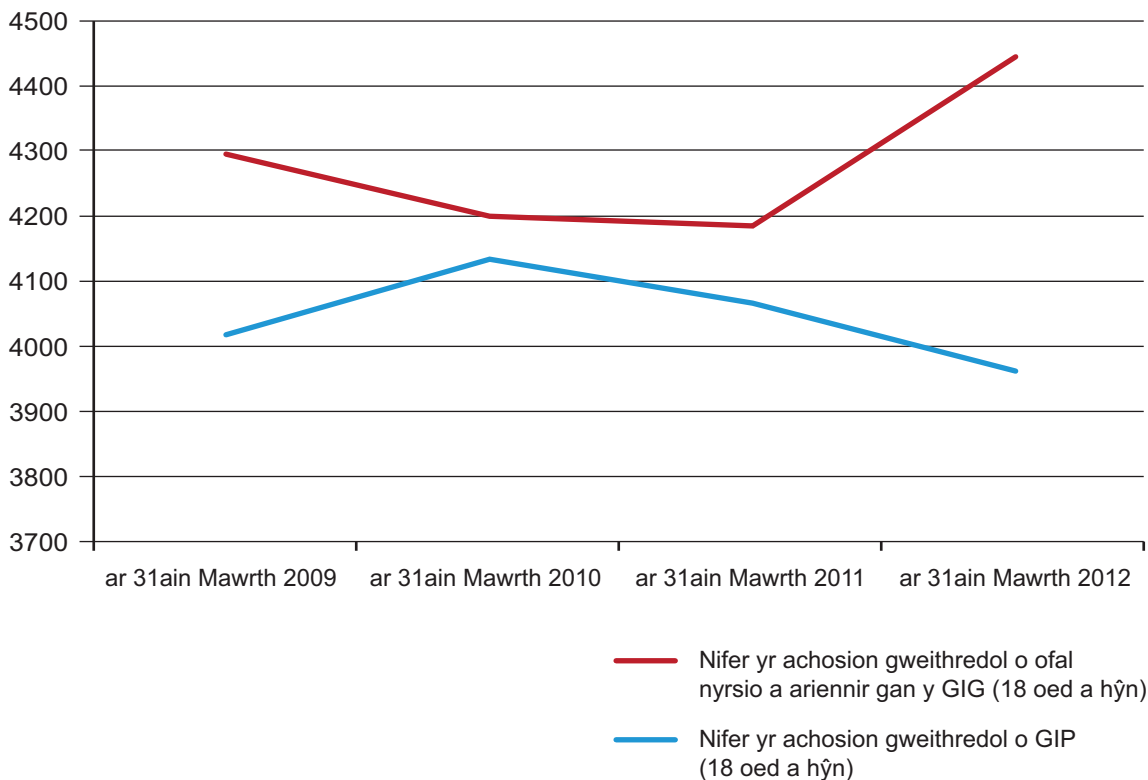
1.32 Aethom ati hefyd i archwilio patrymau mewn perthynas â nifer yr achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG a gwariant ar y gofal hwnnw er mwyn eu cymharu â phatrymau GIP. Gwelsom fod gwariant ar ofal nyrsio a ariennir gan y GIG wedi gostwng yn 2011-12 hefyd, ond dim ond 0.3 y cant, a, rhwng 2009-10 a 2011-12, roedd y cynnydd yn y gwariant ar ofal nyrsio a ariennir gan y GIG (13 y cant) yn fwy na'r cynnydd yn y gwariant ar GIP (7.8 y cant).

¹⁵ Cafodd y data diweddaraf ar niferoedd GIP ei ryddhau gan yr Adran Iechyd ar 21 Ionawr 2012, www.dh.gov.uk/health/2013/01/nhs-continuing-healthcare/

1.33 Ar draws y chwe bwrdd iechyd a lwyddodd i ddarparu'r data perthnasol, cynyddodd nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ar ddiwedd y flwyddyn o 8,355 yn 2010 i 8,412 yn 2012, sef cynnydd o 1.9 y cant (Ffigur 5). Roedd hyn yn adlewyrchu gostyngiad o 171 o achosion o GIP (gostyngiad o 4.1 y cant) a chynnydd o 248 o achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG (cynnydd o 5.9 y cant).

Ffigur 5 - Nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG rhwng 31 Mawrth 2009 a 31 Mawrth 2012 ar draws chwe bwrdd iechyd

Noder

Nid yw'r data'n cynnwys Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr gan na allai ddarparu nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG rhwng 31 Mawrth 2009 a 31 Mawrth 2010.

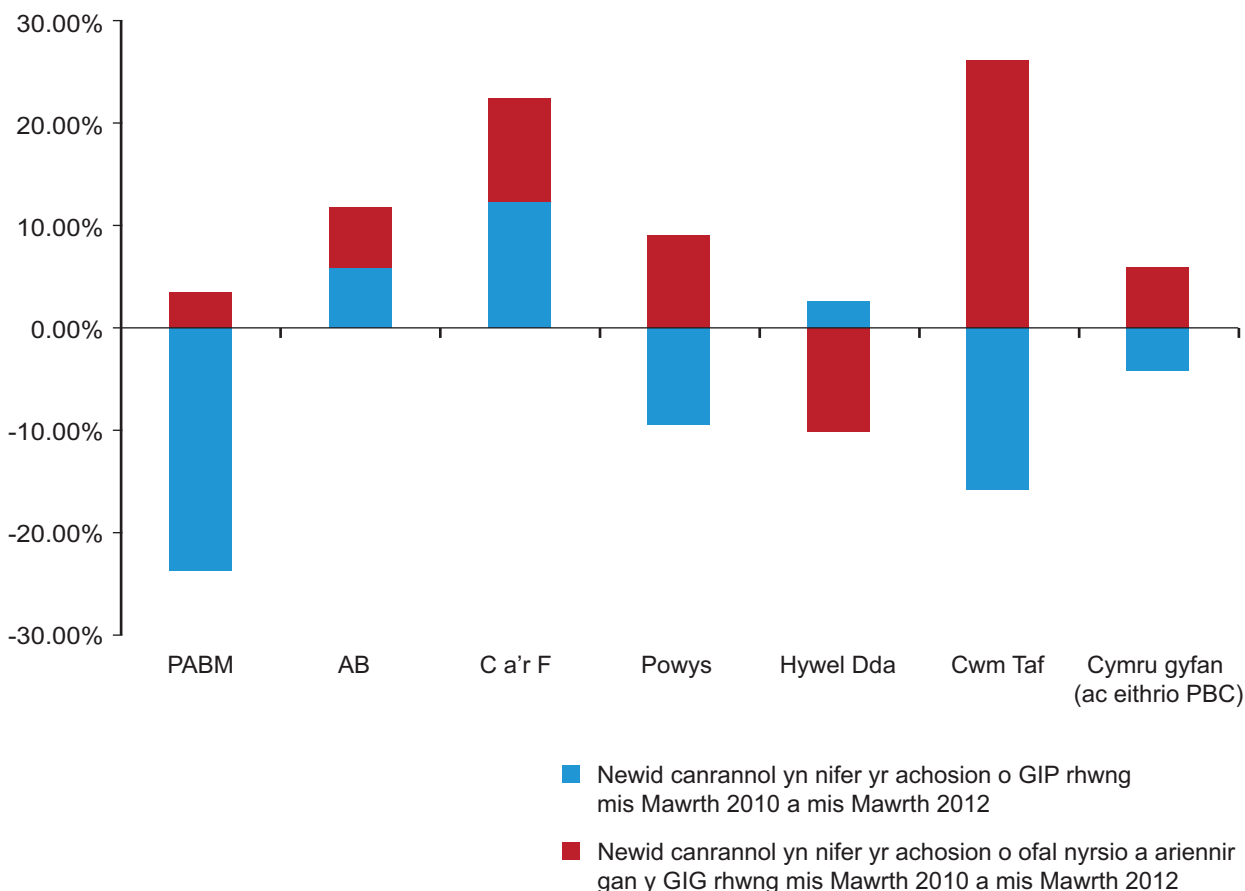
Ffynhonnell: Arolwg Swyddfa Archwilio Cymru o fyrdau iechyd, Mai 2012

Mae'r patrwm o newid yn nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG a nifer yr achosion y pen o'r boblogaeth yn amrywio'n fawr ar draws y byrddau iechyd

1.34 Mae'r patrwm o newid yn nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG rhwng mis Mawrth 2010 (diwedd y flwyddyn cyn cyflwyno'r Fframwaith) a mis Mawrth 2012 yn amrywio'n fawr rhwng byrddau iechyd (Ffigur 6), gyda:

- a** nifer yr achosion o GIP yn cynyddu 12 y cant ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro, ond yn gostwng 24 y cant ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg;
- b** nifer yr achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG yn cynyddu ym mhob bwrdd iechyd, ac eithrio Bwrdd Iechyd Hywel Dda a brofodd ostyngiad o 10 y cant; a
- c** thri bwrdd iechyd yn profi rhyw lefel o ostyngiad yn nifer yr achosion o GIP a chynnydd yn nifer yr achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG.

Ffigur 6 - Newid canrannol yn nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG rhwng mis Mawrth 2010 a mis Mawrth 2012 fesul bwrdd iechyd

Noder

Nid yw'r data'n cynnwys Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr gan na allai ddarparu nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ar gyfer 2010.

Ffynhonnell: Arolwg Swyddfa Archwilio Cymru o fyrdau iechyd, Mai 2012

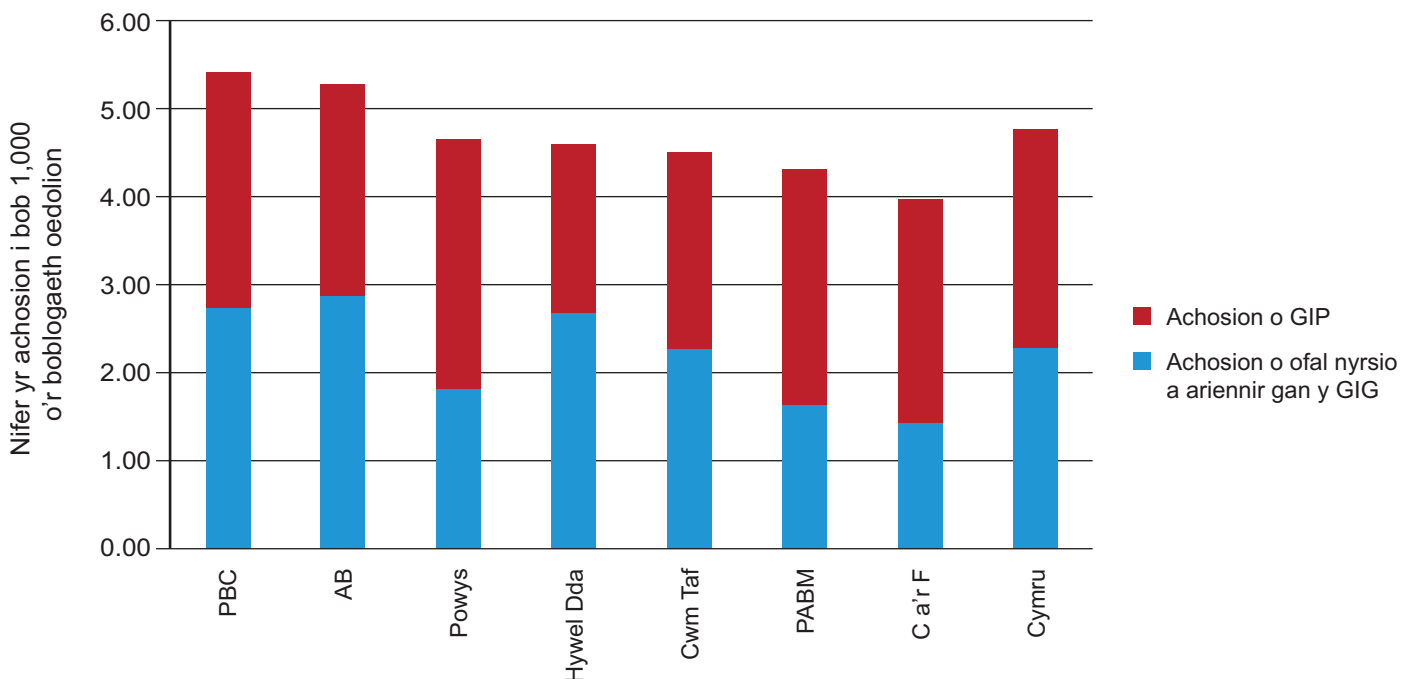

1.35 Yn ogystal, mae'r patrymau o ran nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG yn amrywio'n fawr rhwng byrddau iechyd o'r naill flwyddyn i'r llall. Mewn rhai byrddau iechyd, mae'r patrwm wedi bod yn gyson o'r naill flwyddyn i'r llall. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro wedi gweld cynnydd o'r naill flwyddyn i'r llall yn nifer yr achosion o GIP rhwng mis Mawrth 2009 a mis Mawrth 2012; ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg, bu gostyngiad yn nifer yr achosion o GIP a chynnydd yn nifer yr achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG ym mhob un o'r blynyddoedd hyn; ac ym Mwrdd Iechyd Hywel Dda, bu gostyngiad yn nifer yr achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG ym mhob un o'r blynyddoedd hyn. Mewn byrddau

iechyd eraill, mae patrymau sy'n amrywio o'r naill flwyddyn i'r llall yn sail i'r newidiadau cyffredinol rhwng 2009 a 2012.

1.36 Yn olaf, roedd nifer yr achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG y pen o'r boblogaeth yn amrywio ar draws byrddau iechyd (Ffigur 7). Er enghraifft, yn ôl Arolwg Iechyd Cymru¹⁶, poblogaeth oedolion Bwrdd Iechyd Cwm Taf sydd â'r iechyd cyffredinol a'r iechyd meddwl gwaethaf, sy'n awgrymu y dylai fod gan y bwrdd iechyd nifer cymharol uchel o achosion o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG. Fodd bynnag, dim ond cyfran gyfartalog o achosion o GIP sydd gan Fwrdd Iechyd Cwm Taf a chyfran is na'r cyfartaledd o achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG y pen o'r boblogaeth oedolion.

Ffigur 7 - Cyfanswm yr achosion gweithredol o GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG i bob 1,000 o'r boblogaeth 18 oed a hyn ar 31 Mawrth 2012

Ffynhonnell: Arolwg Swyddfa Archwilio Cymru o fyrddau iechyd

¹⁶ Arolwg Iechyd Cymru 2010 a 2011, Canlyniadau Awdurdodau Lleol/Byrddau Iechyd Lleol, SB 86/2012, 19 Medi 2012, Llywodraeth Cymru

Mae yna amryw o resymau a allai esbonio'r gostyngiad cyffredinol yn nifer yr achosion o GIP a gwariant a'r patrymau amrywiol ar draws y byrddau iechyd

- 1.37** Mae'r patrymau gwariant a nifer yr achosion cyn ac ar ôl cyflwyno'r Fframwaith yn dangos, pe bai popeth arall yn gyfartal, y gallai'r Fframwaith fod wedi arwain at gynhyrchu meini prawf cymhwysedd mwy caeth ar gyfer GIP. Fodd bynnag, nid yw'n glir i ba raddau y mae'r Fframwaith ei hun wedi cyfrannu at y gostyngiad cyffredinol diweddar yn nifer yr achosion o GIP a gwariant. Datblygwyd y Fframwaith i sicrhau bod penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP yn fwy cyson ledled Cymru ac yn unol â dyfarniadau cyfreithiol, ond nid oedd lleihau'r gwariant ar GIP trwy ei gwneud hi'n anoddach i bobl gymhwyso i gael GIP yn un o nodau penodol y Fframwaith. Fodd bynnag, mae'r angen i sicrhau mwy o gysondeb yn awgrymu y byddai rhai achosion a fyddai wedi'u hystyried yn anghymwys yn y gorffennol yn cael eu derbyn ar gyfer GIP ar ôl cyflwyno'r Fframwaith, ac fel arall.
- 1.38** Ar ôl ad-drefnu'r GIG ym mis Hydref 2009, roedd rhai byrddau iechyd eisoes wedi cymryd camau i wella cysondeb penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG. Er enghraifft, yn ystod ein trafodaethau gyda Bwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg, nodwyd ei bod hi wedi dod i'r amlwg ar ôl yr ad-drefnu bod y meini prawf cymhwysedd i gael GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG yn cael eu dehongli a'u defnyddio'n anghyson ar draws yr ardaloedd bwrdd iechyd blaenorol o fewn y sefydliad newydd. Dywedodd y bwrdd iechyd wrthym ei fod wedi cymryd camau i fynd i'r afael â'r anghysondebau hyn, a fyddai wedi

effeithio ar nifer yr achosion sydd bellach yn cael eu derbyn fel rhai'n gymwys i gael GIP. Fodd bynnag, mae yna berygl o anghysondeb o hyd rhwng gwahanol fyrddau iechyd. Nid yw Llywodraeth Cymru wedi sefydlu unrhyw ddull o fonitro a yw byrddau iechyd yn dehongli ac yn defnyddio'r Fframwaith yn gyson.

- 1.39** Ers 2008-09, mae Llywodraeth Cymru wedi darparu £37.5 miliwn ar gyfer cynlluniau ledled Cymru sy'n ceisio moderneiddio gwasanaethau a datblygu a gweithredu modelau gwasanaeth newydd. Roedd y cynlluniau hyn yn canolbwyntio ar bobl ag anghenion iechyd a chymdeithasol cymhleth hirdymor, ac yn cynnwys datblygu timau gofal cymhleth, gwasanaethau gofal cymunedol canolraddol integredig, gwasanaethau ail-alluogi a gwasanaethau gofal lliniarol cymunedol. Cynhaliodd Llywodraeth Cymru werthusiad mewnol o'r cynlluniau hyn rhwng mis Hydref a mis Rhagfyr 2010. Nododd y gwerthusiad brinder data ansoddol, ond daeth i'r casgliad bod y rhan fwyaf o'r cynlluniau a adolygwyd naill ai'n cyfrannu at leihau'r angen am GIP neu'n galluogi mwy o bobl i adael GIP.
- 1.40** Daeth y gostyngiad yn y gwariant ar GIP o ganlyniad i gamau pendant gan fyrddau iechyd i nodi arbedion o fewn cyllidebau GIP. Nododd ein hadroddiad ar *Cyllid Iechyd*¹⁷ fod byrddau iechyd wedi arbed £44 miliwn ar wariant ar GIP yn 2011-12, sef y trydydd arbediad mwyaf. Dangosodd ein hadroddiad dilynol ar wasanaethau iechyd meddwl oedolion¹⁸ sut yr oedd gwasanaethau mwy costeffeithiol yn cael eu darparu, er enghraifft, trwy symud pobl o leoliadau iechyd meddwl costus a ariennir gan GIP yn y sector annibynnol i wasanaethau lleol newydd eu datblygu.

¹⁷ *Cyllid Iechyd, Swyddfa Archwilio Cymru, Gorffennaf 2012*

¹⁸ *Adroddiad Dilynol ar Wasanaethau Iechyd Meddwl Oedolion, Swyddfa Archwilio Cymru, Gorffennaf 2011*

- 1.41** Nododd ein trafodaethau â byrddau iechyd nifer o ffactorau eraill a allai esbonio'r patrymau amrywiol rhwng byrddau iechyd. Er bod yna ddiffyg data i fesur effaith y ffactorau hyn, mae'n rhesymol tybio y bydd y canlynol wedi effeithio ar nifer yr achosion o GIP i ryw raddau:
- a** lefelau amrywiol yr angen am GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ledled Cymru;
 - b** natur gwasanaethau ysbytai'r GIG, er enghraifft, bydd cael nifer fawr o welyau hirdymor neu adsefydlu yn lleihau nifer y lleoliadau GIP sydd eu hangen mewn cartrefi gofal, gan leihau nifer yr achosion o GIP a gwariant;
 - c** bydd hyd a lled gwasanaethau cymunedol a ddarperir gan y GIG neu awdurdodau lleol, megis y rhai sy'n canolbwyntio ar gynnal annibyniaeth neu ddarparu gofal diwedd oes, yn lleihau'r niferoedd sy'n dechrau cael GIP;
 - ch** nifer y gwelyau sydd ar gael mewn cartrefi gofal yn y sector annibynnol; a
 - d** dywedodd rhai byrddau iechyd wrthym fod y Fframwaith newydd yn eu hysgogi i fynd i'r afael â'r diffyg adolygiadau rheolaidd a chadarn o achosion o GIP, a oedd yn arwain at rai'n symud i fod yn anghymwys i gael GIP.

Mae'r Fframwaith yn cael ei oruchwylio'n weithredol ond mae diffyg arweinyddiaeth strategol

Mae Grŵp Gweithredu Cenedlaethol GIP wedi goruchwylio'r gwaith o weithredu'r Fframwaith

- 1.42** Sefydlwyd Grŵp Gweithredu Cenedlaethol GIP yn 2010. Roedd ei brif swyddogaethau'n weithredol o ran natur, ac yn cynnwys goruchwylio'r gwaith o weithredu'r Fframwaith a darparu hyfforddiant cysylltiedig ac, os yn briodol, hyrwyddo dulliau cyson ar draws y byrddau iechyd a rhannu materion sy'n peri pryder ac arferion gorau. Roedd Grŵp Gweithredu Cenedlaethol GIP yn gweithredu'n annibynnol ar Raglen Genedlaethol Gofal Iechyd Parhaus y GIG, a ddarparodd arweinyddiaeth ar sut i wella dulliau rheoli GIP.
- 1.43** Roedd y grŵp yn cynnwys nyrsys arweiniol GIP o fyrddau iechyd, yr arweinydd pobl hŷn o Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a'r arweinydd polisi a'r cynghorydd polisi ar gyfer GIP yn Llywodraeth Cymru. Erbyn hyn, gelwir y grŵp yn Grŵp Cynghori Cenedlaethol GIP. Mae'n dal i gael ei gadeirio gan nyrs arweiniol GIP o fwrdd iechyd, ac mae'n canolbwyntio bellach ar y canlynol:
- a** pwyso a mesur materion y gall arweinwyr byrddau iechyd eu datblygu ledled Cymru i sicrhau cysondeb o ran dull a phroses;
 - b** darparu adolygiad gan gymheiriaid a swyddogaeth gefnogi yn ôl yr angen;
 - c** cefnogi a llywio adolygiad arfaethedig Llywodraeth Cymru o Fframwaith 2010 ac ystyried yr argymhellion sy'n codi o adroddiad Swyddfa Archwilio Cymru; a
 - ch** darparu cyngor, canllawiau a gwybodaeth leol i Lywodraeth Cymru am ddarparu GIP a rhoi polisi cenedlaethol ar waith.

1.44 Mae nyrsys arweiniol GIP y byrddau iechyd, yn ogystal â'r arweinydd polisi a'r cynghorydd polisi ar gyfer GIP yn Llywodraeth Cymru yn parhau i gael eu cynrychioli ar Grŵp Cynghori Cenedlaethol GIP. Mae cynrychiolydd o lywodraeth leol, sydd â chyfrifoldeb corfforaethol dros wasanaethau cymdeithasol, yn mynychu hefyd. Fodd bynnag, o ystyried ei gyfansoddiad a'i rôl, nid yw Grŵp Cynghori Cenedlaethol GIP yn gorff priodol bellach i ddarparu arweinyddiaeth strategol i'r Fframwaith. Yn ogystal, nid oes gan y grŵp rôl glir o ran monitro a yw'r Fframwaith yn cael ei ddehongli a'i ddefnyddio'n gyson ar draws y byrddau iechyd.

Cafwyd diffyg arweinyddiaeth strategol glir ar gyfer y Fframwaith GIP a waethygir gan y cynnydd araf i sefydlu trefniadau olynol effeithiol ar gyfer rhaglen genedlaethol GIP

1.45 Sefydlwyd Rhaglen Genedlaethol Gofal Iechyd Parhaus y GIG ym mis Gorffennaf 2010 fel un o'r mecanweithiau darparu sy'n cefnogi *Fframwaith Strategol Pum Mlynedd ar gyfer Gwasanaethau, Gweithlu a Chyllid* Llywodraeth Cymru¹⁹. Nod bwrdd rhaglen genedlaethol GIP oedd darparu arweinyddiaeth a dull cydgysylltiedig cenedlaethol o fynd i'r afael â GIP. Fodd bynnag, nid oedd gan y bwrdd rôl arwain glir mewn perthynas â'r Fframwaith, er bod nifer o'i fentrau'n gysylltiedig neu'n cefnogi rhai agweddau ar y Fframwaith. Nid oedd ganddo rôl chwaith yn monitro a yw'r Fframwaith yn cael ei ddehongli a'i ddefnyddio'n gyson ar draws y byrddau iechyd.

1.46 Daeth yr holl raglenni cenedlaethol sy'n cefnogi *Fframwaith Strategol Pum Mlynedd ar gyfer Gwasanaethau, Gweithlu a Chyllid* Llywodraeth Cymru, gan gynnwys GIP, i ben yn ystod chwarter olaf 2011. Cafodd rhaglen genedlaethol GIP ei holynu gan Grŵp Llywio Cenedlaethol ar gyfer Gofal Cymhleth, a gynhaliodd ei gyfarfod cyntaf ym mis Ionawr 2012. Un o flaenoriaethau Grŵp Cynghori Cenedlaethol GIP oedd egluro ei berthynas â'r Grŵp Llywio Cenedlaethol ar gyfer Gofal Cymhleth, sydd â'r potensial i gyflawni rôl arwain strategol. Fodd bynnag, nid yw hyn wedi'i gyflawni gan mai ychydig iawn o gynnydd y mae'r grŵp llywio wedi'i wneud hyd yma:

- a** mae'n cael ei gadeirio gan gyfarwyddwr iechyd sylfaenol, cymunedol a meddwl bwrdd iechyd, er bod bwrdd rhaglen genedlaethol GIP yn cael ei gadeirio gan brif weithredwr bwrdd iechyd;
- b** er y datblygwyd papur yn amlinellu rôl arfaethedig y Grŵp Llywio Cenedlaethol ar gyfer Gofal Cymhleth, nid oes gan y grŵp unrhyw gylch gorchwyl ffurfiol;
- c** ni ddatblygwyd cynllun prosiect manwl yn unol â'r bwriad; ac
- ch** nid yw'r grŵp wedi cyfarfod ers ei gyfarfod cyntaf, gyda'r pedwar cyfarfod a drefnwyd wedi'u canslo.

¹⁹ *Darparu Fframwaith Strategol Pum Mlynedd ar gyfer Gwasanaethau, Gweithlu a Chyllid GIG Cymru, Llywodraeth Cymru, Mehefin 2010*

Rhan 2 - Mae'r Fframwaith wedi darparu nifer o fanteision, ond nid yw ar waith yn llawn ledled Cymru ac nid oes trefniadau diogelu ar waith yn llawn i sicrhau bod penderfyniadau'n deg a chyson o fewn a rhwng byrddau iechyd

Mae trefniadau llywodraethu byrddau iechyd mewn perthynas â GIP wedi'u cryfhau, ond dim ond sicrwydd cyfyngedig a geir ganddynt fod pobl yn cael eu trin yn gyson a theg

Ers lansio'r Fframwaith, mae byrddau iechyd wedi gwneud cynnydd amrywiol o ran datblygu polisiau a gweithdrefnau lleol GIP

2.1 Mae'r Fframwaith yn ei gwneud hi'n ofynnol i fyrddau iechyd a'u partneriaid adolygu eu prosesau gweithredol i sicrhau eu bod yn cydymffurfio a bod ganddynt bolisiau a chanllawiau perthnasol ar waith. Mae rhai adrannau yn y Fframwaith yn cyfeirio at yr angen i ddatblygu polisiau neu brotocolau penodol, er enghraifft, i fynd i'r afael ag achosion o anghydfod gydag awdurdodau lleol ynglŷn â phenderfyniadau yn ymwneud â chymhwysedd i gael GIP. Bwriad y gofynion hyn yw helpu i sicrhau bod y Fframwaith yn cael ei roi ar waith yn gyson ar draws gwasanaethau sylfaenol, cymunedol ac ysbyty, a helpu i sicrhau bod staff yn ymwybodol o drefniadau lleol ar gyfer rhoi'r Fframwaith ar waith. Mae'r Fframwaith diwygiedig ar gyfer GIP yn Lloegr²⁰ yn fwy rhagnodol na Fframwaith Cymru, ac mae'n cynnwys rhestr lawn a chynhwysfawr o'r hyn y dylid ei gynnwys mewn protocolau a gweithdrefnau lleol.

2.2 Dros flwyddyn ar ôl dyddiad cyflwyno'r Fframwaith, roedd y byrddau iechyd wedi gwneud cynnydd amrywiol yn erbyn gofynion y Fframwaith i adolygu eu polisiau a'u prosesau. Mewn ymateb i'n harolygon, nododd pob bwrdd iechyd a'r rhan fwyaf o awdurdodau lleol eu bod wedi adolygu eu prosesau gweithredol i sicrhau eu bod yn cydymffurfio â'r Fframwaith. Fodd bynnag, nid oedd Bwrdd Addysgu Iechyd Lleol Powys wedi adolygu ei brosesau rhyddhau, ac nid oedd dau o'r 17 o awdurdodau lleol a ymatebodd i'r arolwg wedi ystyried i ba raddau yr oedd eu harferion presennol yn cydymffurfio â'r Fframwaith.

2.3 Yn ystod chwarter olaf 2011, aethom ati i archwilio ystod o ddogfennau gan y byrddau iechyd. Dangosodd y rhain fod y cynnydd a wnaed o ran datblygu polisiau a phrotocolau lleol GIP yn amrywio'n sylweddol o un bwrdd i'r llall. Roedd gan Fwrdd Iechyd Aneurin Bevan ystod o bolisiau a phrotocolau y cytunwyd arnynt ond, mewn rhannau eraill o Gymru, roedd polisiau'n dal i fod ar ffurf drafft ac nid oeddent bob amser yn gynhwysfawr ac yn fanwl.

2.4 Roedd gan bob un o'r saith bwrdd iechyd ryw fath o bolisi neu weithdrefn weithredu ar gyfer GIP; fel arfer, fersiwn o ddogfen y Fframwaith a oedd wedi'i ddiwygio i adlewyrchu trefniadau lleol. Fodd bynnag, mewn pedwar bwrdd iechyd, roedd polisiau gweithredol ar ffurf drafft o hyd. Roedd i ba raddau yr oedd trefniadau lleol wedi'u hamlinellu'n fanwl hefyd yn amrywio rhwng un bwrdd a'r llall.

²⁰ Fframwaith Cenedlaethol ar gyfer Gofal Iechyd Parhaus y GIG a Gofal Nyrsio a Ariennir gan y GIG, Tachwedd 2012 (Diwygiedig), Yr Adran Iechyd

2.5 Lle roeddent wedi'u datblygu, nid oedd polisïau lleol GIP bob amser yn gynhwysfawr. Nododd ein hadolygiad o bolisïau GIP y byrddau iechyd (gan gynnwys y rhai sydd ar ffurf drafft o hyd) nad oeddent yn rhagnodi trefniadau lleol ar gyfer:

- a** y pontio o wasanaethau plant i wasanaethau oedolion mewn chwe bwrdd iechyd;
- b** datrys achosion o anghydfod rhwng sefydliadau ynghylch cymhwysedd i gael GIP mewn un bwrdd iechyd; a
- c** phanel adolygu annibynnol i ystyried achosion o anghydfod gan unigolion yn erbyn penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP mewn un bwrdd iechyd.

2.6 Yn ystod ein hymweliadau gwaith maes ac yn y gweithdy ar gyfer swyddogion arweiniol GIP yn y byrddau iechyd, clywsom amryw o resymau pam mai ychydig o gynnydd yn unig yr oedd rhai byrddau iechyd wedi ei wneud yn datblygu polisïau a gweithdrefnau. Roedd y rhain yn cynnwys gallu staff i ymdrin â'r agenda GIP, newidiadau sefydliadol ar ôl ad-drefnu'r GIG a'r nifer fawr o bartneriaid awdurdod lleol yr oedd angen iddynt ymgynghori â nhw.

2.7 Gwelsom rai enghreifftiau o fyrddau iechyd yn dysgu gan ei gilydd trwy rannu polisïau. Er enghraifft, mae'r polisi carlam (ar gyfer pobl y mae angen ystyried a ydynt yn gymwys i gael GIP oherwydd cyflwr sy'n dirywio'n gyflym) a ddatblygwyd gan Fwrdd Iechyd Aneurin Bevan wedi'i fabwysiadu gan Fyrddau Iechyd Hywel Dda a Phrifysgol Abertawe Bro Morgannwg.

2.8 Fodd bynnag, mae yna gyfle pellach i rannu polisïau a gweithdrefnau ledled Cymru, yn rhannol er mwyn helpu i sicrhau bod y Fframwaith yn cael ei roi ar waith yn gyson.

Mae rhai byrddau iechyd yn cefnogi datblygiad ffurflenni asesu a dogfennau perthnasol safonedig ar gyfer Cymru gyfan i helpu i leihau pa mor amrywiol yw'r dulliau asesu ledled Cymru ac ymgorffori elfennau gorau'r arferion presennol. Mae yna botensial hefyd i ddatblygu protocolau Cymru gyfan, er enghraifft, yn Lloegr mae yna lwybr carlam cenedlaethol²¹.

2.9 Yn y tair ardal bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw, roedd y dogfennau a ddefnyddiwyd i gefnogi asesiadau'n amrywio ac roedd gan bob un wahanol gryfderau a gwendidau. Er enghraifft, roedd gan Fwrdd Iechyd Aneurin Bevan anogwyr defnyddiol i gofnodi cynnydd gydag asesiadau cynhalwyr; ac roedd gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr anogwyr a ffurflenni caniatâd a chapasiti cynhwysfawr i nodi a oedd yr unigolyn a'i deulu wedi cael gwybod am oblygiadau ariannol posibl yr asesiad GIP. Roedd y dogfennau a ddefnyddiwyd i gefnogi camau eraill yn y broses GIP, megis y rhai ar gyfer adolygiadau a phaneli craffu, hefyd yn amrywio rhwng y tri bwrdd iechyd.

Mae'r cyfrifoldeb dros GIP yn cael ei wasgaru ar draws bwrdd iechyd, sy'n gallu arwain at ddulliau anghyson o fewn bwrdd iechyd

2.10 Mae gan bob bwrdd iechyd arweinydd GIP a gefnogir gan dîm canolog neu benodedig o staff. Mae'r timau'n amrywio o ran maint a'u rôl yw datblygu a goruchwylio polisi lleol a'r gwaith o'i gyflwyno, a darparu hyfforddiant a chymorth i staff rheng flaen. Mae ganddynt gyfraniad allweddol i'w wneud o ran sicrhau cysondeb wrth fynd i'r afael â GIP ledled y bwrdd iechyd. Byddant hefyd yn aml yn rhan o'r prosesau i ymdrin ag achosion o anghydfod ynghylch penderfyniadau yn ymwneud â chymhwysedd i gael GIP ac yn mynd i'r afael ag unrhyw gwynion sy'n gysylltiedig â GIP.

21 Fast Track Pathway Tool for NHS Continuing Healthcare, Tachwedd 2012 (Diwygiedig), Yr Adran Iechyd

2.11 Cynhelir asesiadau GIP mewn ysbytai neu leoliadau cymunedol gan staff rheng flaen, megis nyrsys a therapyddion, yn gweithio gyda thimau gweithredol. Gall timau weithio, er enghraifft, o fewn grwpiau clinigol neu ardaloedd daearyddol. Mae'r cyllidebau ar gyfer GIP yng ngofal y timau gweithredol sy'n gweithredu'n annibynnol ar y tîm GIP penodedig. Gall aseswyr nyrsio, sy'n cynnal asesiadau GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ac adolygiadau o bobl mewn cartrefi gofal, fod yn rhan o'r timau gweithredol rheng flaen neu'r tîm GIP penodedig.

2.12 Mae angen i'r tîm GIP penodedig a'r timau gweithredol mewn bwrdd iechyd fod yn glir ynglŷn â'u cyfrifoldebau a gweithio gyda'i gilydd yn effeithiol. Mewn dau o'r tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw, gwelsom arferion anghyson o ran rhoi'r Fframwaith ar waith yn ardal y bwrdd iechyd. Er enghraifft, yn ystod ein gwaith maes, roedd y tîm GIP penodedig yn Hywel Dda yn cymryd camau i fynd i'r afael ag anghysondebau rhwng y gweithdrefnau a'r arferion oedd yn cael eu defnyddio ar draws y tair ardal weithredol o fewn y bwrdd iechyd.

2.13 Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, mae rheolaeth weithredol GIP yn canolbwyntio ar grwpiau rhaglen clinigol. Mae un grŵp rhaglen clinigol wedi datblygu gweithdrefn GIP, yn ogystal â gweithdrefn GIP ledled y bwrdd iechyd, sydd wedi arwain at staff yn llenwi mwy nag un ffurflen. Roedd y staff gweithredol i ni gyfweld â nhw fel rhan o'n gwaith maes wedi drysu ynglŷn â pha weithdrefn i'w dilyn a pha ddogfennau i'w llenwi. Yn ogystal, ar y pryd nododd y tîm GIP penodedig:

- a** fod yna ysgogiad i staff y grŵp rhaglen glinigol symud unrhyw anghydfod â phartneriaid awdurdod lleol drwy'r cam datrys anffurfiol, gan y byddai'r tîm GIP penodedig yn ysgwyddo'r cyfrifoldeb ar ôl cyrraedd y cam datrys ffurfiol; ac

- b** mai'r tîm GIP penodedig oedd yn gyfrifol am ddatrys achosion o anghydfod a wnaed gan unigolion yn erbyn penderfyniad ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, ond gallai staff y grŵp rhaglen glinigol roi blaenoriaeth isel i gynnal unrhyw adolygiad neu ailasesiad angenrheidiol.

Mae hyfforddiant safonol wedi'i gyflwyno ledled Cymru gyda chanlyniadau cymysg, mae angen ystod ehangach o hyfforddiant ac mae nifer y staff cymunedol ac ysbyty sydd angen arbenigedd mewn GIP yn herbarhaus

2.14 Mae'r Fframwaith yn nodi y dylai pob aelod o staff iechyd a gofal cymdeithasol perthnasol fod yn ymwybodol o'r canllawiau a'r gweithdrefnau newydd trwy hyfforddiant priodol. Y bwriad oedd darparu hyfforddiant i bob aelod o'r tîm amlddisgyblaethol mewn ysbyty sy'n ymwneud â rhyddhau cleifion, yn ogystal â'r gweithwyr cymunedol proffesiynol sy'n cyfrannu at asesu'r angen am ofal hirdymor a'r gwaith o gynllunio'r gofal hwnnw.

2.15 Mewn partneriaeth â rhanddeiliaid, datblygodd Llywodraeth Cymru raglen hyfforddi Cymru gyfan ar Ofal Iechyd Parhaus y GIG ar gyfer staff y GIG a gwasanaethau cymdeithasol, i'w chynnal gan fyrddau iechyd ledled Cymru. Ar y cyfan, cafodd y rhaglen hyfforddi undydd adborth cadarnhaol gan yr ymarferwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol a gyfwelwyd yn ystod ein hymweliadau gwaith maes. Yn ogystal, cyfeiriodd wyth o'r 18 o awdurdodau lleol a ymatebodd i'n harolwg at fanteision hyfforddiant ar y cyd mewn ymateb i'n cwestiwn ar eu barn am y prif lwyddiannau o ran rhoi'r Fframwaith ar waith. Fodd bynnag, mewn rhan o ardal Bwrdd Iechyd Hywel Dda, roedd yr hyfforddiant wedi'i gwtogi i sesiwn hanner diwrnod.

2.16 Roedd cwrs dilynol hanner diwrnod ychwanegol ar y Fframwaith wedi'i gynnal mewn dau o'r byrddau iechyd i ni ymweld â nhw, ac roedd ar fin cael ei gyflwyno yn y trydydd. Yn ogystal, mae Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan wedi datblygu hyfforddiant penodol ar weithdrefnau carlam a datrys gwrthdaro. Mae deunyddiau hyfforddi ar waith tîm amlddisgyblaethol hefyd ar gael ar wefan fforwm gofal cymhleth Cymru gyfan²².

2.17 Nododd ein harolygon o fyrddau iechyd ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol fod trefniadau ar gyfer monitro pa aelodau staff sydd wedi derbyn hyfforddiant GIP yn amrywio'n fawr ledled Cymru. Nododd tri o'r saith bwrdd iechyd a dau o'r 16 awdurdod lleol a ymatebodd (ni atebwyd y cwestiwn hwn gan ddau awdurdod lleol) nad oedd ganddynt gofnod o ba staff oedd wedi derbyn hyfforddiant ar y Fframwaith GIP newydd. Mae diffyg trefniadau monitro yn ei gwneud

hi'n anodd nodi a thargeddu staff nad ydynt wedi derbyn hyfforddiant.

2.18 Yn ein harolygon, gofynnwyd i fyrddau iechyd ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol amcangyfrif pa gyfran o'r staff perthnasol oedd wedi derbyn hyfforddiant ar y Fframwaith newydd. Mae eu hymatebion yn dangos bod yna niferoedd sylweddol o staff ledled Cymru nad ydynt wedi derbyn yr hyfforddiant perthnasol hyd yma (Ffigur 8). Yn ein gweithdy, dywedodd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd wrthym mai staff nyrsio a gwasanaethau cymdeithasol oedd wedi mynychu'r hyfforddiant undydd safonol ar GIP yn bennaf, gydag ychydig iawn o feddygon teulu neu staff meddygol yn bresennol. Nid oes yr un o'r byrddau iechyd wedi gwneud hyfforddiant GIP yn orfodol i staff perthnasol, ond dywedodd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd wrthym eu bod yn disgwyl y bydd staff priodol yn dewis dilyn hyfforddiant o'r fath.

Ffigur 8 - Amcangyfrif o gyfran y gwahanol grwpiau staff sydd wedi derbyn hyfforddiant GIP

	Nifer y byrddau iechyd sy'n amcangyfrif canran y staff sydd wedi derbyn hyfforddiant				Dim ymateb
	0-25%	26-50%	51-75%	76-100%	
Aelodau'r tîm amlddisgyblaethol sy'n cyfrannu at ryddhau cleifion o'r ysbyty	0	3	3	0	1
Gweithwyr cymunedol proffesiynol sy'n cyfrannu at asesu'r angen am ofal hirdymor, a chynllunio'r gofal hwnnw	0	2	3	1	1
	Nifer yr awdurdodau lleol sy'n amcangyfrif canran y staff sydd wedi derbyn hyfforddiant				Dim ymateb
	0-25%	26-50%	51-75%	76-100%	
Gweithwyr cymdeithasol ysbytai	0	0	5	11	6
Gweithwyr cymdeithasol cymunedol	0	0	9	8	5

Ffynhonnell: Arolwg Swyddfa Archwilio Cymru o fyrddau iechyd ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol, Hydref 2011

22 Datblygwyd y Fforwm Gofal Cymhleth fel rhan o raglen genedlaethol GIP, ac mae'n hwyluso dysgu a rennir ac yn darparu fforwm ar gyfer trafodaeth ar ofal cymhleth a GIP.

2.19 Roedd y rheolwyr a'r staff sy'n ymwneud â GIP a gyfwelwyd yn cydnabod bod angen hyfforddiant pellach ar GIP. Er gwaethaf y ffaith bod hyfforddiant wedi'i ddarparu, roedd llawer o swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd o'r farn bod staff yn dal i ddrys ynglŷn â phryd i asesu cymhwysedd rhywun i gael GIP a sut i ddefnyddio'r dull angen iechyd sylfaenol. Yn ogystal, nododd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd ac ymarferwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol a gyfwelwyd rai meysydd penodol lle mae angen mwy o hyfforddiant ar y cyd. Roedd y rhain yn cynnwys defnyddio'r DST i gefnogi penderfyniadau cyson, sgiliau cadeirio ar gyfer y rhai sy'n cynnal cyfarfodydd amlddisgyblaethol (un o brif flaenoriaethau swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd) a datrys gwrthdaro a rheoli sefyllfaoedd anodd.

2.20 Mae sicrhau bod staff priodol yn datblygu lefel briodol o arbenigedd trwy hyfforddiant cychwynnol a pharhaus yn her fawr i fyrddau iechyd. Er enghraifft, roedd yna 945 o nyrsys ardal yng Nghymru yn 2011, gyda'r nifer fwyaf (248) yn cael eu cyflogi gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro²³. Er mwyn i Fwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro sicrhau bod y grŵp hwn yn derbyn hyfforddiant blynyddol, rydym yn amcangyfrif y byddai angen cynnal dwy sesiwn hyfforddi y mis gydol y flwyddyn.

2.21 Mae yna ffyrdd amgen o ddatblygu arbenigedd mewn GIP a all fod yn fwy ymarferol na hyfforddi nifer fawr o staff efallai na fyddant yn gorfod mynd i'r afael ag achosion o GIP yn rheolaidd. Mae rhai byrddau iechyd wedi datblygu swyddi rheng flaen arbenigol ar gyfer GIP. Yn un o'r ysbytai cyffredinol dosbarth

yn Hywel Dda, mae un nyrs yn cwblhau pob DST ar gyfer GIP. Mae'r unigolyn hwn wedi'i hyfforddi'n drylwyr ac yn brofiadol ym maes GIP, a dywedodd staff nyrsio a GIP wrthym fod y swydd yn arwain at asesuadau GIP mwy cadarn a chyson. Gallai datblygu ac ymestyn y dull hwn ledled Cymru ac i feysydd gwasanaeth eraill ddarparu dull mwy effeithlon ac effeithiol o fynd i'r afael â'r her o ddatblygu gweithlu ag arbenigedd mewn GIP. Gall hyfforddi arweinwyr GIP ym maes gwasanaethau iechyd meddwl neu nyrsio ardal fod yn fwy effeithlon na cheisio datblygu arbenigedd ymhlith pob aelod o'r tîm.

Er eu bod yn craffu ar achosion unigol yr aserir eu bod yn gymwys i gael GIP, ni all byrddau iechyd ddarparu sicrwydd bod y Fframwaith yn cael ei weithredu'n llawn a'u bod yn gwneud penderfyniadau teg, amserol a chyson o fewn a rhwng eu sefydliadau

2.22 Mae'r Fframwaith yn nodi'n glir mai'r byrddau iechyd sy'n gyfrifol am sicrhau cysondeb mewn perthynas â'u penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP. Ond, oherwydd prinder dulliau monitro ac archwilio cadarn, ni all byrddau iechyd ddarparu sicrwydd bod achosion posibl yn cael eu cyflwyno i'w hasesu yn eu sefydliad, a'u bod yn cael eu hasesu'n gyson. Mae'r Fframwaith yn nodi y dylai byrddau iechyd:

- a** ddefnyddio dulliau archwilio effeithiol i fonitro a sicrhau nad oes yna wahaniaethu ar sail hil, anabledd, rhyw, oedran, cyfeiriadedd rhywiol, crefydd neu gred neu'r math o angen iechyd (er enghraifft, a yw'r angen yn gorfforol, yn feddyliol neu'n seicolegol)²⁴; a

²³ StatsCymru, 2011

²⁴ Mae'r gofyniad hwn wedi'i gynnwys yn Neddf Cydraddoldeb 2010, a ddaeth i rym ar ôl cyhoeddi'r Fframwaith ac sy'n cynnwys naw 'nodwedd warchoddedig' – sef pryd mae gwahaniaethu'n anghyfreithlon. Dyma'r nodweddion: oedran, anabledd, newid rhyw, priodas a phartneriaeth sifil, beichiogrwydd a mamolaeth, hil, crefydd a chred, rhyw a chyfeiriadedd rhywiol.

b hwyrach yr hoffent wella eu harferion a sicrhau bod y Fframwaith yn cael ei roi ar waith yn gyson trwy adolygu'r patrwm o argymhellion a wnaed gan y timau amlddisgyblaethol (ar wahân i gymeradwyo argymhellion mewn perthynas ag achosion unigol).

2.23 Mae gan bob bwrdd iechyd baneli craffu sy'n archwilio achosion unigol sydd ym marn y timau amlddisgyblaethol yn gymwys i gael GIP. Mae paneli craffu'n rhoi sylw hefyd i achosion o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG. Fodd bynnag, gwelsom nad yw prosesau craffu a monitro, sy'n cwmpasu pob achos posibl o GIP, yn ddatblygedig iawn:

- a** ar wahân i brosesau a ddaeth o ganlyniad i achosion o anghydfod a chwynion, nid oes gan fyrddau iechyd drefniadau ar waith i fonitro neu adolygu'n rheolaidd achosion nad ydynt wedi'u cyflwyno i'w hasesu neu achosion a ystyrir yn anghymwys gan dimau amlddisgyblaethol;
- b** dim ond tri bwrdd iechyd a nododd unrhyw archwiliad mewnol neu glinigol o'r prosesau GIP; a
- c** dim ond Bwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg a nododd ei fod wedi adolygu dros amser batrwm yr argymhellion cymhwysedd gan dimau amlddisgyblaethol.

2.24 Yn absenoldeb unrhyw drefniadau adolygiad gan gymheiriaid rhwng y byrddau iechyd, ni allant chwaith ddarparu sicrwydd bod y Fframwaith yn cael ei ddehongli a'i ddefnyddio'n gyson rhwng y byrddau iechyd. Yn ystod ein hadolygiad, dywedodd rhai byrddau iechyd wrthym eu bod wedi bod yn mynd i'r afael ag anghysondebau o ran dehongli a defnyddio meini prawf GIP ar draws ardaloedd y bwrdd iechyd lleol blaenorol sydd bellach o dan eu rheolaeth. Byddai adolygiad gan gymheiriaid yn helpu i sefydlu a oes yna anghysondebau tebyg rhwng y byrddau iechyd.

2.25 Mae'r angen i ddarparu sicrwydd ynglŷn â chysondeb wrth ddefnyddio'r Fframwaith, o fewn a rhwng byrddau iechyd, yn arbennig o bwysig o ystyried y perygl y gall pwysau ariannol effeithio ar benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd. Yn ein harolwg o adrannau gwasanaethau cymdeithasol, gofynnwyd beth oedd y materion a allai danseilio rhoi'r Fframwaith ar waith yn effeithiol. Cyfeiriodd pedwar awdurdod at y pwysau ariannol sy'n wynebu cyrff cyhoeddus a'r farn gyffredinol bod hyn yn dylanwadu ar benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd.

Mae'r Fframwaith wedi rhoi sail i asesiad mwy cyson o anghenion gofal a phenderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, er bod trefniadau lleol yn amrywio ledled Cymru ac nid ydynt bob amser yn bodloni gofynion y Fframwaith

Nid yw asesiadau o anghenion gofal unigolyn bob amser yn gynhwysfawr nac yn cael eu cynnal ar adeg briodol

- 2.26** Ar ôl gwneud penderfyniad ynglŷn ag a ddylid ystyried cymhwysedd rhywun i gael GIP, mae'r Fframwaith yn nodi mai'r cam cyntaf yw cynnal asesiad llawn o anghenion gofal unigolyn. Dywedodd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd yn ein gweithdy fod y Fframwaith wedi arwain at asesiadau mwy cyson, trylwyr a manwl o anghenion gofal. Fodd bynnag, nid yw'r gofynion asesu a amlinellir yn y Fframwaith yn cael eu bodloni'n gyson.
- 2.27** Mae'r Fframwaith yn nodi y dylai'r tîm amlddisgyblaethol sy'n cynnal asesiad o gymhwysedd i gael GIP ystyried a yw'r holl ymyriadau sydd ar gael a all effeithio ar anghenion iechyd wedi'u hymgorffori ac a oes yna botensial pellach i adsefydlu ac adennill annibyniaeth, a sut y gall canlyniad unrhyw driniaethau neu feddyginiaeth effeithio ar anghenion parhaus. Mae'r Fframwaith yn mynd ymlaen i nodi y gall asesiadau mewn lleoliadau aciwt weithiau roi darlun gwael o allu unigolyn i gyrraedd ei lawn botensial. Yn ogystal, gall cynnal asesiad mewn amgylchedd gofal o ansawdd gwael weithiau greu darlun artiffisial fod anghenion gofal iechyd unigolyn yn fwy dwys nag ydynt mewn gwirionedd.

- 2.28** Yn ein harolwg o fyrddau iechyd, gofynnwyd a oedd hi'n arfer rheolaidd ar ddechrau'r broses o asesu cymhwysedd i gael GIP i ystyried a ellid cymryd unrhyw gamau pellach i wella cyflwr ac annibyniaeth yr unigolyn yn y tymor canolig. Dyma welsom ni:
- a** dim ond dau fwrdd iechyd a nododd fod hyn yn arfer rheolaidd 'ym mhob achos';
 - b** nododd pedwar bwrdd iechyd fod hyn yn digwydd 'gan amlaf'; a
 - c** nododd un bwrdd iechyd mai dim ond gyda 'rhai achosion' yr oedd hyn yn digwydd.
- 2.29** Yn ein gweithdy, dywedodd rhai swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd wrthym fod cymhwysedd rhai cleifion yn cael ei asesu i gael GIP mewn safleoedd aciwt mewn ffordd amhriodol, gan fod ffocws ar leihau hyd arosiadau mewn ysbytai ac oedi wrth drosglwyddo gofal yn rhoi pwysau ar nyrsys i gynnal asesiadau'n rhy gynnar yn y cyfnod o adferiad.
- 2.30** Mae'r Fframwaith yn nodi y dylid cynnal asesiad cynhwysfawr, amlddisgyblaethol o anghenion gofal unigolyn, ac y dylai hwnnw gynnwys asesiadau ar wahân gan staff arbenigol a heb arbenigedd perthnasol. Yn dibynnu ar amgylchiadau'r unigolyn, efallai y bydd angen asesiadau gan nyrsys, therapyddion, meddygon teulu, ymgynghorwyr a gweithwyr cymdeithasol. Fodd bynnag, yn eu hymatebion i'r arolwg, dim ond tri bwrdd iechyd a nododd fod asesiad cynhwysfawr o anghenion iechyd a gofal cymdeithasol wedi'i gynnal 'ym mhob achos' cyn cwblhau'r DST. Nododd gweddill y byrddau iechyd fod hyn yn digwydd 'gan amlaf'.

2.31 Yn eu hymatebion i'r arolwg, nododd byrddau iechyd broblem arbennig mewn perthynas â chael asesiadau gan feddygon teulu; nid oeddent yn cael eu cwblhau'n rheolaidd neu, os oeddent yn cael eu cwblhau, prin oedd y wybodaeth a oedd ynddynt.

2.32 Mewn dau o'r tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw, Betsi Cadwaladr a Hywel Dda, roedd yr asesiadau o anghenion gofal a archwiliwyd fel rhan o'n hadolygiadau o ffeiliau achos wedi'u cyfyngu'n bennaf i asesiadau nyrsio. Er enghraifft, ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, roedd tair o bob pedair ffeil achos a archwiliwyd yn cynnwys asesiad nyrsio yn unig, ac roedd mewnbyn gan feddygon teulu ac ymgynghorwyr wedi'i gyfyngu'n aml i lofnod yn cadarnhau eu bod yn cytuno â'r argymhelliad a wnaed yn sgil y broses asesu.

2.33 Yn y trydydd bwrdd iechyd, Aneurin Bevan, gwelwyd asesiadau amlddisgyblaethol mwy trylwyr o anghenion gofal, gyda mewnbyn gan nyrsys, therapyddion a gweithwyr cymdeithasol, yn y ffeiliau achos a archwiliwyd. Roedd llawer o ffeiliau achos hefyd yn dangos mewnbyn gan feddygon teulu a meddygon ymgynghorol, er bod yr amser yr oedd yn ei gymryd i gael y mewnbyn hwn yn aml yn arwain at oedi wrth gwblhau'r asesiad. Yn ogystal â'r asesiad nyrsio, roedd naw o bob 10 o'r ffeiliau achos a archwiliwyd yn cynnwys asesiad gan o leiaf un gweithiwr proffesiynol arall.

2.34 Yn ystod ein trafodaethau â nyrsys arweiniol GIP y byrddau iechyd, cwestiynodd rhai a oedd angen cael mewnbyn gan feddyg teulu i'r broses asesu bob amser, er enghraifft, os nad oedd unigolyn wedi bod mewn cysylltiad â'i feddyg teulu ers tipyn. Roedd y byrddau iechyd hyn am i'r Fframwaith nodi'n glir pryd y gallai fod yn briodol peidio â chynnwys rhai gweithwyr proffesiynol yn y broses asesu.

Nod y DST yw gwella cysondeb a thryloywder penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, ond mae rhai gweithwyr proffesiynol o'r farn ei fod yn rhy hir ac ailadroddus, ac nad yw bob amser yn cael ei ddefnyddio yn ôl y bwriad

2.35 Ar ôl i'r holl asesiadau gael eu cynnal a'u coladu, mae'r Fframwaith yn nodi y dylai'r tîm amlddisgyblaethol gyfarfod i gwblhau'r DST a phennu cymhwysedd i gael GIP. Roedd swyddogion arweiniol GIP, y nyrsys a'r gweithwyr cymdeithasol a gyfwelwyd yn ystod y gwaith maes yn cefnogi'r DST, gan eu bod o'r farn ei fod yn helpu i wella cysondeb y penderfyniadau. Yn ein gweithdy, nododd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd eu bod o'r farn mai tryloywder y penderfyniadau o ganlyniad i ddefnyddio'r DST oedd un o brif fanteision y Fframwaith.

2.36 Fodd bynnag, codwyd amryw bryderon ynglŷn â'r DST gan y byrddau iechyd, adrannau gwasanaethau cymdeithasol a darparwyr gwasanaethau eiriolaeth, ac roedd y pryderon a oedd yn cael eu crybwyll amlaf gan yr awdurdodau lleol ynglŷn â'r Fframwaith yn ymwneud â'r DST. Roedd hanner yr awdurdodau lleol a ymatebodd i'n harolwg yn poeni am y DST, gan nodi:

- a** ei fod yn rhy hir, cymhleth ac ailadroddus, a'i fod yn cymryd tair awr neu fwy i'w gwblhau;
- b** nad oedd yn asio'n dda â'r Broses Asesu Unedig a ddefnyddir gan fyrdau iechyd ac awdurdodau lleol, gan fod y ddwy broses yn defnyddio gwahanol barthau neu feysydd asesu; ac
- c** nad oedd yn asio'n dda â'r asesiadau a ddefnyddir gan wasanaethau iechyd meddwl ac anabledau dysgu, yn enwedig mewn perthynas â thri pharth seicolegol y DST (gwybyddiaeth, iechyd meddwl ac ymddygiad).

- 2.37** Mae angen cryn amser ac adnoddau er mwyn asesu a yw rhywun yn gymwys i gael GIP yn unol â gofynion y Fframwaith, o ran cwblhau a dogfennu asesiadau o'r anghenion gofal a'r DST. Yn eu hymatebion i'n harolwg, mynegodd byrddau iechyd, a rhai o'r staff i ni gyfarfod â nhw yn ystod ein hymweliadau â thri bwrdd iechyd, bryderon ynglŷn â gallu ymarferwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol i weithredu'r Fframwaith.
- 2.38** Mae'r Fframwaith yn pwysleisio mai diben y DST yw helpu i bennu cymhwysedd i gael GIP, ac nid yw'n ddull i asesu anghenion gofal. Felly, beth bynnag fo'r cymhwysedd i gael GIP, mae angen proses asesu amlddisgyblaethol gadarn er mwyn asesu anghenion gofal. Fodd bynnag, yn ein gweithdy, dywedodd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd wrthym fod y DST, yn groes i ofynion y Fframwaith, yn cael ei ddefnyddio o bryd i'w gilydd fel dull i asesu anghenion gofal.
- 2.39** Yn eu hymatebion i'n harolwg, nododd pob bwrdd iechyd eu bod yn cael problemau wrth geisio denu'r bobl briodol i gymryd rhan yn y broses amlddisgyblaethol o gwblhau'r DST:
- a** cyfeiriodd pob un o'r saith bwrdd iechyd at broblemau wrth annog meddygon teulu i fynychu cyfarfodydd DST;
 - b** cyfeiriodd 10 o'r 16 awdurdod lleol a ymatebodd i'n harolwg at anawsterau wrth annog gweithwyr cymdeithasol i gyfrannu, yn enwedig os oedd yn ymwneud ag achos a oedd yn gaeedig i wasanaethau cymdeithasol;
 - c** nododd tri bwrdd iechyd ddiffyg mewnbnw gan feddygon ymgynghorol; a
 - ch** chyfeiriodd dau fwrdd iechyd at broblemau achlysurol wrth annog therapyddion i fynychu cyfarfodydd DST, oherwydd eu llwythi gwaith trwm.
- 2.40** Ym mhob un o'r tair ardal bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw, mynychodd gweithwyr cymdeithasol y rhan fwyaf o'r cyfarfodydd amlddisgyblaethol er mwyn trafod a chwblhau'r DST. Fodd bynnag, mewn rhai rhannau o Gymru, gwelsom dystiolaeth o densiwn rhwng staff y GIG a gwasanaethau cymdeithasol, gyda:
- a** dau awdurdod lleol yn nodi yn eu hymatebion i'n harolwg mai gweithwyr cymdeithasol yn aml yw'r unig weithwyr proffesiynol nad ydynt yn weithwyr iechyd sy'n mynychu'r cyfarfodydd amlddisgyblaethol, a'u bod yn teimlo fel 'llais unig' a bod eraill yn rhoi pwysau arnynt i gytuno ar benderfyniad;
 - b** ar y llaw arall, nododd rhai aelodau staff y GIG i ni gyfweld â nhw yn ystod y gwaith maes eu bod yn teimlo o dan bwysau i gytuno â gweithwyr cymdeithasol a oedd yn fwy hyddysg ym maes cyfraith achosion GIP; a
 - c** dywedodd nifer o awdurdodau lleol o fewn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr wrthym eu bod yn cael gwybod am y cyfarfodydd amlddisgyblaethol ar fyr rybudd ac nad ydynt bob amser yn cael copïau o'r DSTs wedi'u cwblhau.
- 2.41** Mewn dau o'r tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw, roedd y DSTs a adolygwyd wedi'u cwblhau'n drylwyr ond, ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, roedd y safonau ar y pryd yn amrywio'n fawr, a gwelsom enghreifftiau o'r canlynol:
- a** y DST wedi'i gwblhau'n fras, gyda chyfeiriad at asesiadau a chynlluniau gofal a oedd yn atodedig nad oedd hi'n hawdd eu cymhwyso bob amser i barthau'r DST;

- b** y rhestr wirio leol sy'n cyd-fynd â'r DST wedi'i chwblhau'n fras, heb unrhyw dystiolaeth i gefnogi ymatebion i wahanol anogwyr ar dasgau allweddol, megis a yw'r holl asesiadau proffesiynol wedi'u cwblhau; a
- c** dogfennau ategol, megis asesiadau o anghenion ac asesiadau risg, yn cael eu cwblhau ar ôl cwblhau'r DST.

2.42 Er y dylai'r DST lywio penderfyniadau, mae'r Fframwaith yn nodi'n glir na ddylai bennu cymhwysedd yn uniongyrchol – dylai defnyddio'r DST i weld a yw rhywun yn gymwys i gael GIP fod yn fwy nag 'adio'r sgoriau i fyny'. Mae canllawiau dangosol ar gymhwysedd wedi'u hamlinellu yn yr offeryn (er enghraifft, os bydd un maes angen ar lefel blaenoriaeth, yna mae hyn yn dangos angen iechyd sylfaenol), ond mae'r Fframwaith yn nodi y dylid defnyddio crebwyll proffesiynol ym mhob achos i sicrhau bod lefel angen gyffredinol yr unigolyn yn cael ei phennu'n gywir.

2.43 Fodd bynnag, yn y cyflwyniadau ysgrifenedig a gyflwynwyd i ni, nododd Croesffyrdd, sy'n darparu cymorth i gynhalwyr, fod y DST yn aml yn cael ei ddefnyddio'n rhy ragnodol, gyda gorddibyniaeth ar 'y sgoriau' o fewn DST a dim digon o grebwyll proffesiynol yn cael ei ddefnyddio i bennu a yw'r unigolyn yn bodloni'r gofyniad angen iechyd sylfaenol. Yr un oedd barn swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd a nifer o'r ymarferwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol a gyfwelwyd fel rhan o'n gwaith maes. Yn ein gweithdy, nododd arweinwyr byrddau iechyd nad oedd gan dimau amlddisgyblaethol ddigon o hyder i wneud penderfyniadau ynglŷn â GIP ac, o ganlyniad, eu bod yn gorddibynnu ar yr offeryn.

Mae byrddau iechyd wedi rhoi prosesau craffu ar waith mewn perthynas ag asesiadau a phenderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, ond mae eu heffeithiolrwydd yn amrywio

2.44 Y tîm amlddisgyblaethol sy'n gwneud yr argymhelliad ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP, ond mae'r Fframwaith yn nodi'n glir mai'r bwrdd iechyd sy'n gwneud y penderfyniad terfynol. Mae pob bwrdd iechyd wedi sefydlu paneli (a elwir yn baneli craffu) i gadarnhau casgliadau asesiadau timau amlddisgyblaethol o gymhwysedd i gael GIP a sicrhau ansawdd a chysondeb y penderfyniadau.

2.45 Mae nifer a chwmpas y paneli craffu'n amrywio o un bwrdd iechyd i'r llall ond, yn aml, bydd gan fwrdd iechyd baneli craffu ar wahân ar gyfer pobl ag anghenion iechyd corfforol, anghenion iechyd meddwl ac anabledau dysgu. Efallai y bydd mwy nag un panel craffu o fewn bwrdd iechyd i roi sylw i anghenion iechyd corfforol; er enghraifft, efallai y bydd paneli ar wahân ar gyfer pob ardal awdurdod lleol o fewn bwrdd iechyd. Hefyd, efallai y bydd un panel craffu, neu baneli ar wahân, yn rhoi sylw i anghenion iechyd meddwl ac anabledau dysgu. Mae paneli craffu'n ystyried argymhellion ar gyfer GIP, gofal nyrsio a ariennir gan y GIG a'r pecynnau gofal arfaethedig.

2.46 Mae byrddau iechyd wedi rhoi gwahanol drefniadau ar waith i helpu i sicrhau cysondeb rhwng eu paneli craffu. Ym Mwrdd Iechyd Aneurin Bevan, mae panel sicrhau ansawdd cyffredinol yn dilysu holl achosion y pum panel craffu lleol a'r panel iechyd meddwl ac anabledau dysgu cyfunol. Mewn rhai byrddau iechyd eraill, mae uwch aelodau o dîm penodedig GIP yn mynychu pob panel craffu.

2.47 Mae maint a chyfansoddiad paneli craffu'n amrywio. Mae gan y rhan fwyaf o baneli craffu rhwng pump a 10 aelod, gan gynnwys staff tîm penodedig GIP, rheolwyr gweithredol ac uwch staff nyrsio, gyda chynrychiolwyr o faes gwasanaethau cymdeithasol yn mynychu mewn rhai byrddau iechyd. Ni ddylai paneli craffu fod â swyddogaeth porthgadw ariannol ac, yn unol â gofynion y Fframwaith, ni welsom unrhyw dystiolaeth bod swyddogion ariannol yn cyfrannu at baneli craffu, er y gallant fynychu fel sylwedyddion.

2.48 Ni ddylai paneli craffu gwblhau na diwygio DSTs. Ni ddylent chwaith wrthdroi argymhellion. Fodd bynnag, gallant atgyfeirio achosion yn ôl i'r tîm amlddisgyblaethol er mwyn iddo wneud gwaith pellach, er enghraifft:

- a** os nad yw'r DST wedi'i gwblhau'n llawn;
- b** os oes yna fylchau sylweddol yn y dystiolaeth a ddarparwyd i gefnogi'r argymhellion; neu
- c** os oes yna wahaniaeth amlwg rhwng y dystiolaeth a ddarparwyd a'r argymhelliad a wnaed.

2.49 Fel rhan o'n harolwg, gofynnwyd i fyrddau iechyd ddarparu gwybodaeth am gyfran yr achosion a ddychwelir gan baneli craffu. Roedd i ba raddau y gallai byrddau iechyd ddarparu data cadarn yn amrywio'n fawr, a dim ond amcangyfrifon bras y gallai'r rhan fwyaf eu darparu. Roedd yr amcangyfrifon yn amlygu cryn wahaniaethau rhwng y byrddau iechyd. Roedd y cyfraddau cyffredinol yn amrywio o saith y cant ym Mwrdd Iechyd Aneurin Bevan i 45 y cant ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg. Roedd tri bwrdd iechyd yn gallu darparu data yn ôl y math o achos. Dangosodd hyn y canlynol:

- a** ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg, roedd cyfran yr achosion iechyd meddwl a ddychwelwyd gan baneli craffu (90 y cant) dipyn yn uwch na chyfran yr achosion iechyd corfforol (50 y cant) ac anableddau dysgu (10 y cant);
- b** ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, roedd cyfran yr achosion iechyd meddwl ac anableddau dysgu a ddychwelwyd (30 y cant) hefyd yn uwch na chyfran yr achosion iechyd corfforol (saith y cant); ond
- c** ym Mwrdd Iechyd Hywel Dda, roedd cyfran yr achosion iechyd meddwl ac anableddau dysgu a ddychwelwyd (chwech y cant) yn is na'r cyfartaledd ar gyfer pob math o achos (naw y cant).

2.50 Aethom ati i archwilio rhai o'r rhesymau dros yr amrywiadau hyn yn ystod ein hymweliadau gwaith maes. Ym Mwrdd Iechyd Aneurin Bevan, gwelsom fod achosion yn cael eu sgrinio'n rheolaidd gan aelodau tîm penodedig GIP a'u dychwelyd i dimau amlddisgyblaethol cyn cael eu cyflwyno i banel craffu. Er bod hyn yn ychwanegu cam pellach at y broses, mae'n caniatáu gofyn am fwy o wybodaeth, os bydd angen, yn gynt a bydd wedi cyfrannu at lefel isel yr achosion a ddychwelir gan baneli craffu.

2.51 Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, gwelsom mai ychydig iawn o nyrsys mewn rhai timau iechyd meddwl oedd wedi dilyn cwrs hyfforddiant cenedlaethol GIP, a oedd wedi arwain at ddiffyg dealltwriaeth o brosesau GIP ymhlith y staff a oedd i gyflawni rôl arwain mewn asesiadau GIP. Yn ogystal, yn sgil ein hadolygiad o ffeiliau achos, daethom i'r casgliad bod y DST wedi'i gwblhau'n fras iawn mewn rhai achosion iechyd meddwl, er bod dogfennau'r Dull Rhaglen Ofal dipyn yn fanylach. Fodd bynnag, nid yw parthau'r DST a'r wyth maes bywyd allweddol ar gyfer

asesu anghenion o dan y Dull Rhaglen Ofal yn cyfateb yn dda. O dan yr amgylchiadau hyn, ni fyddai'n hawdd i banel craffu fodloni ei hun bod y dystiolaeth a ddarparwyd yn nogfennau'r Dull Rhaglen Ofal yn cefnogi'n ddigonol argymhelliad ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP. Mae'n debygol bod y ddau ffactor hyn wedi cyfrannu at gyfradd gymharol uchel o achosion iechyd meddwl yn cael eu dychwelyd ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr.

2.52 Yn eu hymatebion i'n harolwg, nododd pob bwrdd iechyd nad yw paneli craffu'n gwrthod na gwrthdroi penderfyniadau timau amlddisgyblaethol, a hynny'n unol â'r Fframwaith. Gwelsom rywfaint o dystiolaeth i awgrymu efallai nad yw byrddau iechyd bob amser yn bodloni gofynion y Fframwaith yn hyn o beth:

- a** dywedodd staff y GIG a gwasanaethau cymdeithasol ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr wrthym fod argymhellion ynglŷn â chymhwysedd yn cael eu newid cyn eu cyflwyno i'r panel neu eu gwrthdroi gan y panel; ac
- b** yn eu hymatebion i'r arolwg, cyfeiriodd tri awdurdod lleol at y broses graffu yn gwrthdroi penderfyniadau a wnaed mewn cyfarfodydd timau amlddisgyblaethol.

2.53 Fodd bynnag, yn ein trafodaethau â swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd, awgrymwyd ei bod hi'n debygol bod y pryderon hyn yn ymwneud ag achosion a atgyfeiriwyd yn ôl i'r tîm amlddisgyblaethol er mwyn iddo wneud gwaith pellach (yn unol â'r hyn a ganiateir gan y Fframwaith), neu achosion lle'r oedd y penderfyniad ynglŷn â chymhwysedd wedi'i dderbyn ond lle'r oedd y pecyn gofal arfaethedig wedi'i ddiwygio (nad yw'n cael sylw yn y Fframwaith). Ni ddaeth ein hadolygiadau o ffeiliau achos o hyd i unrhyw dystiolaeth o baneli craffu yn gwrthod neu'n gwrthdroi penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd.

2.54 Mewn rhai rhannau o Gymru, mae gwasanaethau cymdeithasol yn cymryd rhan weithredol mewn paneli craffu. Roedd hyn yn wir mewn dau o'r byrddau iechyd i ni ymweld â nhw, Hywel Dda ac Aneurin Bevan, a dywedodd staff iechyd a gwasanaethau cymdeithasol wrthym fod hyn yn annog gwell cydweithio, cyfathrebu mwy clir a chyfle i ddatrys unrhyw broblemau mewn modd amserol. Mae'r achosion o anghydfod rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol dros gymhwysedd i gael GIP yn gymharol isel yn y ddwy ardal hon.

2.55 Ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, y drydedd ardal bwrdd iechyd i ni ymweld â hi, nid yw'r paneli craffu'n cynnwys staff gwasanaethau cymdeithasol. Nododd ein gwaith maes ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr fod y cyfathrebu rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol ar benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd yn aml iawn yn araf, a bod rhai achosion yn cael eu hanfon yn ôl ac ymlaen rhwng paneli craffu GIP a phaneli gwasanaethau cymdeithasol wrth asesu eu cymhwysedd i gael gwasanaethau awdurdod lleol. Hefyd, roedd nifer fawr o achosion o anghydfod rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol dros gymhwysedd i gael GIP yn yr ardal bwrdd iechyd hon.

2.56 Gwelsom hefyd fod gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr baneli craffu ar wahân ar gyfer achosion cost isel a chost uchel. Y sail resymegol dros y gwahanu hwn oedd sicrhau bod y bwrdd iechyd yn craffu'n agosach ar becynnau gofal cost uchel ond, yn ymarferol, mae hefyd yn arwain at staff uwch yn craffu ar benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd yn ymwneud ag achosion cost uchel. Mae gan y panel cost uchel aelodaeth ehangach, gyda llawer o'r aelodau mewn swyddi uwch, ac roedd rheolwyr y byrddau iechyd yn cydnabod bod y panel cost isel, a all gael ei fynychu gan gyn lleied â thri aelod

staff, yn darparu craffu llai trylwyr na'r panel cost uchel. Mae'n ymddangos bod yr arfer hwn yn groes i'r egwyddorion sy'n sail i'r Fframwaith, gan y dylai pob achos gael ei drin yn gyson ac ni ddylai ystyriaethau ariannol fod yn ffactor wrth bennu hyd a lled y craffu ar benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP.

- 2.57** Mae gan Fwrdd Iechyd Hywel Dda wahanol drefniadau hefyd, ac mae gan bobl ag anghenion iechyd corfforol ym mhob un o'r tair ardal banel craffu i ddilysu penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd a phanel arall i gadarnhau'r trefniadau comisiynu neu'r pecyn gofal arfaethedig. Cynhelir y paneli hyn ar yr un dydd a dywedodd y bwrdd iechyd wrthym fod gwahanu ystyriaethau'r ddau fater wedi bod yn hynod fuddiol gan ei fod yn rhoi mwy o eglurder a thryloywder i'r penderfyniadau a wneir fel rhan o'r broses graffu.

Nid yw byrddau iechyd yn mesur yr amserlenni asesu a phenderfynu, ond mae'n annhebygol y bydd yr amseroedd targed a amlinellir yn y Fframwaith yn cael eu cyflawni'n rheolaidd

- 2.58** Mae'r Fframwaith yn nodi dwy amserlen yn ymwneud ag asesu a phenderfynu:
- a** dylid cwblhau prosesau asesu GIP o fewn chwe wythnos i atgyfeirio'r achos; a
 - b** dylai gymryd chwe i wyth wythnos o ddyddiad y 'sbardun cychwynnol' i gytuno ar becyn gofal.
- 2.59** Mae'r Fframwaith yn nodi y dylai pobl sydd angen asesiad o'u cymhwysedd i gael GIP gael eu nodi trwy'r asesiad cychwynnol a gynhelir gan ymarferwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol fel rhan o'r Broses Asesu Unedig. Os yn briodol, dylai'r cyswllt hwn arwain at atgyfeirio'r achos er mwyn rhoi ystyriaeth lawn i'w gymhwysedd i gael GIP. Mae'r Fframwaith hefyd yn cyfeirio at yr atgyfeiriad fel y sbardun cychwynnol ar

gyfer y broses asesu GIP. Fodd bynnag, ni all byrddau iechyd fonitro perfformiad yn erbyn targedau amser asesu gan nad yw'r pwynt dechrau, y sbardun cychwynnol neu'r dyddiad atgyfeirio yn cael eu cofnodi'n rheolaidd.

- 2.60** Yn ogystal, roedd y staff iechyd a gwasanaethau cymdeithasol i ni gyfarfod â nhw fel rhan o'n gwaith maes am gael mwy o eglurder ynglŷn â'r pwynt dechrau ar gyfer monitro amserlenni. Nid asesiad cyswllt yw'r unig sbardun ar gyfer asesiad GIP; gall hefyd gael ei sbarduno fel rhan o gynllun rhyddhau claf mewn ysbyty neu fel rhan o adolygiad achos rhywun mewn cartref gofal. Mae'r defnydd o'r term 'atgyfeirio' yn peri peth dryswch hefyd, gan nad yw'r broses ffurfiol ar gyfer atgyfeirio unigolyn i gael asesiad GIP yn arfer rheolaidd. Nid yw'n glir chwaith beth y dylid ei ystyried fel y pwynt dechrau; ai'r tro cyntaf y mae gweithiwr proffesiynol yn nodi bod angen asesu cymhwysedd rhywun i gael GIP neu pan fydd unigolyn wedi cael adfer ei iechyd a'i annibyniaeth a'i fod yn barod i gael asesiad GIP. Byddai mabwysiadu dull sgrinio, a allai gael ei ddefnyddio gan unrhyw weithiwr proffesiynol perthnasol, yn helpu i ddarparu pwynt dechrau mwy clir a chyson ar gyfer mesur amserlenni; yn Lloegr, disgwylir penderfyniad ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP o fewn 28 diwrnod i gwblhau'r dull sgrinio.
- 2.61** Yn eu hymatebion i'n harolwg, dim ond tri bwrdd iechyd a nododd eu bod yn ceisio monitro eithriadau i'r amserlenni a nodir yn y Fframwaith. Fodd bynnag, yn un o'r rhain, Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan, roedd y gwaith monitro'n cael ei gyflawni fesul achos fel rhan o'r broses graffu. Nid oedd yn cynnwys unrhyw ddadansoddiad cyffredinol o achosion, megis yr amserlenni a gyflawnir ar gyfartaledd, cyfran yr achosion sy'n bodloni'r amserlenni a nodir neu'r ystod o amserlenni.

2.62 Cadarnhaodd ein hadolygiadau o ffeiliau achos yn y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw yr anawsterau sy'n wynebu byrddau iechyd o ran cytuno a chofnodi pwynt dechrau ar gyfer monitro amserlenni asesu a phenderfynu, ac nid oeddem yn gallu sefydlu i ba raddau y mae byrddau iechyd yn cyflawni'r targedau. Fodd bynnag, yn seiliedig ar ein hadolygiadau o ffeiliau achos, daethom i'r casgliad ei bod hi'n annhebygol bod byrddau iechyd yn bodloni amseroedd targed am y rhesymau canlynol:

- a** ar gyfartaledd, roedd pum i naw wythnos rhwng yr asesiad GIP cyntaf a chadarnhau penderfyniad y tîm amlddisgyblaethol; ac
- b** ar gyfartaledd, roedd yr amser a gymerir i gwblhau asesiadau ar draws y tri bwrdd iechyd yn cuddio amrywiadau sylweddol rhwng achosion unigol, gyda rhai yn cymryd pedwar mis neu fwy i'w cwblhau.

2.63 Yn ystod ein gwaith maes, dywedodd staff byrddau iechyd wrthym fod amryw o resymau pam nad yw'r amserlenni targed yn cael eu bodloni. Roedd y rhain yn cynnwys prinder gweithwyr proffesiynol perthnasol ac aelodau'r teulu i gymryd rhan mewn asesiadau; cyflwr newidiol rhai unigolion, a oedd yn golygu bod angen cynnal asesiadau ychwanegol; a'r panel craffu'n dychwelyd achosion at y tîm amlddisgyblaethol er mwyn iddo eu hystyried ymhellach neu ddarparu mwy o wybodaeth.

Mae trefniadau carlam yn gweithio'n dda ar y cyfan

2.64 Mae'r Fframwaith yn nodi y dylai byrddau iechyd roi proses garlam ar waith er mwyn darparu GIP ar unwaith i unigolion â chyflwr sy'n dirywio'n gyflym a all fod yn dod i ddiwedd eu hoes. Dylai'r broses garlam leihau faint o wybodaeth sydd ei hangen, yr amser a gymerir i grynhoi gwybodaeth a'r amserlenni ar gyfer gwneud penderfyniad.

2.65 Roedd y rhan fwyaf o'r staff iechyd a gwasanaethau cymdeithasol a gyfwelwyd gennym o'r farn bod y trefniadau carlam yn gweithio'n dda. Yn ein gweithdy ar gyfer swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd, pan ofynnwyd pa elfennau o'r Fframwaith oedd yn gweithio'n arbennig o dda, roedd yna gonsensws bod y trefniadau carlam yn gryfder ledled Cymru, a bod staff yn defnyddio'r trefniadau'n briodol. Cadarnhaodd archwiliad a gynhaliwyd gan Fwrdd Iechyd Aneurin Bevan fod ei brosesau carlam yn cael eu defnyddio'n briodol. Fodd bynnag, cododd rhai aelodau staff gwasanaethau cymdeithasol i ni gyfarfod â nhw yn ystod ein gwaith maes mewn rhannau eraill o Gymru bryderon ynglŷn â phrydlondeb rhai asesiadau carlam.

2.66 Mewn ymateb i'n harolwg, nododd pedwar bwrdd iechyd eu bod yn rheolaidd yn gweithredu ar unwaith argymhellion ar gyfer pecynnau gofal brys trwy broses garlam GIP. Fodd bynnag, nododd tri bwrdd iechyd nad oedd camau brys yn cael eu cymryd bob amser oherwydd, er enghraifft:

- a** bod y pecyn gofal brys arfaethedig yn amhriodol i'w gyllido trwy GIP gan nad oedd yn golygu mwy na rhoi pryd o fwyd yn y microdon;
- b** nad oedd digon o dystiolaeth wedi'i darparu i gefnogi'r angen am drefniadau carlam; a
- c** dywedodd Bwrdd Iechyd Hywel Dda wrthym fod y galw sylweddol am becynnau gofal cartref a diffyg capasiti'r GIG neu wasanaethau annibynnol wedi arwain at oedi byr cyn gallu darparu'r pecyn gofal.

2.67 Cyn dileu pecyn gofal a roddwyd ar waith trwy'r broses garlam, mae'r Fframwaith yn nodi y dylid adolygu'r achos yn unol â'r broses adolygu arferol. Fel rhan o'u hymatebion i'r arolwg, nododd pob bwrdd iechyd eu bod yn cydymffurfio â'r gofyniad hwn yn rheolaidd.

Mae'r pontio o wasanaethau plant i wasanaethau oedolion yn peri sawl problem

2.68 Mae'r Fframwaith yn amlinellu amryw o drefniadau sy'n ofynnol er mwyn cynllunio ar gyfer y pontio o wasanaethau GIP i blant i wasanaethau GIP i oedolion. Yn y rhan fwyaf o fyrddau iechyd, nid yw gofynion y Fframwaith yn y maes hwn yn cael eu bodloni ar y cyfan (**Figur 9**) ac roedd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd o'r farn bod y pontio o wasanaethau plant i wasanaethau oedolion yn wendid sylweddol ledled Cymru.

2.69 Nododd ein hymweliadau gwaith maes fod rhai plant sy'n bodloni'r gofynion cymhwysedd i gael GIP i blant yn cael eu hystyried yn anghymwys o dan y fframwaith oedolion wrth iddynt bontio i'r gwasanaethau oedolion. Mae'n anodd gweld sail resymegol dros rywun yn dod yn anghymwys i gael GIP oherwydd ei fod yn cyrraedd oedran penodol, er bod ei anghenion yr un fath. Bydd angen monitro effaith *Canllawiau ar gyfer Gofal Parhaus i Blant a Phobl Ifanc*, a gyhoeddwyd ym mis Tachwedd 2012, yn ofalus mewn perthynas â hyn.

2.70 Mae'r pontio o wasanaethau plant i wasanaethau oedolion yn faes cymhleth iawn sy'n gallu peri problemau i weithwyr proffesiynol. Mae yna wahaniaethau rhwng gwasanaethau plant a gwasanaethau oedolion a rhwng y GIG ac awdurdodau lleol o ran polisïau a phrosesau, meini prawf cymhwysedd, yr oedran pan fo'r pontio'n digwydd a'r mathau o wasanaethau sydd ar gael. Dywedodd ymarferwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol wrthym yn ystod ein gwaith maes nad yw'r Fframwaith yn adlewyrchu cymhlethdodau'r pontio.

2.71 Roedd y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw yn cymryd camau i wella trefniadau pontio. Roedd Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan wedi sefydlu grŵp pontio i nodi problemau a datblygu atebion, ac roedd yn bwriadu sefydlu panel pontio i fynd i'r afael ag achosion pontio unigol. Roedd Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr yn bwriadu ariannu nyrs bontio. Mewn un rhan o Fwrdd Iechyd Hywel Dda, roedd tîm pontio ar waith.

Ffigur 9 - Perfformiad yn erbyn gofynion y Fframwaith mewn perthynas â'r pontio o wasanaethau plant i wasanaethau oedolion

Gofyniad y Fframwaith	Perfformiad
Dylai'r gwasanaethau GIP i oedolion gael eu cynrychioli'n briodol ym mhob cyfarfod cynllunio pontio sy'n ymwneud â phobl ifanc unigol y mae eu hanghenion yn awgrymu y gallant fod yn gymwys i gael GIP i oedolion (paragraff 9.8 yn y Fframwaith).	Mewn ymateb i'n harolwg, nododd pob bwrdd iechyd eu bod wedi cael problemau yn y maes hwn 'o bryd i'w gilydd'.
Dylai awdurdodau lleol a BILlau fod â systemau ar waith i sicrhau bod atgyfeiriadau priodol yn cael eu gwneud pryd bynnag y bydd sefydliad yn cefnogi unigolyn ifanc a fydd angen gwasanaethau gan y sefydliad arall pan fydd yn dod yn oedolyn (9.8).	Yn eu hymatebion i'n harolwg, dim ond dau fwrdd iechyd a phum awdurdod lleol o'r 16 a nododd eu bod cyflawni hyn bob amser.
Dylai'r gwaith cynllunio ddechrau pan fydd y plentyn yn 14 oed (9.10).	Ni nododd unrhyw fwrdd iechyd fod hyn yn digwydd 'bob amser'; nododd un bwrdd iechyd fod hyn yn digwydd 'gan amlaf'; nododd pedwar fod hyn yn digwydd 'o bryd i'w gilydd'; a nododd dau nad yw hyn yn digwydd yn rheolaidd. Yn ystod ein hadolygiadau o ffeiliau achos, ychydig iawn o dystiolaeth a welsom fod y gwaith cynllunio'n dechrau pan fydd y plentyn yn 14 oed.
Pan fydd yr unigolyn ifanc yn 17 oed, dylid pennu'r cymhwysedd i gael GIP i oedolion mewn egwyddor fel y gellir comisiynu pecynnau gofal effeithiol, lle bo hynny'n briodol, mewn pryd ar gyfer pen-blwydd yr unigolyn yn 18 oed (neu'n ddiweddarach os cytunir y byddai'n fwy priodol i'r cyfrifoldeb gael ei drosglwyddo bryd hynny) (9.10).	Ni nododd unrhyw fwrdd iechyd fod hyn yn digwydd 'bob amser'; nododd pedwar bwrdd iechyd fod hyn yn digwydd 'gan amlaf'; nododd un fod hyn yn digwydd 'o bryd i'w gilydd'; a nododd un nad yw hyn yn digwydd yn rheolaidd (ni ymatebodd un bwrdd iechyd i'r cwestiwn hwn). Dangosodd ein hadolygiadau o ffeiliau achos fod perfformiad yn amrywio, gyda rhai achosion wedi'u cynllunio'n dda ond rhai achosion eraill lle nad oedd penderfyniadau wedi'u gwneud pan oedd yr unigolyn wedi troi'n 18 oed.
Dylid darparu pecyn cymorth cyson yn ystod y blynyddoedd cyn ac ar ôl y pontio i fod yn oedolyn. Gall natur y pecyn newid os bydd anghenion neu amgylchiadau'r unigolyn ifanc yn newid. Fodd bynnag, ni ddylai newid oherwydd y symud o wasanaethau plant i wasanaethau oedolion nac oherwydd newid yn y sefydliad â chyfrifoldebau comisiynu neu ariannu (9.13).	Dim ond un bwrdd iechyd a nododd ei fod yn cynnal pecyn gofal cyson 'bob amser' yn ystod y pontio i fod yn oedolyn, ac nid oedd unrhyw awdurdod lleol yn gwneud hynny. Nododd un bwrdd iechyd a phum awdurdod lleol nad oeddent yn gwneud hyn fel arfer. Nododd y gweddill eu bod yn gwneud hyn naill ai 'gan amlaf' neu 'o bryd i'w gilydd'.

Ffynhonnell: Arolygon Swyddfa Archwilio Cymru o fyrddau iechyd ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol awdurdodau lleol ym mis Hydref 2011, ac adolygiadau o ffeiliau achos o fis Rhagfyr 2011 hyd fis Ionawr 2012

Mae trefniadau ar gyfer adolygu cymhwysedd parhaus i gael GIP wedi'u cryfhau, ond nid yw'r achosion bob amser yn cael eu hadolygu mor gyson neu mor gadarn ag sy'n ofynnol gan y Fframwaith

Nid yw achosion GIP yn cael eu hadolygu yn unol â gofynion y Fframwaith ond, ers cyflwyno'r Fframwaith, mae byrddau iechyd wedi gwneud rhywfaint o gynnydd wrth fynd i'r afael â'r tagfeydd o adolygiadau a oedd yn aros i gael eu hasesu

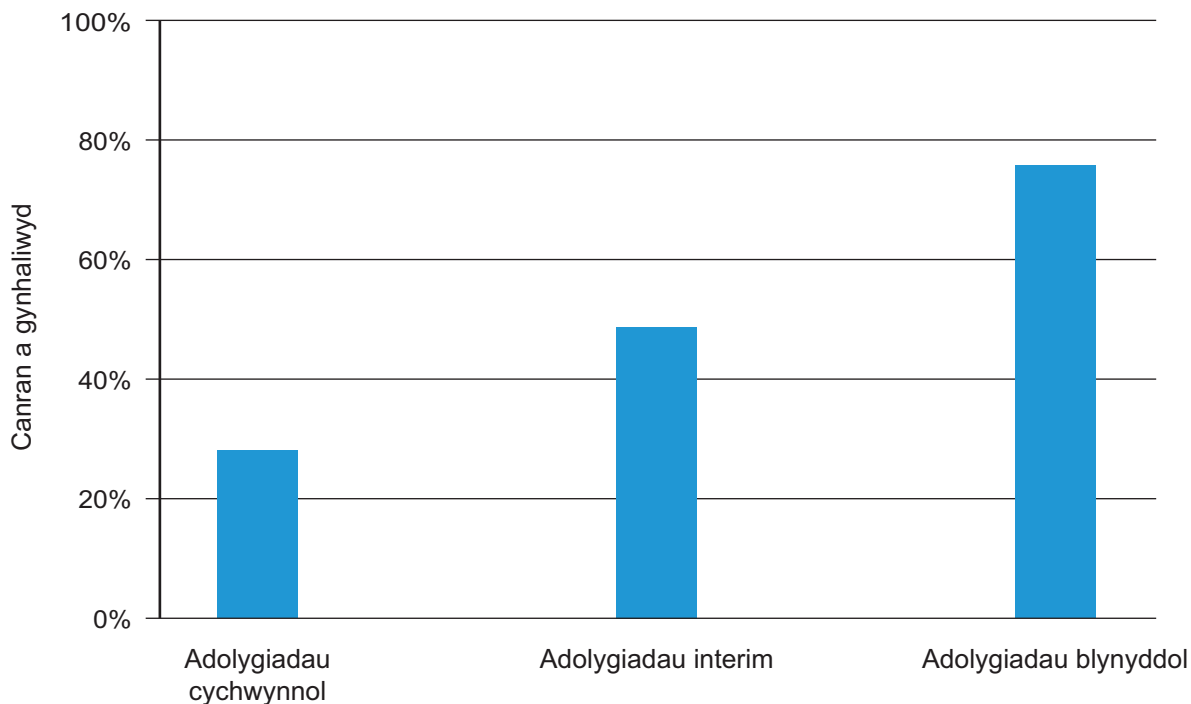
2.72 Mae'r Fframwaith yn rhagweld y bydd rhai pobl yn dod yn gymwys am GIP ac yn peidio â bod yn gymwys am GIP wrth i'w hanghenion gofal iechyd newid dros amser, ac mae cymhwysedd parhaus unigolyn am GIP yn destun adolygiad cyfnodol. Mae'r Fframwaith yn datgan y dylid cynnal adolygiad cychwynnol o achosion GIP o fewn chwe wythnos o leiaf ar ôl darparu'r gwasanaethau ac y dylid cynnal adolygiad interim ar ôl tri mis. Wedi hynny, dylid cynnal adolygiad blynyddol. Canlyniad yr adolygiad ddylai benderfynu a yw anghenion unigolyn wedi newid, a ddylid diwygio ei becyn o anghenion gofal ac a yw'n parhau i fod yn gymwys am gyllid CIP.

2.73 Nid oes gwybodaeth reolaidd a chynhwysfawr ar gael ledled Cymru am i ba raddau y cynhelir adolygiadau a pha mor aml y gwneir hynny. Fodd bynnag, dylai cyflwyno'r gronfa ddata GIP genedlaethol alluogi byrddau iechyd i fonitro eu perfformiad yn erbyn gofynion y Fframwaith yn y dyfodol. Fel rhan o'n hadolygiadau o ffeiliau achos yn y tair ardal bwrdd iechyd y bu i ni ymweld â nhw, edrychwyd ar i ba raddau y cynhaliwyd yr adolygiadau yn ôl gofynion y Fframwaith. Buom yn ystyried a gynhaliwyd adolygiadau cychwynnol, interim a blynyddol, ac, os felly, a gynhaliwyd yr adolygiadau ar yr adegau priodol a nodwyd yn y Fframwaith.

2.74 O ran a gynhaliwyd adolygiadau ai peidio, yn achos nifer sylweddol o achosion, gwelsom nad oedd gofynion y Fframwaith ar gyfer cynnal adolygiadau cychwynnol, interim a blynyddol yn cael eu bodloni (**Ffigur 10**).

2.75 Roedd canran yr achosion gydag adolygiad interim a blynyddol yn debyg yn y tri bwrdd iechyd, er nad oedd yr adolygiadau yn cael eu cynnal o fewn yr amserlen a nodwyd bob amser. Fodd bynnag, roedd canran yr adolygiadau cychwynnol a gynhaliwyd yn amrywio o ddim ond 16 y cant ym Mwrdd Iechyd Aneurin Bevan ac 17 y cant ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr i 40 y cant ym Mwrdd Iechyd Hywel Dda. Roedd y gallu i gynnal adolygiadau yn fater a godwyd gan staff ym mhob bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw. Dywedodd staff ym Mwrdd Iechyd Aneurin Bevan bod gofynion y Fframwaith mewn perthynas ag adolygiadau'n anymarferol gyda'r adnoddau a oedd ganddynt ar hyn o bryd. O ganlyniad, nid yw'r bwrdd iechyd yn ceisio cynnal adolygiad cychwynnol o bob achos, ond yn hytrach mae'n targedu'r achosion mwyaf priodol ym marn y bwrdd. Mae'r gofynion adolygu yn llai beichus yn Lloegr, lle mae disgwyl i'r adolygiad cyntaf gael ei gynnal o fewn tri mis i'r penderfyniad cymhwysedd cychwynnol, yna unwaith y flwyddyn o leiaf wedi hynny.

Ffigur 10 - Canran yr adolygiadau cychwynnol, interim a blynyddol a gynhaliwyd yn y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw

Noder

Mae adolygiadau blynyddol yn cwmpasu achosion cyn ac ar ôl y Fframwaith

Ffynhonnell: Adolygiadau o ffeiliau achos Swyddfa Archwilio Cymru a gynhaliwyd rhwng mis Tachwedd 2011 a mis Ionawr 2012

2.76 Mewn ymateb i'n harolwg, cadarnhaodd yr holl fyrddau iechyd eu bod yn gweithio tuag at adolygu achosion GIP a oedd yn perthyn i'r cyfnod cyn y Fframwaith yn flynyddol, ond gan fod cymaint ohonynt, nid yw'r holl achosion hyn wedi'u hadolygu eto. Dangosodd ein dadansoddiad o ffeiliau achos ar draws y tri bwrdd iechyd yn ystod mis Rhagfyr 2011 a mis Ionawr 2012 bod 87 y cant o achosion

cyn y Fframwaith wedi'u hadolygu ers mis Awst 2010. Edrychwyd hefyd i weld a gynhaliwyd adolygiadau blynyddol ar achosion a oedd wedi dod yn gymwys am GIP ar ôl i'r Fframwaith ddod i rym. Dim ond ychydig iawn o'r achosion i ni eu harchwilio oedd yn barod am adolygiad blynyddol, a dim ond 45 y cant o'r achosion hyn oedd wedi'u hadolygu.

2.77 Gwelsom fod amseriad yr adolygiadau cychwynnol, pan gynhelir nhw, yn amrywio, ond roeddynt yn cael eu cynnal o fewn chwe i wyth wythnos fel rheol, gan fwy neu lai gydymffurfio â'r amserlenni a nodwyd. Fodd bynnag, pan gynhaliwyd adolygiadau interim, yn aml nid oeddynt yn cael eu cynnal yn unol â'r amserlen a nodwyd gan y Fframwaith. Er bod un o bob dau achos ar draws y tri bwrdd iechyd wedi cael adolygiad interim, roedd yr adolygiadau yn fwy tebygol o ddigwydd ar ôl chwe mis yn hytrach na'r tri mis a nodwyd. Ar gyfer adolygiadau blynyddol o achosion a gymeradwywyd cyn rhoi'r Fframwaith ar waith, roedd y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw wedi gwneud ymdrech i ddal i fyny â'r adolygiadau blaenorol a oedd wedi pentyrru, gyda rhai achosion heb gael eu hadolygu ers sawl blwyddyn. Nid oes digon o amser wedi mynd heibio i asesu'n llawn amseriad yr adolygiadau blynyddol ar gyfer achosion a gymeradwywyd ar ôl y Fframwaith.

Mae pa mor gadarn yw'r arolygiadau'n amrywio hefyd, gydag amharoddrwydd i symud pobl allan o GIP yn amlwg mewn rhannau o Gymru

2.78 Mae'r Fframwaith yn datgan y dylai adolygiadau ddilyn fformat asesiad, ystyried yr holl wasanaethau y mae rhywun yn eu derbyn ac addasu i anghenion yr unigolyn. Mae'r Fframwaith yn nodi nifer o ofynion i fyrddau iechyd a'u partneriaid eu bodloni wrth gynnal adolygiadau, ond roedd ymatebion i'n harolwg o fyrddau iechyd yn dangos nad yw'r gofynion yn cael eu bodloni ym mhob man (**Ffigur 11**). Roedd yr adolygiadau o ffeiliau achos a chyfweliadau gwaith maes yn y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw hefyd yn nodi bod arferion yn amrywio'n sylweddol, gyda:

- a** chyfradd y bobl sy'n symud allan o GIP ar ôl adolygiad yn llawer mwy mynych mewn rhai byrddau iechyd nag eraill;
- b** staff nyrsio yn amharod i ystyried symud pobl allan o GIP mewn un ardal i ni ymweld â hi; a
- c** dulliau gwahanol o adolygu achosion cyn-Fframwaith na fyddai wedi'u derbyn ar gyfer GIP o bosibl o dan feini prawf y Fframwaith – mae rhai byrddau iechyd ond yn adolygu cymhwysedd os yw'n glir bod anghenion wedi newid, gydag eraill yn adolygu'r penderfyniad gwreiddiol hyd yn oed pan na fydd anghenion wedi newid.

Ffigur 11 - Perfformiad yn erbyn gofynion y Fframwaith ar gyfer adolygiadau GIP

Gofyniad y Fframwaith	Perfformiad
Dylai adolygiadau ddilyn fformat asesiad a defnyddio'r DST (Paragraffau 8.1 a 5.25 y Fframwaith).	<p>Wrth ymateb i'n harolwg, dywedodd pob bwrdd iechyd bod adolygiadau'n dilyn fformat asesiad, ond i raddau amrywiol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dywedodd tri bwrdd iechyd bod hyn yn wir ymhob achos; • dywedodd tri bwrdd iechyd bod hyn yn wir 'gan amlaf'; a • dywedodd un bwrdd iechyd bod hyn yn wir o bryd i'w gilydd. <p>Nododd ein hadolygiadau o ffeiliau achos arferion gwahanol wrth ddefnyddio'r DST fel rhan o'r broses adolygu ar draws y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw. Ym Myrddau Iechyd Hywel Dda a Phrifysgol Betsi Cadwaladr, mae adolygiadau'n seiliedig ar asesiadau nyrsio yn unig, heb unrhyw dystiolaeth bod asesiadau yn erbyn pob un o barthau'r DST wedi'u hystyried. Yng ngwasanaethau iechyd meddwl y tri bwrdd iechyd, y duedd yw defnyddio dogfennau Dull Rhaglen Gofal heb unrhyw gysylltiad clir â pharthau'r DST.</p>
Mae'n fuddiol cynnwys y gwasanaethau cymdeithasol mewn adolygiadau (8.5).	Dywedodd dwy ran o dair o'r awdurdodau lleol a ymatebodd eu bod yn cael trafferth i sicrhau bod staff gwasanaethau cymdeithasol yn mynychu holl gyfarfodydd adolygu GIP, yn sgil y galw cystadleuol ar eu hamser yn bennaf. Dywedodd dau awdurdod eu bod nawr ond yn anfon gweithiwr cymdeithasol i gyfarfod adolygu GIP pan fydd y cyllid GIP dan fygythiad a sôn ei fod yn dod i ben. Ar y cyfan, ychydig o dystiolaeth o gyfraniadau gan weithwyr cymdeithasol i adolygiadau a welsom o'n hadolygiadau o ffeiliau achos.
Cyn yr adolygiad, dylid rhoi cyfle i unigolion ailasesu eu hanghenion eu hunain a chynnig cymorth priodol iddynt wneud hynny (8.4).	Yn eu hymateb i'n harolwg, ni ddatganodd yr un bwrdd iechyd fod hyn yn digwydd ymhob achos; dywedodd dau o'r byrddau bod hyn yn digwydd gan amlaf; dywedodd un bwrdd bod hyn yn digwydd o bryd i'w gilydd; dywedodd tri bwrdd iechyd nad oedd hyn digwydd fel arfer; a dywedodd un bwrdd iechyd bod yr arferion yn amrywio ar draws ardal y bwrdd.
Dylai'r bwrdd iechyd a'r awdurdod lleol gynnal ailasesiad ar y cyd o'r unigolyn cyn dod â'r cyllid GIP i ben (8.15).	Dywedodd pob bwrdd iechyd fod hyn yn digwydd ymhob achos, ond dywedodd saith o'r 17 awdurdod lleol a ymatebodd eu bod yn gwybod am achosion lle roedd cyllid GIP wedi dod i ben heb gynnal ailasesiad ar y cyd.

Ffynhonnell: Arolygon Swyddfa Archwilio Cymru o'r byrddau iechyd a'r Gwasanaethau Cymdeithasol Hydref 2011, ac adolygiadau o ffeiliau achos Rhagfyr 2011 i Ionawr 2012

2.79 Nid yw'r Fframwaith yn datgan yn glir sut ddylai byrddau iechyd oruchwyllo a chadarnhau unrhyw newid mewn cymhwysedd yn dilyn adolygiad. Fodd bynnag, yn y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw, roedd paneli craffu'n adolygu pob achos lle cafwyd newid arfaethedig mewn cymhwysedd.

Mae effeithiolrwydd y cydweithio rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn amrywio'n fawr

Mae trefniadau cydweithio iechyd a gofal cymdeithasol yn amrywio'n fawr

2.80 Mae pwysigrwydd cydweithio rhwng y GIG a gwasanaethau cymdeithasol yn cael ei bwysleisio drwy'r Fframwaith. Yn ein harolwg, gofynnwyd i awdurdodau lleol beth oedd y prif lwyddiannau wrth weithredu'r Fframwaith yn eu barn nhw ac roedd pump o'r 18 ymateb yn nodi'r gwelliannau i gydweithio yn sgil y Fframwaith. Yn ein gweithdy, cadarnhaodd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd fod gwell cydweithio gyda phartneriaid awdurdodau lleol yn un o fanteision y Fframwaith mewn rhai rhannau o Gymru.

2.81 Fodd bynnag, roedd yr ymatebion i'n harolygon a thrafodaethau yng ngweithdy swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd hefyd yn nodi bod hyd a lled ac effeithiolrwydd y cydweithio rhwng gwasanaethau cymdeithasol ac iechyd yn amrywio'n fawr. Gwelsom wahaniaethau sylweddol hefyd yn hyd a lled ac effeithiolrwydd y cydweithio ym mhrosesau asesu ac adolygu GIP rhwng ac o fewn y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw. Gwelsom fod:

- a** lefel cynrychiolaeth gwasanaethau cymdeithasol ar baneli craffu byrddau iechyd yn amrywio;
- b** dulliau byrddau iechyd o gynnwys gwasanaethau cymdeithasol wrth ddatblygu polisïau gweithredol GIP lleol yn amrywio, o ymgynghori ag awdurdodau lleol ar bolisïau i gytuno'n ffurfiol ar bolisïau gyda phartneriaid;

- c** y tri bwrdd iechyd wedi datblygu neu wrthi'n datblygu protocolau penodol ar y cyd â gwasanaethau cymdeithasol, yn fwyaf arbennig Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan lle roedd protocolau ar y cyd wedi'u datblygu ar gyfer gweithdrefnau achosion anghydfod, prosesau carlam a chau cartrefi gofal;
- ch** Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr yn cael trafferth i gytuno ar ddull cyffredin gyda'r chwe awdurdod lleol yn ei ardal;
- d** rhai swyddi iechyd a gwasanaethau cymdeithasol ar y cyd wedi'u sefydlu, yn fwyaf arbennig yn ardal Bwrdd Iechyd Hywel Dda, ar lefel cyfarwyddwr sir, penaethiaid gwasanaethau a rheolwyr ardal;
- dd** diffyg penodiadau staff parhaol ar ôl ad-drefnu yn y GIG yn tansellio cydweithio yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr.

2.82 Mewn dwy o'r tair ardal bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw, Aneurin Bevan a Hywel Dda, dywedodd uwch staff y bwrdd iechyd a gwasanaethau cymdeithasol fod ganddynt berthynas gydweithio gadarnhaol ac adeiladol. Roedd y berthynas waith yn llawer mwy amrywiol ledled ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, gyda rheolwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn disgrifio'r berthynas rhwng y bwrdd iechyd ac awdurdodau lleol Conwy a Sir Ddinbych fel un 'anodd' ar y pryd. Ar lefel weithredol, roedd ansawdd y berthynas waith yn amrywio ledled y tri bwrdd iechyd, a'n cyfweliadau gyda staff iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn dangos gwahanol raddau o dyndra, gwrthdaro ac ymddiriedaeth.

2.83 Mae'r Fframwaith yn amlygu pa mor bwysig yw hi i fyrddau iechyd gontractio am wasanaethau ar y cyd â phartneriaid o'r awdurdod lleol, er enghraifft, ar gyfer lleoliadau mewn cartrefi gofal. Mae nifer o fentrau'n cefnogi'r gwaith o ddatblygu trefniadau comisiynu a chontractio ar y cyd. Mae'r rhain yn cynnwys ymrwymiad yn Gwasanaethau Cymdeithasol Cynaliadwy²⁵ i lywodraeth leol weithio gyda'u partneriaid yn y GIG i ddatblygu un dull ledled Cymru; a bwrdd rhaglen GIP i nodi hyn fel ffrwd waith yn 2011-12.

2.84 Fodd bynnag, ychydig o gynnydd a gafwyd mewn gwirionedd wrth ddatblygu trefniadau comisiynu a chontractio ar y cyd ar gyfer lleoliadau mewn cartrefi gofal. Nododd ein gwaith maes a'n gweithdai i swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd enghreifftiau o fentrau comisiynu a gynhelir yn y GIG neu o fewn a rhwng awdurdodau lleol, ond ni welsom unrhyw enghreifftiau o fyrddau iechyd ac awdurdodau lleol yn comisiynu ar y cyd. O ganlyniad, efallai bod y cyfle wedi'i golli i wella gwerth am arian. Yn ogystal:

- a** dywedodd awdurdodau lleol wrthym yn ystod ein hymweliadau gwaith maes fod y trefniadau contractio amrywiol rhwng y GIG a gofal cymdeithasol yn gallu tanseilio cysondeb y gofal – er enghraifft, efallai y byddai'n briodol i bobl sy'n gweld newid ym mhwy sy'n ariannu eu gofal (GIG neu awdurdod lleol) aros yn yr un cartref gofal, ond efallai y bydd rhaid iddynt symud oherwydd y contractau sydd ar waith gan bob sefydliad;
- b** efallai na fydd cartrefi gofal am ddarparu llefydd i bobl sy'n cael GIP am nad yw'n fanteisiol iddynt – soniodd staff y GIG ac awdurdodau lleol am enghreifftiau ble

roedd y ffioedd cyfunol a delir i gartref gofal gan yr awdurdod lleol a chyfraniad y GIG at ofal nyrsio a ariennir gan y GIG yn fwy na'r gyfradd a delir am leoliad GIP, gan olygu bod y cartref gofal yn darparu gofal mwy dwys neu gymhleth ar gyfer lleoliad GIP am ffi is.

Roedd nifer yr achosion o anghydfod rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn amrywio ac, er bod y rhan fwyaf o bolisiau a gweithdrefnau perthnasol ar waith, mae'r amser a gymerir i ddatrys achosion o anghydfod yn hirach o lawer na'r amseroedd targed a amlinellir yn y Fframwaith

2.85 Roedd nifer yr achosion o anghydfod rhwng iechyd a gwasanaethau cymdeithasol ynghylch penderfyniadau cymhwysedd GIP yn amrywio yn y byrddau iechyd i ni ymweld â nhw. Roedd Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan wedi cael un anghydfod ers cyflwyno'r Fframwaith a oedd yn ymwneud â mater trawsffiniol. Er mai dim ond dau anghydfod mae Bwrdd Iechyd Hywel Dda wedi'u cael ers cyflwyno'r Fframwaith, dywedodd un o'r awdurdodau lleol bod nifer o achosion posibl o anghydfod ar y gweill. Roedd achosion o anghydfod yn gyffredin ym Mwrdd Iechyd Betsi Cadwaladr, yn enwedig yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Conwy:

- a** ni chytunwyd yn ffurfiol ar weithdrefn anghydfod rhyngasiantaeth;
- b** roedd yna ddiffyg ymddiriedaeth amlwg rhwng staff iechyd a gwasanaethau cymdeithasol, gydag agwedd o wrthdaro, yn cynnwys cyfreithwyr;
- c** roedd gwahaniaethau ar lefel tîm amlddisgyblaethol yn datblygu'n gyflym i'r cam anghydfod ffurfiol;

²⁵ Gwasanaethau Cymdeithasol Cynaliadwy i Gymru: Fframwaith Gweithredu, Llywodraeth Cymru, 2011

- d** dywedodd yr awdurdod lleol bod y bwrdd iechyd yn cyfathrebu'n wael, nid oedd hi'n glir pwy oedd y person i gysylltu ag ef yn y bwrdd iechyd, ac roedd yr amser ymateb yn araf;
- dd** roedd maint y problemau wedi arwain at sefydlu grŵp gorchwyl a gorffen ar y cyd.

2.86 Mae'r Fframwaith yn amlinellu nifer o ofynion mewn perthynas â thrafod achosion o anghydfod rhwng byrddau iechyd ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol. Mae'r ymatebion i'n harolwg yn dangos bod y graddau mae gofynion y Fframwaith yn cael eu bodloni yn amrywio ledled Cymru (Ffigur 12).

Ffigur 12 - Perfformiad yn erbyn gofynion y Fframwaith mewn perthynas ag achosion o anghydfod rhwng sefydliadau am gymhwysedd a chyllid GIP

Gofyniad y Fframwaith	Perfformiad
Dylai byrddau iechyd ac awdurdodau lleol gael gweithdrefnau neu brotocolau y cytunwyd arnynt yn lleol ar gyfer ymdrin ag unrhyw anghydfod ynghylch cymhwysedd am GIP (Paragraff 11.1 y Fframwaith).	Yn ystod ein hadolygiad o ddogfennau'r holl fyrddau iechyd, nid oedd gan Abertawe Bro Morgannwg a Chwm Taf bolisi neu drefniadau lleol manwl ar wahân yn eu polisi GIP cyffredinol ar gyfer ymdrin ag anghydfod rhwng asiantaethau dros gymhwysedd am GIP.
Dylai byrddau iechyd ac awdurdodau lleol gael gweithdrefnau neu brotocolau y cytunwyd arnynt yn lleol ar gyfer ymdrin ag unrhyw anghydfod am ddsoraniad y cyllid mewn pecynnau gofal a ariennir ar y cyd (11.1).	Yn eu hymatebion i'n harolwg, dywedodd dau o'r saith, sef Abertawe Bro Morgannwg a Phowys, nad oedd ganddynt brotocol gydag awdurdodau lleol ar gyfer datrys anghydfodau ynghylch dosraniad cyllid mewn pecynnau gofal a ariennir ar y cyd.
Ni ddylid dod â'r cyllid GIP cyfredol i ben cyn datrys yr anghydfod (11.2).	Dywedodd tri o'r 17 awdurdod lleol a ymatebodd eu bod yn ymwybodol o achosion lle roedd y cyllid GIP cyfredol wedi'i dynnu yn ôl cyn datrys anghydfod.
Bydd pob cam o'r gweithdrefnau anghydfod yn cael eu cwblhau o fewn dwy wythnos fel rheol (11.4).	Dywedodd chwech o'r saith bwrdd iechyd a'r 13 o awdurdodau lleol a ymatebodd nad oedd pob cam o'u gweithdrefnau anghydfod yn cael eu cwblhau o fewn dwy wythnos waith fel arfer. Nododd yr ymatebion i'r arolwg ei bod hi'n gallu cymryd nifer o fisoedd yn aml i ddatrys anghydfod, a mwy na blwyddyn weithiau. Roedd y rhesymau a roddodd byrddau iechyd ac adrannau gwasanaethau cymdeithasol dros beidio â datrys anghydfod o fewn amserlenni'r Fframwaith yn cynnwys cymhlethdod yr achosion, a'r amser mae'n ei gymryd i gasglu gwybodaeth ychwanegol a thystiolaeth feddygol.

Mae yna dystiolaeth gymysg ar i ba raddau y mae unigolion a'u teuluoedd yn rhan o'r broses asesu, ac mae'r prosesau ar gyfer sicrhau a chofnodi caniatâd hyddysg ac asesu galluedd meddyliol yn anghyson iawn

Mae yna le i wella'r wybodaeth am GIP sy'n cael ei darparu i'r cyhoedd

- 2.87** Mae GIP yn bwnc cymhleth gyda'i iaith unigryw ei hun, ac mae sicrhau bod pobl yn deall y maes yn gryn her. Mae'r Fframwaith yn datgan y dylai'r unigolyn sy'n cael asesiad am GIP a'i deulu/neu gynhalwyr ddeall y broses, a derbyn cyngor a gwybodaeth mewn da bryd fel y gallant gymryd rhan mewn penderfyniadau ar sail gwybodaeth am ofal yn y dyfodol.
- 2.88** Datblygodd Llywodraeth Cymru daflen wybodaeth ddwyieithog i fyrddau iechyd ei rhoi i bobl sy'n cael eu hasesu am GIP, neu'n rhai sy'n derbyn GIP, a'u cynhalwyr. Mae Llywodraeth Cymru, gyda chymorth Age Concern, wedi datblygu canllaw manylach i'r cyhoedd ar broses asesu'r GIP. Fodd bynnag, canfyddodd ein gwaith maes a'r ymatebion i'n harolwg y canlynol:
- a** nid oes stoc ddigonol o'r daflen wybodaeth wedi'i chynnal ac nid oes copïau ar ôl mewn rhai byrddau iechyd;
 - b** nid oedd rhai staff iechyd yn dosbarthu'r daflen wybodaeth i bobl sy'n cael eu hasesu am GIP a'u cynhalwyr;
 - c** nid oes gan rai byrddau iechyd fersiwn braille na sain o'r daflen na fersiynau mewn ieithoedd lleiafrifol;
 - ch** nid yw byrddau iechyd yn dosbarthu copïau o'r canllaw manwl, er bod y canllaw i'w gael ar eu gwefannau.
- 2.89** Yn eu hymatebion i'r arolwg, nododd y byrddau iechyd rai bylchau yn y wybodaeth safonedig a ddarperir. Roeddynt o'r farn bod angen mwy o wybodaeth gyhoeddus am ganiatâd a galluedd; pecynnau gofal ar y cyd; polisi cynaliadwyedd GIP cenedlaethol ar gynllunio gofal²⁶; ac am i ba raddau mae eiriolaeth leol ar gael. Awgrymodd un bwrdd iechyd y byddai defnyddio enghreifftiau o achosion sy'n bodloni meini prawf cymhwysedd GIP yn helpu i wella dealltwriaeth y cyhoedd o GIP.
- 2.90** Yn eu cyflwyniadau ysgrifenedig i ni, soniodd rhai sefydliadau sy'n darparu cymorth ac eiriolaeth i bobl sy'n cael eu hasesu am GIP, fel Age Cymru, am brofiadau cymysg iawn o ran i ba raddau mae pobl yn cael y wybodaeth ddiweddaraf am brosesau asesu a phenderfynu'r GIP. Roedd profiadau'n amrywio, o bob cyfarfod yn glir ac yn hawdd i'w ddeall gyda phethau'n cael eu hesbonio'n dda bob amser, i fod y broses gyfan wedi'i chynllunio'n bwrpasol i fod yn gymhleth ac yn anodd i'r cyhoedd ei deall, a oedd yn golygu bod y teulu yn rhoi'r ffidil yn y to.

²⁶ Cytunodd yr holl fyrddau iechyd ar bolisi gweithredol yn 2011 - *Sustainable Care Planning in Continuing NHS Healthcare* – sy'n amlinellu'r ffactorau allweddol a gaiff eu hystyried wrth ddatblygu pecynnau gofal yn dilyn penderfyniad ar gymhwysedd; mae'r rhain yn ymwneud â digonolrwydd, diogelwch, ansawdd, dibynadwyedd a fforddiadwyedd.

Mae'r Fframwaith yn cadarnhau'r gofyniad i sicrhau caniatâd hyddysg pobl sy'n cael eu hasesu ar gyfer eu cymhwysedd i gael GIP, ond mae'r arfer o gael a chofnodi caniatâd yn amrywio ledled Cymru

2.91 Mae'r Fframwaith yn datgan y dylid cael a chofnodi caniatâd hyddysg cyn dechrau ar y broses o benderfynu cymhwysedd am GIP, a chyn gwneud unrhyw benderfyniad o'r fath. Yn wahanol i Loegr, nid yw'r Fframwaith yn nodi'r angen pendant i gael caniatâd unigolion ar gyfer rhannu gwybodaeth rhwng sefydliadau, yn ogystal ag ar gyfer asesiadau.

2.92 Mae'r Fframwaith yng Nghymru yn nodi y dylai pob gweithiwr proffesiynol cysylltiedig, fel nyrsys, meddygon a gweithwyr cymdeithasol, ofyn am ganiatâd i gynnal eu hasesiadau eu hunain. Mae Fframwaith Lloegr yn llai beichus ac nid yw'n disgwyl i bob gweithiwr proffesiynol ofyn am ganiatâd. Yn hytrach, mae'n nodi'r canlynol: 'it should be made explicit to the individual whether their consent is being sought for a specific aspect of the eligibility consideration process (eg, completion of the Checklist) or for the full process'.

2.93 Yn ystod ein gwaith maes, dywedodd rhai staff byrddau iechyd ac awdurdodau lleol wrthym fod y Fframwaith wedi gwneud y gofynion i gael caniatâd gan unigolyn a'i allu i roi'r caniatâd hwnnw yn fwy clir. Fodd bynnag, gwelwyd anghysondeb yn yr arferion gofyn am ganiatâd o fewn a rhwng byrddau iechyd. Er enghraifft:

a nid oes gan rai byrddau iechyd brotocolau y cytunwyd arnynt yn lleol ar gyfer y prosesau i'w dilyn pe bai unigolyn yn gwrthod rhoi ei ganiatâd am asesiad GIP – yn eu hymatebion i'n harolwg, dim ond pedwar bwrdd iechyd a ddywedodd fod ganddynt brotocol o'r fath, er nad oedd protocol un bwrdd iechyd wedi'i gytuno gyda'i bartneriaid awdurdod lleol;

b roedd cyfran y staff iechyd sy'n asesu cleifion ac a oedd wedi derbyn hyfforddiant ar y broses o gael caniatâd yn ôl amcangyfrif y byrddau iechyd yn amrywio'n fawr – gyda thri bwrdd iechyd yn amcangyfrif bod y ganran rhwng 26 y cant a 50 y cant, un yn amcangyfrif rhwng 51 y cant a 75 y cant, a dau yn amcangyfrif rhwng 76 y cant a 100 y cant (ni chafwyd ymateb gan un bwrdd iechyd i'r cwestiwn hwn);

c ni ofynnir am ganiatâd ar gyfer pob asesiad arbenigol unigol – roedd y dystiolaeth o ganiatâd a welsom yn y ffeiliau achos a adolygwyd gennym yn ymwneud ag un ffurflen ganiatâd yn hytrach na chaniatâd ar gyfer pob asesiad unigol;

ch mae safon y ffurflenni caniatâd yn amrywio ledled Cymru – yn ardal Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan defnyddir y ffurflen ganiatâd i rannu gwybodaeth yn hytrach nag ar gyfer asesu am GIP, tra bod gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr ffurflen ganiatâd gynhwysfawr ar gyfer asesu;

d yn aml iawn, nid oedd y ffeiliau achos yn cynnwys tystiolaeth bod yr unigolyn wedi rhoi caniatâd – os oedd dogfen yn cynnwys anogaeth i nodi caniatâd, yn aml iawn nid oedd hyn wedi'i gwblhau a'i lofnodi gan yr unigolyn.

2.94 Gall cymhwysedd am GIP effeithio ar hawl unigolyn i gael nawdd cymdeithasol a budd-daliadau lles eraill, fel y Gronfa Byw'n Annibynnol, sydd ar gael i helpu pobl gyda'u costau byw. Ni ellir rhoi caniatâd hyddysg yn iawn oni bai bod unigolyn yn deall sut y gallai GIP effeithio ar ei fudd-daliadau neu lwfansau. O ganlyniad, mae'r Fframwaith yn datgan bod rhaid trafod effaith cymhwysedd am GIP ar hawliadau budd-daliadau gyda'r sawl sy'n cael ei asesu.

2.95 Mae'r gwasanaethau cymdeithasol yn gyfrifol am sicrhau bod unigolion yn cael gwybodaeth gynhwysfawr am sut y gallai derbyn GIP effeithio ar eu budd-daliadau. Fodd bynnag, mae'n bwysig bod gan staff y GIG ddealltwriaeth sylfaenol o sut y gallai GIP effeithio ar fudd-daliadau a lwfansau er mwyn iddynt gyfeirio'r sawl sy'n cael ei asesu at y gwasanaethau cymdeithasol yn effeithiol. Mae rhywfaint o hyfforddiant sylfaenol ar fudd-daliadau a lwfansau wedi'i gynnwys yn y diwrnod hyfforddi cychwynnol ar GIP a gynhelir ledled Cymru. Fodd bynnag, dangosodd ein hadolygiadau o ffeiliau achos a chyfweliadau gyda staff nyrsio yn y tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw:

- a** nad oedd llawer o nyrsys yn ystyried bod rhoi cyngor ar fudd-daliadau yn rhan o'u swydd, ac nad oeddynt yn teimlo'n ddigon cymwys i wneud hynny;
- b** mai prin oedd y dystiolaeth bod staff iechyd neu wasanaethau cymdeithasol wedi trafod effaith bosibl GIP ar fudd-daliadau neu lwfansau gyda phobl sy'n cael eu hasesu.

Mae byrddau iechyd yn anghyson o ran i ba raddau maent yn asesu galluedd meddyliol pobl a asesir am GIP yn rheolaidd i weld a ydynt yn gallu rhoi caniatâd a chymryd rhan yn y prosesau penderfynu

2.96 Mae gan y rhan fwyaf o gleifion sy'n debygol o gael cynnig asesiad GIP anghenion gofal iechyd sylweddol. Yn aml, gall eu gallu i gydsynio i'r broses GIP gael ei amharu gan eu gallu meddyliol neu salwch corfforol sy'n effeithio ar eu gallu i fynegi eu caniatâd. Mae'r Fframwaith yn datgan:

- a** os oes yna bryder nad oes gan unigolyn y galluedd meddyliol i roi caniatâd neu i gymryd rhan yn effeithiol yn y broses benderfynu, dylid penderfynu ar ganiatâd yn unol â Deddf Galluedd Meddyliol 2005 a'r cod ymarfer cysylltiedig;

- b** os nad oes gan yr unigolyn y galluedd meddyliol naill ai i roi caniatâd neu i wrthod asesiad, dylid gwneud penderfyniad lles gorau ynghylch a ddylid parhau i gynnal asesiad o gymhwysedd am GIP ai peidio a chofnodi'r penderfyniad hwnnw.

2.97 Mae'r dystiolaeth o'n hadolygiadau o ffeiliau achos yn awgrymu bod ystyried galluedd meddyliol fel rhan o'r broses asesu'n amrywio ar draws y tri bwrdd iechyd. Buom yn edrych am dystiolaeth bod y dogfennau safonedig yn annog ystyriaeth o alluedd meddyliol, bod galluedd meddyliol wedi'i ystyried a, lle bo'n briodol, bod copiâu o ffurflenni 'lles gorau' wedi'u gosod yn y ffeiliau achos. Daethom i'r casgliad fod gan Fwrdd Iechyd Aneurin Bevan drefniadau cadarn ar gyfer asesu galluedd meddyliol, bod effeithiolrwydd trefniadau Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr yn amrywio, ac mai prin oedd y dystiolaeth ym Mwrdd Iechyd Hywel Dda i awgrymu bod staff gweithredol yn ystyried galluedd meddyliol pobl a asesir am GIP fel mater o drefn.

Mae yna dystiolaeth gymysg iawn ar i ba raddau mae unigolion a'u teuluoedd yn cael eu cynnwys yn y broses asesu

2.98 Mae'r Fframwaith yn annog cynnwys unigolion a'u teuluoedd neu gynhalwyr ym mhob cam o'u hasesiad am GIP a'r gwaith o gynllunio eu gofal. Yn ein gweithdy, dywedodd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd wrthym fod y Fframwaith wedi cynyddu'r ffocws ar gynnwys unigolion a'u teuluoedd neu gynhalwyr yn y broses asesu am GIP. Fodd bynnag, dangosodd yr ymatebion i'n harolwg o fyrddau iechyd nad oedd y byrddau bob amser yn bodloni gofynion y Fframwaith ar gynnwys unigolion a'u teuluoedd (**Ffigur 13**).

Ffigur 13 - Perfformiad yn erbyn gofynion y Fframwaith ar gyfer cynnwys unigolion yn y broses asesu

Gofyniad y Fframwaith	Perfformiad
Dylid rhoi cyfle bob amser i unigolion gymryd rhan yn y broses o gwblhau'r DST (Paragraff 5.28 y Fframwaith).	Yn eu hymatebion i'n harolwg, dywedodd dau fwrdd iechyd bod pobl sy'n cael eu hasesu bob amser yn cael cyfle i gymryd rhan yn y broses o gwblhau'r DST, gyda'r gweddill yn datgan bod hyn yn digwydd 'gan amlaf'.
Dylai unigolion bob amser gael cyfle i gael eu cefnogi neu eu cynrychioli gan gynhaliwr neu eiriolwr fel rhan o'r broses o gwblhau'r DST (5.28).	Dywedodd pedwar bwrdd iechyd fod unigolion bob amser yn cael y cyfle i gael eu cefnogi neu eu cynrychioli gan gynhaliwr neu eiriolwr fel rhan o'r broses o gwblhau'r DST, gyda'r gweddill yn datgan bod hyn yn digwydd 'gan amlaf'.
Dylai amserlenni adolygu gael eu hysbysu'n ysgrifenedig i'r unigolyn a'i berthnasau (8.3).	Dywedodd un bwrdd iechyd nad yw'n anfon gwybodaeth ysgrifenedig am amserlenni adolygu at yr unigolyn a'i berthnasau, gyda dau fwrdd arall yn datgan bod hyn yn digwydd 'o bryd i'w gilydd'.
Dylai unigolion gael y cyfle i ailasesu eu hanghenion eu hunain cyn adolygiad (8.4).	Dywedodd tri bwrdd iechyd nad oedd hi'n arferol cynnig cyfle i gleifion ailasesu eu hanghenion eu hunain cyn adolygiad, gyda bwrdd iechyd arall yn datgan bod hyn yn arferol 'o bryd i'w gilydd'.

2.99 O'n hadolygiadau o ffeiliau achos gwelwyd bod y ffeiliau i gefnogi'r DST ym Myrddau Iechyd Aneurin Bevan a Phrifysgol Betsi Cadwaladr yn cofnodi barn unigolion a/neu eu teuluoedd yn gyson. Fodd bynnag, roedd y dystiolaeth yn llai pendant ym Mwrdd Iechyd Hywel Dda.

2.100 Yn ystod ein hymweliadau gwaith maes, dywedodd rhai ymarferwyr iechyd a gofal cymdeithasol fod y gofyniad yn y Fframwaith fod yr unigolyn a'i deulu yn cael eu gwahodd i gyfarfod y DST yn ffordd briodol o gynnwys pobl yn yr asesiad am GIP. Fodd bynnag, mynegodd rhai ymarferwyr bryderon am hyd y cyfarfodydd DST, sy'n gallu para dros dair awr, yr iaith dechnegol a'r jargon a ddefnyddir yn y cyfarfodydd, a'r straen mae mynychu cyfarfodydd DST yn gallu ei greu i'r unigolyn

neu'r aelod o'r teulu. Roedd yr ymarferwyr hyn o'r farn bod yna ffyrdd gwell o gynnwys pobl. Er enghraifft, roedd rhai o'r ffeiliau achos a archwiliwyd yn cynnwys nodiadau o gyfarfodydd rhwng nyrsys a'r unigolyn ac aelodau'r teulu a gynhaliwyd cyn ac ar ôl y cyfarfod DST.

2.101 Yn eu cyflwyniadau ysgrifenedig i ni, dywedodd sefydliadau sy'n darparu gwasanaethau eiriolaeth fod unigolion a'u cynhalwyr yn cael profiadau cymysg iawn o ran i ba raddau maent yn rhan o brosesau GIP. Roedd rhai wedi cael rhwydd hynt i godi unrhyw fater yn ystod cyfarfod gydag eraill wedi'u hanwybyddu, yn cael eu gwneud i deimlo'n ddiymadferth neu wedi'u gwneud i deimlo'n wirion.

2.102 Roedd Age Concern a Chomisiynydd Pobl Hŷn Cymru yn mynegi pryder ynghylch cyfathrebu rhwng staff y bwrdd iechyd a chleifion a'u teuluoedd. Er enghraifft, cwestiynodd Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru i ba raddau mae pobl hŷn yn gwybod llawer am GIP a pha mor rhagweithiol yw staff proffesiynol yn helpu pobl i ddeall GIP. Cyfeiriodd hefyd at y diffyg cyfathrebu rheolaidd gyda chleifion a'u perthnasau ar gynnydd a chamau nesaf y broses.

Mae yna dystiolaeth i awgrymu nad yw anghenion cynhalwyr yn cael eu hasesu'n llawn mewn rhai ardaloedd

2.103 Nid yw gofynion y Fframwaith ynghylch asesiadau cynhalwyr yn cael eu bodloni'n gyson ledled Cymru (Ffigur 14). Yn ein hadolygiadau o ffeiliau achos gwelsom fod Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan yn cynnig asesiadau cynhalwyr yn rheolaidd ac yn eu cofnodi mewn ffeiliau achos. Yn y ddau fwrdd iechyd arall i ni ymweld â nhw, ychydig o dystiolaeth a welwyd mewn ffeiliau achos bod y byrddau'n cynnig asesiadau cynhalwyr. Fodd bynnag, roedd cyfweiliadau gydag ymarferwyr iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yn y byrddau iechyd hyn yn dangos bod asesiadau cynhalwyr yn cael eu cynnal yn rheolaidd gan staff y gwasanaethau cymdeithasol.

Ffigur 14 - Perfformiad yn erbyn gofynion y Fframwaith ynghylch asesiadau cynhalwyr

Gofyniad y Fframwaith	Perfformiad
Pan ofynnir i gynhalwyr anffurfiol ddarparu gofal sylweddol yn rheolaidd neu eu bod yn cynnig gwneud hynny, mae ganddynt yr hawl i gael eu hanghenion fel cynhaliwr wedi'u hasesu; mae'n rhaid i fyrddau iechyd ac awdurdodau lleol hysbysu cynhalwyr am yr hawl hon (Paragraff 6.23 y Fframwaith).	Yn eu hymatebion i'n harolwg, dim ond un bwrdd iechyd ddywedodd fod cynhalwyr 'bob amser' yn cael gwybod am eu hawl i gael asesiad cynhaliwr, gyda bwrdd iechyd arall yn dweud fod hyn yn digwydd 'gan amlaf'. Dywedodd pedwar bwrdd iechyd fod hyn yn digwydd 'o bryd i'w gilydd' ond nid oedd un bwrdd iechyd yn gwybod pa mor aml oedd hyn yn digwydd.
Dylid ystyried cynnal asesiad cynhaliwr pellach adeg yr adolygiad (8.4).	Dim ond un bwrdd iechyd ddywedodd fod staff yn ystyried yn rheolaidd a ddylid cynnal asesiad cynhaliwr pellach adeg yr adolygiad; dywedodd dau fwrdd iechyd fod hyn yn digwydd 'gan amlaf', gyda thri yn datgan bod hyn yn digwydd 'o bryd i'w gilydd', ac un bwrdd iechyd yn datgan nad oedd hyn yn arfer rheolaidd.

Rhan 3 - Mae yna risg sylweddol na fydd y prosiect cenedlaethol i fynd i'r afael ag ôl-hawliadau am GIP yn prosesu'r holl achosion erbyn y dyddiad terfyn y cytunwyd arno, ac mae tagfa newydd o ôl-hawliadau wedi datblygu mewn byrddau iechyd

Nid yw llawer o'r heriau sy'n ymwneud â chymhwysedd i gael GIP wedi cael sylw prydlon ac, er bod dyddiad terfyn wedi'i bennu ers amser maith ar gyfer cwblhau'r achosion y mae'r tîm prosiect yn ymdrin â nhw, nid oes dyddiad terfyn wedi'i bennu ar gyfer yr achosion y mae'r byrddau iechyd yn ymdrin â nhw

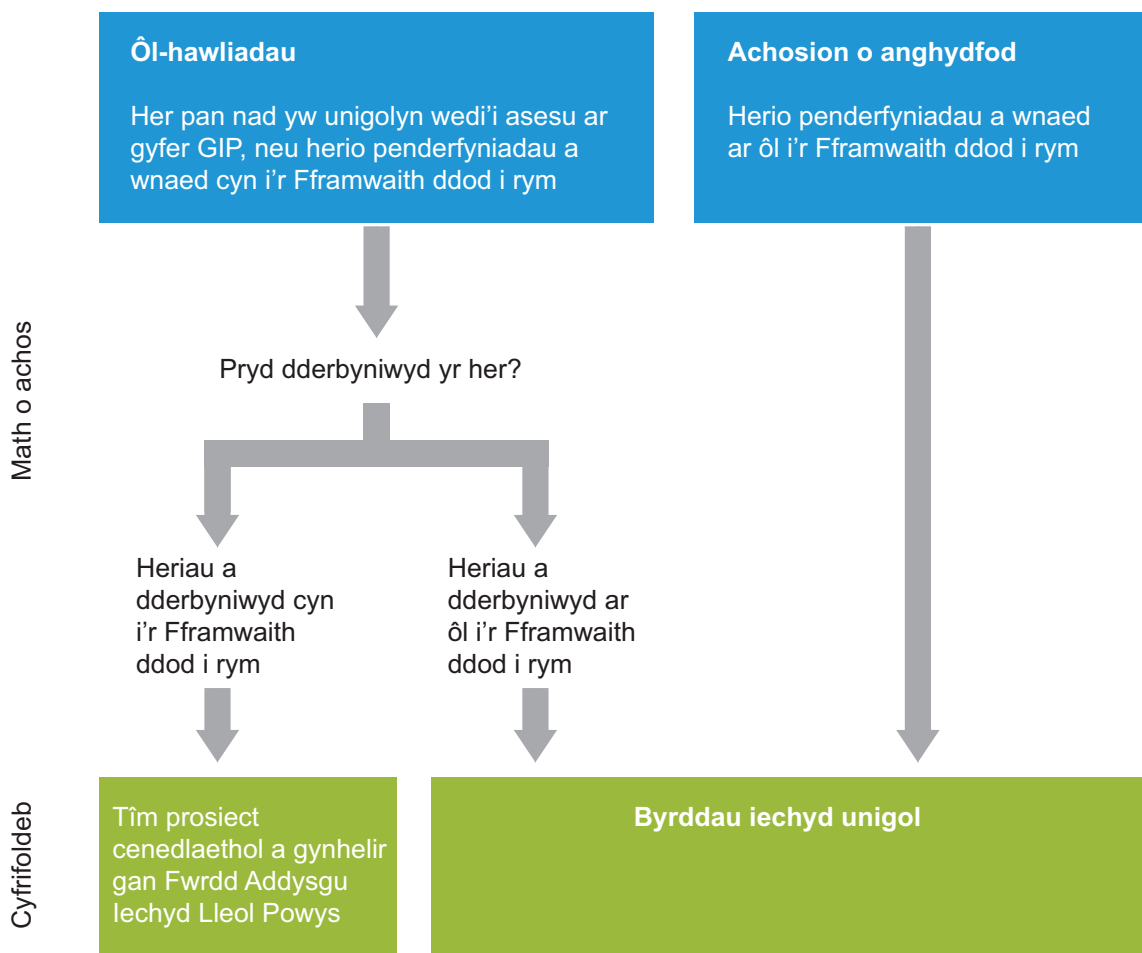
Mae'r cyfrifoldeb am fynd i'r afael ag ôl-hawliadau yn erbyn penderfyniadau GIP naill ai'n perthyn i dîm prosiect cenedlaethol, dan arweiniad Bwrdd Addysgu Iechyd Lleol Powys, neu fyrddau iechyd unigol, yn dibynnu ar ddyddiad cyflwyno'r hawliad

3.1 Gall unigolyn neu ei deulu herio byrddau iechyd ynglŷn â chymhwysedd am GIP mewn dwy sefyllfa:

- a** ôl-hawliadau – achosion lle na chafodd unigolyn ei asesu yn y gorffennol am GIP neu, cyn cyflwyno'r Fframwaith ym mis Awst 2010, achos lle gwelwyd yr asesiad yn arwain at benderfyniad fod unigolyn yn anghymwys; ac
- a** achos o anghydfod – achosion lle mae unigolyn neu ei deulu yn gofyn i'r bwrdd iechyd ailystyried penderfyniad ynghylch cymhwysedd a wnaed ar ôl Awst 2010.

3.2 Mae her lwyddiannus yn arwain at ad-dalu ffioedd y cartref gofal a dalwyd gan yr unigolyn, yn ogystal â llog. Mae'r cyfrifoldeb am brosesu'r achosion hyn wedi newid dros amser, ond ar hyn o bryd naill ai'r tîm prosiect cenedlaethol a gynhelir gan Fwrdd Addysgu Iechyd Lleol Powys neu'r byrddau iechyd lleol sy'n gyfrifol (**Ffigur 15**). Y bwrdd iechyd gwreiddiol sy'n gyfrifol am unrhyw ad-daliadau ariannol.

Ffigur 15 - Cyfrifoldeb am ymdrin ag ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod

Sefydlwyd trefniadau cenedlaethol yn wreiddiol i glywed achosion o ôl-hawliadau hyd at 2003, a chynyddodd nifer yr achosion yn sylweddol yn sgil pennu dyddiad terfyn ar gyfer hawliadau

- 3.3** Ym mis Chwefror 2003, daeth Ombwdsmon y Gwasanaeth Iechyd i'r casgliad bod ffioedd wedi'u codi yn annheg ar nifer o bobl am elfennau o'u gofal, er eu bod yn gymwys i gael GIP ac y dylai'r GIG fod wedi darparu eu holl ofal iechyd am ddim.²⁷ Aeth yr ombwdsmon ati i argymhell y dylid gwneud ymdrech i unioni unrhyw anghyfiawnder ariannol yn ymwneud â chleifion lle nad oedd meini prawf y GIP, neu'r ffordd o'u cymhwyso, yn briodol nac yn deg. Derbyniwyd yr argymhelliad yng Nghymru a Lloegr.
- 3.4** Yn 2004²⁸, sefydlwyd trefniadau gyda Bwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys i ganiatáu i bobl hawlio yn ôl-weithredol eu bod nhw (neu berthynas marw iddynt) wedi bod yn gymwys i gael GIP ond bod ffioedd gofal wedi'u codi yn annheg arnynt rhwng 1996 a 2003. Byddai'r bwrdd iechyd lleol lle'r oedd yr hawlydd yn byw yn prosesu unrhyw hawliadau ar gyfer cyfnodau ar ôl 2003.
- 3.5** Yn dilyn cyhoeddiad Llywodraeth Cymru ym mis Gorffennaf 2009 na fyddai unrhyw ôl-hawliadau newydd ar gyfer y cyfnod hyd at fis Ebrill 2009 yn cael eu hystyried pe baent yn dod i law ar ôl 4 Rhagfyr 2009, cyflwynwyd llawer iawn o hawliadau newydd. Yn dilyn y cyhoeddiad, derbyniwyd tua 3,500 o ôl-hawliadau posibl newydd erbyn 4 Rhagfyr 2009. Cafodd hawlwr hyd at 17 Mai 2010 i ddarparu'r hawliad cyfreithiol gofynnol i gyflwyno hawliad, a thystiolaeth eu bod wedi talu ffioedd cartref gofal yn ystod cyfnod yr hawliad. Cafwyd caniatâd i fwrw ymlaen â 2,485 o hawliadau, gyda 418 o hawliadau posibl eraill ar y gweill, a gawsant eu heithrio

o'r gofyniad i gyflwyno'r cais erbyn y dyddiad terfyn ym mis Mai.

Ym mis Mehefin 2011, cafodd y trefniadau cenedlaethol eu diwygio i gynnwys pob ôl-hawliad hyd at fis Awst 2010, a phennwyd dyddiad terfyn i glywed pob un o'r achosion hyn erbyn mis Mehefin 2014

- 3.6** Diwygiwyd y trefniadau ar gyfer ymdrin ag ôl-hawliadau ym mis Mehefin 2011²⁹, ac ehangwyd cyfrifoldeb Bwrdd Iechyd Addysgu Powys i gynnwys pob ôl-hawliad ar gyfer y cyfnodau hyd at 15 Awst 2010, sef dyddiad cyflwyno'r Fframwaith. Er mwyn cyfyngu ar nifer yr achosion a oedd yn cael eu clywed gan brosiect Powys, newidiwyd y trefniadau ym mis Medi 2011 i gynnwys achosion lle'r oedd hawliad wedi'i dderbyn cyn 15 Awst 2010 yn unig.
- 3.7** Er bod Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru yn feirniadol o'r ffaith fod llawer o ôl-achosion wedi creu tagfa, derbyniodd fod argymhellion Llywodraeth Cymru i fynd i'r afael â'r achosion a oedd wedi pentyrru yn rhesymol. Cadarnhaodd Llywodraeth Cymru yn 2011 y dylai pob hawliad a gyflwynwyd cyn 15 Awst 2010 gael ei glirio o fewn tair blynedd, a phennodd ddyddiad terfyn i glirio'r holl achosion erbyn mis Mehefin 2014.
- 3.8** Diwygiwyd trefniadau prosiect Powys ar gyfer delio ag achosion unigol ym mis Mehefin 2011, gyda'r nod o gyflwyno proses asesu gadarn sy'n arwain at benderfyniad mor fuan â phosibl. Sefydlwyd grŵp rheoli perfformiad hefyd i arwain a goruchwyllo'r prosiect cenedlaethol. Mae'r grŵp yn cael ei gadeirio gan gyfarwyddwr arweiniol y prosiect ac mae'n cynnwys cynrychiolwyr o'r byrddau iechyd a Llywodraeth Cymru.

27 NHS funding for long term care, Ombwdsmon y Gwasanaeth Iechyd, Chwefror 2003

28 Cylchlythyr Iechyd Cymru (2004) 54

29 Cylchlythyr Llywodraeth Cymru 13/2011

3.9 Mae tri chanlyniad posibl i'r broses asesu:

- a** derbyn – mae staff y prosiect yn cytuno ar gymhwysedd ar gyfer cyfnod llawn yr hawliad;
- b** trafod – cynhelir trafodaethau rhwng staff y prosiect a'r hawlydd, gan arwain at bob parti yn cytuno ar gymhwysedd ar gyfer rhan o gyfnod yr hawliad, neu'n cytuno nad oedd yr achos yn gymwys ar gyfer GIP;
- c** gwrandawliadau panel – ar gyfer achosion cymhleth lle mae'n anodd penderfynu ar gymhwysedd, neu gydag achosion na ellir eu datrys drwy drafod, bydd panel yn gwneud y penderfyniad terfynol.

3.10 Mae'r panel yn cynnwys cadeirydd annibynnol; clinigydd â chefnidir ym maes iechyd yr hawlydd; uwch glinigydd â gwybodaeth am GIP sy'n perthyn i fwrdd iechyd yng Nghymru, ond nid i'r bwrdd iechyd a ddarparodd ofal iechyd i'r hawlydd; a chynrychiolydd o awdurdod lleol nad yw'n gysylltiedig â darparu gofal i'r hawlydd lle bo hynny'n bosibl.

Mae byrddau iechyd yn ddryslyd ynglŷn â'u cyfrifoldebau mewn perthynas ag ôl-hawliadau, ac mae amserlenni ar gyfer delio ag ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod yn aneglur

3.11 Ni chafodd byrddau iechyd wybod yn ffurfiol am benderfyniad Llywodraeth Cymru ym mis Medi 2011 i newid y meini prawf, o gyfnod yr hawliad i ddyddiad cyflwyno'r hawliad, er mwyn penderfynu a yw prosiect Powys neu fyrdau iechyd unigol yn gyfrifol am fynd i'r afael ag ôl-hawliadau. Cafodd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd a fynychodd gyfarfod Grŵp Gweithredu Cenedlaethol GIP ym mis Medi 2011 gadarnhad o'r newid gan Lywodraeth Cymru, ond nid oedd swyddogion arweiniol GIP y ddau fwrdd iechyd yn bresennol yn y cyfarfod hwn.

3.12 Er bod mis Mehefin 2014 wedi'i bennu fel dyddiad terfyn ar gyfer clirio ôl-hawliadau sy'n cael eu prosesu gan brosiect Powys, dim ond yn ddiweddar y mae Llywodraeth Cymru wedi pennu amserlen ar gyfer clywed ôl-hawliadau sy'n cael eu rheoli gan fyrdau iechyd. Dywedodd Llywodraeth Cymru ei bod yn bwriadu ystyried yr amserlenni sy'n gysylltiedig â phrosesu hawliadau gan fyrdau iechyd fel rhan o'i hadolygiad arfaethedig o'r Fframwaith.

3.13 Yn ogystal â mynd i'r afael ag achosion yn ymwneud ag ôl-hawliadau, mae byrddau iechyd hefyd yn gyfrifol am fynd i'r afael ag achosion o anghydfod yn ymwneud â phenderfyniadau a wnaed ar ôl cyflwyno'r Fframwaith. Gall unigolyn gyflwyno cais i'r bwrdd iechyd am adolygiad annibynnol o benderfyniad ar gymhwysedd i gael GIP os yw'n anfodlon â'r:

- a** weithdrefn a ddilynwyd wrth ddod i benderfyniad ar gymhwysedd i gael GIP; a/neu
- b** sut y cafodd y prif anghenion iechyd eu hystyried.

3.14 Mae'r Fframwaith yn amlinellu nifer o ofynion ar gyfer byrddau iechyd sy'n ceisio datrys achosion o anghydfod. Dylai byrddau iechyd geisio datrys unrhyw achosion o anghydfod yn anffurfiol yn y lle cyntaf cyn cyfeirio'r achos i banel adolygu annibynnol. Fodd bynnag, ar wahân i ddatgan y dylai sefydliadau'r GIG ymateb yn brydlon i unrhyw gais i ailystyried penderfyniadau yn ymwneud â chymhwysedd i gael GIP, nid yw'r Fframwaith yn cynnwys safonau neu ganllawiau ar derfynau amser i ddatrys achosion o anghydfod.

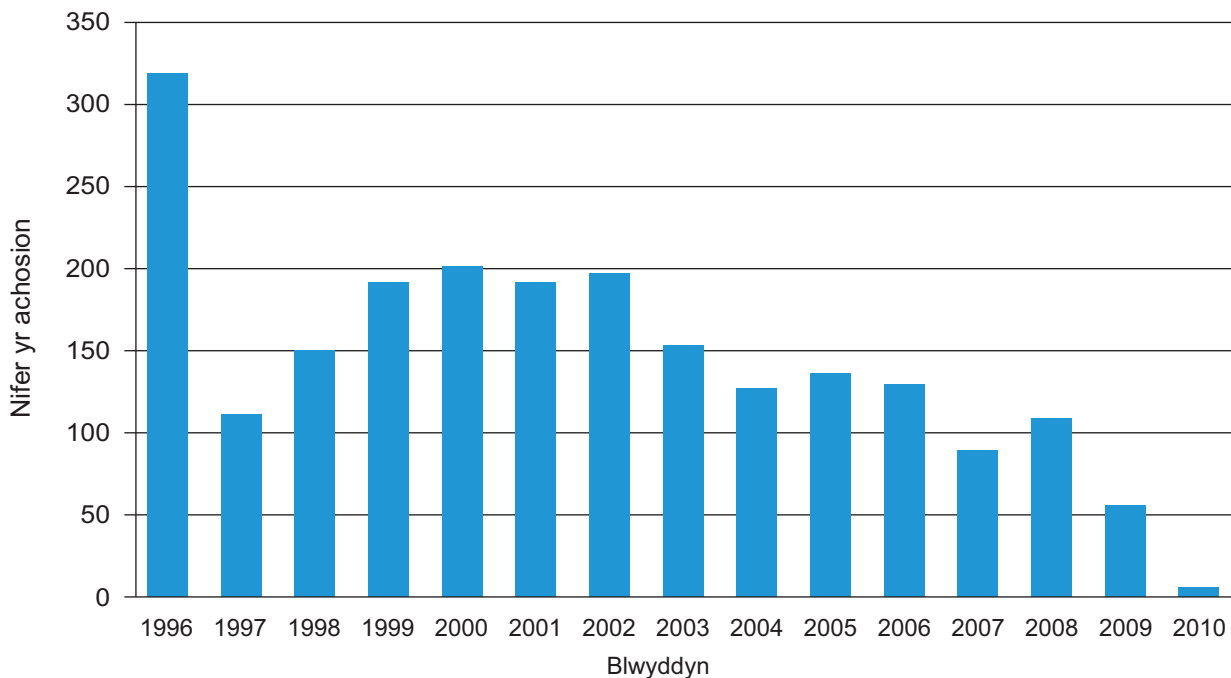

Mae methu delio'n brydlon ag ôl-hawliadau a datrys achosion o anghydfod yn brydlon yn annheg i'r unigolion dan sylw

3.15 Erbyn mis Mai 2012, roedd yr ôl-hawliadau nad oeddynt wedi'u datrys a oedd yn cael eu trafod gan brosiect Powys yn ymwneud â chyfnodau a oedd yn dyddio hyd at 17 flynedd yn ôl (Ffigur 16). Gall cyfnodau hawliadau ymestyn dros sawl blwyddyn hefyd, gyda'r cyfnod hiraf yn fwy na 14 blynedd. O ystyried yr amserlenni perthnasol, mae dros bedwar o bob pum achos yn cael eu cyflwyno gan aelodau teulu ar ran perthynas sydd wedi marw.

3.16 Yr hawlydd sy'n gyfrifol am dalu unrhyw ffioedd gofal os nad oes penderfyniad wedi'i wneud ynglŷn ag ôl-hawliad neu anghydfod, ond os yw'r hawlydd yn llwyddiannus, addelir y ffioedd perthnasol iddo. O ganlyniad, gall oedi arwain at galedi ariannol a thrallod i hawlwy'r llwyddiannus nes bod yr hawliad neu'r anghydfod yn cael ei ddatrys. Er enghraifft, clywsom gan Gymdeithas Clefyd Alzheimer am achos lle cafodd unigolyn â dementia ei symud o'i gartref gofal ac o amgylchedd cyfarwydd gan na allai'r teulu fforddio cost y cartref gofal tra bod yr achos yn cael ei ailystyried. Cafodd hyn effaith niweidiol ar iechyd yr unigolyn.

Ffigur 16 - Ôl-achosion prosiect Powys – blwyddyn dechrau'r cyfnodau hawliadau

Ffynhonnell: Dadansoddiad Swyddfa Archwilio Cymru o'r gronfa ddata ôl-hawliadau fel ag yr oedd ym mis Mai 2012

Prin yw'r cynnydd a wnaed gan y prosiect cenedlaethol ar gyfer mynd i'r afael ag ôl-hawliadau ac, er gwaethaf cyllid ychwanegol a sicrwydd gan Fwrdd Addysgu Iechyd Lleol Powys y caiff pob hawliad ei glirio erbyn y dyddiad terfyn ym mis Mehefin 2014, credwn fod yna risg sylweddol na fydd y targed hwn yn cael ei gyflawni

Prin yw'r cynnydd a wnaed, ac mae nifer sylweddol o achosion eto i'w prosesu

3.17 Mae tîm y prosiect wedi datblygu cynllun gweithredu ac amserlen sy'n nodi targed ar gyfer nifer yr achosion sydd angen eu cwblhau ym mhob cyfnod chwe mis. Mae cyfarwyddwr y prosiect hefyd yn cyflwyno adroddiad chwarterol ar gynnydd i'r grŵp rheoli perfformiad. Fodd bynnag, ar ddechrau'r prosiect, ni ddatblygwyd cynllun busnes cyffredin, gan gynnwys asesiad o'r risgiau allweddol a sut i fynd i'r afael â nhw.

3.18 Rhwng mis Medi 2011 a mis Mawrth 2013, roedd 421 o hawliadau wedi'u cwblhau a 289 o hawliadau eraill wedi'u cau³⁰. Yn ystod yr un cyfnod, cafodd cyfartaledd o 37 o achosion y mis eu cwblhau neu eu cau (Ffigur 17). Mae hyn yn golygu bod angen prosesu 1,541 o hawliadau eraill yn ystod 15 mis olaf yr amserlen dair blynedd gychwynol er mwyn clirio'r holl achosion.

3.19 Arweiniodd y mwyafrif o achosion a gwblhawyd (90 y cant) at setliad llawn neu rannol o'r hawliad. Mae cyfran yr hawliadau a gafodd eu datrys drwy eu derbyn (27 y cant) ac yn enwedig gan y panel (chwech y cant) yn is na disgwyliadau gwreiddiol tîm prosiect Powys, sef 40 y cant a 30 y cant yn ôl eu trefn. Mae dros ddwywaith yn fwy o achosion (67 y cant o gymharu â 30 y cant) wedi'u datrys drwy drafod na'r hyn a ddisgwyliwyd yn wreiddiol gan dîm y prosiect. Mae datrys materion drwy drafod, yn hytrach na'u cyfeirio i banel, yn eu datrys yn gynt, ac yn debygol o achosi llai o straen i'r bobl sy'n cyflwyno'r hawliad.

3.20 Bydd mynd i'r afael â'r holl achosion sydd heb eu datrys erbyn y dyddiad terfyn, sef Mehefin 2014, yn gryn her oherwydd, erbyn diwedd mis Mawrth 2013:

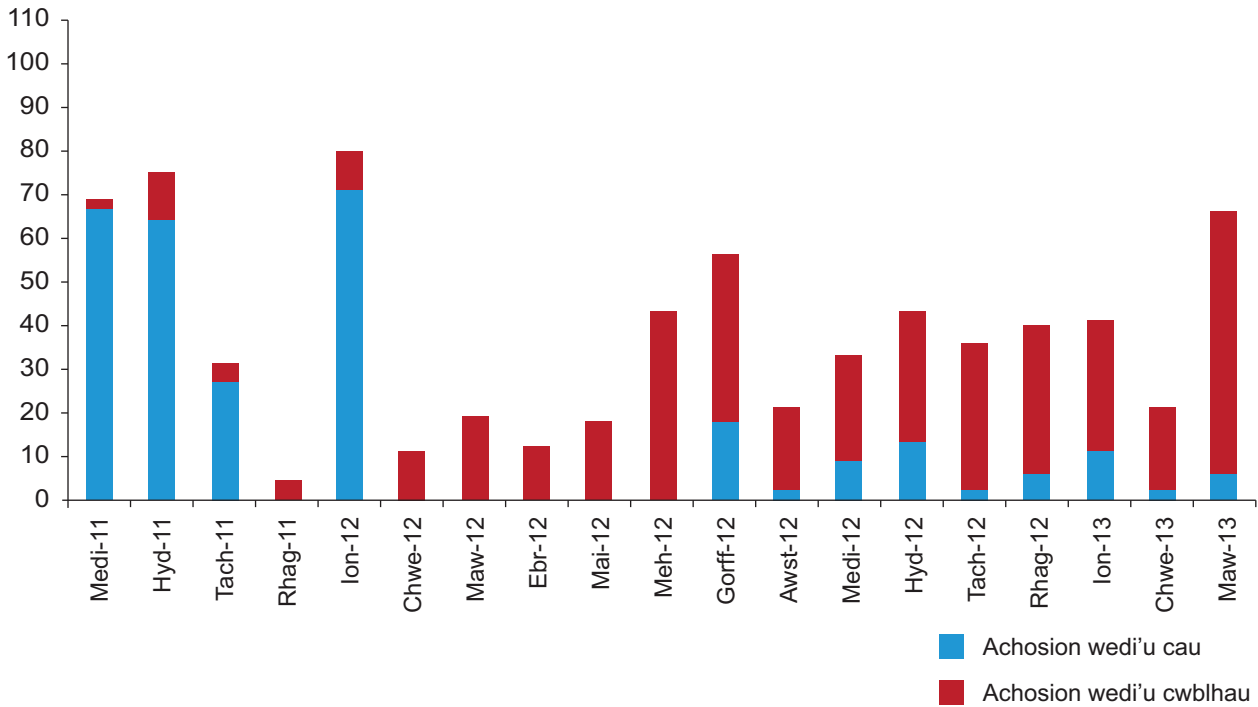
- a** bydd angen cwblhau a chau cyfartaledd o 103 o achosion y mis, sy'n uwch o lawer na'r cyfraddau a gyflawnwyd hyd yn hyn (Ffigur 17);
- b** nid oedd camau adolygu wedi dechrau mewn 376 (24 y cant) o'r 1,541 o achosion a oedd heb eu datrys;
- c** roedd mwyafrif llethol y 1,165 o achosion lle'r oedd camau gweithredu wedi dechrau yn achosion lle'r oedd cyfreithiwr, yn hytrach na staff prosiect Powys, yn gwneud y gwaith cychwynol, tra bod yr achosion eraill yn dibynnu ar staff y prosiect, a oedd eisoes yn brysur iawn, yn gwneud y gwaith cychwynol.³¹

³⁰ Mewn achosion sydd wedi'u cau, nid yw'r hawlwr yn gallu darparu prawf neu dystiolaeth o'r tâl neu brawf o awdurdod cyfreithiol, neu maen nhw wedi penderfynu tynnu'r cais yn ôl.

³¹ Os yw hawlwr yn cael eu cynrychioli gan gyfreithiwr, mae'r broses adolygu yn dechrau gyda'r cyfreithiwr yn adolygu'r dystiolaeth o gofnodion iechyd a gofal cymdeithasol ac yn paratoi cronoleg fanwl. Os nad yw hawlwr wedi'u cynrychioli gan gyfreithiwr, ymchwilwyr arbennig prosiect Powys sy'n gyfrifol am y gwaith hwn.

Ffigur 17 - Ôl-achosion a gafodd eu cau a'u cwblhau rhwng mis Medi 2011 a mis Mawrth 2013

Ffynhonnell: Prosiect Powys

Mae'r gwaith o brosesu ôl-hawliadau yn effeithlon yn cael ei lesteirio gan anawsterau wrth gael gafael ar gofnodion clinigol, ac arferion anghyson yn ymwneud â thystiolaeth o'r tâl

3.21 Er mwyn prosesu ôl-hawliadau am GIP, mae'n rhaid i dîm prosiect Powys gael gafael ar y cofnodion clinigol perthnasol sy'n cael eu cadw gan fyrddau iechyd unigol. Mae ffeiliau achosion perthnasol, asesiadau a dogfennau eraill yn cael eu cadw yn aml mewn lleoliadau gwahanol o fewn bwrdd iechyd, ac mae tîm prosiect Powys yn credu bod yr holl amser yn cael gafael ar gofnodion clinigol perthnasol wedi cyfrannu at y cynnydd araf wrth gwblhau ôl-hawliadau. O ganlyniad, mae'n ofynnol bellach i fyrddau iechyd ddarparu'r cofnodion

gofynnol o fewn chwe mis fel bod tîm prosiect Powys yn gallu rhoi'r achos ar waith. Os nad yw'r cofnodion yn cael eu cyflwyno o fewn chwe mis, bydd tîm prosiect Powys yn cynnal yr adolygiad gyda'r cofnodion sydd ar gael, a gallai hynny ffafrio'r hawlydd.

3.22 Elfen allweddol o'r broses gychwynnol o ymdrin ag ôl-hawliad yw sicrhau bod yr unigolyn sy'n cyflwyno'r hawliad yn gallu profi ei fod wedi talu ffioedd perthnasol y cartref gofal. Cyflwynwyd llawer o ôl-hawliadau nifer o flynyddoedd yn ôl, a chadarnhawyd a gwiriwyd tystiolaeth o'r tâl gan sefydliadau'r GIG ar y pryd. Dywedodd cyfarwyddwr prosiect Powys fod diffyg craffu digonol ar y dystiolaeth sy'n cael ei darparu, a'r angen i ufuddhau i ganllawiau ariannol perthnasol Cymru

gyfan yn ymwneud â thystiolaeth o dâl wedi arwain at broblemau gyda rhai achosion sydd bellach yng ngofal y prosiect. O ganlyniad, nid yw byrddau iechyd bellach yn derbyn rhai mathau o dystiolaeth o dâl a phenderfyniadau gwreiddiol. O ystyried yr amser maith a fydd wedi pasio ers cyflwyno tystiolaeth o'r tâl gwreiddiol mewn rhai achosion, gallai fod yn anodd i rai hawlwyd ganfod a darparu'r dystiolaeth ychwanegol sydd ei hangen bellach.

Mae adnoddau ychwanegol wedi'u darparu i leihau'r risg y bydd y prosiect cenedlaethol yn rhedeg yn hwyr, ac mae Llywodraeth Cymru wedi cryfhau ei dulliau o fonitro cynnydd, er bod risgiau arwyddocaol yn parhau

3.23 Yn ôl amcangyfrif tîm prosiect Powys ym mis Mai 2012, ni fydd yr holl achosion sy'n weddill yn cael eu cwblhau tan fis Mehefin 2016 oni ddarperir adnoddau ychwanegol. Yn ogystal, nododd y tîm:

- a** y byddai costau uniongyrchol ychwanegol gwerth £1.7 miliwn yn cael eu hysgwyddo oherwydd yr angen i gyflogi staff am gyfnodau hirach;
- b** y byddai rhagolygon y taliadau llog ar hawliadau llwyddiannus £1.6 miliwn yn uwch na'r amcangyfrifon gwreiddiol oherwydd bod angen mwy o amser i ddatrys achosion.

3.24 Yn fwy arwyddocaol, roedd yr amcangyfrif y byddai'r prosiect yn rhedeg yn hwyr yn adlewyrchu problemau o ran recriwtio cynghorwyr clinigol â'r hyfforddiant priodol a chadw ymchwilyd arbennig. Yn ogystal, dywedodd cyfarwyddwr y prosiect fod datrys achosion wedi cymryd llawer mwy o amser yn ymarferol na'r amcangyfrif gwreiddiol.

3.25 Ym mis Gorffennaf 2012, cynyddodd nifer yr ymchwilyd arbennig o saith i 16 diolch i £1.6 miliwn ychwanegol a ddarparwyd yn gyfartal gan Lywodraeth Cymru a'r byrddau iechyd. Yn ogystal, cynyddodd nifer y cynghorwyr clinigol o 10 i 16 a nifer y staff sy'n darparu cymorth gweinyddol o dri i chwech. Mae cyfarwyddwr y prosiect yn hyderus y bydd y cynnydd yn nifer y staff yn sgil y cyllid ychwanegol yn ddigon i sicrhau bod y prosiect yn cael ei gwblhau erbyn y dyddiad cau ym mis Mehefin 2014.

3.26 Mae cyfarfodydd grŵp prosiect Powys wedi'u cynnal bob deufis dros y ddwy flynedd diwethaf er mwyn adolygu'r cynnydd a wnaed. Mae swyddogion Llywodraeth Cymru wedi mynychu'r cyfarfodydd hyn ers y dechrau. Ers mis Rhagfyr 2012, mae Llywodraeth Cymru wedi paratoi briffiau chwarterol ar gyfer uwch swyddogion a'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ar y cynnydd sy'n cael ei wneud wrth fynd i'r afael ag ôl-hawliadau gan brosiect Powys a'r byrddau iechyd. Mae'r briffiau'n cynnwys data ar nifer yr achosion sydd wedi'u cau a'u cwblhau a nifer yr achosion sydd heb eu datrys. Dywedodd Llywodraeth Cymru ei bod hefyd wedi gofyn am, a derbyn sicrwydd gan Fwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys y bydd y prosiect wedi'i gwblhau erbyn y dyddiad terfyn ym mis Mehefin 2014.

3.27 Er gwaethaf y cyllid ychwanegol a'r broses fonitro gryfach gan Lywodraeth Cymru, mae'r broblem o recriwtio a chadw aelodau tîm prosiect Powys yn parhau i fod yn fygythiad sylweddol i allu cyrraedd y dyddiad terfyn ym mis Mehefin 2014. Mae hynny oherwydd, erbyn diwedd mis Ebrill 2013:

- a** roedd tri chynghorydd clinigol ac wyth ymchwilydd arbennig wedi gadael y tîm ers mis Mehefin 2011;

- b** oherwydd trosiant staff, roedd nifer yr ymchwilydd arbennig sydd eu hangen i allu cadw at y dyddiad terfyn wedi cynyddu o 16 i 18 o swyddi cyfwerth ag amser cyflawn;
- c** nid yw'r holl swyddi gofynnol wedi'u llenwi – roedd nifer y cynghorwyr clinigol wedi cyrraedd 13.4, er mai creu 16 o swyddi cyfwerth ag amser cyflawn oedd y nod, ac roedd 14 o ymchwilydd arbennig cyfwerth ag amser cyflawn yn cael eu cyflogi, er mai 18 oedd y nod;
- ch** er bod 1.8 o gynghorwyr clinigol cyfwerth ag amser cyflawn a phump o ymchwilydd arbennig cyfwerth ag amser cyflawn wedi'u penodi ond heb ddechrau yn eu swyddi eto, roedd dau ymchwilydd arbennig yn gweithio eu cyfnod rhybudd ac roedd tri arall yn debygol o adael y tîm.

3.28 Yn aml iawn, graddedigion yn eu swyddi cyntaf sy'n gweithio fel ymchwilydd arbennig, ac ar ôl eu recriwtio, mae angen hyfforddiant arnynt cyn iddynt ddod yn gwbl weithredol. Mae camau wedi'u rhoi ar waith i leihau trosiant staff drwy symud i ffwrdd o'r arfer o recriwtio graddedigion yn y gyfraith i swyddi ymchwilydd arbennig gan eu bod yn tueddu i symud ymlaen yn fuan. Fodd bynnag, wrth i ddyddiad cwblhau'r prosiect agosáu:

- a** mae mwy o staff yn debygol o symud ymlaen wrth i staff chwilio am eu swydd nesaf;
- b** gall cyfnodau rhybudd, sef pedair wythnos ar gyfer ymchwilydd arbennig ac wyth wythnos ar gyfer cynghorydd clinigol, arwain at fylchau cyn bod modd penodi rhywun arall;
- c** gall fynd yn fwyfwy anodd llenwi swyddi tymor byr.

Mae byrddau iechyd yn ei chael hi'n anodd mynd i'r afael â'r ôl-hawliadau y maent yn gyfrifol am eu prosesu

Mae byrddau iechyd wedi derbyn nifer fawr o ôl-hawliadau, ac mae'n debygol y cyflwynir mwy o hawliadau yn y dyfodol

3.29 Mae byrddau iechyd yn gyfrifol am bob ôl-hawliad sy'n perthyn i gyfnodau hawlio rhwng mis Ebrill 2003 a mis Awst 2010 ac a dderbyniwyd ar ôl i'r Fframwaith ddod i rym. Maent hefyd yn gyfrifol am fynd i'r afael ag unrhyw achosion o anghydfod yn ymwneud â phenderfyniadau a wnaed o dan y Fframwaith. Ym mis Rhagfyr 2012, dechreuodd Llywodraeth Cymru broses o fonitro ac adrodd yn chwarterol ar gynnydd pob ôl-achos, gan gynnwys y rhai sy'n cael eu prosesu gan fyrddau iechyd. Fodd bynnag, adeg ein hadolygiad nid oedd unrhyw fonitro canolog o nifer yr achosion a dderbyniwyd gan fyrddau iechyd, nifer yr achosion a oedd eto i'w datrys, neu'r cynnydd sy'n cael ei wneud o safbwynt eu prosesu. Ym mis Rhagfyr 2012, dechreuodd Llywodraeth Cymru broses o fonitro ac adrodd yn chwarterol ar gynnydd pob ôl-achos, gan gynnwys y rhai sy'n cael eu prosesu gan fyrddau iechyd.

3.30 Rhwng 16 Awst 2010 a 30 Medi 2012, derbyniodd y byrddau iechyd gyfanswm o 1,264 o ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod yn ymwneud â phenderfyniadau a wnaed ar ôl mis Awst 2010. Nid yw Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr yn gwahaniaethu rhwng ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod, ond yn y byrddau iechyd lleol eraill, roedd 87 y cant o'r achosion yn ymwneud ag ôl-hawliadau.

3.31 Cafwyd cynnydd mawr yn nifer yr achosion a dderbyniwyd yn ystod 2012. Derbyniodd y byrddau iechyd 817 ôl-achos ac achosion o anghydfod newydd rhwng mis Mawrth 2012 a mis Medi 2012. Dywedodd arweinwyr GIP y byrddau iechyd fod y duedd hon yn parhau. Er enghraifft, derbyniodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr 119 o achosion newydd rhwng 30 Medi 2012 a 9 Tachwedd 2012. Dywedodd arweinwyr GIP y byrddau iechyd bod y cynnydd yn nifer yr achosion yn ymwneud ag ôl-achosion ac yn adlewyrchu:

- a** trosglwyddo achosion o dîm prosiect Powys yn dilyn y newid mewn cyfrifoldebau ar gyfer ôl-achosion;
- b** effaith ganlyniadol datganiad Adran Iechyd Lloegr ynglŷn â dyddiadau terfyn fesul cam ar gyfer pob ôl-hawliad – a hawlwyd yng Nghymru ddim yn sylweddoli bod y dyddiadau terfyn yn berthnasol i Loegr yn unig.

3.32 Roedd swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd yn disgwyl parhau i dderbyn ôl-hawliadau newydd hyd at y dyddiad terfyn yn Lloegr, sef 31 Mawrth 2012. Yng Nghymru, cyhoeddodd y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ym mis Tachwedd 2012 fod Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyflwyno dyddiad terfyn treigl ar gyfer hawliadau yn y dyfodol³². Mae'n bosibl y bydd llawer o hawliadau'n cael eu cyflwyno adeg cyhoeddi'r dyddiad terfyn, gan fod y dyddiad cau cyntaf yn debygol o gynnwys achosion sy'n dyddio yn ôl cyn belled â mis Ebrill 2003. Ar ôl hynny, dylai dyddiadau terfyn treigl ar gyfer cyflwyno hawliad, sy'n seiliedig ar yr uchafswm amser a aeth heibio ers y penderfyniad gwreiddiol ar gymhwysedd, gael llai o effaith ar nifer yr hawliadau.

3.33 Mae'n bosibl y bydd penderfyniadau byrddau iechyd yn cael eu herio o'r newydd ar y dyddiad dechrau ar gyfer achosion ariannu a aseswyd fel rhai'n gymwys am GIP yn y gorffennol. Mae adroddiad Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru yn cwestiynu pryd y dylid cychwyn ariannu GIP ac yn nodi prinder canllawiau gan Lywodraeth Cymru ar y pwnc.³³ Mewn ymateb, cyflwynodd Llywodraeth Cymru ganllawiau interim ar 30 Ebrill 2013³⁴ a oedd yn cadarnhau:

- a** bod cyfrifoldeb bwrdd iechyd am ariannu GIP yn cychwyn ar ôl i'r tîm amlddisgyblaethol gyfarfod a chwblhau'r DST, yn hytrach nag ar y dyddiad pan gadarnhaodd y panel craffu benderfyniad y tîm amlddisgyblaethol;
- b** os oedd 'oedi afresymol' yn y broses asesu amlddisgyblaethol (dros 56 diwrnod i gyrraedd penderfyniad terfynol, oni bai bod rhai 'amgylchiadau eithriadol' yn berthnasol), yna dylid ad-dalu unrhyw daliadau am ofal a wnaeth yr unigolyn yn ystod cyfnod yr oedi afresymol.

3.34 Nid yw'r canllawiau yn ei gwneud yn ofynnol i fyrddau iechyd adolygu achosion blaenorol er mwyn sicrhau eu bod yn cydymffurfio â'r gofynion hyn. Fodd bynnag, gall unigolion neu eu cynrychiolwyr herio byrddau iechyd os ydynt yn credu bod o leiaf un o'r gofynion hyn heb ei fodloni yn y gorffennol.

³² Datganiad ysgrifenedig gan Lywodraeth Cymru, *Hynt y gwaith o reoli ôl-hawliadau Gofal Iechyd Parhaus y GIG*, 29 Tachwedd 2012, Lesley Griffiths AC, Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol

³³ *Ymchwiliad i gwyn ar ran Mrs S yn erbyn Bwrdd Iechyd Caerdydd a'r Fro*, Adroddiad gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, Achos: 201101810, 24 Ebrill 2013

³⁴ MD/ML/001/11 Canllaw Atodol i Gylchlythyr Iechyd Cymru 015/2010: *Canllawiau Interim ar y Fframwaith Gofal Iechyd Parhaus Cenedlaethol i'w Weithredu yng Nghymru ym mis Mai 2010*, Llywodraeth Cymru, 30 Ebrill 2013

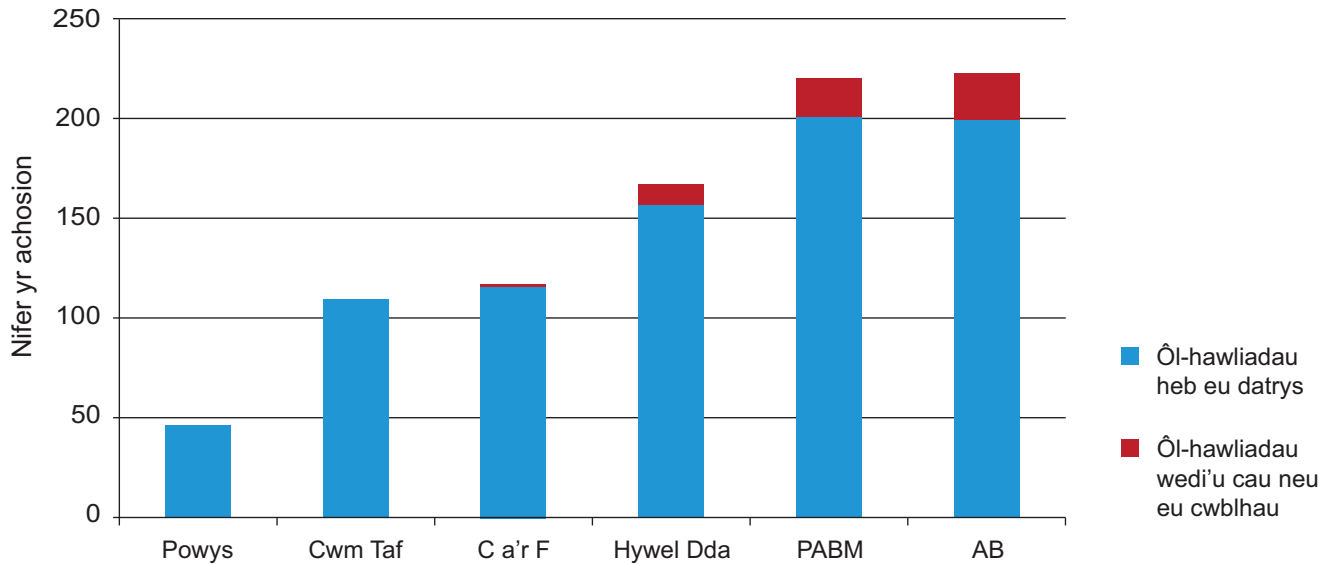
Nid oes gan fyrddau iechyd broses gyffredin o fynd i'r afael ag ôl-hawliadau, a phrin yw'r cynnydd a wnaed wrth geisio eu clirio

3.35 Adeg cyhoeddi'r Fframwaith, nid oedd disgwyl i'r byrddau iechyd ymdrin â chynifer o ôl-hawliadau, ac nid ydynt wedi cytuno ar ddull cyffredin o ymdrin ag achosion. Yn ôl canllawiau interim Llywodraeth Cymru a gyhoeddwyd ym mis Ebrill 2013, dylai byrddau iechyd ddilyn yr un egwyddorion ag y mabwysiadodd brosiect Powys ar gyfer prosesau amserol ac effeithlon. Fodd bynnag, nid yw'r canllawiau yn manylu ar y gofyniad hwn, sy'n agored i gael ei ddehongli gan y byrddau iechyd. Ar ben hynny, nid yw'r byrddau iechyd wedi cytuno i fabwysiadu, er enghraifft, rhywbeth tebyg i'r camau derbyn a thrafod a ddefnyddiwyd gan dîm prosiect Powys. Mae'r diffyg dull gweithredu cyffredin yn golygu bod mwy o berygl y bydd byrddau iechyd a thîm prosiect Powys yn mynd ati'n wahanol i ymdrin ag ôl-achosion.

3.36 Mae'r Fframwaith yn ei gwneud yn ofynnol i fyrddau iechyd ymateb yn brydlon i unrhyw gais i ailystyried penderfyniadau yn ymwneud â chymhwysedd i gael GIP. Fodd bynnag, mae byrddau iechyd yn ei chael yn anodd ymdopi â'r nifer fawr o ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod. Erbyn diwedd mis Medi 2012, dim ond 164 (13 y cant) o'r 1,264 o achosion a dderbyniwyd a oedd wedi'u clirio. Roedd tri o bob pum ôl-achos a gwblhawyd wedi arwain at ad-dalu ffioedd yn llawn neu'n rhannol, ac roedd dau o bob pum anghydfod wedi'u datrys yn llwyddiannus.

3.37 Y byrddau iechyd sydd wedi gwneud y cynnydd lleiaf wrth geisio prosesu ôl-achosion. Yn y chwe bwrdd iechyd a oedd yn gallu darparu data wedi'i ddadgyfuno, dim ond 53 o'r 881 o ôl-achosion a oedd wedi'u prosesu erbyn diwedd mis Medi 2012 (**Ffigur 18**). Mewn cyferbyniad, roedd 103 o'r 129 achos o anghydfod wedi'u prosesu yn ystod yr un cyfnod (**Ffigur 19**). Ni allai Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr ddarparu data wedi'i ddadgyfuno, ond mae wedi derbyn y nifer fwyaf ond un o ôl-achosion ac achosion o anghydfod, gan brosesu dim ond naw o'r 252 o achosion a gyflwynwyd rhwng mis Awst 2010 a mis Medi 2012.

Ffigur 18 - Ôl-achosion a gwblhawyd rhwng mis Awst 2010 a mis Medi 2012 ac achosion a oedd heb eu datrys erbyn mis Medi 2012 fesul bwrdd iechyd

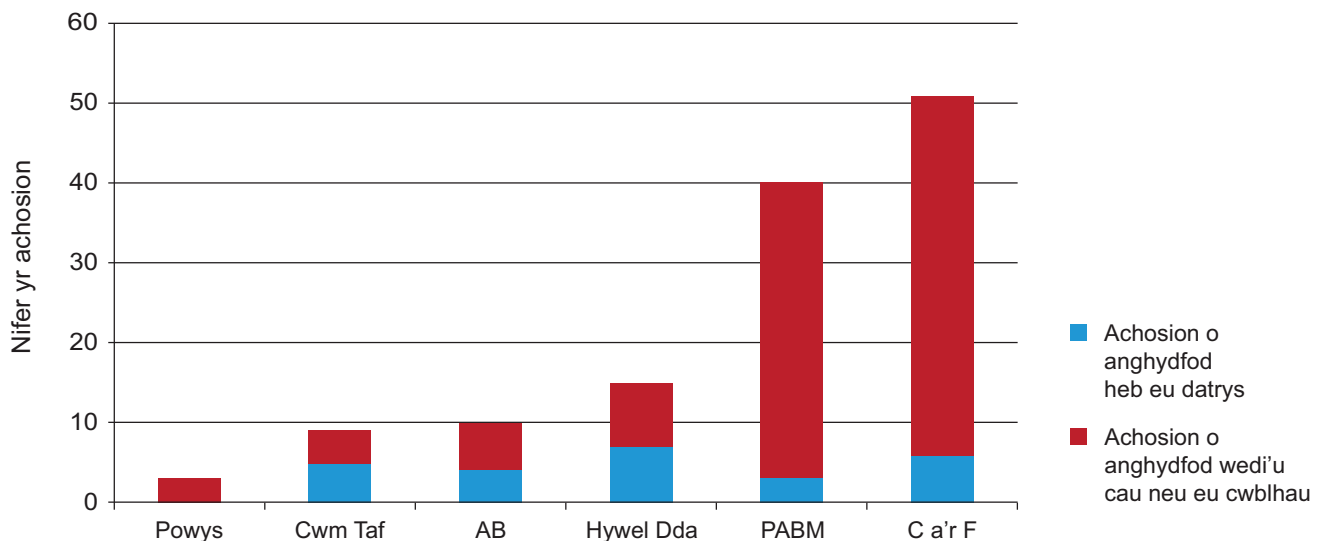

Noder

Ni allai Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr ddadgyfuno data ar gyfer ôl-achosion ac achosion o anghydfod

Ffynhonnell: Arolwg Swyddfa Archwilio Cymru o fyrddau iechyd, mis Hydref 2012

Ffigur 19 - Achosion o anghydfod a gwblhawyd rhwng mis Awst 2010 a mis Medi 2012 ac achosion heb eu datrys erbyn mis Medi 2012 fesul bwrdd iechyd

Noder

Ni allai Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr ddadgyfuno data ar gyfer ôl-achosion ac achosion o anghydfod

Ffynhonnell: Arolwg Swyddfa Archwilio Cymru o fyrddau iechyd, mis Hydref 2012

3.38 Mae cynnydd byrddau iechyd gwahanol wrth ymdrin ag ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod yn amrywio. Roedd cyfanswm yr ôl-hawliadau a'r achosion o anghydfod a gwblhawyd rhwng mis Awst 2010 a mis Medi 2012 yn amrywio o dri ym Mwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys i 56 ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg. Mae cyfran yr achosion a gwblhawyd yn amrywio o lai na phedwar y cant ym Mwrdd Iechyd Cwm Taf a Bwrdd Iechyd Betsi Cadwaladr i 28 y cant ym Mwrdd Iechyd Caerdydd a'r Fro.

3.39 Dywedodd Llywodraeth Cymru iddi gael gwybod bod gwaith y byrddau iechyd yn cronni'n dagfa yn hydref 2012. Mewn ymateb, cododd y mater gyda'r byrddau iechyd perthnasol a'i drafod â Grŵp Cynghori Cenedlaethol GIP.

Nid yw'n glir a yw byrddau iechyd wedi dyrannu digon o adnoddau bellach i fynd i'r afael â'r nifer fawr o ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod mewn ffordd amserol

3.40 Ar sail y ffaith fod ôl-hawliadau yn cael eu clirio yn araf, nid oedd pob bwrdd iechyd wedi rhoi blaenoriaeth ddigonol, neu wedi dyrannu adnoddau staff priodol, i fynd i'r afael ag ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod. Er enghraifft, erbyn diwedd mis Mawrth 2012, roedd tri o'r saith bwrdd iechyd ond wedi cwblhau pedwar achos neu lai ers mis Awst 2010. Yn ystod ein hymwelid â Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr ym mis Ionawr 2012, roedd y staff yn cydnabod nad oedd ganddynt ddigon o adnoddau i ymdopi â nifer yr achosion. Cymhlethwyd y sefyllfa gan y ffaith nad oedd y staff gweithredol yn rhoi fawr o flaenoriaeth i'r gwaith o gynorthwyo'r tîm canolog i brosesu achosion. Roedd y diffyg adnoddau digonol hefyd wedi arwain at y bwrdd iechyd:

- a** yn methu ymdopi â gohebiaeth gysylltiedig, ac yn gorfod ymateb i geisiadau am wybodaeth am hynt yr achosion gan unigolion a'u cyfreithwyr;
- b** blaenoriaethu achosion sy'n debygol o gael eu cwblhau'n gynt, yn hytrach nag yn ôl eu trefn gronolegol.

3.41 Dylai cynyddu adnoddau staff arwain at achosion yn cael eu cwblhau yn gynt. Gofynnwyd i'r byrddau iechyd am fanylion adnoddau staff a ddyrannwyd ar gyfer ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod ym mis Mawrth 2012 a mis Medi 2012. Mae'n gallu bod yn anodd nodi lefel adnoddau staff gan fod staff yn gallu gweithio ar ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod fel rhan o rôl lawer ehangach. Mewn achosion o'r fath, gofynnwyd i'r byrddau iechyd amcangyfrif faint o amser a dreuliodd yn mynd i'r afael ag ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod. Dyma'r canfyddiadau:

- a** roedd y byrddau iechyd a oedd wedi dyrannu'r lefel isaf o adnoddau, fel Cwm Taf a Phowys, hefyd wedi cwblhau'r nifer lleiaf o achosion (pedwar yn achos y naill a thri yn achos y llall o gymharu â 31 achos ar gyfartaledd yn y byrddau iechyd eraill);
- b** cynyddodd tri bwrdd iechyd eu hadnoddau staff rhwng mis Mawrth 2012 a mis Medi 2012, gan gynnwys un bwrdd (Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro) a oedd wedi dyblu ei adnoddau o dair swydd gyfwerth ag amser cyflawn i chwe swydd gyfwerth ag amser cyflawn;
- c** roedd tri bwrdd iechyd wedi dyrannu'r un lefel o adnoddau dros yr un cyfnod;
- ch** roedd un bwrdd iechyd (Betsi Cadwaladr) wedi colli tri aelod o staff cyfwerth ag amser cyflawn ond heb lenwi'r swyddi.

3.42 Ym mis Ionawr 2013, dywedodd swyddogion arweiniol GIP pob bwrdd iechyd bod yr achos busnes o blaid cynyddu lefelau staff i fynd i'r afael ag ôl-hawliadau ac achosion o anghydfod naill ai wedi'i gytuno neu'n cael ei ystyried gan y bwrdd iechyd. Fodd bynnag, mae'n rhy gynnar i wybod a fydd y cynnydd arfaethedig mewn adnoddau yn ddigon i fynd i'r afael â'r holl achosion sydd heb eu datrys yn brydlon. Erbyn diwedd mis Medi 2012, roedd dros 1,050 o ôl-achosion (sy'n cynnwys amcangyfrif o nifer yr achosion ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr) heb eu datrys ledled Cymru. Mae'n bosibl bod nifer yr achosion sydd heb eu datrys wedi cynyddu ers mis Medi 2012, oherwydd mae'n debyg bod nifer yr achosion newydd a dderbyniwyd ers hynny yn fwy na chyfanswm yr achosion a gwblhawyd.

Roedd rhai byrddau iechyd yn araf yn sefydlu'r prosesau ar gyfer achosion o anghydfod a amlinellwyd yn y Fframwaith, ac nid yw'r paneli adolygu annibynnol yn gweithredu'n effeithiol bob amser

3.43 Mae'r Fframwaith yn ei gwneud yn ofynnol i fyrddau iechyd gytuno ar brosesau lleol ar gyfer mynd i'r afael ag achosion o anghydfod a'u datrys yn erbyn penderfyniadau cymhwysedd GIP, gan gynnwys amserlenni, a sicrhau eu bod ar gael i'r cyhoedd. Wrth ddadansoddi dogfennau perthnasol y byrddau iechyd a gyflwynwyd i ni yn ystod chwarter olaf 2011, daeth i'r amlwg bod tri bwrdd iechyd wedi datblygu polisiâu annibynnol ar gyfer y broses achosion o anghydfod, ac roedd un polisi yn parhau i gael ei ddrafftio. Roedd tri bwrdd iechyd arall wedi ymgorffori trefniadau lleol ar gyfer achosion o anghydfod yn eu prif ddogfen bolisi GIP, er bod un ohonynt yn dal i gael ei drafftio. Nid oedd y bwrdd iechyd arall wedi sefydlu unrhyw drefniadau lleol, ac roedd polisi GIP y bwrdd ond yn ailadrodd gofynion y Fframwaith mewn perthynas ag achosion o anghydfod.

3.44 Nid oedd polisiâu a gweithdrefnau yn ymwneud ag achosion o anghydfod, os oeddent yn bodoli, yn glir bob amser ynglŷn â'r amserlenni targed ar gyfer mynd i'r afael ag achosion unigol. Dywedodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr nad oedd amserlenni targed wedi'u cynnwys yn ei weithdrefnau ysgrifenedig oherwydd yr amser ychwanegol a gymerir i ddatrys achosion o anghydfod.

3.45 Mae i ba raddau y mae polisiâu lleol sy'n ymwneud ag achosion o anghydfod ar gael i'r cyhoedd yn amrywio. Wrth ymateb i'n harolwg, dywedodd Bwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys nad oedd ei bolisi ar gael i'r cyhoedd gan nad oedd wedi'i gadarnhau gan y bwrdd; a dywedodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro nad oedd wedi darparu'r wybodaeth berthnasol yn eang i'r cyhoedd, ond ei fod yn darparu'r wybodaeth ar gais. Fodd bynnag, mae'n anodd gweld sut mae rhai o'r byrddau iechyd eraill a ddywedodd eu bod yn darparu'r wybodaeth hon i'r cyhoedd yn llwyddo i wneud hynny. Er enghraifft, dywedodd dau fwrdd iechyd a oedd yn parhau i ddrafftio polisi bod y wybodaeth berthnasol ar gael i'r cyhoedd.

3.46 Mae'r Fframwaith yn ei gwneud yn ofynnol i bob bwrdd iechyd sefydlu panel adolygu annibynnol i ystyried achosion o anghydfod gan unigolion yn erbyn penderfyniadau GIP. Nid oedd dau o'r tri bwrdd iechyd i ni ymweld â nhw wedi sefydlu paneli adolygu annibynnol tan fis Tachwedd 2011 (Bwrdd Iechyd Hywel Dda) a mis Chwefror 2012 (Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr). Dangosodd ein harolwg o'r holl fyrddau iechyd a'n hymweliadau gwaith maes â thri ohonynt nad oedd rhai o ofynion eraill y Fframwaith yn ymwneud â gwaith paneli adolygu annibynnol yn cael eu bodloni, gan gynnwys:

- a** dywedodd Bwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys nad oedd wedi penodi unigolyn i fod yn gyfrifol am weinyddu'r weithdrefn adolygu, er enghraifft drwy gasglu gwybodaeth ar gyfer y panel annibynnol drwy gyfweild ag apelyddion, aelodau'r teulu a chynhalwyr;
 - b** nid oedd panel adolygu annibynnol Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr a Bwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys yn gallu cael gafael ar gyngor clinigol annibynnol bob amser;
 - c** nid oedd gweithdrefn effeithiol ar waith i gofnodi trafodaethau panel Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr.
- 3.47** Wrth ymchwilio i gwynion, mae Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru hefyd wedi mynegi pryder ynghylch dulliau gweithredu rhai paneli adolygu annibynnol. Er enghraifft, mewn un achos daeth yr ombwdsmon i'r casgliad bod dull gweithredu'r panel wedi bod yn rhy gaeth ac nad oedd canllawiau GIP wedi'u hystyried na'u cymhwyso'n ddigonol; ac mewn achos arall, mynegodd yr ombwdsmon bryder bod panel wedi methu nodi diffygion helaeth ac arwyddocaol yn y wybodaeth a dderbyniodd.

Atodiad 1 - Dulliau astudio

Wrth ymgymryd â'r gwaith, aethom ati i gasglu tystiolaeth o amrywiaeth eang o ffynonellau rhwng mis Tachwedd 2011 a mis Hydref 2012.

Arolygon ac adolygiadau o ddogfennau byrddau iechyd ac awdurdodau lleol

Cwblhaodd pob un o'r saith bwrdd iechyd arolwg ym mis Tachwedd 2011, gan ddarparu gwybodaeth am y cynnydd a wnaed yn lleol ar weithredu'r Fframwaith. Roedd yr arolwg yn cynnwys trefniadau llywodraethu; asesu; gwneud penderfyniadau; adolygu prosesau achosion o anghydfod a threfniadau i gydweithio â gwasanaethau cymdeithasol.

Ar yr un pryd, aethom ati i gynnal arolwg o awdurdodau lleol. Roedd yr arolwg hwn yn cynnwys gofynion y Fframwaith ar gyfer gwasanaethau cymdeithasol, gan gynnwys trefniadau i gydweithio â byrddau iechyd. Ymatebodd deunaw o'r 22 awdurdod lleol i'r arolwg. Ni chawsom ymateb gan Gyngor Caerdydd, Cyngor Sir Ynys Môn, Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful a Chyngor Bro Morgannwg. Ymatebodd Cyngor Sir Powys i'r arolwg, gan ateb dim ond dau o'r 18 cwestiwn.

Gofynnwyd i'r byrddau iechyd am amrywiaeth o ddogfennau hefyd, gan gynnwys polisïau a phrotocolau GIP lleol, adroddiadau monitro perfformiad, a chylch gorchwyl a chofnodion paneli craffu a phaneli achosion o anghydfod annibynnol. Cyflwynodd pob un o'r byrddau iechyd y dogfennau hyn rhwng mis Tachwedd a Rhagfyr 2011.

Ymweliadau gwaith maes

Buom yn ymweld ag ardaloedd Bwrdd Iechyd Lleol Hywel Dda, Bwrdd Iechyd Lleol Aneurin Bevan a Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr rhwng mis Rhagfyr 2011 a mis Ionawr 2012. Aethom ati i archwilio ffeiliau achos ym mhob ardal er mwyn ystyried i ba raddau roedd gofynion y Fframwaith yn cael eu bodloni. Archwiliwyd cyfanswm o 212 o ffeiliau achos gennym, a oedd yn ymwneud â phobl ag anghenion iechyd meddwl, anableddau dysgu ac anghenion iechyd cyffredinol.

Buom hefyd yn cyfweld â thrawstoriad o staff ym mhob ardal. Yn yr adran gwasanaethau cymdeithasol, cawsom gyfle i gyfarfod â'r cyfarwyddwr gwasanaethau cymdeithasol a detholiad o reolwyr gweithredol a gweithwyr cymdeithasol. Yn y byrddau iechyd, buom yn cyfweld â'r cyfarwyddwr â phrif gyfrifoldeb am GIP, rheolwyr GIP, a detholiad o reolwyr gweithredol, aseswyr nyrsio, nyrsys cymunedol ac ysbyty, meddygon ymgynghorol a chadeiryddion y paneli adolygu annibynnol.

Yn ogystal ag ardaloedd y tri bwrdd iechyd, buom hefyd yn ymweld â'r prosiect GIP cenedlaethol ar gyfer ôl-hawliadau a gynhelir gan Fwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys, gan gyfweld â'r cyfarwyddwr arweiniol.

Gweithdy ar gyfer swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd

Ym mis Ebrill 2012, cynhaliwyd gweithdy gennym ar gyfer swyddogion arweiniol GIP y byrddau iechyd. Mynychodd pob un o'r byrddau iechyd y gweithdy, a'i nod oedd casglu safbwyntiau ar ba elfennau o'r Fframwaith a oedd yn gweithio'n dda, pa broblemau a fodolai, a beth oedd y blaenoriaethau ar gyfer camau gweithredu. Roedd y gweithdy yn gyfle i bob un o'r byrddau iechyd nodi eu safbwyntiau yn yr adolygiad, a dosbarthwyd adroddiad yn crynhoi canlyniadau'r gweithdy i'r cyfranogwyr wedyn.

Casglu a dadansoddi data

Aethom ati i gasglu a dadansoddi amrywiaeth o ddata o'r byrddau iechyd. Ym mis Mai 2012, cyflwynodd pob bwrdd iechyd ddata ar nifer yr achosion o GIP a'r achosion gofal nyrsio a ariannwyd gan y GIG ar ddiwedd y pedair blynedd ariannol ddiwethaf. Ym mis Hydref 2012, cyflwynodd pob bwrdd iechyd ddata ar nifer yr achosion o anghydfod a'r ôl-achosion, ynghyd â'r adnoddau staff a oedd ar gael i ymdrin â nhw. Aethom ati hefyd i ddadansoddi cyfrifon ariannol y byrddau iechyd i greu data ar wariant GIP a gwariant ar ofal nyrsio a ariannwyd gan y GIG bob blwyddyn rhwng 2004-05 a 2011-12. Er mwyn ein helpu i ddeall cefndir y data ar nifer yr achosion a'r patrymau gwariant, cawsom gyfarfod â thîm rheoli GIP Bwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg.

Aethom ati hefyd i ddadansoddi'r gronfa ddata a ddefnyddiwyd gan y prosiect GIP cenedlaethol ar gyfer ôl-hawliadau, sy'n cofnodi cynnydd a chanlyniad achosion unigol.

Safbwyntiau rhanddeiliaid

Cafodd amrywiaeth o sefydliadau lleol a chenedlaethol sy'n darparu cymorth ac eiriolaeth ar gyfer pobl ag anghenion gofal cymhleth gyfle i ysgrifennu am eu profiadau a'u safbwyntiau ar GIP. Fe gawsom gyflwyniadau ysgrifenedig gan Age Concern, y Gymdeithas Alzheimer, Croesffyrdd a Chomisiynydd Pobl Hŷn Cymru. Derbyniwyd y cyflwyniadau rhwng mis Gorffennaf a mis Tachwedd 2012, gyda rhai sefydliadau'n cynnwys astudiaethau achos neu brofiadau unigolion.

Fel rhan o'n hymweliadau gwaith maes, aethom ati i archwilio cwynion diweddar yn ymwneud â GIP yn y tri bwrdd iechyd. Gwelsom amrywiaeth o adroddiadau gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, gan gyfarfod â'i dîm ym mis Tachwedd 2012. Cawsom gyfarfod hefyd â Chyfreithwyr Hugh James ar ddechrau'r adolygiad ac ym mis Mai 2012 er mwyn casglu eu safbwyntiau a'u profiadau o GIP.

Llywodraeth Cymru a grwpiau cenedlaethol

Ar lefel genedlaethol, buom yn cyfweid â swyddogion Llywodraeth Cymru sy'n gyfrifol am GIP. Buom yn mynychu ac yn adolygu allbynnau'r Rhaglen Genedlaethol GIP, y Fforwm Gofal Cymhleth, Grŵp Gweithredu Cenedlaethol GIP a'i olynydd, Grŵp Cyngtori Cenedlaethol GIP.

Atodiad 2 - Amserlen digwyddiadau allweddol

Dyddiad	Digwyddiad allweddol
1999	<p>Dyfarniad Llys Apêl Coughlan ar gyfyngiadau darpariaeth gofal nyrsio (yn ei ystyr eang, h.y. nid gofal nyrsio cofrestredig yn unig) gan awdurdodau lleol ar gyfer unigolyn sy'n byw mewn llety preswyl. Mae pwyntiau allweddol y dyfarniad yn cynnwys:</p> <ul style="list-style-type: none"> • byddai darpariaeth yn briodol os yw'r gwasanaethau nyrsio yn ategu neu'n gysylltiedig â darparu'r llety yn unig, ac o natur y gellir disgwyl i awdurdod â phrif gyfrifoldeb dros ddarparu gwasanaethau cymdeithasol ei darparu; • mae awdurdod lleol wedi'i eithrio o ddarparu gwasanaethau lle mae'r GIG wedi penderfynu darparu'r gwasanaethau hynny; • os mai angen iechyd yw prif angen unigolyn, y GIG sy'n gyfrifol, hyd yn oed os yw'r unigolyn wedi'i osod mewn cartref gan awdurdod lleol; • dylai'r broses o asesu a oes gan unigolyn brif angen iechyd ystyried nid yn unig natur ac ansawdd y gwasanaethau gofynnol, ond hefyd lefel a pharhad y cyfryw wasanaethau.
2001	<p>Yn ôl Deddf Iechyd a Gofal Cymdeithasol 2001, ni all awdurdod lleol ddarparu gofal gan nyrs gofrestrdig fel rhan o wasanaethau gofal cymunedol. Mae'n rhaid darparu gofal o'r fath bellach fel rhan o ofal nyrsio a ariennir gan y GIG. Gallai pobl nad oeddynt yn gymwys am GIP gael eu hasesu ar gyfer gofal nyrsio a ariennir gan y GIG.</p>
Chwefror 2003	<p>Daeth adroddiad Ombwdsmon y Gwasanaeth Iechyd ar ofal hirdymor i'r casgliad bod ffioedd wedi'u codi yn annheg ar nifer o bobl am elfennau o'u gofal, er eu bod yn gymwys am GIP ac y dylai'r GIG fod wedi darparu eu holl ofal iechyd am ddim. Aeth yr ombwdsmon ati i argymhell y dylid gwneud ymdrech i unioni unrhyw anghyfiawnder ariannol yn ymwneud â chleifion lle nad oedd meini prawf y GIP, neu'r ffordd o'u cymhwyso, yn briodol nac yn deg. Derbyniwyd yr argymhelliad yng Nghymru a Lloegr.</p>
Ebrill 2003	<p>Disodlwyd awdurdodau iechyd Cymru gan 22 Bwrdd Iechyd Lleol (BILI).</p>
Mehafin 2004	<p>Sefydlwyd trefniadau gyda Bwrdd Iechyd Addysgu Lleol Powys i ganiatáu i bobl ôl-hawlio eu bod nhw (neu berthynas marw iddynt) wedi bod yn gymwys am GIP ond bod ffioedd gofal wedi'u codi yn annheg arnynt rhwng 1996 a 2003. Byddai'r BILI lle'r oedd yr hawlydd yn byw yn prosesu unrhyw hawliadau ar gyfer cyfnodau diweddarach.</p>
Awst 2004	<p>Cyhoeddwyd y Fframwaith cyntaf ar gyfer GIP a'r canllawiau cysylltiedig. Amlinellodd y Fframwaith a'r canllawiau cysylltiedig y meini prawf allweddol a'r materion eraill i'w hystyried wrth ddod i benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd am GIP.</p> <p>Nododd y Fframwaith fod cymhwysedd am GIP yn dibynnu ar natur a graddfa anghenion gofal iechyd a'r gofal iechyd sydd ei angen. Mae cymhwysedd unigolyn am GIP yn dibynnu ar natur, cymhlethdod, rhagweladwyedd, dwysedd a graddfa ei anghenion gofal iechyd a'r mewnbynnau gofal iechyd sydd eu hangen arno, beth bynnag yw'r diagnosis.</p> <p>Ceisiodd y Fframwaith ddatrys y problemau a oedd yn ymwneud â darparu GIP yn adroddiad Ombwdsmon y Gwasanaeth Iechyd ar ofal hirdymor, a sicrhau bod prosesau lleol yn cydymffurfio â gofynion a dyfarniadau cyfreithiol.</p>

Dyddiad	Digwyddiad allweddol
2004-05	Cynnydd o 13.8 y cant yng ngwariant GIP yng Nghymru o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau ar gyfer unrhyw atebolrwydd yn y dyfodol yn deillio o herio penderfyniadau ar gymhwysedd).
Ionawr 2006	Dyfarniad Grogan ar y berthynas rhwng GIP a gofal nyrsio a ariennir gan y GIG. Yn ôl y llys, wrth asesu a oedd Mrs Grogan yn gymwys am GIP, nid oedd gan yr ymddiriedolaeth gofal feini prawf, neu ni chawsant eu defnyddio, a oedd yn nodi'r prawf neu'r dull gweithredu i'w ddilyn wrth benderfynu ai angen iechyd oedd ei hangen sylfaenol.
2005-06	Cynnydd o 26.3 y cant yng ngwariant GIP yng Nghymru o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau).
Hydref 2006	Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi canllawiau diwygiedig ar GIP. Roedd y canllawiau yn darparu cyngor ac yn argymhell camau i'w gweithredu gan BILlau yn dilyn dyfarniad Grogan. Cam interim oedd hwn tra bod y canllawiau llawn ar GIP yn cael eu diwygio.
2006-07	Cynnydd o 31 y cant yng ngwariant GIP yng Nghymru o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau).
Hydref 2007	Cyhoeddwyd Fframwaith GIP diwygiedig yn Lloegr, a oedd yn ystyried dyfarniad Grogan.
Chwefror 2008	Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi Fframwaith GIP drafft diwygiedig ar gyfer ymgynghoriad.
2007-08	Cynnydd o 50.7 y cant yng ngwariant GIP yng Nghymru o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau).
Awst 2008	Dyfarniad St Helens ynglŷn â chyfrifoldeb am ddot i benderfyniad ar gymhwysedd am GIP. Dyfarnodd y llys mai'r GIG yw'r prif benderfynwr wrth benderfynu a oes gan unigolyn brif angen iechyd.
2008-09	Cynnydd o 42.2 y cant yng ngwariant GIP yng Nghymru o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau).
Gorffennaf 2009	Yn dilyn adolygiad, mae Fframwaith Lloegr yn cael ei ddiwygio drwy ychwanegu rhagor o eglurder ac offer, ond nid yw'r diwygiadau'n newid yr egwyddorion neu'r meini prawf cymhwysedd.
2009	Yn dilyn datganiad Llywodraeth Cymru na fyddai unrhyw geisiadau newydd yn ymwneud â'r cyfnod hyd at Ebrill 2003 yn cael eu hystyried os oeddynt wedi'u derbyn ar ôl 4 Rhagfyr 2009, cyflwynwyd llawer iawn o hawliadau newydd. Cafodd hawlwr a gofrestrodd erbyn 4 Rhagfyr 2009 hyd at 17 Mai 2010 i gyflwyno tystiolaeth gyfreithiol o'r teitl a thystiolaeth o'r tâl ar gyfer gofal er mwyn caniatáu ymchwilio i'r hawliad.
2009-10	Cynnydd o 13.2 y cant yng ngwariant GIP yng Nghymru o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau). Cynnydd o 2.8 y cant yn nifer yr achosion GIP hyd at 31 Mawrth 2010 (ac eithrio Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr).
Mai 2010	Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi ei Fframwaith diwygiedig ar gyfer GIP, i'w weithredu o 16 Awst 2010. Mae'n seiliedig ar Fframwaith Lloegr, ond mae rhai gwahaniaethau allweddol o ran dull gweithredu ac offer.

Dyddiad	Digwyddiad allweddol
2010-11	Cynnydd o 10.7 y cant yng ngwariant GIP yng Nghymru o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau). Gostyngiad o 1.6 y cant yn nifer yr achosion GIP erbyn 31 Mawrth 2011 (ac eithrio Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr).
Mehefin 2011	Mae cwmpas prosiect Powys yn cael ei ymestyn i gynnwys ôl-hawliadau sydd ond yn berthnasol i'r cyfnod rhwng 1996 ac Ebrill 2003; hawliadau sy'n berthnasol i gyfnodau ar ôl Ebrill 2003 a hyd at 15 Awst 2010; a hawliadau sy'n pontio'r ddau gyfnod hwn. Mae hawliadau sy'n berthnasol i'r cyfnod ar ôl 16 Awst 2010 yn unig yn parhau i gael eu prosesu gan y BILI perthnasol.
Medi 2011	Y BILlau sy'n mynychu Grŵp Gweithredu Cenedlaethol GIP yn cael cadarnhad gan Lywodraeth Cymru am y newid mewn cyfrifoldebau ar gyfer ôl-hawliadau. Y BILlau sydd bellach yn gyfrifol am unrhyw ôl-hawliad a dderbyniwyd ar ôl 16 Awst 2010.
2011-12	Gostyngiad o 5.8 y cant yng ngwariant GIP o gymharu â'r flwyddyn flaenorol (ac eithrio darpariaethau). Gostyngiad o 2.6 y cant yn nifer yr achosion hyd at 31 Mawrth 2012 (ac eithrio Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr).
Gorffennaf 2012	Llywodraeth Cymru yn darparu £1.6 miliwn yn ychwanegol i gynyddu lefelau staffio prosiect Powys a helpu i sicrhau bod pob un o'r ôl-achosion yn cael eu cwblhau erbyn Mehefin 2014.

Atodiad 3 - Dulliau gweithredu GIP a thalu am ofal cymdeithasol ledled y DU

Ers datganoli yng Nghymru, yr Alban a Gogledd Iwerddon, mae dulliau gweithredu a threfniadau codi tâl gwahanol wedi datblygu ar gyfer pobl ag anghenion gofal cymhleth ledled y Deyrnas Unedig.

Y trefniadau presennol

Pwnc	Trefniadau presennol ledled y DU
Cymhwysedd am GIP	<p>Caiff gofal iechyd parhaus ei ddarparu am ddim ym mhob rhan o'r DU gyda'r GIG yn ariannu gwasanaethau. Fodd bynnag, mae yna wahaniaethau sylweddol yn yr Alban o gymharu â gweddill y DU:</p> <p>Mae Cymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon yn defnyddio'r dull pennu prif anghenion iechyd, a gall cyllid GIP dalu am gostau gofal yng nghartref yr unigolyn neu mewn cartref gofal.</p> <p>Yn yr Alban, mae cyllid GIP ar gael i bobl sydd angen lefel uchel iawn o driniaeth arbenigol a disgwylir y byddant yn derbyn gofal mewn ward ysbyty, hosbis neu wely claf preswyl dan gontract (mewn cartref gofal o bosibl).</p>
Canllawiau ar GIP	<p>Mae gan Gymru, Lloegr a'r Alban ganllawiau penodol a manwl ar GIP. Yng Ngogledd Iwerddon, mae canllawiau llai penodol wedi'u cynnwys mewn polisi ar reoli gofal, darparu gwasanaethau a chodi tâl.</p>
Gofal nyrsio a ariennir gan y GIG	<p>Mae gofal nyrsio a ariennir gan y GIG yn cyfeirio at gyfraniad ariannol y GIG tuag at y gost o ddiwallu anghenion gofal nyrsio asessedig. Mae'n cael ei ddarparu ym mhob rhan o'r DU.</p>
Costau gofal personol a llety mewn cartrefi nyrsio	<p>Ni chodir tâl am ofal personol a llety mewn cartrefi gofal i bobl sy'n gymwys am GIP yng Nghymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon (ac yn yr Alban lle bo gwely claf preswyl dan gontract). Cynhelir prawf modd ar bobl nad ydynt yn gymwys i gael GIP i benderfynu ai'r unigolyn neu'r awdurdod lleol sy'n talu am elfen ofal personol a llety ffi'r cartref gofal.</p> <p>Yn yr Alban, mae gofal personol am ddim ar gael i bawb dros 65 oed. Mae costau gofal personol yn destun prawf modd ar gyfer pawb o dan 65 oed, ac mae costau llety yn destun prawf modd i bawb.</p>
Profion modd	<p>Mae profion modd yn seiliedig ar drothwy ar gyfer cynilion ac asedau, ac os yw cyfanswm unigolyn yn fwy na'r trothwy, bydd yn gyfrifol am dalu costau'r cartref gofal.</p> <p>Mae'r uchafswm cynilion ac asedau cyn y bydd rhywun yn gyfrifol am ei holl gostau cartref gofal yr un fath yng Nghymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon (£23,250), ond mae'n uwch yn yr Alban (£24,750).</p> <p>Nid oes system raddfa yng Nghymru, ond mae uchafswm is yng ngweddill y DU (tua £14,250 fel arfer) lle mae pobl yn dechrau cyfrannu at gostau cartrefi gofal ar raddfa symudol.</p>

Trefniadau'r dyfodol

Mae'r trefniadau ariannu a chodi tâl yn mynd i newid yn Lloegr. Lanswyd y Comisiwn ar Ariannu Gofal a Chymorth ym mis Gorffennaf 2010 fel corff annibynnol â'r dasg o adolygu'r system ariannu ar gyfer gofal a chymorth yn Lloegr. Andrew Dilnot oedd y cadeirydd, ac yn ôl yr adroddiad a gyhoeddwyd ym mis Gorffennaf 2011³⁵, mae angen diwygio'r system ariannu gyfredol ar frys: mae'r system yn anodd ei deall, yn annheg yn aml, yn anghynaliadwy, ac mae'n gallu gadael pobl yn agored i 'gostau gofal trychinebus' heb y gallu i'w hamddiffyn eu hunain. Roedd argymhellion yr adroddiad yn cynnwys:

- dylid capio cyfraniadau oes unigolyn tuag at ei gostau gofal cymdeithasol – nad oes terfyn iddynt o bosibl ar hyn o bryd – i £35,000;
- dylid cynyddu'r trothwy prawf modd i £100,000 cyn bod pobl yn gorfod talu eu costau gofal yn llawn.

Ym mis Chwefror 2013, cyhoeddodd Llywodraeth y DU y bydd y trefniadau ar gyfer gofal a chymorth yn Lloegr yn newid o fis Ebrill 2017 er mwyn darparu ar gyfer:

- uchafswm cyfraniad oes unigolyn o £75,000 tuag at ei gostau gofal cymdeithasol, ac eithrio unrhyw gostau 'ystafell a llety'; a
- chynyddu'r trothwy prawf modd i £123,000 cyn bod pobl yn gorfod talu eu costau gofal yn llawn.

Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru bapur gwyrdd i ymgynghori ar yr opsiynau i Gymru ym mis Tachwedd 2011³⁶, ac mae wrthi'n ystyried a oes angen diwygiadau yng Nghymru sy'n datblygu argymhellion Dilnot.

35 *Fairer Care Funding*, Adroddiad y Comisiwn ar Ariannu Gofal a Chymorth, Gorffennaf 2011

36 *Talu am Ofal yng Nghymru: creu system deg a chynaliadwy*, Ymgynghoriad Papur Gwyrdd ar opsiynau ar gyfer diwygiadau, Llywodraeth Cymru, Tachwedd 2011

Atodiad 4 - Gwella'r Fframwaith

Mae'r adroddiad hwn yn nodi sawl maes lle y gellid gwella'r canllawiau presennol. Mae'r meysydd wedi'u crynhoi isod.

Meysydd lle mae angen canllawiau cliriach a mwy penodol

Gellid gwella ansawdd y canllawiau drwy gyfuno'r Fframwaith a'r canllawiau ymarfer ar wahân mewn un ddogfen. Mae angen canllawiau cliriach yn y meysydd canlynol hefyd:

- sut y dylid cymhwyso'r Fframwaith ar gyfer pobl ag anabledd dysgu neu broblem iechyd meddwl;
- trefniadau cyd-ariannu;
- monitro contractau cartrefi gofal;
- y polisïau a'r protocolau lleol y mae angen i fyrddau iechyd eu rhoi ar waith;
- trefniadau craffu byrddau iechyd er mwyn hyrwyddo cysondeb rhwng paneli, prosesau ymgysylltu a chyfathrebu awdurdodau lleol, a chysondeb o ran craffu, beth bynnag yw'r costau gofal.

Bylchau yn y canllawiau

Ceir bylchau yn y canllawiau yn y meysydd canlynol:

- y mesurau perfformiad ar gyfer GIP y mae disgwyl i fyrddau iechyd eu casglu ac adrodd arnynt;
- terfyn amser targed ar gyfer byrddau iechyd i ddatrys achosion o anghydfod gyda hawlwy, a sut mae'n cael ei fesur;
- a ddylai byrddau iechyd graffu ar achosion nad ydynt wedi'u cyflwyno i gael eu hasesu ar gyfer GIP, neu achosion nad ydynt yn gymwys i gael GIP; a sut y dylent wneud hynny.

Meysydd lle mae angen ailasesu'r canllawiau a'u diwygio os yn briodol

Yn sgil profiadau'r byrddau iechyd wrth gyflwyno'r Fframwaith, dylai Llywodraeth Cymru ailasesu pa mor briodol yw ei chanllawiau o safbwynt:

- yr amser targed ar gyfer cwblhau'r asesiad GIP a'r broses o wneud penderfyniadau;
- pa mor aml y cynhelir adolygiadau GIP yn sgil asesu'r gofynion llai beichus yn Lloegr;
- y gofyniad bod angen i bob arbenigwr gael caniatâd ar gyfer ei asesiad unigol, gan nad yw hyn yn amlwg yn digwydd yng Nghymru ac nid yw'n ofyniad polisi yn Lloegr;
- dulliau amgen o'i gwneud yn ofynnol i fyrddau iechyd gynnwys unigolion a'u teulu/cynhalwyr yn y broses DST, yn ogystal neu yn hytrach na'u bod yn mynychu cyfarfodydd DST.

Geirfa

Cartref gofal

Sefydliad sydd wedi'i gofrestru o dan Ddeddf Safonau Gofal 2000 i ddarparu llety, ynghyd â gofal nyrsio neu ofal personol, ar gyfer categorïau penodol o bobl.

Pecyn gofal

Cyfuniad o gymorth a gwasanaethau sy'n ceisio diwallu anghenion asesedig unigolyn.

Dull Rhaglen Ofal

Defnyddir y Dull Rhaglen Ofal ledled Cymru ar gyfer pobl sydd â phroblem iechyd meddwl. Penodir gweithiwr iechyd proffesiynol neu weithiwr gwasanaethau cymdeithasol proffesiynol i gydgyssylltu'r gwaith o asesu a chynllunio gofal unigolyn. Ymgynghorir â'r unigolyn er mwyn asesu ei anghenion, ac mae cynllun gofal yn cael ei lunio sy'n canolbwyntio ar wyth maes allweddol (llety; addysg a hyfforddiant; cyllid ac arian; meddygol a mathau eraill o driniaeth; perthynas rianta neu ofal; gofal personol a lles corfforol; cymdeithasol, diwylliannol neu ysbrydol; a gwaith a galwedigaeth.)

Cynhalwyr

Mae cynhalwyr yn gofalu am aelodau'r teulu, partneriaid neu ffrindiau sydd angen cymorth oherwydd eu bod yn sâl, yn fregus neu oherwydd bod ganddynt anabledd. Maen nhw'n darparu gofal di-dâl fel arfer. Nid ydynt yn cynnwys gweithwyr sy'n darparu gofal am dâl neu wirfoddolwyr.

Gwybyddiaeth

Prosesau meddwl uwch yr ymennydd a'r meddwl gan gynnwys y cof, meddwl, penderfynu, cyfrifo, sgiliau gofodol gweledol ac ati.

Nam gwybyddol

Mae nam gwybyddol yn cyfeirio at aflonyddu ar unrhyw un o'r prosesau meddwl uwch, ac mae modd defnyddio profion seicolegol priodol i fesur llawer ohonynt. Mae nam gwybyddol, yn enwedig nam ar y cof, yn arwydd o ddementia, a dyma nodwedd gynharaf y cyflwr yn aml.

Gofal Iechyd Parhaus y GIG

Pecyn cyflawn o ofal parhaus a drefnir ac a ariennir yn llwyr gan y GIG, ar gyfer y bobl hynny yr aseswyd bod ganddynt brif angen iechyd. Mae modd darparu GIP mewn unrhyw leoliad. Yng nghartref yr unigolyn ei hun, mae'n golygu bod y GIG yn talu am yr holl ofal sydd ei angen i ddiwallu anghenion iechyd a gofal cymdeithasol asesedig yr unigolyn i'r graddau yr ystyrir bod hyn yn briodol fel rhan o'r gwasanaeth iechyd. Nid yw'n cynnwys costau llety, bwyd neu gymorth cyffredinol yn y cartref. Mewn cartrefi gofal, mae'n golygu bod y GIG hefyd yn llunio contract gyda'r cartref gofal ac yn talu'r ffioedd llawn am lety a gofal yr unigolyn.

Achosion o anghydfod rhwng sefydliadau

Achosion o anghydfod rhwng byrddau iechyd ac awdurdodau lleol ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP.

Achosion o anghydfod gan unigolion

Yn yr adroddiad hwn, rydym yn defnyddio'r term i gyfeirio at unigolion sy'n herio penderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP a wnaed o dan y Fframwaith diwygiedig ers mis Awst 2010. Gall unigolyn wneud cais i benderfyniad ynglŷn â chymhwysedd am GIP gael ei ailystyried. Byrddau iechyd unigol sy'n gyfrifol am fynd i'r afael â'r ceisiadau hyn.

Y Gronfa Byw'n Annibynnol

Mae'r Gronfa Byw'n Annibynnol yn darparu arian i helpu pobl anabl i fyw bywyd annibynnol yn y gymuned yn hytrach na byw mewn gofal preswyl. Gall pobl ddefnyddio taliadau i gyflogi cynhaliwr neu gynorthwyydd personol i ddarparu gofal personol a gofal yn y cartref, neu dalu asiantaeth gofal i ddarparu gofal personol a helpu gyda dyletswyddau yn y cartref. Mae'r cynllun wedi cau i ymgeiswyr newydd bellach, ac os caiff ei atal, ni ellir ei adfer.

Unigolion

Yn yr adroddiad hwn rydym yn defnyddio'r term 'unigolion' i gyfeirio at bobl sy'n cael eu hasesu neu sydd wedi cael eu hasesu am GIP.

Gofal hirdymor

Term cyffredinol yw hwn sy'n disgrifio'r gofal sydd ei angen ar bobl dros gyfnod estynedig oherwydd anabledd, damwain neu salwch er mwyn diwallu eu hanghenion iechyd corfforol ac iechyd meddwl. Mae'n bosibl y bydd yn cynnwys gwasanaethau gan y GIG a/neu ofal cymdeithasol, ac mae modd ei ddarparu mewn lleoliadau amrywiol, fel ysbyty'r GIG, cartref gofal (sy'n darparu gofal preswyl neu ofal nyrsio), hosbis, ac yng nghartrefi'r unigolion eu hunain.

Galluedd meddyliol

Y gallu i wneud penderfyniad am fater penodol ar yr adeg y mae angen gwneud y penderfyniad. Mae'r diffiniad cyfreithiol o unigolyn nad oes ganddo alluedd meddyliol yn cael ei egluro yn adran 2 o Ddeddf Galluedd Meddyliol 2005: 'A person lacks capacity in relation to a matter if at the material time he is unable to make a decision for himself in relation to the matter because of an impairment of, or disturbance in the functioning of, the mind or brain'.

Amlddisgyblaethol

Mae amlddisgyblaethol yn cyfeirio at weithwyr proffesiynol ar draws y meysydd iechyd a gofal cymdeithasol a'r trydydd sector sy'n cydweithio i fynd i'r afael ag anghenion holistaidd eu cleifion/cleientiaid er mwyn gwella darpariaeth gofal a lleihau darpariaeth ddigyswllt.

Tîm amlddisgyblaethol

Tîm sy'n hanu o gefndiroedd iechyd a gofal cymdeithasol fel arfer. Nid yw'n cyfeirio yn unig at dîm amlddisgyblaethol sydd eisoes yn bodoli fel tîm ar ward aciwt. Mae hefyd yn cynnwys timau sydd â'r wybodaeth ddiweddaraf am anghenion, potensial a dyheadau'r unigolyn.

Gofal nyrsio a ariennir gan y GIG

Mae darpariaeth gofal nyrsio a ariennir gan y GIG yn deillio o adran 49 o Ddeddf Iechyd a Gofal Cymdeithasol 2001, sy'n eithrio gofal nyrsio gan nyrs gofrestredig o'r gwasanaethau y gall awdurdodau lleol eu darparu. Cafodd adran 49 ei gweithredu'n rhannol o fis Rhagfyr 2001 ymlaen, gan gyflwyno gofal nyrsio a ariennir gan y GIG ar gyfer unigolion sy'n ariannu eu hunain a phreswylwyr sy'n talu'r rhan fwyaf o'u costau gofal eu hunain. Mae rhoi adran 49 ar waith yn llawn yn ymestyn cwrmpas gofal nyrsio a ariennir gan y GIG i gynnwys pawb, yn ôl eu hasesiad presennol, sydd angen gofal gan nyrs gofrestredig mewn cartref gofal. Awdurdodau lleol oedd yn gyfrifol am yr unigolion hyn yn y gorffennol.

Ôl-hawliad

Yn yr adroddiad hwn, rydym yn defnyddio'r term i gyfeirio at heriau gan unigolyn i benderfyniadau ynglŷn â chymhwysedd i gael GIP a wnaed cyn i'r Fframwaith ddod i rym ym mis Awst 2010 ac a arweiniodd at ffioedd gofal yn cael eu codi'n annheg ar yr unigolyn (neu berthynas marw iddo). Tîm prosiect cenedlaethol sy'n gyfrifol am fynd i'r afael ag ôl-hawliadau a dderbyniwyd cyn y Fframwaith, a'r byrddau iechyd sy'n gyfrifol am y rhai a dderbyniwyd ar ôl y Fframwaith.

Gofal cymdeithasol

Gofal sy'n cael ei ddarparu er mwyn cefnogi anghenion cymdeithasol unigolyn yw gofal cymdeithasol. Mae'n cyfeirio at yr amrywiaeth eang o wasanaethau sy'n ceisio helpu pobl i barhau i fyw'n annibynnol, eu galluogi i gyfrannu'n llawnach at gymdeithas, eu gwarchod mewn sefyllfaoedd lle gallant fod yn agored i niwed a rheoli perthnasoedd cymhleth ag eraill. Darperir gwasanaethau gofal cymdeithasol ar gyfer pobl sydd angen cefnogaeth/cymorth i fyw eu bywydau mor annibynnol â phosibl yn y gymuned (naill ai yn eu cartrefi neu mewn lleoliad gofal), pobl sy'n agored i niwed a phobl sydd angen eu gwarchod o bosibl. Gall awdurdodau lleol, y sector gwirfoddol a'r sector annibynnol ddarparu gofal cymdeithasol.

Gwasanaethau cymdeithasol

Awdurdodau lleol sy'n bennaf cyfrifol am ddarparu gwasanaethau gofal cymdeithasol cymunedol. Darperir gwasanaethau cymdeithasol gan 22 o awdurdodau lleol yng Nghymru. Maent yn gweithio ar eu pen eu hunain ac mewn partneriaeth ag asiantaethau eraill er mwyn darparu amrywiaeth eang o ofal a chymorth ar gyfer pobl y credir eu bod mewn angen.

Gwaith cymdeithasol

Mae gwaith cymdeithasol yn weithgaredd/gwasanaeth proffesiynol a ddarperir gan weithiwr cymdeithasol cofrestredig. Mae'n weithgaredd sy'n galluogi unigolion, teuluoedd a grwpiau i nodi anawsterau personol, cymdeithasol ac amgylcheddol sy'n cael effaith niweidiol arnynt. Mae'n ymwneud ag amrywiaeth o weithgareddau sy'n gallu rhoi camau cefnogi, adsefydlu, gwarchod neu unioni ar waith. Gall gynnwys rheoli gofal, asesu gofal cymdeithasol a chynllunio a chwrsela.

Proses Asesu Unedig

Y broses asesu gyffredin ar gyfer byrddau iechyd ac awdurdodau lleol. Mae'n hyrwyddo dull gweithredu holistaidd ym maes asesu, gyda'r nod o sicrhau cydweithio mwy effeithiol ac osgoi'r angen i asesu pobl byth a hefyd a gofyn iddynt ddarparu'r un wybodaeth i asiantaethau gwahanol.

Mark Drakeford AC / AM
Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Minister for Health and Social Services

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-456
Ein cyf/Our ref MD/01294/13

William Powell AM
Chair
Petitions Committee

Naomi.Stocks@wales.gov.uk

27 June 2013

Dear William

Thank you for your letter of 12 June on behalf of the Petitions Committee, asking me to consider reviewing the Decision Support Tool (DST) used in considering eligibility for Continuing NHS Healthcare (CHC), so that it might best reflect the possible severity needs created by dementia.

As my predecessor pointed out in her letter to the Committee of 13 March, the DST is used to collect information from various assessments to inform the final decision on a person's eligibility for CHC. It is evident there are areas we can look at to improve the operation and functionality of the DST. The Wales Audit Office (WAO) have now published their findings into the effectiveness and implementation of the National Framework for CHC. Their report highlighted the differing approaches between England and Wales in the use of the DST, which could make it difficult for those in Wales with dementia to be classed as eligible.

There is a clear need to review the differences in the DST domains between Wales and England. I will, therefore, take forward this work as part of my review into the Framework to ensure the guidance it gives to Health Boards is fit for purpose. My review will also take on board the other findings contained within the WAO's report.

Preliminary work to take this forward is underway. My officials are currently working with Health Board leads and representatives from various groups to identify actions that can be taken forward in any new arrangements. Engagement with stakeholders will take place during the summer and autumn and a revised Framework, supported by an Implementation Plan to monitor the effectiveness of CHC, is due to be published next spring.

Best wishes

Mark

Mark Drakeford AC / AM
Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Minister for Health and Social Services

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Wedi'i argraffu ar bapur wedi'i ailgylchu (100%)

English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence: Mark.Drakeford@wales.gsi.gov.uk
Printed on 100% recycled paper

Eitem 3.1

P-04-494 Rhaid sicrhau bod prostadectomi laparosgopig gyda chymorth robotig ar gael i ddynion yng Nghymru yn awr

Geiriad y ddeiseb:

Prostadectomi laparosgopig gyda chymorth robotig yw safon Aur y 21ain Ganrif. Rhaid i Gymru, fel cenedl, fod ar flaen y gad o ran cynnig y safon hon. Rydym ni, y rhai a lofnodwyd isod, wedi ein brawychu gan y ffaith na chynigir llawdriniaeth robotig i ddynion yng Nghymru sydd â chanser y prostad, er ei bod yn cael ei chynnig i BOB dyn yn Lloegr, gydag o leiaf 40 o leoliadau yn cynnig y driniaeth hon, tra bod yn rhaid i ddynion yng Nghymru dalu miloedd o bunnoedd (rhwng £13-15,000 fel arfer) i gael y driniaeth hon yng nghyfleusterau'r GIG yn Lloegr. Yn amlwg, ni all nifer o ddynion yng Nghymru fforddio hyn. Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru ynghyd â Gwasanaeth Iechyd Gwladol Cymru i ddatrys y sefyllfa gwbl annheg hon a'r diffyg difrifol o ran adnoddau hanfodol yn y GIG yng Nghymru yn ddi-oed. Mae'n hanfodol bod y dechnoleg hon, Safon Aur y 21ain Ganrif, yn cael ei chynnig i ddynion yng Nghymru. Nid yw'n iawn bod technoleg o'r fath ar gael mewn mannau eraill a bod yn rhaid i ddynion o Gymru dalu i gael budd ohoni mewn cyfleuster y GIG yn Lloegr.

Prif ddeisebydd: Yr athro Kevin Davies MBE

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 16 Gorffennaf 2013

Nifer y llofnodion : 2090

Eitem 3.2

P-04-494 Rhoi Terfyn ar Fasnachu mewn Pobl a Chaethwaesiaeth yng Nghymru

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i bwysu ar Lywodraeth Cymru i wneud pob peth yn ei gallu i gael gwared ar weithgarwch anghyfreithlon masnachu mewn pobl a chaethwasiaeth yng Nghymru.

Prif ddeisebydd: Ignite / Big Ideas

Ysytirwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 16 Gorffennaf 2013

Nifer y llofnodion : 1523

P-04-483 Polisi Cymraeg Clir / Plain English ar gyfer pob cyfathrebiad y Cynulliad Cenedlaethol a Llywodraeth Cymru

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i ddatblygu polisi Cymraeg Clir/Plain English ar gyfer ei holl gyfathrebiadau, a hefyd rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i ddatblygu polisi o'r fath fel bod yr iaith a ddefnyddir yn glir ac yn ddealladwy bob amser.

Mae siarad dwbl, iaith gyfreithiol ddiangen a defnyddio acronymau a jargon annealladwy, ar ffurf ysgrifenedig ac ar lafar yn Siambr y Senedd, yn atal gwleidyddiaeth yng Nghymru rhag bod mor gynhwysol a hygyrch ag y dylai fod. Byddai polisi iaith glir yn helpu i annog mwy o ddiddordeb a chyfranogiad mewn gwleidyddiaeth Cymru ymysg pawb. Dylai'r polisi hefyd fod yn gymwys i ddogfennau cyfreithiol/Biliau/Deddfau cyhyd â'u bod yn parhau i fod yn gyfreithiol gadarn. Fel enghraifft dda o gyfathrebiad dealladwy a chlir, gellid defnyddio templed Cymraeg Clir Canolfan Bedwyr fel templed Cymraeg cyfatebol i dempled Plain English, fel bod y defnydd o'r Gymraeg, p'un a gaiff ei defnyddio mewn adroddiadau gwreiddiol neu ddeunydd wedi'i gyfieithu, yn berthnasol, modern a dealladwy, ac nid yn gyfieithiad llythrennol, annealladwy a slafaid o'r geiriadur o'r fersiwn Saesneg. Mae dyletswydd ar y Cynulliad a Llywodraeth Cymru i sicrhau bod pob penderfyniad llywodraethu sy'n effeithio ar Gymru yn ddealladwy i bawb, pa bynnag iaith a ddefnyddir.

Prif ddeisebydd: Cymru Sofren

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 14 Mai 2013

Nifer y llofnodion : 11

Eich cyf/Your ref: P-04-483
Ein cyf/Our ref: FM/00705/13

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

William Powell AC
Cadeirydd y Pwyllgor Deisebau
Naomi.stocks@wales.gov.uk

1 Gorffennaf 2013

Annwyl William,

Rwy'n ysgrifennu mewn ymateb i'ch llythyr dyddiedig 24 Mai at Derek Jones, Ysgrifennydd Parhaol Llywodraeth Cymru. Daw'r ymateb oddi wrtha i gan fod y mater yn ymwneud â gohebiaeth ysgrifenedig oddi wrth Llywodraeth Cymru yn ogystal â chyfathrebu llafar ar lawr y Senedd.

Rwy'n cytuno i'r carn fod ysgrifennu a siarad yn glir yn hollbwysig i unrhyw lywodraeth sy'n ceisio gwasanaethu ei phobl yn deilwng. Pan ges fy ngwneud yn Brif Weinidog Cymru, rhoddais gyfarwyddyd i'r Cabinet a gweision sifil y Llywodraeth ddefnyddio iaith glir, ac osgoi jargon technegol neu broffesiynol heb fod gwir raid.

Mae fframwaith cymwyseddau gwasanaeth sifil Llywodraeth Cymru yn pwysleisio bod angen cyfathrebu'n glir ac yn gryno. Caiff hynny ei bwysleisio hefyd yn y rhaglen ddysgu a datblygu ac yn y canllawiau ar ysgrifennu llythyrau, areithiau, dogfennau ymgynghori a deunyddiau cyfathrebu ar gyfer y cyhoedd. Mae gennym amryw o adnoddau sy'n rhoi arweiniad ar Saesneg a Chymraeg Clir i helpu pobl i ysgrifennu. Disgwylir i holl weision sifil Llywodraeth Cymru ddilyn y canllawiau hyn, gan gynnwys ein cyfreithwyr a'n cyfieithwyr.

Rhaid i gyfreithwyr Llywodraeth Cymru fanteisio ar bob cyfle i ddefnyddio iaith glir a chroyw wrth ddrafftio dogfennau cyfreithiol. Mae Canllawiau Drafftio Deddfwriaethol Swyddfa'r Cwnsler Cyffredinol yn cynnwys cyngor ar ddefnyddio iaith glir, ac mae copi o'r canllawiau ynghlwm. Mae'n hanfodol fod dogfennau cyfreithiol, gan gynnwys deddfwriaeth, yn gywir o safbwynt cyfreithiol. Caiff geiriau eu dewis yn ofalus er mwyn sicrhau bod unrhyw newidiadau i'r gyfraith sy'n cael eu cyflwyno yn sgil deddfwriaeth yn cyflawni amcanion polisi'r Llywodraeth, ac nad ydynt yn arwain at ganlyniadau sy'n groes i'r bwriad.

Mae cyfieithwyr Llywodraeth Cymru yn cael eu hyfforddi i greu testun hawdd ei ddarllen wrth gyfieithu. Caiff cyfieithiadau eu hasesu er mwyn sicrhau eu bod yn ddarllenadwy ac er mwyn barnu a yw'r arddull yn addas ar gyfer y gynulleidfa darged. Disgwylir hefyd i gyfieithwyr gyfleu union gynnwys, ystyr ac arddull y ddogfen wreiddiol er mwyn sicrhau cysondeb rhwng y ddwy iaith.

Yn olaf, mae'r enghreifftiau a ddarparwyd gyda'ch llythyr yn cynnwys dogfen ar ddangosyddion canlyniadau ac olrhain ar gyfer economi Cymru. Mae'n hollbwysig ein bod yn mesur ac yn disgrifio'r hyn rydym yn ei gyflawni fel Llywodraeth, ac rwy'n benderfynol o wneud hynny. Yn yr ail Adroddiad Blynyddol ar y Rhaglen Lywodraethu a gyhoeddwyd ym mis Mehefin, rwyf wedi ceisio bod mor glir â phosibl am yr hyn rydym wedi'i wneud, yr hyn rydym wedi'i gyflawni, a'r hyn sydd eto i'w wneud. Mae tudalennau'r Rhaglen Lywodraethu ar ein gwefan yn egluro'r termau y byddwn yn eu defnyddio i fesur hyn. Gobeithio y byddwch yn cytuno â mi fod hwn yn gam pwysig er mwyn egluro gwaith Llywodraeth Cymru ac er mwyn cynnig gwybodaeth glir am y gwaith sydd wedi'i gyflawni.

Mae'n flaenoriaeth i mi sicrhau bod pobl Cymru yn deall yn glir yr hyn y mae Llywodraeth Cymru yn ei wneud ar eu rhan. Mae'r gwaith eisoes ar y gweill a byddaf innau'n parhau i bwysleisio wrth y Cabinet a swyddogion y Llywodraeth ei bod yn hollbwysig defnyddio iaith glir.

Yn gywir

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Carwyn Jones', written in a cursive style.

CARWYN JONES

Swyddfa y Cwnsleriaid Deddfwriaethol
Office of the Legislative Counsel

CANLLAWIAU AR DDRAFFTIO DEDDFWRIAETH

IONAWR 2012

Tudalen 94

CYNNWYS

RHAN 1

RHAGYMDRODD

1	Diben y canllawiau hyn.....	7
2	Cyd-destun y canllawiau hyn	7
3	Cydnabyddiaeth	8
4	Defnyddio'r canllawiau yn y ddogfen hon.....	8

RHAN 2

EGLURDER

5	Eglurder: yr amcan cyffredinol	9
6	Eglur i bwy?.....	9
7	Eglurder: symlrwydd v manwl-gywirdeb.....	9
8	Testun dwyieithog clir	10
9	Cyfyngiadau ymarferol ar sicrhau'r canlyniad mwyaf eglur.....	10
10	Eglurder: technegau drafftio	11

RHAN 3

STRWYTHUR A THREFNIADAETH

11	Adrodd y stori.....	12
12	Y drefniadaeth a'r penawdau.....	12
13	Trefn y deunyddiau.....	13
14	Atodlenni.....	13
15	Cyfeiriadau tuag ymlaen	13
16	Darpariaethau sy'n cynnig trosolwg	14
17	Strwythur adrannau, erthyglau a rheoliadau: y cysylltiad rhwng is-adrannau	14
18	Strwythur adrannau, erthyglau a rheoliadau: ail frawddegau.....	15
19	Is-benawdau	16
20	Hyd yr adran, yr erthygl a'r rheoliad	17

RHAN 4

IAITH

PENNOD 1

IAITH GLIR

21	Iaith Glir.....	18
----	-----------------	----

PENNOD 2

BRAWDDEGAU

22	Cystrawen y frawddeg: "talpiau ystyr" byr	19
23	Cystrawen y frawddeg: geiriau diangen	19
24	Cystrawen y frawddeg: trefn cydrannau'r frawddeg	21
25	Cystrawen y frawddeg: rhaffu is-gymalau a lleoli is-gymalau	21
26	Cystrawen y frawddeg: brawddegau amodol	22
27	Cystrawen y frawddeg: brawddegau cywasgedig	24
28	Brawddegau: dewiswch y stâd weithredol yn hytrach na'r goddefol	24
29	Brawddegau: defnyddiwch y cadarnhaol yn hytrach na'r negyddol.....	25

PENNOD 3

GEIRIAU AC YMADRODION

30	Geiriau ac ymadroddion.....	29
31	Geiriau newydd	38
32	Amrywiadau rhanbarthol ar eiriau Cymraeg	39

PENNOD 4

UNIGOL A LLUOSOG

33	Cyrff corfforaethol: lluosog ynteu unigol.....	40
----	--	----

PENNOD 5

RHIFAU A DYDDIADAU

34	Rhifolion	40
35	Trefnolion	41
36	Dyddiadau	41
37	Canrannau	41

RHAN 5

DRAFFTIO SY'N NIWTRAL O RAN RHYW

38	Beth yw drafftio sy'n niwtral o ran rhyw?	42
39	Rhagenwau rhyw-benodol	42
40	Cronni rhagenwau	44

41	Ailadrodd yr enw	44
42	Defnyddio gair neu ymadrodd niwtral fel “person”, “any person”, “every person” neu “no person”	45
43	Defnyddio label.....	45
44	Dileu cyfeiriadau yn ôl	46
45	Hepgor rhagenwau	46
46	Defnyddio “the”, “a” neu “that” neu “those” yn lle’r rhagenw	47
47	Defnyddio “whose” yn ateb	48
48	Defnyddio’r goddefol yn hytrach na’r gweithredol.....	48
49	Defnyddio’r lluosog yn hytrach na’r unigol.....	49
50	Defnyddio rhangymeriad yn hytrach na berf.....	50
51	Defnyddio is-gymal sy’n gweithredu fel ansoddair – defnyddio ‘who’ yn ateb 50	
52	Defnyddio berf yn hytrach nag enw + rhagenw.....	52
53	Crybwyll y trosedd nid y troseddwr.....	52
54	Defnyddio rhagenwau lluosog ar gyfer enwau unigol.....	52
55	Ymdrin â’r ffurf atblygol “himself”	53
56	Enwau rhyw-benodol yn Saesneg	54
57	Enwau rhyw-benodol yn Gymraeg	55
58	Enwau Cymraeg sy’n gorffen ag ‘-wr’ a ‘-wraig’	55
59	Enwau Cymraeg â’r ôl-ddodiad ‘-ydd’	56
60	Enwau Cymraeg: defnyddio parau	58
61	Enwau Cymraeg: geiriau newydd	60
62	Enwau ag un ffurf ar gyfer y ddwy ryw.....	60
63	Diwygio Deddfau sydd eisoes yn bod	61
64	Deddfiadau rhyw-benodol	62
65	Y Teyrn	62
66	Prif Weinidog Cymru, y Cwnsler Cyffredinol, yr Ysgrifennydd Gwladol a deiliaid swyddi eraill	62

RHAN 6

TECHNEG AU DRAFFTIO

PENNOD 1

PARAGRAFFU

67	Rhagymadrodd	63
----	--------------------	----

68	Dwy set o baragraffau.....	63
69	“Brecheddanau”	63
70	Cysyllteiriau	64
71	Atalnodi	67
72	Diddymu a diwygio	67
73	Paragraffau heb rifau (rhestrau)	67

PENNOD 2

DIFFINIADAU

74	Mathau o ddiffiniad	69
75	Ble i osod diffiniadau - Biliau	69
76	Ble i osod diffiniadau – offerynnau statudol.....	70
77	Dewis label	71
78	Darpariaeth weithredol mewn diffiniadau	71
79	Diffiniadau sy’n cynnwys croesgyfeiriadau.....	71
80	Rhestrau o ddiffiniadau.....	72
81	Pwyntiau technegol eraill.....	72
82	Mynegeion	73

PENNOD 3

CROESGYFEIRIO

83	Defnyddio croesgyfeiriadau	74
84	Disgrifiadau mewn cromfachau	74
85	Croesgyfeiriadau.....	75

PENNOD 4

GEIRIAU SY’N CYFLWYNO ATODLENNI

86	Yr angen am eiriau cyflwyno	76
87	Ffurfiâu posibl.....	76

PENNOD 5

STRWYTHURAU GWAHANOL I GYFLEU’R NEGES

88	Tablau.....	78
89	Fformwlâu	80
90	Datganiadau dull.....	81

PENNOD 6

DARPARIAETHAU TROSOLYGU

91	Rhagarweiniad.....	82
92	Trosolygon Deddfau, Gorchmynion neu Reoliadau cyfan	82
93	Trosolygon Rhannau, Penodau ac Atodlenni	83
94	Adrannau sy'n cynnwys trosolygon	83
95	Effaith weithredol ac anweithredol	84
96	Diwygio trosolygon	84

RHAN 7

DIDDYMU A DIWYGIO

PENNOD 1

DIWYGIO'R TESTUN

97	Gwahniaethau rhwng y Gymraeg a'r Saesneg	85
98	Mewnosod a disodli.....	85
99	Diddymu a dirymu	86
100	Disodli geiriau, neu ychwanegu at eiriau, yn y lle cyntaf y maent yn digwydd	87
101	Disodli geiriau, neu ychwanegu at eiriau, ym mhob lle y maent yn digwydd .	87
102	Mewnosod ar ddechrau darpariaeth.....	88
103	Mewnosod testun ar ddiwedd darpariaeth	88
104	Rhannau o is-adran.....	88
105	Rhestrau	89
106	Lleoliad adran newydd.....	89
107	Darpariaethau heb rifau.....	89
108	Faint o destun i'r ddisodli.....	89
109	Disgrifiad mewn cromfachau	90
110	Atodlenni o ddiwygiadau	91
111	Diwygio penawdau adrannau etc.....	91
112	Atalnodi	92
113	Aildddefnyddio rhifau	92
114	Ychwanegu darpariaethau â rhif – defnyddio'r wyddor Saesneg neu'r wyddor Gymraeg.....	92
115	Ychwanegu darpariaethau ar ddechrau cyfres	93
116	Ychwanegu darpariaethau ar ddiwedd cyfres	93

117	Mewnosod darpariaethau cyfan rhwng darpariaethau presennol.....	93
118	Mewnosodiadau sy'n arwain at gyfres o fwy na 26 o adrannau, erthyglau neu reoliadau newydd.....	94
119	Mewnosodiadau sy'n arwain at gyfres o fwy na 26 o baragraffau â llythrennau	94

PENNOD 2

AMRYWIADAU ANNHESTUNOL

120	Amrywiadau annhestunol a diwygiadau testunol.....	94
121	Angen osgoi'r ffurfiau sy'n cael eu defnyddio mewn diwygiadau testunol	95
122	"Modification"	96

PENNOD 3

DIWYGIO DARPARIAETHAU SYDD HEB EU CYCHWYN ETC

123	Diwygio darpariaeth nad yw mewn grym.....	97
124	Diwygio darpariaeth sy'n dibynnu ar ddiddymiad sydd heb ei gychwyn	98

RHAN 8

DARPARIAETHAU GWEITHREDOL

PENNOD 1

CYFNODAU AMSER

125	Rhagarweiniad.....	99
126	Dechrau cyfnod: ffracsiynau o ddiwrnodau.....	99
127	"Gan ddechrau ar", "oddi ar", "ar ôl" "beginning with", "from", "after"	100
128	"Cyfnod o" "the period of"	101
129	"O fewn" "within", "cyn pen" "before the end of"	101
130	Unedau o amser	101
131	Dyddiau heblaw dyddiau gwaith.....	102

PENNOD 2

PWERAU I WNEUD IS-DDEDDFWRIAETH

132	Atynnu adran 1 o Ddeddf Offerynnau Statudol 1946	103
133	Gweithdrefn penderfyniad negyddol	104
134	Gweithdrefn penderfyniad cadarnhaol	104
135	Offerynnau cyfun.....	104
136	Lleoli'r ddarpariaeth ynglŷn â'r weithdrefn	105

RHAN 9

Y DARPARIAETHAU TERFYNOL MEWN BIL

137	Trefn weithredol.....	107
138	Croes-bennawd	108
139	Rychwant a chymhwyso.....	108
140	Cychwyn adeg y Cydsyniad Brenhinol	108
141	Cychwyn ar ddiwedd cyfnod penodedig.....	109
142	Cychwyn drwy orchymyn	109
143	Cychwyn drwy orchymyn: darpariaethau atodol.....	109
144	Enw byr	110

RHAN 1

RHAGYMDRODD

1 Diben y canllawiau hyn

- (1) Mae'r ddogfen hon yn nodi'r prif egwyddorion a thechnegau y mae Llywodraeth Cymru'n eu defnyddio wrth ddrafftio'i deddfwriaeth. Prif fwriad y canllawiau yw bod yn arweiniad i aelodau Swyddfa y Cwnsleriaid Deddfwriaethol sy'n drafftio Biliau Cynulliad a gynigir gan Lywodraeth Cymru, swyddogion eraill yn Llywodraeth Cymru sy'n drafftio offerynnau statudol Cymru, cyfieithwyr deddfwriaeth a golygyddion testunau deddfau. Fe allai'r canllawiau fod yn fuddiol hefyd i swyddogion yn Llywodraeth Cymru sy'n drafftio is-ddeddfwriaeth nad yw'n cael ei gwneud drwy offeryn statudol ac i unrhyw un sy'n drafftio Biliau Cynulliad heblaw Biliau'r Llywodraeth.
- (2) Caiff y ddogfen ei diwygio o dro i dro a threfnir bod y fersiwn diweddaraf ar gael ar-lein ar dudalennau Swyddfa y Cwnsleriaid Deddfwriaethol ar wefan Llywodraeth Cymru [insert link].
- (3) Os oes gennych awgrymiadau ynglŷn â newidiadau neu ychwanegiadau at yr egwyddorion a'r technegau sydd wedi'u nodi yn y ddogfen hon, anfonwch nhw at:

Dylan Hughes, Y Prif Gwnsler Deddfwriaethol –
Dylan.Hughes@Cymru.gsi.gov.uk

2 Cyd-destun y canllawiau hyn

- (1) Fel arfer, bydd deddfwriaeth sy'n cael ei gwneud yng Nghymru yn cael ei gwneud yn ddwyieithog yn Gymraeg a Saesneg. Pan fydd deddfwriaeth yn cael ei gwneud yn ddwyieithog, mae'r ddau destun i'w trin at bob diben fel petai eu statws yn gydradd â'i gilydd.¹ Mae hyn yn gofyn am ofal ar ran y sawl sy'n drafftio deddfau Cymru, er mwyn sicrhau bod y ddau destun yn dweud yr un peth a hynny mewn modd sy'n parchu cystrawennau a phriod-ddulliau'r naill iaith a'r llall.
- (2) Mae angen hefyd i'r ffordd Gymreig o ddrafftio deddfwriaeth gymryd i ystyriaeth sut mae'r Cynulliad a'r cyhoedd yn ymateb i waith drafftio Deddfau'r Cynulliad a'r is-ddeddfwriaeth sy'n cael ei gwneud gan Lywodraeth Cymru. Mae'r canllawiau hyn yn cymryd i ystyriaeth nifer o argymhellion a wnaed mewn ymateb i adborth, yn enwedig gan Bwyllgorau Deddfau'r Cynulliad a Phwyllgor Materion Cyfansoddiadol y trydydd Cynulliad (2007-2011).

¹ Adran 156(1), Deddf Llywodraeth Cymru 2006.

3 Cydnabyddiaeth

Mae rhan sylweddol o'r ddogfen hon wedi'i seilio ar ganllawiau Swyddfa Cwnsleriaid Seneddol y Deyrnas Unedig a chydabyddir eu cyfraniad atynt â diolch. Cafwyd cyfraniad arwyddocaol at y testun hefyd gan Uned Cyfieithu Deddfwriaeth Llywodraeth Cymru. Cafwyd ysbrydoliaeth mewn mannau eraill hefyd, gan gynnwys cynadleddau a chyhoeddiadau Cymdeithas Cwnsleriaid Deddfwriaethol y Gymanwlad a llawlyfrau swyddfeydd eraill sy'n drafftio'r gyfraith mewn awdurdodaethau cyfraith gyffredin ledled y byd.

4 Defnyddio'r canllawiau yn y ddogfen hon

Rhaid i'r egwyddorion a'r technegau yn y ddogfen hon gael eu defnyddio mewn modd hyblyg. Mae'r her wrth ddrafftio yn amrywio yn ôl y sefyllfa benodol ac yn aml ceir nifer o atebion i gwestiwn drafftio penodol. Oherwydd hyn, mae'n amhosibl drafftio deddfwriaeth drwy ddilyn rheolau syml yn ddiwyro; mae'r dasg yn gofyn i'r drafftiwr feddwl yn greadigol ac arfer ei grebwyll i weld a fydd techneg ddrafftio benodol yn sicrhau'r canlyniad gorau ym mhob achos. Y canlyniad gorau yw deddfwriaeth sy'n rhoi ei effaith i'r polisi yn y modd cliraf posibl.

RHAN 2

EGLURDER

Eglurder, effeithiolrwydd, ac ymarferoldeb

5 Eglurder: yr amcan cyffredinol

- (1) Eglurder yw amcan cyffredinol drafftwy'r deddfwriaeth Llywodraeth Cymru. Rhaid i ddeddfwriaeth fod yn effeithiol, ond mae'n methu bod yn effeithiol os nad yw'n ddigon eglur.
- (2) Bydd drafft effeithiol yn sicr o ran ei effaith, yn gywir ac yn gwireddu'r amcanion polisi sydd y tu ôl i'r deddfwriaeth. Mae bod yn glir yn golygu ei gwneud mor hawdd ag y bo modd i'r darllenwyr ddeall yr hyn sy'n cael ei ddweud. Hyd yn oed os bydd drafft yn ddigon clir i fod yn effeithiol, mae'n dal yn bosibl ei gwneud yn haws ei deall. Dylai ymgais y drafftiwr i fod yn glir fynd y tu hwnt i'r ymdrech leiaf sy'n angenrheidiol.

6 Eglur i bwy?

- (1) Dylai'r drafftiwr gael ei arwain gan fuddiannau'r darllenydd, gan gofio y bydd amrediad eang o fathau gwahanol o ddarllenydd fel arfer. Mae'r darllenwyr yn cynnwys Aelodau'r Cynulliad, grwpiau lobïo ac aelodau o'r cyhoedd sy'n ymddiddori mewn deddfwriaeth ddrafft pan fydd y gwaith craffu'n digwydd ac yn y pen draw y rhai a fydd yn defnyddio'r deddfwriaeth ar ôl iddi gael ei deddfu neu ei gwneud. Mae'r defnyddwyr hyn yn cynnwys cynghorwyr proffesiynol a'r llysoedd ac mae'n hanfodol bod y gwaith drafftio'n creu'r canlyniad cywir os caiff ei brofi yn y llys. Ond mae'r unigolion a'r cyrff y bydd y deddfwriaeth yn effeithio arnynt hefyd yn ddefnyddwyr, ac mae angen i'w hanghenion hwythau wrth ddefnyddio'r gyfraith gael eu cymryd i ystyriaeth.
- (2) Gall anghenion darllenwyr fod yn wahanol yn ôl pwy ydyn nhw. Gall yr hyn sy'n hawdd gan un set o ddarllenwyr fod yn anodd gan set arall ac mae angen taro cydbwysedd rhwng buddiannau cyferbyniol a rhoi eu pwysau priodol iddynt wrth ddrafftio.

7 Eglurder: symlrwydd v manwl-gywirdeb

- (1) I fod yn eglur rhaid bod yn syml ac yn fanwl-gywir ac mae galwadau'r naill a'r llall yn golygu bod angen cyfaddawd rhyngddynt. Bydd y syml yn aml yn fanwl-gywir a bydd y manwl-gywir yn aml yn syml, ond nid yw'r naill yn dilyn o'r llall. Gall gormod o bwyslais ar symlrwydd arwain at ddiffyg manwl-gywirdeb ac amheuaeth ynghylch effaith y gyfraith. Mae'n anochel y bydd cyfraith sy'n cael ei drafftio mewn ymgais diwyro i fod yn fanwl-

gywir yn arwain at gymhlethdod “and complexity is a definite step along the way to obscurity”.²

- (2) Mae angen i ddrafftswyr gydnabod y tyndra rhwng symlrwydd a manwl-gywirdeb a defnyddio’u profiad a’u barn i daro’r cydbwysedd iawn. Rhaid i ddrafftswyr uwch helpu drafftswyr is i feithrin y medrau a’r crebwyll angenrheidiol. Nid ar chwarae bach y mae taro’r cydbwysedd iawn.

8 Testun dwyieithog clir

Mae’n wir fel arfer (ond nid bob amser) bod testun Saesneg y ddeddfwriaeth yn cael ei llunio cyn y testun Cymraeg. Mae hyn yn golygu bod y testun Cymraeg cychwynnol yn cael ei lunio gan gyfieithwyr deddfwriaeth y llywodraeth cyn cael ei wirio i sicrhau ei fod yn cyfateb yn gyfreithiol â’r testun Saesneg terfynol. Mae’n bwysig **na** ddylai’r testun Cymraeg ddilyn cystrawen y Saesneg yn annaturiol, ac ni ddylai’r Saesneg ddilyn cystrawen y Gymraeg yn annaturiol ychwaith. Mae i’r ddau destun yr un statws yn y gyfraith ac wrth wirio’r gyfatebiaeth gyfreithiol rhwng y ddau dylid canolbwyntio ar bwysio a mesur a ydy’r un effaith gyfreithiol wedi’i sicrhau. Dylid gwneud pob ymdrech i sicrhau bod hyn yn cael ei wneud drwy iaith naturiol a modern yn y ddau fersiwn.

9 Cyfyngiadau ymarferol ar sicrhau’r canlyniad mwyaf eglur

- (1) Mae yna bethau sy’n effeithio ar eglurder deddfwriaeth nad ydynt o dan reolaeth y drafftiwr yn y pen draw. Ond ym mhob achos mae gan y drafftiwr rôl fel eiriolydd yn y llywodraeth o blaid agweddau at brosiectau deddfwriaeth sy’n hybu cyfreithiau clir.
- (2) Os cafodd Deddf neu offeryn statudol eu diwygio sawl tro o’r blaen, dylai cynnig newydd ynglŷn â diwygiad beri i’r rhai sy’n ymwneud â’r gwaith feddwl o ddifrif am ddiweddarau’r gyfraith mewn testun wedi’i gydgrynhoi er mwyn sicrhau ei fod yn fwy hwylus i’r cyhoedd. Neu os oes bwriad i ddiwygio Deddf Seneddol neu offeryn statudol uniaith Saesneg bydd hynny’n golygu y bydd y gyfraith sylfaenol yn dal yn uniaith Saesneg – byddai ail-wneud y gyfraith yn golygu llunio testun Cymraeg hefyd, gan wella’r cyfle i gyrchu’r gyfraith drwy’r Gymraeg.
- (3) Mae’n ddigon posibl y bydd rhesymau dilys pam nad yw Gweinidogion neu adrannau am gydgrynhoi darpariaethau yr un pryd â bwrw ymlaen â diwygio’r ddeddfwriaeth: er enghraifft, gall fod angen adnoddau nad ydyn nhw ar gael yn hwylus neu, yn achos Bil, gallai darpariaethau sydd wedi’u pennu ond a allai fod yn ddadleuol gael eu hagor i gael eu trafod a’u diwygio. Mater i’r Gweinidogion ar y cyd, ac nid i’r drafftiwr, yw’r penderfyniad terfynol ar sut i fwrw ymlaen mewn achos fel hyn, ond rôl y

² Mae G.E.Thornton yn amlygu’r cyfaddawd rhwng symlrwydd a manwl-gywirdeb yn *Legislative Drafting* (4^{ydd} argraffiad) t. 52.

drafftiwr yw sicrhau bod y materion hyn yn dod i sylw'r penderfynwyr. Os yw'r drafftwyr yn gofidio nad yw'r materion hyn yn cael eu hystyried neu os awgrymir dulliau a allai amharu ar y cyfle i gyrchu'r ddeddfwriaeth, dylai'r materion gael eu codi drwy gadwyn reoli yr Adran Gwasanaethau Cyfreithiol ac, os oes angen hynny, gyda'r Cwnsler Cyffredinol. Llywodraeth Cymru yn ei chyfanrwydd yw cleient y drafftiwr, nid adrannau neu Weinidogion unigol ac mae'n rhaid rhoi ystyriaeth briodol i'r budd polisi mewn cyfraith glir ar y cyd â'r ystyriaethau polisi a'r ystyriaethau ymarferol eraill.

- (4) Un ystyriaeth ymarferol bwysig i ddrafftwyr yw'r amser sydd ar gael at y gwaith drafftio. Mae drafftiau yn aml yn cael eu llunio o dan gyfyngiadau tyn ar amser ac yn dibynnu ar gyfraniadau polisi y gall fod angen iddynt gymryd ystod eang o fuddiannau i ystyriaeth. Gall hyn effeithio ar y gwaith drafftio tua diwedd paratoi Bil neu set o reoliadau. Mae gwaith i wella eglurder yn cymryd amser, ac weithiau fydd yr amser ddim ar gael.
- (5) I grynhoi, nod y drafftiwr yw gwneud drafft mor hawdd ei ddeall ag y gellir yn yr amser sydd ar gael, a hynny o fewn y terfynau a bennir gan y Gweinidogion a'r Cwnsler Cyffredinol.

10 Eglurder: technegau drafftio

Mae'r rhannau a ganlyn o'r canllawiau yn disgrifio'r technegau o dan reolaeth y drafftiwr sy'n hybu eglurder.

RHAN 3

STRWYTHUR A THREFNIADAETH

11 Adrodd y stori

- (1) Nid yw darllenydd darn o ddeddfwriaeth yn gwybod beth yw'r neges nes i honno gael ei chyfleu. Mae hyn yn wahanol i safle parti mewn cytundeb masnachol, y gellir rhagdybio ei fod yn gwybod, yn gyffredinol o leiaf, yr hyn sy'n cael ei ddweud yn y cytundeb. Gan hynny, mae'n arbennig o bwysig mynd â'r darllenydd drwy'r stori y mae angen ei hadrodd yn y ddeddfwriaeth mewn ffordd resymegol.
- (2) Gall fod gan wahanol ddarllenwyr ddiddordeb mewn gwahanol agweddau ar y stori: er enghraifft, gall fod gan y Gweinidogion ddiddordeb mewn sut mae'r ddeddfwriaeth yn cydweddu â pholisi cyffredinol, ond bydd gan gynghorwyr proffesiynol fwy o ddiddordeb ym manylion y gyfraith. Gall hyn ddylanwadu ar sut mae'r stori'n cael ei hadrodd.

12 Y drefniadaeth a'r penawdau

- (1) Un peth sy'n effeithio'n fawr ar eglurder testun yw ei drefn. Gall rhannu'r ddeddfwriaeth yn Rhannau, Penodau etc, a'r geiriau a ddewisir ar gyfer penawdau'r rhain a'r geiriau a ddewisir ar gyfer penawdau adrannau, erthyglau a rheoliadau helpu'r darllenydd. Mae'n haws deall testun os yw'r pwnc wedi'i bennu ar y dechrau. Mae rhannau, penodau a phenawdau yn helpu'r darllenydd i adnabod y pynciau.
- (2) Mae o gymorth os yw penawdau adrannau, erthyglau a rheoliadau yn rhoi syniad mor llawn â phosibl o'r cynnwys, gan gadw'r pennawd yn rhesymol fyr hefyd (bydd llawer o ddrafftwy'r yn ceisio sicrhau nad yw eu penawdau'n ymestyn i'r ail linell). Ond mae'n bosibl nad oes agen i bennawd adran ailadrodd y gwaith sydd eisoes wedi'i wneud gan bennawd Pennod neu Ran.
- (3) Mae yna berthynas rhwng penawdau a'i gilydd, nid yn unig rhwng y penawdau a'r adran. Wrth feddwl am strwythur a threfniadaeth y deunyddiau, mae'n fuddiol dychmygu penawdau'r adrannau (neu'r erthyglau neu'r rheoliadau), y Penodau a'r Rhannau fel y maen nhw wedi'u nodi yn y tabl cynnwys. Wrth i'r drafft ddatblygu dylai'r drafftwy'r ailddarllen y tabl cynnwys yn gyson i sicrhau ei fod yn dal yn ddilys.
- (4) Dylai pob adran, erthygl a rheoliad gael pennawd. Os nad oes ffordd amlwg i grynhoi cynnwys adran, erthygl neu rheoliad newydd, gall hynny fod yn arwydd bod angen eu cadw gydag is-adrannau'r adran, yr erthygl neu'r rheoliad blaenorol (gweler paragraff 20 isod).

13 Trefn y deunyddiau

- (1) Mae'n helpu'r darllenydd os yw'r deunyddiau yn y ddeddfwriaeth wedi'u gosod mewn trefn resymegol, fel bod y gosodiadau diweddarach yn adeiladu ar y rhai cynharach.
- (2) Gallai'r technegau a ganlyn helpu yn hyn o beth—
 - (a) trefnu'r darpariaethau yn nhrefn amser; er enghraifft – yn gyntaf darpariaethau sy'n ymwneud â'r cais am drwydded, wedyn dyroddi'r drwydded, wedyn amodau'r drwydded, wedyn ei hadnewyddu ac yn olaf ei dirymu;
 - (b) grwpio darpariaethau sydd â phwnc cyffredin gyda'i gilydd;
 - (c) grwpio cysyniadau cysylltiedig gyda'i gilydd;
 - (d) mynegi syniadau tebyg mewn darpariaethau sydd â strwythur tebyg;
 - (e) gosod y darpariaethau cyffredinol a phwysig yn gyntaf.

14 Atodlenni

- (1) Yn aml, os oes perygl y gallai'r manylion gymylu'r brif stori, bydd yn fuddiol rhannu'r deunyddiau yn brif ddarpariaethau (adrannau, erthyglau neu reoliadau) ac atodlenni.
- (2) Mae'r enghreifftiau lle y gallai atodlen fod yn fuddiol yn cynnwys—
 - (a) darpariaeth dechnegol nad yw'n debyg o fod o ddiddordeb i lawer o ddarllenydd;
 - (b) deunyddiau maith sy'n gwyro ryw ychydig oddi ar y brif stori;
 - (c) diddymiadau neu ddirymiadau;
 - (d) cyfres hir o fân ddiwygiadau i'r testun;
 - (e) tablau mawr a rhestrau maith iawn;
 - (f) testun cytuniadau.

15 Cyfeiriadau tuag ymlaen

- (1) At ei gilydd, nid yw cyfeiriad ar unrhyw adeg at ddeunyddiau y mae angen eu deall ar yr adeg honno ond nad ydynt yn ymddangos tan yn nes ymlaen o fawr o gymorth. Mae'n ddigon posibl bod hyn yn dangos y byddai'n well ad-drefnu'r deunyddiau.
- (2) Ond mae cyfeiriad at ddeunyddiau yn nes ymlaen (neu at ddeunyddiau blaenorol) sy'n berthnasol ond nad oes angen eu deall nawr o reidrwydd yn gallu bod yn fuddiol. Gall gael ei gynnwys mewn cromfachau (e.e. "gweler adran X").

16 Darpariaethau sy'n cynnig trosolwg

- (1) Gall adran ar ddechrau Bil, neu ar ddechrau Rhan neu Bennod, sy'n esbonio'r hyn sy'n dilyn, helpu'r darlennydd i ymdopi â darn hir o ddeddfwriaeth lle mae'r tabl cynnwys yn rhy hir i roi darlun clir.
- (2) Un enghraifft yw adran 2 o Ddeddf Treth Incwm 2007, sy'n dweud bod y Ddeddf yn cynnwys 17 o Rannau, ac sydd wedyn yn nodi'n fyr beth sydd ym mhob Rhan.
- (3) Mae gan y Ddeddf honno ddarpariaeth drosolygu ehangach hefyd yn adran 1, sy'n gosod y Ddeddf yn ei chyd-destun â Deddfau eraill sy'n darparu ar gyfer treth incwm.
- (4) Gallai darpariaeth drosolygu fod o fudd mewn darnau byrrach o ddeddfwriaeth; er enghraifft, os yw'r darpariaethau o sylwedd yn ymwneud â phwnc annelwig neu os gallent fod yn anodd i'r cyfan neu i rai o'r darllenwyr tebygol.
- (5) I gael rhagor o ddarpariaethau ynghylch drafftio'r darpariaethau trosolygu, gweler Pennod 6 ynghylch technegau drafftio.

17 Strwythur adrannau, erthyglau a rheoliadau: y cysylltiad rhwng is-adrannau

- (1) Mae is-adran (neu baragraff mewn erthygl neu mewn rheoliad) fel arfer yn gallu cael ei darllen yng ngoleuni is-adran flaenorol yn yr un adran (neu erthygl neu reoliad). Does dim angen ailadrodd deunyddiau fel arfer sydd wedi'u sefydlu ynghynt.

ENGHRAIFFT

- (1) *Caiff person wneud cais i'r cyngor am drwydded i chwarae cerddoriaeth.*
 - (2) *Rhaid i gais o dan is-adran (1) gynnwys yr wybodaeth a ragnodir.*
 - (3) *Os bydd y cyngor yn cael cais gan berson o dan is-adran (1), caiff y cyngor ddyroddi trwydded i'r person.*
 - (4) *Rhaid i drwydded a ddyroddir o dan is-adran (3) fod ar y ffurf a ragnodir.*
 - (5) *Mae trwydded a ddyroddir o dan is-adran (3) yn awdurdodi'r deiliad i chwarae cerddoriaeth fel y mae'r drwydded yn ei dangos.*
-
- (1) *A person may apply to the council for a permit to play music.*
 - (2) *An application under subsection (1) must contain the prescribed information.*
 - (3) *On receiving an application made by a person under subsection (1), the council may issue a permit to the person.*

- (4) *A permit issued under subsection (3) must be in the prescribed form.*
- (5) *A permit issued under subsection (3) authorises the holder to play music as indicated in the permit.*

Gallai hyn gael ei aralleirio fel a ganlyn—

- (1) *Caiff person wneud cais i'r cyngor am drwydded i chwarae cerddoriaeth.*
- (2) *Rhaid i'r cais gynnwys yr wybodaeth a ragnodir.*
- (3) *Caiff y cyngor ddyroddi trwydded i'r ceisydd.*
- (4) *Rhaid i'r drwydded fod ar y ffurf a ragnodir.*
- (5) *Mae'r drwydded yn awdurdodi'r deiliad i chwarae cerddoriaeth fel y mae'r drwydded yn ei dangos.*

- (1) *A person may apply to the council for a permit to play music.*
- (2) *The application must contain the prescribed information.*
- (3) *The council may issue a permit to the applicant.*
- (4) *The permit must be in the prescribed form.*
- (5) *The permit authorises the holder to play music as indicated in the permit.*

- (2) Mae'n fuddiol os gall yr is-raniad agoriadol mewn darpariaeth roi syniad i'r darlennydd o'r hyn sydd o dan sylw yn y ddarpariaeth, yn enwedig os yw'n cyflwyno pwnc newydd. Er enghraifft, os yw adran yn creu effaith gyfreithiol benodol os oes amodau'n cael eu bodloni, gall fod yn fwy buddiol datgan yr effaith cyn rhestru'r amodau.

18 Strwythur adrannau, erthyglau a rheoliadau: ail frawddegau

- (1) Fel rheol, bydd pob brawddeg mewn adran, erthygl neu reoliad yn ddarpariaeth ar wahân ac iddi ei rhif ei hun. Ond, does dim rheol yn erbyn cael mwy nag un frawddeg mewn darpariaeth sydd wedi'i rhifo. Mae'n debyg y bydd y cysylltiad rhesymegol rhwng is-raniadau yn agosach mewn rhai achosion na'i gilydd. Mae ail frawddeg yn caniatáu i'r drafftiwr wahaniaethu rhwng dwy lefel o gysylltiad rhwng is-adrannau yn yr un adran; neu ymdrin ag achosion lle byddai gosod ail syniad mewn darpariaeth ar wahân yn arwain at ormod o bwyslais arno.

ENGHRAIFFT (adran 108, Deddf Grantiau Tai, Adeiladu ac Adfywio 1996)

(1) A party to a construction contract has the right to refer a dispute arising under the contract for adjudication under a procedure complying with this section.

For this purpose "dispute" includes any difference.

(2) The contract shall include provision in writing so as to—

(a) enable a party to give notice at any time of his intention to refer a dispute to adjudication;

(b) provide a timetable [etc].

(2) Yn yr enghraifft hon, dim ond dau brif osodiad sydd – yr hawl i gyfeirio anghydfod at broses ddyfarnu a'r hyn y mae'n rhaid i'r contract ei ddweud am gyfeiriadau o'r fath. Rhywbeth sy'n eilaidd i'r syniad cyntaf yw ystyr y gair "dispute", ac efallai na fyddai'n fuddiol ei drin fel pe bai yr un mor bwysig â'r ddau syniad arall.

19 Is-benawdau

Weithiau gall gwybodaeth fod yn fwy hwylus i'r darlennydd os yw wedi'i gosod o dan gyfres o is-benawdau (hyd yn oed o fewn yr un is-bennawd). Un enghraifft yw adran 836(3) o Ddeddf Treth Incwm 2007:

"836 Jointly held property

[(1), (2)]

(3) But this treatment does not apply in relation to any income within any of the following exceptions.

Exception A

Income to which neither of the individuals is beneficially entitled.

Exception B

Income in relation to which a declaration by the individuals under section 837 has effect (unequal beneficial interests).

Exception C

Income to which Part 9 of ITTOIA 2005 applies (partnerships).

Exception D

Income arising from a UK property business which consists of, or so far as it includes, the commercial letting of furnished holiday accommodation (within the meaning of Chapter 6 of Part 3 of ITTOIA 2005).

Exception E

Income consisting of a distribution arising from property consisting of –

- (a) shares in or securities of a close company to which one of the individuals is beneficially entitled to the exclusion of the other, or
- (b) such shares or securities to which the individuals are beneficially entitled in equal or unequal shares.

“Shares” and “securities” have the same meaning as in section 254 of ICTA.

Exception F

Income to which one of the individuals is beneficially entitled so far as it is treated as a result of any other provision of the Income Tax Acts as-

- (a) the income of the other individual, or
- (b) the income of a third party.”

20 Hyd yr adran, yr erthygl a’r rheoliad

- (1) Dylai drafftwywr geisio osgoi adrannau, erthyglau neu reoliadau sy’n cynnwys mwy na deg o is-adrannau neu o baragraffau.
- (2) Ond unwaith eto, mater i’w bwysu a’i fesur yw hyn: os oes yna stori hunangynhwysol i’w hadrodd, fe allai fod yn fwy cyfleus i’r darllenydd gael y cyfan mewn un adran sydd ychydig yn hirach nag mewn dwy neu fwy o adrannau byrrach.
- (3) Fe all fod yn fuddiol hefyd os yw’r rhaniad yn adrannau yn dilyn y rhaniad yn y syniadau. Er enghraifft, os oes rhaid ichi wneud darpariaeth ar gyfer tri achos gwahanol, ond bod angen mwy o ddarpariaeth mewn un achos nag yn y ddau arall, mae’n dal yn bosibl mai un adran i bob achos yw’r peth hawsaf, hyd yn oed os yw hynny’n golygu bod un o’r adrannau’n hirach nag y byddech yn dymuno iddi fod fel arall.

RHAN 4

IAITH

PENNOD 1

IAITH GLIR

21 Iaith Glir

- (1) Dylai deddfwriaeth fod mewn Cymraeg a Saesneg safonol modern, gan adlewyrchu'r defnydd cyffredinol.
- (2) Dylai'r drafftwy'r ddefnyddio iaith glir, cyn belled ag y bo modd.
- (3) Mae hyn yn golygu y dylai'r draftiwr—
 - (a) defnyddio geiriau syml a chyfarwydd yn hytrach nag ymadroddion cymhleth a geiriau anarferol;
 - (b) osgoi defnyddio geiriau tramor;
 - (c) osgoi defnyddio geiriau hynafol;
 - (d) osgoi defnyddio jargon, yn enwedig ymadroddion llafar y llywodraeth ac acronymau sydd heb eu hesbonio;
 - (e) osgoi cynnwys gormod o syniadau ym mhob brawddeg neu "dalp o ystyr" (gweler paragraff 22).
- (4) Weithiau, fydd hi ddim yn bosibl nac yn synhwyrol mynegi cysyniadau cymhleth mewn iaith sy'n hawdd i unrhyw un ei deall. Gall ymadroddion technegol fod yn briodol pan fydd termau o'r fath yn cael eu deall yn iawn gan brif gynulleidfa'r ddeddfwriaeth.
- (5) Gall ymadroddion technegol fod yn well hefyd pe bai unrhyw ymgais i fynegi eu hystyr mewn iaith bob dydd yn arwain at ddarpariaethau hirwyntog a fyddai'n anodd eu deall neu'n ansicr eu heffaith.
- (6) Serch hynny, rhaid bod yna gyfiawnhad llwyr dros ddefnyddio iaith dechnegol.
- (7) Mae angen i ddrafftwy'r, cyfieithwyr a golygyddion testunau gydweithio i sicrhau bod iaith glir yn cael ei defnyddio yn y testunau Cymraeg a Saesneg.

PENNOD 2

BRAWDDEGAU

22 Cystrawen y frawddeg: “talpiau ystyr” byr

- (1) Dylai drafftwy'r osgoi'r blociau hir o destun di-fwllch sy'n nodweddu mathau traddodiadol o ysgrifennu cyfreithiol ac sydd yn aml yn destun gwawd a beirniadaeth.
- (2) I ddeall y neges sy'n cael ei chyfleu mewn brawddeg, mae angen i'r darllenydd wybod cystrawen y frawddeg gyfan. Mae brawddegau maith iawn yn aml yn cynnwys nifer o syniadau; cyn iddo ddeall y neges, mae'n rhaid i'r darllenydd gadw'r holl syniadau hyn yn ei feddwl nes cyrraedd diwedd y frawddeg. Mae brawddegau'n mynd yn anodd eu deall os oes ynddyn nhw nifer o elfennau ar ben y goddrych a'r ferf; mwyaf yn y byd o elfennau ychwanegol, mwyaf anodd yw deall y frawddeg.
- (3) Mae'r ddirnadaeth hon yn aml yn arwain at annog drafftwy'r i ysgrifennu “brawddegau byr”; gwell argymhelliad yw ysgrifennu “talpiau ystyr” byr.³ Ni fyddai'n briodol glynu'n ddiwyro at bolisi o frawddegau byr yn unig, megis uchafswm geiriau. Un enghraifft o sefyllfa lle na fyddai'n synhwyrol gosod pen draw ar hyd y frawddeg fyddai gosodiad bod deiliad swydd i gael nifer o bwerau gwahanol mewn cyd-destun penodol; gallai rhestr o'r bwerau hynny (wedi'i his-rannu'n briodol fesul paragraff) gyda geiriau agoriadol priodol fod yn well na chyfres o frawddegau yn dechrau â'r un geiriau – a allai fod yn dân ar groen rhywun. Dylai gwybodaeth gael ei rhoi i'r darllenydd mewn talpiau bach: gall pob un o'r talpiau hyn gael ei gynnwys mewn ymadrodd neu baragraff ar wahân a'r rheiny gyda'i gilydd yn ffurfio yn frawddeg (hirach).
- (4) Yn aml, mae un frawddeg sy'n cynnwys is-gymalau yn anos ei deall na chyfres o frawddegau sy'n mynegi'r un byrdwn. Felly, yn ddelfrydol dylai brawddeg gynnwys un syniad yn unig, neu dylai gael ei rhannu'n dalpiau ystyr, bob un yn cynnwys un syniad yn unig. Er enghraifft, gall amodau gael eu rhannu'n is-adrannau o baragraffau ar wahân neu hyd yn oed yn adrannau, erthyglu neu reoliadau ar wahân, fel y bo'n briodol.

23 Cystrawen y frawddeg: geiriau diangen

- (1) Gall brawddegau clogyrnaidd gael eu cwtogi drwy ddileu geiriau diangen. Mae'r paragraffau a ganlyn yn cynnwys awgrymiadau i ddrafftwy'r.
- (2) Osgowch droi berfau'n enwau. Mae ffurfiau o'r fath yn arwain at frawddegau hirach.

³ Dyna argymhelliad Butt a Castle yn *Modern Legal Drafting* (Ail Arg.) t181.

ENGHREIFFTIAU

“rhaid i awdurdod lleol ystyried”

“a local authority must consider”

Nid

“rhaid i awdurdod lleol roi ystyriaeth”

“a local authority must give consideration”.

“caiff myfyriwr cymwys geisio am grant”

“an eligible student may apply for a grant”

Nid

“caiff myfyriwr cymwys wneud cais am grant”.

“an eligible student may make an application for a grant”.

Yn gyffredinol, mae hyn yn fwy cyson hefyd â chystrawen naturiol y frawddeg wrth ddrافتio yn Gymraeg e.e. “defnyddio’r Gymraeg” ac nid “y defnydd o’r iaith Gymraeg”.

- (3) Osgowch groesgyfeirio’n ddiangen. Meddylwch yn ofalus a oes angen ymadroddion fel “yn ddarostyngedig i baragraff (x)”.
- (4) Osgowch restrau o ddewisiadau amgen: ystyriwch derm cyffredinol, ynghyd â diffiniad o bosibl.
- (5) Osgowch ddefnyddio “y fath ... â” ac “y cyfryw ...â” neu “such...as” yn ddiangen.

ENGHRAIFFT

“darparu unrhyw wybodaeth sy’n ofynnol gan Weinidogion Cymru”

“provide any information required by the Welsh Ministers”

Nid

“darparu’r fath wybodaeth (y cyfryw wybodaeth) ag sy’n ofynnol gan Weinidogion Cymru”

“provide such information as is required by the Welsh Ministers”

- (6) Osgowch ddefnyddio “yna” neu “there is” a “there are” yn ddiangen.

ENGHRAIFFT

“os oes unrhyw wybodaeth ar gael”

“if any information is available”

Nid

“os oes yna wybodaeth ar gael”

“if there is any information available”

- (7) Osgowch eiriau di-alw-amdanynt neu hynafol fel “hereby”, “herein”, “hereafter” (gweler paragraff 30 (geiriau ac ymadroddion)).

24 Cystrawen y frawddeg: trefn cydrannau’r frawddeg

- (1) Gall brawddeg sy’n rhy hir neu frawddeg gymhleth gael ei rhannu yn ôl ei chydannau er mwyn taro ar y ffordd orau i ad-drefnu’r syniadau ynddi. Gall hyn gael ei wneud drwy gymryd y camau a ganlyn:
- (a) dod o hyd i’r goddrych a’r brif ferf;
 - (b) nodi elfennau eraill y frawddeg a’u perthynas â’r goddrych a’r ferf;
 - (c) ystyried beth yw’r elfennau ychwanegol: ai amodau, goleddfiadau, eithriadau, ymhelaethiadau, rhesymau neu ganlyniadau;
 - (d) ystyried a yw’r elfennau ychwanegol yn cyfeirio’n fwy uniongyrchol at elfennau ychwanegol eraill nag at y goddrych a’r brif ferf;
 - (e) nodi’r elfennau sy’n hanfodol i’r syniad sylfaenol sy’n cael ei gyfleu gan y frawddeg;
 - (f) ailddrafftio’r darpariaethau drwy gadw’r elfennau hanfodol ynghyd mewn un frawddeg neu un talp ystyr, a gosod yr elfennau nad ydyn nhw’n angenrheidiol mewn brawddegau neu dalpiau ystyr byrrach ar wahân.⁴

25 Cystrawen y frawddeg: rhaffu is-gymalau a lleoli is-gymalau

- (1) Mae brawddegau sy’n anodd eu deall yn aml yn cynnwys gorfod o gymalau neu is-gymalau, neu mae ganddyn nhw grwpiau o eiriau mewn manau sy’n eu hatal rhag cael eu deall neu sy’n creu amwysedd.
- (2) Berf-goddrych-gwrthrych yw trefn y frawddeg glasurol yn y Gymraeg ac yn y Saesneg ceir goddrych-berf-gwrthrych. Os oes modd, osgowch osod geiriau rhwng y goddrych a’r gwrthrych yn Gymraeg a rhwng y goddrych a’r brif ferf yn Saesneg.

⁴ Mae’r set hon o argymhellion wedi’i chodi o bapur a draddodwyd gerbron Cynhadledd Cymdeithas Cwnsleriaid Deddfwriaeth y Gymanwlad yn 2007 gan y Dr Duncan Berry. I gael enghreifftiau ymarferol o sut i drin y cwestiynau hyn, gweler y papur *Reducing the Complexity of Legislative Sentences* yn rhifyn Ionawr 2009 o *the Loophole* a gyhoeddir gan Gymdeithas Cwnsleriaid Deddfwriaeth y Gymanwlad <http://www.opc.gov.au/calc/loophole.htm>.

ENGHRAIFFT

Caiff Gweinidogion Cymru ddyroddi trwydded i'r ceisydd os bodlonir yr amodau gofynnol.

The Welsh Ministers may issue a licence to the applicant if the required conditions are met.

Nid

Caiff Gweinidogion Cymru, os bodlonir yr amodau gofynnol, ddyroddi trwydded i'r ceisydd.

The Welsh Ministers may, if the required conditions are met, issue a licence to the applicant.

- (3) Wrth ddrafftio brawddegau Saesneg sy'n cynnwys nifer o gymalau, dylai'r drafftwy'r ystyried y cwestiynau a ganlyn:
- (a) Oes gormod o wybodaeth cyn goddrych y frawddeg? (Mae brawddegau sy'n canghennu i'r chwith, lle ceir dau neu ragor o amodau cyn datgan y rheol gyfreithiol, yn anos eu deall.)
 - (b) Oes gormod o wybodaeth rhwng y goddrych a'r ferf?
 - (c) Oes gormod o wybodaeth rhwng y ferf a'r gwrthrych neu'r cyflenwad?
 - (d) Oes gormod o wybodaeth ar ddiwedd y frawddeg?
 - (e) Oes gormod o wybodaeth rhwng rhagenw perthynol a'i ragflaenydd.
- (4) Wrth ddrafftio brawddegau Cymraeg sy'n cynnwys nifer o gymalau, dylai'r drafftwy'r ystyried y cwestiynau a ganlyn:
- (a) Oes gormod o wybodaeth cyn y brif ferf? (Mae brawddegau sy'n canghennu i'r chwith, lle ceir dau neu ragor o amodau cyn datgan y rheol gyfreithiol, yn anos eu deall.)
 - (b) Oes gormod o wybodaeth rhwng y ferf a'r goddrych?
 - (c) Oes gormod o wybodaeth rhwng y goddrych a'r gwrthrych?
 - (d) Oes gormod o wybodaeth ar ddiwedd y frawddeg?
- (5) Nid ydys yn awgrymu na all gwybodaeth gael ei gosod yn y manau hyn mewn brawddeg; ond fe ddylai'r drafftwy'r warchod rhag gosod gormod o wybodaeth yn y manau hyn.

26 Cystrawen y frawddeg: brawddegau amodol

- (1) Gall lleoliad amodau mewn brawddeg effeithio ar ei heglurder. Hwyrach y bydd y canllawiau a ganlyn yn helpu'r drafftiwr i lunio brawddegau clir.
- (2) Os un rhag-amod sydd, mae fel arfer yn well ei osod ar y dechrau.

ENGHRAIFFT

Os yw person wedi cyrraedd 18 oed, mae ganddo hawl i gael y budd-dal.

If a person has attained the age of 18, he or she is entitled to receive the benefit.

- (3) Os un amod dilynol sydd, mae fel arfer yn well ei osod ar ôl y prif gymal.

ENGHRAIFFT

Mae gan denant diogel hawl i gael ad-daliad rhent, ac eithrio yn ystod unrhyw gyfnod pryd y mae'n ddarostyngedig i orchymyn ymddygiad gwrth-gymdeithasol.

A secure tenant is entitled to a rent rebate, except during any period in which he or she is subject to an anti-social behaviour order.

- (4) Os oes sawl amod neu eithriad, mae fel arfer yn well datgan y prif osodiad yn gyntaf a rhestru'r amodau neu'r eithriadau wedyn.

ENGHRAIFFT –

“Mae gan berson hawl i'r grant os yw'r person-

(a) yn preswyllo fel arfer yng Nghymru,

(b) yn mynychu sefydliad addysgiadol yn llawn amser, ac

(c) yn 18 oed neu'n hŷn.

“A person is entitled to the grant if the person-

(a) is ordinarily resident in Wales,

(b) is attending an educational institution full-time, and

(c) has attained the age of 18.”

Nid

“Os yw person yn preswyllo fel arfer yng Nghymru, yn mynychu sefydliad addysgiadol yn llawn amser, ac yn 18 oed neu'n hŷn, mae gan y person hwnnw hawl i grant.”

“If a person is ordinarily resident in Wales, is attending an education institution full-time, and has attained the age of 18, that person is entitled to a grant.”

27 Cystrawen y frawddeg: brawddegau cywasgedig

- (1) Ni ddylai drafftwyr fod yn rhy brin eu geiriau, os gallai ychydig eiriau yn rhagor wneud eu drafftiau’n fwy eglur.
- (2) Bydd problemau’n codi i’r darllenwyr os bydd termau sydd wedi’u diffinio yn cael eu defnyddio’n ormodol.
- (3) Math arall o gywasgu annymunol yw pan fydd drafftwyr yn ceisio cynnwys gormod o achosion mewn un frawddeg neu un fformiwla.
- (4) Mae drafftio drwy gyfeirio at ddeddfwriaeth arall yn enghraifft arall o ddrafftio cywasgedig a dylai’r dechneg gael ei hosgoi. Yn gyffredinol, annymunol yw drafftio mewn ffordd sy’n peri i’r darllenydd gyfeirio at ddeddfwriaeth arall er mwyn i ddarpariaeth gael ei deall.
- (5) Ond mewn rhai achosion mae’n gallu bod yn well drafftio drwy gyfeirio at ddeddfwriaeth arall os byddai’r dewis arall yn golygu ailadrodd gormodol ar ddarpariaethau sydd ar y llyfr statudau, yn enwedig os yw’r darpariaethau’n faith neu’n gymhleth.

28 Brawddegau: dewiswch y stâd weithredol yn hytrach na’r goddefol

- (1) Mae fel arfer yn gliriach defnyddio’r stâd weithredol yn hytrach na’r goddefol.

ENGHRAIFFT

Mae’n haws deall

Rhaid i Weinidogion Cymru roi hysbysiad

The Welsh Ministers must give a notice

na –

Rhaid i hysbysiad gael ei roi gan Weinidogion Cymru.

A notice must be given by the Welsh Ministers.

- (2) Ond fe all y goddefol fod yn briodol os yw’r gweithredydd yn ddibwys, yn gyffredinol neu’n anhysbys.

ENGHRAIFFT

Gallai

Os rhoddir hysbysiad i'r Awdurdod...

If a notice is given to the Authority

fod yn briodol os nad oes gwahaniaeth pwy fyddai'n rhoi'r hysbysiad.

- (3) Gall y goddefol fod yn ddefnyddiol hefyd fel techneg i osgoi iaith rywbenodol wrth ddrafftio (gweler paragraff 48).
- (4) Gall ffurfiau amheronol y Gymraeg fod yn well am resymau arddull: er enghraifft, i osgoi defnyddio ffurfiau berfol personol llai cyffredin.

ENGHRAIFFT

Gallai

Os llofnodwyd yr adroddiad ganddynt yn ystod y cyfnod perthnasol

fod yn haws ei ddeall nag –

Os llofnodasant yr adroddiad yn ystod y cyfnod perthnasol

29 Brawddegau: defnyddiwch y cadarnhaol yn hytrach na'r negyddol

- (1) Mae yn aml yn haws deall y cadarnhaol na'r fersiwn negyddol o'r un peth.
- (2) Ond mae hyn yn dibynnu ar natur y gosodiad ac ar effaith gyffredinol yr hyn sy'n cael ei ddweud. Gall fod yn well mynegi gwaharddiad yn y negyddol.

ENGHRAIFFT

Mae

Siaradwch ar ôl y dôn

Speak after the tone

yn haws ei deall na–

Peidiwch â siarad nes i chi glywed y dôn

Do not speak until you hear the tone

ENGHRAIFFT

Mae'n debyg bod

Peidiwch â cherdded ar y gwair

Do not walk on the grass

yn haws ei ddeall ar unwaith na–

Cerddwch ar y llwybrau yn unig

Walk only on the pathways

- (3) Gall rhai cystrawennau cadarnhaol yn Saesneg gael eu mynegi drwy gystrawen negyddol yn y Gymraeg.

ENGHRAIFFT

Gall

The authority may only grant permission after it has consulted with the public (cystrawen gadarnhaol)

gael ei ddrafftio yn Gymraeg fel

Ni chaiff yr awdurdod ond roi caniatâd ar ôl iddo ymgynghori â'r cyhoedd (cystrawen negyddol)

- (4) Yn aml, mae'n well osgoi'r negyddol wrth fynegi swm.

ENGHRAIFFT

Byddai yn aml yn gliriach mynegi

nid llai na 25%
not less than 25%

drwy ddweud -
o leiaf 25%
at least 25%
neu
25% neu fwy
25% or more.

- (5) Gwell osgoi negydd dwbl. Ond sylwch nad yw hynny'n bosibl bob tro.

ENGHRAIFFT

Nid yw

Nid yw Gweinidogion Cymru wedi ardystio na wnaed cais
The Welsh Ministers have not certified that no application was made

yn golygu'r un peth â –

Mae Gweinidogion Cymru wedi ardystio bod cais wedi ei wneud
The Welsh Ministers have certified that an application was made.

- (6) Hyd yn oed pan fydd negydd dwbl yn cael ei osgoi mewn Saesneg, gall fod yn naturiol cael dwy ffurf negyddol yn y gystrawen Gymraeg gyfatebol.

EXAMPLES

Mae'n bosibl cyfieithu
No person may make an application
fel hyn -
Ni chaiff neb wneud cais

Mae'n bosibl cyfieithu

Only an applicant may apply for costs

fel hyn -

Ni chaiff ond ceisydd hawlio costau

PENNOD 3

GEIRIAU AC YMADRODDION

30 Geiriau ac ymadroddion

Bydd/Will

Mae “bydd”/“will” wedi’i ddefnyddio weithiau pan fo gwneuthurwyr is-ddeddfwriaeth yn gosod rhwymedigaeth arnynt eu hunain. Gwell gosod rhwymedigaeth mewn deddfwriaeth mewn termau gwrthrychol, gan osod y rhwymedigaeth yn hytrach na datgan bwriad.

ENGHRAIFFT

“Rhaid cydnabod ceisiadau a ddaw i ddwylo Gweinidogion Cymru cyn pen saith niwrnod”

“Applications received by the Welsh Ministers must be acknowledged within seven days”

Nid

“Bydd ceisiadau a ddaw i ddwylo Gweinidogion Cymru yn cael eu cydnabod cyn pen saith niwrnod”.

“Applications received by the Welsh Ministers will be acknowledged within seven days”

Comprise

Ni ddylid defnyddio “comprise” os ydych yn golygu “include” neu “contain”.

Er enghraifft –

Byddai’n well drafftio

The Act comprises of a number of regulation making provisions.

fel hyn -

The Act includes/contains a number of regulation making provisions.

Prif ystyr “comprise” yw “consist of”, “to be made up of”.

Er enghraifft -

This section comprises regulation making provisions.

Yr un yw’r ystyr o ddefnyddio “comprise” yn y stâd oddefol.

Er enghraifft-

This section is comprised of regulation making provisions.

Ansafonol, fodd bynnag, yw defnyddio, “comprise of” yn y stâd weithredol.

Er enghraifft-

Byddai'n well drafftio

This section comprises of regulation making provisions.

fel hyn -

This section consists of regulation making provisions.

Hereby, hitherto, hereinafter, hereinbefore etc

Ni ddylai “hereby” a’r geiriau eraill sy’n dechrau â “here-” gael eu defnyddio a hynny am eu bod yn hynafol ac fel arfer yn ddiangen. Fe all fod yn fuddiol defnyddio “hereby” os oes angen cyfeirio at ddarpariaeth, ond mae’n debyg y bydd geiriau mwy penodol yn ateb yr angen yn well (e.e. “the board is abolished by this regulation”).

Nid...ond, dim ond..., ... yn unig/Only

Mae’n hawdd gosod y gair “only” a’r ymadroddion Cymraeg cyfatebol yn y lle anghywir, felly rhaid i’r drafftwyr ofalu. Mae’r brawddegau yn yr enghraifft sy’n dilyn yn dangos y broblem. Sylwch fod yr enghreifftiau Cymraeg weithiau yn caniatáu cystrawen bwyslais. Sylwch hefyd ar yr amwysedd yn (c), a allai olygu’r un peth ag (a) neu (d), ac ar yr amwysedd yn (g), a allai olygu’r un peth ag (e) neu (i).

(a) Only the local authority may give the eligible student the grant.

(a) Ni chaiff ond yr awdurdod lleol roi’r grant i’r myfyriwr cymwys/Dim ond yr awdurdod lleol a gaiff roi’r grant i’r myfyriwr cymwys/Yr awdurdod lleol yn unig a gaiff roi’r grant i’r myfyriwr cymwys.

(b) The only local authority may give the eligible student the grant.

(b) Yr unig awdurdod lleol a gaiff roi’r grant i’r myfyriwr cymwys.

(c) The local authority only may give the eligible student the grant.

(c) Yr awdurdod lleol yn unig a gaiff roi’r grant i’r myfyriwr cymwys.

(d) The local authority may only give the eligible student the grant.

(d) Ni chaiff yr awdurdod lleol ond rhoi'r grant i'r myfyriwr cymwys./Dim ond rhoi'r grant i'r myfyriwr cymwys a gaiff yr awdurdod lleol.

(e) The local authority may give only the eligible student the grant.

(e) Ni chaiff yr awdurdod lleol roi'r grant ond i'r myfyriwr cymwys./I'r myfyriwr cymwys yn unig y caiff yr awdurdod lleol roi'r grant./Dim ond i'r myfyriwr cymwys y caiff yr awdurdod lleol roi'r grant.

(f) The local authority may give the only eligible student the grant.

(f) Caiff yr awdurdod lleol roi'r grant i'r unig fyfyrwr cymwys.

(g) The local authority may give the eligible student only the grant.

(g) Ni chaiff yr awdurdod lleol roi ond y grant i'r myfyriwr cymwys./Y grant yn unig y caiff yr awdurdod lleol ei roi i'r myfyriwr cymwys./Dim ond y grant y caiff yr awdurdod lleol ei roi i'r myfyriwr cymwys.

(h) The local authority may give the eligible student the only grant.

(h) Caiff yr awdurdod lleol roi'r unig grant i'r myfyriwr cymwys.

(i) The local authority may give the eligible student the grant only.

(i) Ni chaiff yr awdurdod lleol roi ond y grant i'r myfyriwr cymwys./ Y grant yn unig y caiff yr awdurdod lleol ei roi i'r myfyriwr cymwys./Dim ond y grant y caiff yr awdurdod lleol ei roi i'r myfyriwr cymwys.

Neu/ynteu/or

Yn Saesneg nid yw "or" bob amser yn anghysylltiol (y naill neu'r llall, ond nid y ddau). Mae dwy ffordd o fynegi "or" yn Gymraeg. Fel arfer, pan na fydd "or" yn anghysylltiol, defnyddir "neu". Ond pan fydd "or" yn anghysylltiol, defnyddir y ffurf ysgrifenedig "ynteu" (a gaiff ei ynganu'n "'ta" ar lafar).

Byddai pŵer i osod amodau ynglŷn â grantiau neu fenthyciadau yn cael ei ddarllen fel rheol fel pe bai'n caniatáu amodau ynglŷn â'r naill neu'r llall neu â'r ddau.

ENGHRAIFFT

Caiff y rheoleiddiwr ei gwneud yn ofynnol i'r cyflogwr—

(a) dangos unrhyw ddogfen berthnasol, neu

(b) darparu unrhyw wybodaeth berthnasol.

The regulator may require the employer to—

(a) produce any relevant document, or

(b) provide any relevant information.

Yn yr enghraifft hon, mae'n ymddangos yn annhebyg bod bwriad i'r pwerau gael eu harfer yn y naill achos ond nid yn y llall. Ond mewn achosion eraill gall fod yn llai eglur, fel y gwelir yn yr enghraifft a ganlyn.

ENGHRAIFFT

Caiff y rheoleiddiwr ei gwneud yn ofynnol i'r cyflogwr—

(a) talu dirwy, neu

(b) cymryd camau o ddisgrifiad a bennir gan y rheoleiddiwr.

The regulator may require the employer to—

(a) pay a fine, or

(b) take action of a description specified by the regulator.

Byddai fersiwn Cymraeg ag 'ynteu' yn ei gwneud yn fwy eglur bod (a) a (b) yn nacáu ei gilydd.

Caiff y rheoleiddiwr ei gwneud yn ofynnol i'r cyflogwr—

(a) talu dirwy, ynteu

(b) cymryd camau o ddisgrifiad a bennir gan y rheoleiddiwr.

Mae angen gofal felly. Efallai bod modd egluro'r bwriad drwy egluro yn y geiriau agoriadol fod y ddau ddewis yn opsiynau derbyniol; er enghraifft mewn darpariaeth ynglŷn â chosb a fyddai'n caniatáu "gosod dirwy neu gyfnod o garchar o hyd at ddwy flynedd, neu'r ddau." /"the imposition of a fine or imprisonment for a period of up to 2 years or both".

"O'r Ddeddf hon", "o'r adran hon", "o'r Atodlen hon")/"of this Act", "of this section", "of this Schedule" etc

Mae hyn yn ymwneud â defnyddio "o'r Ddeddf hon", "o'r adran hon" ac "o'r Atodlen hon" etc a'r ymadroddion Saesneg cyfatebol mewn cysylltiad â chyfeiriadau at adrannau, is-adrannau a pharagraffau mewn Atodlen etc.

Fel rheol gyffredinol, dylid osgoi defnyddio'r ymadroddion hyn.

Ond maen nhw'n gallu ateb diben defnyddiol:

- (a) mewn cyd-destunau lle gallai "uchod" neu "isod" gael eu defnyddio fel arall (gweler uchod): gall fod rhesymau ynglŷn â chymesuredd neu bwyslais sy'n golygu, er enghraifft, fod "o'r Ddeddf hon" yn well nag "uchod" neu "isod";
- (b) pan geir cyfeiriad mewn Atodlen at "y Rhan hon" neu at "Rhan 2" a bod yr Atodlen a'r Ddeddf sy'n ei chynnwys wedi'u rhannu'n Rhannau; gall fod yn ddymunol ychwanegu "o'r Ddeddf hon" neu "o'r Atodlen hon" i egluro at ba Ran y cyfeirir;
- (c) pan geir cyfeiriad at Bennod o'r Rhan y ceir y cyfeiriad ynddi a bod Rhan arall o'r Ddeddf hefyd wedi'i rhannu'n Benodau; gall fod yn ddymunol ychwanegu "o'r Rhan hon" at y cyfeiriad er lles eglurder.

Mae'r un egwyddorion yn gymwys wrth defnyddio'r ymadroddion Saesneg cyfatebol.

Ond/but

Does dim rheol yn erbyn gosod "Ond" neu "But" ar ddechrau brawddeg, ac ar adegau gall hyn fod yn ddefnyddiol. Ond ni ddylid gor-wneud. Mae geiriau diangen neu ormod o bwyslais yn tynnu sylw'r darlennydd.

Mae "ond" neu "but" cychwynnol yn ddiangen os yw'n amlwg beth bynnag fod yr ail osodiad yn goleddfu'r cyntaf. Er enghraifft, does dim angen "ond" neu "but" cychwynnol o flaen gosodiad i'r perwyl "Nid oes dim yn yr adran hon yn gymwys"/"Nothing in this section applies" neu "Nid yw is-adran (x) yn gymwys"/ "Subsection (x) does not apply".

Pan fo/Where

Weithiau, mae'n glir bod "pan fo" yn well nag "os", ac weithiau mae'n glir bod "os" yn well na "pan fo", ond ar adegau gallai'r naill neu'r llall gael ei ddefnyddio. Mae'r un peth yn wir am yr ymadroddion Saesneg cyfatebol "where" ac "if".

Mae "pan fo" ("where") yn ddefnyddiol wrth ddatgan achos (neu set o amgylchiadau) lle y bydd gosodiad diweddarach yn gymwys.

Mae "os" ("if") yn ddefnyddiol wrth ddatgan posibilrwydd.

Ond mae'r ddau yn gorgyffwrdd, gan y gall achos fod yn bosibilrwydd hefyd: o dan yr amgylchiadau hynny, yn aml gall "os" ("if") yn haws ei ddeall ar amrantiad (ac mae'n fwy cryno).

ENGHRAIFFT

Yn hytrach na -

Pan fo hysbysiad yn cael ei gyflwyno i berson, [yna mae rhywbeth yn dilyn],

Where a person is served with a notice, [then something follows],

fe allech chi ddweud -

Os cyflwynir hysbysiad i rywun, [yna mae rhywbeth yn dilyn]

If a person is served with a notice, [then something follows].

Provided that...

Dylid osgoi defnyddio amod y cyfreithiwr i gyflwyno amodau, cyfyngiadau neu eithriadau. Ffurf hynafol yw “provided that...” ac mae wedi’i beirniadu gan nifer o awduron sy’n dadlau o blaid defnyddio iaith glir mewn gwaith drafftio cyfreithiol.⁵

Mae gweld y geiriau hyn mewn brawddeg weithiau yn arwydd bod y frawddeg yn rhy hir.

Amwys yw’r geiriau “provided that”. Gall yr ymadrodd gael ei ddefnyddio i gyflwyno amodau, cyfyngiadau neu eithriadau neu i gyflwyno gosodiad newydd nad yw’n goleddfu’r deunydd blaenorol nac yn gosod cyfyngiad arno.

Os cyflwyno cyfyngiad neu amod yw’r bwriad, dylai’r drafftwyr ystyried geiriau syml fel ‘if’, ‘but’, ‘when’ neu ‘however’.

Does dim angen cyflwyniad i ddarpariaeth newydd nad yw’n wir gyfyngiad neu amod.

Same

Ni ddylai “same” nac “of the same” gael eu defnyddio yn lle dweud “it” neu “them”. Yn aml gallant gael ei hepgor yn llwyr; er enghraifft “*The notice must be in writing and the local authority must deposit two copies of the same in each public library in its area*”.

Save

Ni ddylid defnyddio “save” os ydych yn golygu “but” neu “except”.

⁵ E.e. Peter Butt a Richard Castle, *Modern Legal Drafting Ail Arg.*

Shall

Gall “shall” gael ei ddefnyddio yn Saesneg i ddynodi’r dyfodol, i ddynodi rhwymedigaeth neu mewn ffordd ddatgeiniol. Polisi Llywodraeth Cymru wrth ddrafftio yw defnyddio cyn lleied ag y gellir ar “shall” mewn deddfwriaeth er mwyn lleihau’r amwysedd hwn. Does dim un term cyfatebol yn Gymraeg sy’n mynegi pob un o ystyron “shall” yn Saesneg, ac felly nid yw’r un broblem yn codi yn y testun Cymraeg. Yn Gymraeg mae’r dyfodol yn cael ei fynegi drwy ddefnyddio ffurf bresennol/dyfodol y ferf neu drwy gystrawen gwmpasog sy’n cyfuno ffurfiau dyfodol y ferf ‘bod’ a’r berfenw perthnasol. Mynegir rhwymedigaeth drwy amryw o enwau, ansoddeiriau a rhagddodiaid (e.e. rhaid, gofynnol, i). Bydd gosodiadau datgeiniol yn cael eu mynegi at ei gilydd drwy ddefnyddio trydydd person ffurf orchmynnol y ferf (e.e. bydded).

Ceir sawl dewis arall yn lle “shall” a all gael eu defnyddio yn ôl y cyd-destun—

- “must” “rhaid” yng nghyd-destun rhwymedigaethau (er y gall “is to be” ac “it is the duty of” fod yn ddewisiadau priodol mewn cyd-destunau penodol);
- “there is to be” “bydd” yng nghyd-destun sefydlu cyrff statudol newydd etc.;
- defnyddio’r amser presennol mewn darpariaethau ynghylch cymhwyso, effaith, rhychwant neu gychwyn; yn Gymraeg gellir gwahaniaethu rhwng y presennol syml a’r presennol parhaol;
- “is amended as follows” “wedi ei ddiwygio fel a ganlyn” mewn darpariaethau sy’n cyflwyno cyfres o ddiwygiadau;
- “is repealed” “wedi ei ddiddymu” yng nghyd-destun diddymiaid sy’n sefyll ar eu pen eu hunain;
- “is to be” “i’w” yng nghyd-destun darpariaethau sy’n ymwneud ag offerynnau statudol (ac, os yw’n briodol, “may not” “ni chaiff” fel dewis arall yn lle “shall not”).

Un rheswm dros beidio ag ymwrthod â “shall” fyddai am ei fod yn ymddangos mewn testun sydd i’w fewnosod yn agos i ddarpariaethau presennol sy’n defnyddio “shall” yn yr un ystyr.

Thereby, thereafter, thereto, therefrom, etc

I ddarllenwyr modern mae geiriau â’r rhagddodiad “there-” yn ymddangos yn hen-ffasiwn a dylent gael eu hosgoi. Yn yr un modd â geiriau “here-”, fe all fod rhyw ychydig o ddiben eu defnyddio, er mwyn cyfeirio yn ôl yn achos y geiriau “there-”. Mae cyfeiriad yn ôl sy’n angenrheidiol yn well fel arfer o’i fynegi â geiriau mwy penodol.

Uchod ac isod/above and below

Ni ddylai drafftwy'r ddefnyddio cyfeiriadau at "rheoliad X uchod" neu "rheoliad Y isod", neu at "regulation X above" neu "regulation Y below" oni bai bod angen hynny yn y cyd-destun er mwyn gwahaniaethu rhwng darpariaethau'r offeryn a'r darpariaethau mewn offeryn, Deddf neu Fesur arall.

Unrhyw/any

Yn Saesneg, ni ddylai drafftwy'r ddefnyddio "any" pan fydd y bannod amhendant "a" yn gwneud y tro. Dim ond pan olygir "unrhy un a phob un" y dylid defnyddio "unrhyw" ac "any". Gall "unrhyw" ac "any" fod yn amwys hefyd—

Er enghraifft –

Rhaid i Weinidogion Cymru ymgynghori ag unrhyw sefydliad y mae'n ymddangos iddynt eu bod yn cynrychioli cynhyrchwyr amaethyddol yng Nghymru.

The Welsh Ministers must consult any organisation appearing to them to be representative of the agricultural producers in Wales.

Mae hyn yn amwys am nad yw'n glir ai pob sefydliad o'r fath sydd o dan sylw, ynteu unrhyw un ohonynt.

Y fath/...o'r fath/y cyfryw.../Such

Dylid osgoi "y fath ...", "...o'r fath", "y cyfryw" yn Gymraeg os yw'n ddigon da defnyddio'r fannod neu ansoddair dangosol. Yn yr un modd, ni ddylai "such" gael ei ddefnyddio os bydd "the", "a" neu "that" yn gwneud y tro.

Os yw "such" yn cael ei ddefnyddio i gyfeirio yn ôl at rywbeth, rhaid gofalu ynglŷn â faint sydd i'w godi gan y gosodiad blaenorol.

Er enghraifft, os yw'r drafft yn dweud "such period", ydy hynny'n golygu'r cyfnod o 12 mis a grybwyllwyd, ynteu'r cyfnod hwnnw ynghyd ag un neu ragor o'r amodau a gynhwyswyd yn y ddarpariaeth gynharach sy'n peri bod y cyfnod yn hirach neu'n fyrrach o dan amgylchiadau penodol?

Yn benodol/In particular

Mae'r ymadroddion "yn benodol" ac "in particular" yn cael eu defnyddio'n gyffredin mewn deddfwriaeth i ddangos nad yw rhestr ddilynol o bethau yn gynhwysfawr:

Enghraifft

Mae'r pŵer hwn yn cynnwys, yn benodol, -

(a)...

(b)...

This power includes, in particular,-

(a)...

(b)...

Neu gallant gael eu defnyddio i ddangos nad yr unig beth a olygir yw un enghraifft sy'n cael ei rhoi:

Enghraifft

At ddibenion hyrwyddo'r amcanion yn adran X, caiff Gweinidogion Cymru wneud Y yn benodol.

For the purpose of furthering the objectives in section X, the Welsh Ministers may, in particular, do Y.

Cafwyd enghreifftiau yn y trydydd Cynulliad pan na wnaeth Aelodau o'r Cynulliad a fu'n craffu ar ddeddfwriaeth a oedd gerbron y Cynulliad na rhai o'r ymgynghoreion ddeall y modd y mae "yn benodol" ac "in particular" yn cael eu defnyddio fel hyn. Argymhellir y dylai drafftwy'r ddefnyddio dulliau eraill i ddynodi na fwriedir i restr fod yn gynhwysfawr neu nad oes fwriad i un peth a bennir fod yr unig beth.

Enghraifft

Mae'r pŵer yn cynnwys, ond nid yw'n gyfyngedig i'r canlynol,-

(a)...

(b)...

.

The power includes, but is not limited to,-

(a)...

(b)...

.

Enghraifft

At ddibenion hyrwyddo'r amcanion, caiff Gweinidogion Cymru wneud X ymhlith pethau eraill.

For the purpose of furthering the objectives, the Welsh Ministers may, among other things, do X.

Yn ddarostyngedig i/Subject to

Nid yw bob amser yn ddefnyddiol dweud “Mae’r adran hon yn ddarostyngedig i adran x”/ “This section is subject to section x” . Gall fod yn well bod yn fwy manwl-gywir ynghylch yr union berthynas rhwng y gosodiadau (e.e. “Nid yw’r adran hon yn gymwys i ...(gweler adran x)/ “This section does not apply to... (see section x)”).

Gall fod modd defnyddio ymadrodd arall hefyd: er enghraifft, “ond gweler adran x”/ “but see section x”. Neu gall fod modd datgan yn fyr i ba achos y mae rheol wahanol yn gymwys dwy ddweud, er enghraifft, “ac eithrio” “except” neu “oni bai” “unless” (fel yn “Oni bai bod y person dan sylw yn iau na 30 oed” “Unless the person concerned is under 30”).

Gall y berthynas rhwng y darpariaethau fod yn arbennig o anodd ei dilyn os yw “yn ddarostyngedig i” “subject to” yn digwydd ar ddechrau’r frawddeg. Efallai y bydd yn well dechrau â’r prif osodiad ac wedyn dweud bod yna amod (a hynny mewn ail frawddeg o bosibl).

Fel arall, efallai y bydd modd hepgor “yn ddarostyngedig i” “subject to” yn llwyr, yn enwedig os yw’r gosodiad amodol yn agos at y gosodiad y mae’n ei amodi – pryd y gellir disgwyl i’r darlennydd ddeall y berthynas rhwng y ddau heb gymorth ychwanegol.

Mae /“yn ddarostyngedig i’r hyn a ganlyn”/“subject to what follows” a “subject as follows” yn gallu bod yn amwys iawn a dylid eu hosgoi oni bai ei bod yn ddigon amlwg o’r cyd-destun p’un yn union o’r darpariaethau canlynol y cyfeirir ati. Os oes amheuaeth, dywedwch pa ddarpariaeth yn union yr ydych yn ei golygu (neu mynegwch y berthynas mewn modd arall).

Weithiau bydd yn amhosibl osgoi croesgyfeiriadau cyffredinol fel “Yn ddarostyngedig i ddarpariaethau yn Neddfau’r Dreth Gorfforaethau”/“Subject to the provisions of the Corporation Tax Acts” ond mae’n bosibl nad ydynt yn gwbl ystyrlon i ddarllenwyr anarbenigol. Os nad oes modd osgoi’r cyfeiriad, ceisiwch gynnwys rhestr i ddangos ble mae’r ddarpariaeth arall wedi’i gwneud.

31 Geiriau newydd

- (1) Dylai geiriau newydd gael eu hosgoi yn y Gymraeg a’r Saesneg. Ar adegau prin mae’n bosibl y bydd angen defnyddio geiriau newydd yn Gymraeg; er i’r Gymraeg gael ei defnyddio fel iaith cyfraith am ganrifoedd lawer mae deddfwriaeth a llawer o’r meysydd technegol sy’n gysylltiedig â hi yn beuoedd cymharol newydd yn y Gymraeg.
- (2) Gwelir hyn weithiau drwy gymryd gair sydd eisoes yn bod ond nad yw wedi cael ei ddefnyddio’n gyffredin mewn Cymraeg modern a rhoi ystyr newydd iddo. Mae’r gair ‘mangre’ (a’r ffurf dreigledig ‘fangre’) yn cael ei ddefnyddio yn adran 41 o Fesur Plant a Theuluoedd (Cymru) 2010 i gyfleu ystyr ‘premises’.

- (3) Bu'r gair 'premises' yn broblem ers tro byd mewn deddfwriaeth Gymraeg nes i'r gair 'mangre' (sef lle neu leoliad) gael ei fenthyca er mwyn drafftio offerynnau statudol rai blynyddoedd yn ôl gan roi'r ystyr benodol iddo. Yn yr un modd, yn adran 37 o Fesur y Gymraeg 2011, cafodd y gair 'neilltuedig' (a oedd eisoes yn bod yn yr ystyr 'gosod ar wahân' neu 'gadw o'r neilltu') ei fenthyca i'w ddefnyddio i gyfleu'r Saesneg 'qualifying' fel yn 'qualifying person' a 'qualifying service delivery standard'. 'Cymwys' a ddefnyddir fel rheol i gyfleu 'qualifying', ond penderfynwyd benthyg gair arall am fod 'cymwys' hefyd yn golygu 'applicable' a bod 'penodol gymwys' eisoes yn cael ei ddefnyddio yn y Mesur i gyfleu 'specifically applicable' a bod 'cymwysadwy' yn cael ei ddefnyddio i olygu 'potentially applicable'.
- (4) Wrth fathu termau newydd, dylid cadw at yr arferion terminolegol gorau. Dylai drafftwyr a chyfieithwyr ddilyn y Canllawiau Safoni Termau a gyhoeddwyd ar y cyd gan Wasanaeth Cyfieithu Llywodraeth Cymru a Bwrdd yr Iaith Gymraeg.

32 Amrywiadau rhanbarthol ar eiriau Cymraeg

- (1) Mae angen i'r Gymraeg a'r Saesneg a ddefnyddir mewn deddfwriaeth gael eu deall gan siaradwyr ym mhob rhan o Gymru ac yn gyffredinol felly dylech osgoi defnyddio tafodiaith ac ymadroddion llafar. Er hynny, mae yna adegau prin pan nad oes gair Cymraeg sy'n dderbyniol ledled Cymru ac yn yr achosion hyn mae amrywiadau rhanbarthol yn cael eu defnyddio wrth ddrafftio deddfwriaeth Gymraeg; er enghraifft, Rheoliadau Gwrychoedd neu Berthi Uchel (Ffioedd) (Cymru) 2004 (The High Hedges (Fees) (Wales) Regulations 2004) lle cafodd 'gwrychoedd' a 'perthi' eu defnyddio ar gyfer 'hedges'.
- (2) Does dim amrywiadau wedi'u gweld mewn Mesurau Cynulliad, er bod y cwestiwn wedi codi. Ceir dau air Cymraeg am 'milk': 'llaeth' a 'llefrith'. Yn adran 1(1)(b) o Fesur Cig Coch (Cymru) 2010 dim ond 'llaeth' sy'n cael ei ddefnyddio. Y rheswm am hyn yw bod un o'r ddau air yn fwy cyfarwydd na'r llall, ac yn cael ei ddeall ym mhob rhan o Gymru, er bod y ddau yn cael eu defnyddio. Yn yr achos hwn, barnwyd nad oedd yn werth torri ar draws llif y testun, sy'n anochel wrth grybwyll geiriau amgen. Mae hyn yn dangos bod angen defnyddio technegau drafftio mewn modd hyblyg er mwyn cael y canlyniad gorau.

PENNOD 4

UNIGOL A LLUOSOG

33 Cyrff corfforaethol: lluosog ynteu unigol

- (1) Yn Saesneg, gall awdurdodau lleol a chyrff corfforaethol eraill gael eu trin fel enwau lluosog neu enwa unigol; yn Gymraeg, bydd enw unigol bob amser yn cael ei drin fel enw unigol, ac enw lluosog fel enw lluosog.
- (2) At ei gilydd, dylai awdurdod lleol neu gorff corfforaethol arall gael ei drin yn Saesneg fel enw unigol.
- (3) Ond, wrth ddiwygio testun deddfwriaeth sy'n defnyddio'r lluosog yn Saesneg, fe all fod angen dilyn y patrwm er mwyn osgoi dryswch.

PENNOD 5

RHIFAU A DYDDIADAU

34 Rhifolion

- (1) Ffigurau a ddylai gael eu defnyddio fel rheol ar gyfer pob rhif uwchlaw deg.
- (2) Ffigurau a ddylai gael eu defnyddio hefyd ar gyfer rhifau hyd at ddeg a chan gynnwys deg sy'n ymwneud â symiau o arian, amserau neu gyfnodau o amser, oedran, dyddiadau, unedau mesur neu mewn cyd-destun lled-fathemategol.
- (3) Mewn cyd-destunau eraill, dylai'r rhifau hyd at ddeg a chan gynnwys deg gael ei rhoi mewn geiriau neu eu mynegi fel ffigurau gan ddibynnu ar yr hyn sy'n ymddangos yn fwyaf naturiol neu briodol yn y cyd-destun o dan sylw.
- (4) Dylai rhif ar ddechrau brawddeg gael ei roi ar ffurf geiriau fel rheol.
- (5) Dylech osgoi cymysgu geiriau a ffigurau wrth gyfeirio, mewn un cyd-destun, at bethau o'r un fath.
- (6) Mewn testunau Cymraeg, mae'r pwyntiau arddull fewnol a ganlyn wedi'u mabwysiadu:
 - (a) y system ugeiniol draddodiadol sydd i'w defnyddio, yn hytrach na'r system ddegol;
 - (b) o 11 ymlaen, y patrwm '11 o ddiwrnodau' sydd i'w ddilyn, yn hytrach nag '11 diwrnod'
 - (c) bydd ffigurau'n peri treigladd fel petaent yn eiriau e.e. '2 bwynt', '6 phwynt', '8 bwynt'.

- (d) mae 7 ac 8 yn peri treigladd meddal (ac eithrio mewn geiriau sy'n dechrau â 'd' neu 'm').
- (e) mae 'blwydd' 'blynedd' a 'diwrnod' yn treiglo'n drwynol ar ôl pob rhifol ac eithrio 2, 3 a 4 gan ddefnyddio'r ffurfiau 'deng', 'deuddeng' a 'pymtheng'.
- (f) y ffurfiau 'deng', 'deuddeng' a 'pymtheng' sydd i'w defnyddio gyda geiriau sy'n dechrau â llafariad e.e. 'pymtheng awdurdod' neu ag 'm-' e.e. 'deng mis'.

35 Trefnolion

- (1) Ni ddylai'r trefnolion uwchlaw 10^{fed} gael eu rhoi ar ffurf geiriau;
- (2) Dylai'r cwestiwn a ddylai rhifau islaw 11 gael eu rhoi ar ffurf geiriau neu beidio gael ei ateb yng ngoleuni'r hyn sy'n ymddangos yn fwyaf naturiol neu briodol yn y cyd-destun o dan sylw.

36 Dyddiadau

- (1) Rhifau a ddylai gael eu defnyddio.
- (2) Ni ddylai'r terfyniadau Saesneg -st, -rd a -th na'r terfyniadau Cymraeg – ydd, -fed, -ed, -ain etc mewn cyfuniad â ffigurau ar gyfer dyddiadau gael eu defnyddio yng nghorff deddfwriaeth.

37 Canrannau

“%” a ddylai gael ei ddefnyddio yn hytrach na “per cent”, “y cant”.

RHAN 5

DRAFFTIO SY'N NIWTRAL O RAN RHYW

Cyffredinol

38 Beth yw drafftio sy'n niwtral o ran rhyw?

- (1) Mae Penderfyniad y Llywydd o ran Ffurf Briodol Biliau Cyhoeddus ar gyfer Deddfau'r Cynulliad yn datgan na ddylai testun Bil "ddefnyddio iaith ryw-benodol oni bai nad oes modd mynegi ystyr y ddarpariaeth mewn unrhyw ffordd arall (e.e. mae'r ddarpariaeth yn un sy'n ymwneud â phobl o ryw benodol yn unig)".⁶ Defnyddio iaith ryw-benodol hefyd yw un o'r seiliau y caiff Pwyllgor Materion Cyfansoddiadol a Deddfwriaethol Cynulliad Cenedlaethol Cymru ei ddefnyddio i gyflwyno adroddiad i'r Cynulliad am offeryn statudol o dan reol sefydlog 21.2.⁷
- (2) Mae drafftio sy'n niwtral o ran rhyw yn golygu na ddylai cystrawennau'r drafftwyd, pan fo dewisiadau addas ar gael, awgrymu mai dim ond dynion sy'n gwneud pethau penodol, megis dal swydd. Yn gyffredinol, dim ond i gyfeirio at bersonau o'r naill ryw neu'r llall y dylai iaith ryw-benodol gael ei defnyddio (er enghraifft, mewn darpariaethau ynglŷn ag absenoldeb mamolaeth i fenywod).
- (3) Mae hyn yn codi her i ddrafftwyd o ran gwneud drafftiau mor eglur ag y bo modd. Mae'r paragraffau a ganlyn yn ystyried nifer o dechnegau a all gael eu defnyddio i ddrafftio mewn modd sy'n niwtral o ran rhyw a hynny heb orgymhlethu'r testun.
- (4) Fydd y technegau ddim yn addas ym mhob cyd-destun. Dylai'r drafftiwr ddewis y dechneg sy'n gweithio orau ym mhob cyd-destun sy'n codi.

Rhagenwau rhyw-benodol

39 Rhagenwau rhyw-benodol

- (1) Roedd yr hen arfer wrth ddrafftio Saesneg yn unig, sef defnyddio rhagenwau rhyw-benodol, yn dibynnu yn rhannol ar Ran 6 o Ddeddf Dehongli 1978 lle mae rhagenw rhyw-benodol (y rhagenw gwrywaidd fel arfer) yn cael ei ddefnyddio i gyfeirio at berson a allai fod yn wryw neu'n fenyw. Roedd hyn yn golygu defnyddio "he" yn hytrach na "he or she" neu "he, she or it", ac yn yr un modd yn achos "him" a "his".

⁶ <http://www.assemblywales.org/cy/bus-home/bus-legislation/bus-legislation-guidance.htm>

⁷ <http://www.assemblywales.org/cy/bus-home/bus-assembly-guidance.htm>

- (2) Er mwyn drafftio'n niwtral o ran rhyw yn Saesneg, ni ddylai'r arfer hwn gael ei or-ddefnyddio. Mae'r adrannau a ganlyn yn nodi nifer o ddulliau a all gael eu defnyddio i helpu i ddileu rhagenwau rhyw-benodol. Mae'r ystyriaethau wrth ddrafftio yn Gymraeg yn wahanol.
- (3) Yn Gymraeg, mae'r rhagenwau gwrywaidd yn cyfeirio at enwau gwrywaidd ac mae'r rhagenwau benywaidd yn cyfeirio at enwau benywaidd – nid yw rhyw'r sawl y cyfeirir ato yn berthnasol⁸. Mae hyn yn golygu nad oes angen osgoi rhagenwau rhyw-benodol Cymraeg yn yr un ffordd ag yn Saesneg.
- (4) Rhagdybiaeth y Ddeddf Dehongli yw y bydd holl ddeddfwriaeth y Deyrnas Unedig yn cael ei drafftio yn Saesneg, ac nid yw'n cymryd y Gymraeg nac ieithoedd eraill i ystyriaeth. Gan hynny, nid yw adran 6 yn berthnasol i'r Gymraeg.
- (5) Yn yr un modd â llawer o ieithoedd eraill fel Ffrangeg, Sbaeneg a Rwsieg, mae gan y Gymraeg system o genedl enwau sy'n golygu bod pob enw unigol naill ai'n wrywaidd neu'n fenywaidd. Nid arwydd o ryw sydd yma, ond label traddodiadol y gramadegwyr.
- (6) Mae rhagymadrodd Geiriadur yr Academi yn nodi hyn: "it would be just as logical to classify nouns as red nouns and green nouns, or as round nouns and square nouns". Ar y llaw arall, does dim cenedl ramadegol mewn Saesneg, ac mae rhagenwau Saesneg yn cyfeirio felly at ryw y sawl y cyfeirir ato.
- (7) Er bod cyfatebiaeth yn Gymraeg fel arfer rhwng rhyw a chenedl enw o ran enwau sy'n dynodi personau (e.e. teitlau swyddi, perthnasau, rolau etc.⁹) nid yw hyn yn wir bob tro. Gwrywaidd yw cenedl '*plentyn*', ac felly y rhagenw gwrywaidd '*ef*' a'r rhagenw meddiannol gwrywaidd '*ei*' sy'n peri treigladd meddal sy'n cael eu defnyddio wrth gyfeirio at y gair, hyd yn oed os merch yw'r plentyn.
- (8) Gall y rhagenwau gwrywaidd a benywaidd gael eu defnyddio yn Gymraeg os bydd dau enw, y naill yn wrywaidd a'r llall yn fenywaidd, yn cael eu defnyddio, ond dylech osgoi paru o ragenwau (megis *ef/hi, ganddo ef/ganddi hi*) cyn belled ag y gallwch.¹⁰
- (9) Yn Gymraeg, dylai'r rhagenw ddilyn cenedl ramadegol yr enw bob tro hyd yn oed os bydd y drafft Saesneg yn defnyddio *his/her* (sef cystrawen a ddylai gael ei hosgoi yn Saesneg hefyd – gweler isod).

⁸ *Geiriadur yr Academi (1995), p xii.*

⁹ Er enghraifft, benywaidd yw '*mam*' a gwrywaidd yw '*tad*'

¹⁰ Er enghraifft, ar gyfer y gair Saesneg "teacher", ceir dau air Cymraeg – '*athro*' ac '*athrawes*'. Os defnyddir '*athro*' ac '*athrawes*', bydd angen defnyddio'r rhagenwau gwrywaidd a benywaidd ill dau. Mae'r rhagenw meddiannol gwrywaidd '*ei*' yn peri treigladd meddal ac mae'r rhagenw meddiannol benywaidd '*ei*' yn peri treigladd llaes, felly bydd newidiadau canlyniadol yn digwydd drwy'r testun i gyd.

ENGHRAIFFT—

*If a parent sends **his or her** child to the school > Os bydd rhiant yn anfon ei blentyn i'r ysgol*

40 Cronni rhagenwau

- (1) Pur gyffredin yng ngwaith drafftio Saesneg cyfredol llywodraeth Cymru yw defnyddio "he or she" yn hytrach na "he". Gellid dadlau nad yw hyn yn wirioneddol niwtral o ran rhyw ac y dylid ei osgoi oni bai nad oes ffordd well o ddrafftio'n niwtral o ran rhyw.
- (2) Mae defnyddio gormod ar "he or she" yn arwain at frawddegau clogyrnaidd ac mae'n tynnu sylw oddi ar y mater dan sylw. Mae'r effaith yn waeth byth pan fydd angen rhagenw nad yw'n rhyw-benodol hefyd i grybwyll y posibilrwydd y gallai'r person y cyfeirir ato fod yn gorff yn hytrach nag yn unigolyn (hynny yw "he, she or it").

41 Ailadrodd yr enw

- (1) Defnyddio enw yn lle'r rhagenw yw'r dechneg fwyaf arferol ac effeithiol i osgoi rhagenwau Saesneg rhyw-benodol. Yn y cywair ffurfiol yn Gymraeg, nid yw bob amser yn hanfodol nac yn ddymunol defnyddio unrhyw ragenw yn y cystrawennau cyfatebol.

ENGHRAIFFT—

Mae person yn peidio â bod yn gadeirydd neu'n ddirprwy gadeirydd os yw'n...

A person ceases to be the chair or the deputy chair if the person...

Yn hytrach na

*Mae person yn peidio â bod yn gadeirydd neu'n ddirprwy gadeirydd os yw **ef** yn...*

*A person ceases to be the chair or the deputy chair if **he or she**...*

A member of the Tribunal may resign the office of member.

Yn hytrach na

*A member of the Tribunal may resign **his or her** office.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler adran 16(3))

- (2) Yn aml, bydd defnyddio enw yn lle rhagenw fel hyn yn gwella eglurder y drafft Saesneg, gan nad oes rhaid i'r darllenydd fynd yn ôl i weld beth yw rhagflaenydd y rhagenw.
- (3) Yr anfantais wrth ailadrodd y goddrych yw y gall hyn weithiau arwain at ddarpariaethau clogyrnaidd. Dylai'r dechneg gael ei defnyddio â gofal os oes angen ailadrodd yr enw sawl tro, gan y gall fynd yn rhy drwsgl.

42 Defnyddio gair neu ymadrodd niwtral fel “person”, “any person”, “every person” neu “no person”

- (1) Gall fod yn briodol defnyddio gair neu ymadrodd Saesneg niwtral, megis “person”, yn lle'r rhagenw.

ENGHRAIFFT—

After a person’s term as a member ends, the person may carry out the duties of a member in respect of a matter that was referred to the Commission.

Yn hytrach na

*After a member’s term ends, **he or she** may carry out the duties of a member in respect of a matter that was referred to the Commission.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau’r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler adran 39(9))

- (2) Yn yr achos hwn, byddai’n amhriodol ailadrodd yr enw “member” ym mhob achos a hynny am fod y ddarpariaeth yn ymdrin â sefyllfa lle nad yw’r person yn aelod mwyach (am fod cyfnod y person fel aelod wedi dod i ben).

43 Defnyddio label

- (1) Weithiau, gall effaith andwyol ailadrodd enw gael ei lleddfu dwy ddefnyddio llythyren yn label ar gyfer enw a fyddai fel arall yn ymddangos dro ar ôl tro:

ENGHRAIFFT—

Os yw person (“C”) yn gwneud cais o dan yr adran hon, mae gan C hawl i...

If a person (“C”) makes a claim under this section, C is entitled...

- (2) Gallwch osgoi ailadrodd teitlau o hyd, er enghraifft “Prif Arolygydd Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru” drwy ddefnyddio label byrrach e.e. “y Prif Arolygydd” ac ychwanegu diffiniad:

ENGHRAIFFT—

Yn y [Mater hwn][rheoliadau hyn], ystyr “y Prif Arolygydd” yw Prif Arolygydd Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.

In [this Matter][these regulations], “the Chief Inspector” means the Chief Inspector of Education and Training in Wales.

- (3) Sylwch na fydd defnyddio llythyren yn label ar gyfer enw er mwyn osgoi defnyddio’r rhagenw ddim yn creu’r un effaith yn Gymraeg ag yn Saesneg. Er bod modd defnyddio llythyren yn label yn Gymraeg (gweler yr enghraifft yn is-adran (1)), mae llythrennau’r wyddor yn cael eu trin fel geiriau benywaidd (ac nid fel geiriau â chenedl niwtral fel yn Saesneg). Ond, nid yw’r ffaith bod y llythyren yn fenywaidd ei chenedl yn Gymraeg yn awgrymu mai menyw yw’r person a gynrychiolir gan y llythyren.

44 Dileu cyfeiriadau yn ôl

- (1) Gall ailadrodd yr enw fod yn drwsgl os oes nifer o gyfeiriadau yn ôl, ond weithiau bydd cyfeiriad yn ôl yn ddiangen a gall yr un canlyniad gael ei sicrhau drwy newid cystrawen y frawddeg neu drwy ddefnyddio gair cyfystyr neu ymadrodd gwahanol.

ENGHRAIFFT—

The claimant should as far as possible be put in the position that would have prevailed if the breach had not occurred.

Yn hytrach na

*The claimant should as far as possible be put in the position **he** would have been in had the breach not occurred.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau’r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

45 Hepgor rhagenwau

Weithiau gall rhagenw gael ei hepgor yn llwyr, hyd yn oed os yw hynny’n golygu ailysgrifennu’r frawddeg. Mae hyn yn aml yn ffordd gryno a chlir i sicrhau drafft sy’n niwtral o ran rhyw.

ENGHRAIFFT—

If satisfied that all the conditions are fulfilled, the Inspector may...

Yn hytrach na

*If **he or she** is satisfied that all the conditions are fulfilled, the Inspector may...*

A member of the Tribunal may resign office...

Yn hytrach na

*A member of the Tribunal may resign **his or her** office...*

A fisheries officer may issue and register a licence after determining that the applicant has met the licence requirements.

Yn hytrach na

*A fisheries officer may issue a licence and **he or she** may register the licence if **he or she** considers that the applicant has met the licence requirements.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

46 Defnyddio “the”, “a” neu “that” neu “those” yn lle’r rhagenw

Gall bannod “the” neu “a” neu ddangosolion fel “that” neu “those” gael eu defnyddio weithiau yn lle’r rhagenw.

ENGHRAIFFT—

In accordance with the terms of employment...

Yn hytrach na

*In accordance with **his or her** terms of employment...*

The Minister may not appoint a relative to the position of Deputy Minister.

Yn hytrach na

*The Minister may not appoint any of **his or her** relatives to the position of Deputy Minister.*

An applicant must include with the application...

Yn hytrach na

*An applicant must include with **his or her** application...*

The Commissioner shall advise the complainant in the report under subsection 2.

Yn hytrach na

*The Commissioner shall advise the complainant in **his or her** report under subsection 2.*

(Yn yr achos hwn, mae is-adran (2) yn dweud mai'r Comisiynydd sy'n cyhoeddi'r adroddiad, felly does dim angen cyfeirio at "his report").

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

47 Defnyddio "whose" yn ateb

Yn achlysurol, bydd modd defnyddio'r ffurf "whose", sydd heb genedl, i ddatrys problem drafftio gan hepgor y rhagenw.

ENGHRAIFFT—

This section confers no immediate authority on the auditor, whose powers remain dormant until the occurrence of the contingency.

Yn hytrach na

*This section confers no immediate authority on the auditor. **His** powers remain dormant until the occurrence of the contingency.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

48 Defnyddio'r goddefol yn hytrach na'r gweithredol

- (1) Drwy ddefnyddio cystrawennau goddefol di-asiant yn Saesneg mae modd osgoi defnyddio rhagenwau personol rhyw-benodol. Ond gall y

cystrawennau goddefol hynny fod yn llai clir na'r cystrawennau gweithredol cyfatebol a gallant beri amwysedd¹¹ (gweler paragraff 28).

ENGHRAIFFT—

The Secretary of State must submit a memorandum explaining why the order has not been laid...

Instead of

*The Secretary of State must submit a memorandum explaining why **he** has not laid the order...*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

- (2) Ond ni ddefnyddir rhagenwau personol yn yr un ffordd yn Gymraeg ac mae troi'r gweithredol yn oddefol yn ateb penodol i broblem sy'n codi yn y Saesneg.

- (3) Mewn Cymraeg llenyddol safonol, mae'r rhagenw'n cael ei hepgor beth bynnag mewn gosodiad niwtral (un heb bwyslais neu gyferbyniad), e.e. 'ysgrifennodd llythyr' – '[he/she] wrote a letter'. At bwyslais neu gyferbyniad yn unig y defnyddir y rhagenwau ategol: bydd 'ysgrifennodd ef llythyr' neu 'ysgrifennodd hi llythyr' yn pwysleisio mai **ef** neu **hi** a ysgrifennodd y llythyr ac nid rhywun arall. Oherwydd hyn, er bod troi'r gweithredol yn oddefol yn ddefnyddiol yn Saesneg, does dim gwahaniaeth yn y Gymraeg o ran bod yn niwtral rhwng y ddau ryw – nid yw 'ysgrifennwyd llythyr' yn fwy niwtral o ran rhyw nag 'ysgrifennodd llythyr'.

49 Defnyddio'r lluosog yn hytrach na'r unigol

- (1) Mae'n well defnyddio'r unigol fel arfer, ond mae'r lluosog yn gallu cael ei ddefnyddio i osgoi rhagenw rhyw-benodol mewn achosion anodd cyhyd ag na fydd hynny'n creu amwysedd.

ENGHRAIFFT—

Occupiers must notify the Authority of any changes in their address.

Yn hytrach na

*An occupier must notify the Authority of any change in **his** address.*

¹¹ Er enghraifft, yn y gystrawen oddefol a roddir yn yr enghraifft hon, nid yw'n glir mai methiant yr Ysgrifennydd Gwladol i osod y gorchymyn y mae'n rhai ei esbonio.

Members of the Tribunal may resign their offices...

Yn hytrach na

*A member of the Tribunal may resign **his or her** office...*

Borrowers who are not prompt in making payments under their mortgage risk losing their homes.

Yn hytrach na

*A borrower who is not prompt in making payments under **his** mortgage risks losing his home.*

- (2) Dyma un dechneg a all fod yn fuddiol yn Gymraeg yn ogystal ag yn Saesneg.
- (3) Defnyddiwn y gair ‘*athro*’ fel enghraifft; er nad oes enw ‘niwtral’ a fydd yn cynnwys yr unigol gwrywaidd (‘*athro*’) a’r unigol benywaidd (‘*athrawes*’), derbynnir yn gyffredinol fod lluosog y ffurf wrywaidd ‘*athro*’ (sef ‘*athrawon*’) yn cyfeirio at athrawon, athrawon ac athrawesau, neu hyd yn oed athrawesau, a hynny er gwaethaf y ffaith bod y ffurf lluosog benywaidd yn bodoli (‘*athrawesau*’).
- (4) Wrth ymdrin ag enwau rhyw-benodol fel ‘*athro/athrawes*’, gall defnyddio’r lluosog (‘*teachers*’) yn y drafft Saesneg fod o gymorth, a dylid ystyried gwneud hynny pan nad yw’n arwain at amwysedd.

50 Defnyddio rhangymeriad yn hytrach na berf

ENGHRAIFFT—

A person must record the name of the manufacturer when acquiring any medicinal product.

Yn hytrach na

*A person must record the name of the manufacturer when **he or she** acquires any medicinal product.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau’r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

51 Defnyddio is-gymal sy’n gweithredu fel ansoddair – defnyddio ‘who’ yn ateb

Rhagenw sy'n rhydd rhag rhyw yw "who" a gall fod yn ddefnyddiol wrth osgoi'r angen am gyfeiriad yn ôl sydd naill ai'n cynnwys rhagenw rhyw-benodol neu'n ailadrodd enw.

ENGHRAIFFT—

A person who concludes that exercising a power would assist it to comply with those duties must seek to exercise that power.

Yn hytrach na

*If a person concludes that the exercise of a power would assist it to comply with those duties **he or she** must seek to exercise that power.*

A testator who makes a bequest intending that the beneficiary's own property be disposed in a particular way must make this condition express.

Yn hytrach na

*If a testator makes a bequest with the intention that the beneficiary dispose of **his** own property in a particular way, **he** must make this condition express.*

A person who has obtained a licence may keep a dangerous animal.

Yn hytrach na

*If a person obtains a licence, **he** may keep a dangerous animal.*

A mortgagee who exercises a power to sell mortgaged property may not...

Yn hytrach na

*Where a mortgagee exercises a power to sell mortgaged property **he** may not....*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

52 Defnyddio berf yn hytrach nag enw + rhagenw

ENGHRAIFFT—

If satisfied that an application meets the relevant criteria, the Secretary of State must consent to it.

Yn hytrach na

*If satisfied that an application meets the relevant criteria, the Secretary of state must give **his** consent to it.*

The Commissioner may consent...

Yn hytrach na

*The Commissioner may give **his** consent....*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 39(9))

53 Crybwyll y trosedd nid y troseddwr

ENGHRAIFFT—

It is an offence to fail to comply with this regulation.

Yn hytrach na

*A person commits an offence if **he or she** fails to comply with this regulation.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau'r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler paragraff 16(3))

54 Defnyddio rhagenwau lluosog ar gyfer enwau unigol

- (1) Mae'n bosibl defnyddio "they" (a'r ffurfiau gramadegol cyfatebol: "them", "themselves" a "their") yn rhagenw sy'n niwtral o ran rhyw wrth gyfeirio at enw unigol, ond dadleuol yw'r arfer hwn yn Saesneg.

ENGHRAIFFT—

If a person contravenes this regulation, they commit an offence.

Yn hytrach na

*If a person contravenes this regulation, **he or she** commits an offence.*

- (2) Mae yna gynseiliau llenyddol i arfer o'r fath pan fydd elfen luosog yn cael ei hawgrymu (e.e. "anyone" neu "a person"), ond mae'n debyg ei bod yn well osgoi'r arfer.
- (3) Fe allai'r ateb hwn ei gwneud yn anos dibynnu ar rif rhagenw yn y dyfodol i wybod yn at beth yn union y cyfeirir. Yn yr achos hwn gall fod yn well ailadrodd yr enw:

ENGHRAIFFT—

If a person contravenes this regulation, that person commits an offence.

- (4) Yn Gymraeg, at enwau lluosog yn unig y gall y rhagenw lluosog cyfatebol 'hwy' gyfeirio. Hyd yn oed os yw'r testun Saesneg yn dweud 'if a chairman decides to retire **they** must inform the Assembly', mae hyn yn golygu bod angen i'r Gymraeg ddefnyddio'r rhagenw gwrywaidd unigol i gyd-fynd â chenedl a rhif 'cadeirydd'.

55 Ymdrin â'r ffurf atblygol "himself"

- (1) Gwelir y gair atblygol "himself" o dro i dro, a gallwch ymdrin ag ef mewn amryw o ffyrdd.
- (2) Mewn rhai cyd-destunau, mae "personally" yn ddewis amgen derbyniol yn lle "himself".

ENGHRAIFFT—

Liability will arise even though the owner is not personally guilty of a wrongful act.

Yn hytrach na

*Liability will arise even though the owner is guilty of no wrongful act **himself**.*

- (3) Os yw “himself” yn wrthrych i’r ferf, gall fod angen defnyddio ffurf wahanol.

ENGHRAIFFT—

Where there has been a breach the innocent party may be entitled to terminate the contract and be released from further performance of obligations under the contract.

Yn hytrach na

*Where there has been a breach the innocent party may be entitled to terminate the contract and release **himself** from further performance of **his** obligations.*

(Does dim cyfieithiad yma gan fod cenedl enwau’r Gymraeg yn golygu nad oes problem o safbwynt bod yn niwtral o ran rhyw: gweler adran 39(9))

Enwau rhyw-benodol

56 Enwau rhyw-benodol yn Saesneg

- (1) Mae cwestiynau anodd yn codi ynghylch pa enwau y dylid barnu eu bod yn rhyw-benodol a pha rai y dylid barnu eu bod yn rhyw-niwtral.
- (2) Yn Saesneg, at ei gilydd, mae angen osgoi geiriau sy’n gorffen â “-man” er mwyn sicrhau drafft sy’n niwtral o ran rhyw (oni bai eich bod yn bwriadu cyfeirio at unigolyn penodol o ryw benodol).
- (3) Dylid defnyddio ffurf amgen yn lle geiriau fel “chairman”, “deputy chairman”, “workman”, “policeman” etc. Yn lle “chairman” a “deputy chairman”, mae Deddf Newid Hinsawdd 2008 yn defnyddio “chair” a “deputy chair”, ond mae’r dewisiadau posibl eraill yn cynnwys “president”, “convenor”, “leading member” a “principal member”. Gall yr union eiriad ddibynnu ar gyd-destun y deddfiad.
- (4) Bydd angen i ddrafftwyr ffurfio barn ynghylch beth yw dewis rhyw-niwtral derbynol, gan fod defnyddio “-person” (yn lle “-man”) fel ôl-ddodiad yn gallu bod yn ddadleuol hefyd o dan rai amgylchiadau.
- (5) Gellir barnu bod geiriau Saesneg nad ydynt yn gorffen â “-man”, ond sydd â ffurfiau benywaidd, e.e. “testator”, “actor”, “manager”, fel petaent yn rhyw-niwtral er gwaethaf bodolaeth y ffurfiau benywaidd (e.e. “testatrix”, “actress” a “manageress”).
- (6) Dylai’r terfyniad “-ess” gael ei osgoi pryd bynnag y bo modd gan ei fod yn aml yn ddifriol, neu’n cael ei weld felly (er enghraifft, defnyddiwch “actor” nid “actress; “author” nid “authoress”).

57 Enwau rhyw-benodol yn Gymraeg

- (1) Yn yr un modd ag yn Saesneg, mae i rai enwau Cymraeg ffurf sydd fel petai'n rhagdybio mai dyn ac nid menyw fydd yn dal swydd benodol.
- (2) Yr ôl-ddodiad '-man' sydd i rai o'r enwau mwyaf problemus yn Saesneg yn aml, ac yn Gymraeg mae'r enwau mwyaf problemus yn gorffen ag '-wr' (o'r gair 'gŵr'), e.e. 'cyfarwyddwr', neu yn gyfansoddeiriau sy'n cynnwys 'dyn' e.e. 'dyn tân'.
- (3) Yn Gymraeg, mae gan lawer o'r enwau sy'n cyfeirio at swyddi, rolau, safleoedd etc. ffurfiau gwrywaidd a benywaidd (e.e. 'athro' ac 'athrawes' ar gyfer 'teacher'). Ôl-ddodiad yr enw (neu'r prifair mewn cyfansoddeiriau) sy'n dynodi pa ffurf sy'n dynodi pa ryw.
- (4) Er bod gan lawer o deitlau swyddi ffurfiau gwrywaidd a benywaidd, nid yw teitlau swyddi'n rhyw-benodol fel arfer, ac eithrio 'athro' ac 'athrawes', gan fod y ffurf 'wrywaidd' yn gallu cael ei defnyddio ar gyfer y gwrywaidd a'r benywaidd ran amlaf. Fel y crybwyllwyd uchod, yn achos 'athro/athrawes', gall y lluosog fod yn ddefnyddiol.

58 Enwau Cymraeg sy'n gorffen ag '-wr' a '-wraig'

- (1) Pan gaiff enw Cymraeg ei ffurfio drwy ychwanegu ôl-ddodiad at enw neu fôn berfol, cenedl ramadegol yr ôl-ddodiad sy'n llywodraethu cenedl ramadegol enw Cymraeg. Yr ôl-ddodiaid personol mwyaf cyffredin yw '-wr' ac '-ydd' (er bod eraill, megis '-yn', '-adur' ac '-or'). Gwrywaidd yw'r rhai sydd newydd gael eu crybwyll, ond gall ôl-ddodiaid cyfatebol gael eu ffurfio sy'n fenywaidd o ran eu cenedl ramadegol, sef '-wraig', '-yddes', '-en', '-dures' ac '-ores'.
- (2) Mae enwau sy'n gorffen ag '-wr' yn benodol yn codi cwestiynau ynghylch bod yn niwtral o ran rhyw a hynny am fod ganddyn nhw yn aml ffurf fenywaidd gyfatebol sy'n gorffen â '-wraig' ac am eu bod felly yn cael eu dehongli fel petaent yn cyfeirio at wrywod yn unig. Ceir rhestr o enghreifftiau yn y tabl a ganlyn.

arbenigwr	arbenigwraig	specialist
cyfarwyddwr	cyfarwyddwraig	director (directrix, directress)
cyfreithiwr	cyfreithwraig	lawyer
cynorthwywr	cynorthwywraig	assistant
gweinyddwr	gweinyddwraig	administrator (administratrix)
gweithiwr	gweithwraig	worker

gofalwr	gofalwraig	carer
hyfforddwr	hyfforddwraig	trainer
myfyriwr	myfyrwraig	student
newyddiadurwr	newyddiadurwraig	journalist, reporter
rheolwr	rheolwraig	manager (manageress)

- (3) Dyma ble gall dryswch godi. Mae'r ôl-ddodiaid benywaidd uchod yn cael eu defnyddio'n ddi-wahân i greu enw sy'n cyfeirio'n unswydd at y rhyw fenywaidd, ond nid yw'n dilyn bod y ffurfiau gwrywaidd yn cyfeirio'n unswydd at y rhyw wrywaidd. Yn hytrach, y gwir amdani yn aml yw mai'r ffurfiau gwrywaidd yw'r ffurfiau sylfaenol, a bod y ffurfiau benywaidd yn amrywiadau arnyn nhw.

59 Enwau Cymraeg â'r ôl-ddodiad '-ydd'

- (1) Er mai gwrywaidd o ran eu cenedl ramadegol yw enwau sy'n gorffen ag '-ydd' ac er y gall ffurf fenywaidd gyfatebol gael ei chreu drwy ychwanegu '-es', bernir yn gyffredinol eu bod yn fwy niwtral o ran rhyw¹².
- (2) Mae'n ymddangos bod y rhagdybiaeth yma wedi codi oherwydd er bod 'gŵr' yn cyfateb i 'dyn', 'dyn priod' neu 'oedolyn gwryw' (a bod 'gwraig' yn cyfateb i 'menyw', 'menyw briod', 'oedolyn benyw'), doedd gan yr ôl-ddodiaid '-ydd' ac '-yddes' ddim statws cysylltiedig fel geiriau annibynnol, ac y bernir felly eu bod yn fwy niwtral. Ceir rhestr o rai o'r enwau mwyaf cyffredin sydd wedi'u ffurfio ag '-ydd' yn y tabl a ganlyn.

cydlynnydd	co-ordinator
cyfieithydd	translator
cyfrifydd	accountant
cynhyrchydd	producer
derbynnydd	receptionist; receiver
dylunydd	designer
gohebydd	correspondent; reporter
golygydd	editor
goruchwylydd	supervisor

¹² Gweler Comisiwn Cyfle Cyfartal, *Hysbysebu swyddi yn Gymraeg*, t. 2.

llyfrgellydd	librarian
peiriannydd	engineer
rhaglennydd	programmer
seicolegydd	psychologist
trefnydd	organizer
ymchwilydd	researcher
ymgyngorydd	consultant

- (3) Er nad oes y fath beth ag enw heb genedl yn Gymraeg, cafwyd gwrthwynebiad yn y gorffennol gan y Comisiwn Cyfle Cyfartal yn erbyn mynegi teitlau swyddi yn Gymraeg â'r terfyniad gwrywaidd '-wr' heb gynnwys hefyd y ffurf fenywaidd gyfatebol '*wraig*', a awgrymodd y dylid defnyddio '-ydd' gan dybio bod hynny'n fwy niwtral. Mae'n ymddangos bod hyn yn dilyn yr ymgais i sicrhau dewisiadau eraill yn lle'r terfyniad '-man' yn Saesneg, ond nid yw rheol sy'n gymwys mewn un iaith o reidrwydd yn gallu cael ei thrawsosod i iaith arall.
- (4) Ceir anawsterau ynglŷn ag unrhyw ymgais i ragnodi'r ôl-ddodiad '-ydd' yn hytrach na ffurfiau ag '-wr' mewn teitlau swyddi ar y sail bod '-wr' yn 'fwy gwryw' nag '-ydd'.
- (5) Mae'r berthynas rhwng '-wr' ac '-ydd' a'r ffurfiau benywaidd a lluosog perthynol mor agos nes eu bod yn gallu ffurfio parau neu setiau cymysg eu morffoleg. Er enghraifft, mae'r ffurfiau unigol '*ymwelydd*' a '*peiriannydd*' yn rhoi'r ffurfiau lluosog '*ymwelwyr*' a '*peirianwyr*', a cheir llawr o enghreifftiau tebyg eraill.
- (6) Ceir enghreifftiau hefyd o ychwanegu'r ffurfiau '-wr' ac '-ydd' at yr un bôn, ond lle nad yw'r ddau air yn gydgyfnewidiol, gan fod iddynt ystyron sydd ychydig yn wahanol.

ENGHRAIFFT—

'*ysgrifennydd*' sy'n golygu 'secretary', ac '*ysgrifennwr*' sy'n golygu 'writer';
'*cyngorydd*' sy'n golygu 'councillor', a '*cynghorwr*' sy'n golygu 'counsellor';
'*rheolwr*' neu '*rheolwraig*' sy'n golygu 'manager', a '*rheolydd*' sy'n golygu 'control, regulator', sef dyfais sy'n rheoleiddio pethau.

Mae hyn yn pwysleisio'r pwynt nad yw bob amser yn bosibl chwilio am ddewisiadau amgen ymarferol, sydd i fod yn niwtral o ran rhyw, yn lle'r terfyniad '-wr'.

- (7) Gall fod ffurfiau benywaidd cyfatebol i enwau sy'n gorffen ag '-ydd' hefyd.

ENGHRAIFFT—

Drwy ychwanegu '-es':

Cadeirydd

Cadeiryddes

Trysorydd

Trysoryddes

- (8) Gall y ffurf fenywaidd fod yn afreolaidd, a defnyddio'r ôl-ddodiad '-wraig':

ENGHRAIFFT—

Darlithydd

Darlithwraig

Cyfieithydd

Cyfieithwraig

- (9) Gall yr ôl-ddodiad benywaidd '-es' gael ei ychwanegu hefyd at nifer o ôl-ddodiad enwol gwrywaidd eraill i greu dewisiadau benywaidd.

ENGHRAIFFT—

	<u>gwrywaidd</u>	<u>benywaidd</u>
-adur	<i>cofiadur</i>	<i>cofiadures</i>
-mon	<i>plismon</i>	<i>plismones</i>
-or	<i>actor</i>	<i>actores</i>
-ych	<i>eurych</i>	<i>euryches</i>

60 Enwau Cymraeg: defnyddio parau

- (1) Dylai fod yn glir erbyn hyn fod enwau Cymraeg yn aml yn dod mewn parau rhyw-benodol.
- (2) Mae'n ymddangos y gallai fod yn bosibl defnyddio parai o enwau gwrywaidd a benywaidd i ateb cwestiwn iaith ryw-niwtral, ond mae hyn yn achosi problemau ynddo'i hun.
- (3) Mae cenedl yr enw yn Gymraeg yn arwain at ystyriaethau gramadegol eraill heblaw'r rhaniad rhwng "ef" a "hi". Yn bwysicaf oll, gall cenedl enw beri treigladd.

- (4) Bydd y treigladd yn amrywio yn ôl cenedl yr enw (ac nid yn ôl rhyw'r person y cyfeirir ato). Byddech yn dweud '*mae John yn nyrs dda*', lle mae'r ansoddair '*da*' yn treiglo ar ôl yr enw benywaidd '*nyrs*'. Does dim ots mai dyn yw'r nyrs o dan sylw.
- (5) Byddai defnyddio parau o enwau gwrywaidd a benywaidd yn golygu bod angen parau o ragenwau gwrywaidd a benywaidd cyfatebol (*ef/hi, ganddo ef/ganddi hi*) yn ogystal â'r treigladau cyfatebol. Byddai hynny'n arwain at ddrafftio clogyrnaidd, annaturiol, a dylech osgoi hynny.
- (6) Problem arall wrth ddefnyddio parau yw nad yw bob amser yn bosibl gwneud hynny mewn modd cyson a diamwys a hynny am fod amrywiadau ystyr weithiau rhwng ffurfiau er gwaethaf y berthynas forffolegol rhyngddynt.
- (7) Er enghraifft, mae '*ysgrifennydd*' yn golygu '*secretary*', mae'n wrywaidd o ran cenedl ac yn cael ei ddefnyddio wrth sôn am wrywod a menywod mewn rolau swyddogol gyda chymdeithasau neu adrannau llywodraeth. Ar y llaw arall, mae'r ffurf fenywaidd gyfatebol '*ysgrifenyddes*' yn cael ei defnyddio wrth sôn am fenywod yn unig, ac mae'n golygu cynorthwydd swyddfa.
- (8) Gan fod '*ysgrifenyddes*' mor amlwg o ryw-benodol, mae'n well defnyddio teitlau eraill yn Saesneg, megis '*personal assistant*' er mwyn i derm mwy rhyw-niwtral gael ei ddefnyddio yn Gymraeg, megis '*cynorthwydd personol*'.
- (9) Hyd yn oed pan nad oes ystyron mor fanwl-gywir â hyn i'r amrywiadau ar y ffurf, mae i'r ffurf fenywaidd gynodiadau yn aml sy'n awgrymu israddoldeb. Er enghraifft, '*manager*' yw ystyr '*rheolwr*', sy'n gallu cael ei ddefnyddio ar gyfer gwrywod a menywod. Ar y llaw arall, at fenywod yn unig y bydd yr amrywiad benywaidd '*rheolwraig*' (sy'n cyfateb i '*manageress*') yn cyfeirio ac i rai siaradwyr mae'n awgrymu statws¹³.
- (10) Mae hyn yn wir am lawer o eiriau sy'n gorffen ag '*-yddes*', ac mae'r datblygiad sy'n defnyddio'r terfyniadau '*-wraig/-yddes*' mewn ymdrech i fod yn niwtral o ran rhyw wedi'i feirniadu gan rai am ei fod fel petai'n diraddio proffesiynau penodol. Mae rhai yn canfod cynodiadau difriol a rhywiaethol mewn rhai terfyniadau benywaidd Cymraeg yn yr un ffordd ag bydd rhai yn canfod cynodiadau difriol a rhywiaethol mewn terfyniadau benywaidd Saesneg, megis "*authoress*", "*poetess*", "*usherette*" etc.
- (11) Dylid osgoi defnyddio parau o eiriau fel '*athro/athrawes*' yn Gymraeg os oes modd. Gall ffurfiau lluosog gael eu defnyddio pan fo'n briodol os yw hynny o gymorth (cyhyd ag na fyddant yn creu amwysedd).
- (12) Fel arall, os oes modd dewis gair arall nad yw'n codi cynodiadau rhyw mor amlwg, yna y gair hwnnw a ddylai gael ei ddefnyddio. Er enghraifft, gall '*pennaeth*' gael ei ddefnyddio yn lle '*prifathro/prifathrawes*'.

¹³ D. Prys, "Gender and Sex in Welsh Nouns", *Planet* 121, p. 90.

- (13) Fel a wnaed ym Mesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009, gall hyn gael ei ehangu wrth ymdrin yn benodol â '*pennaeth ysgol*' (sef prifathro neu brifathrawes ysgol) a '*pennaeth sefydliad*' (sef pennaeth sefydliad addysg uwch).

61 Enwau Cymraeg: geiriau newydd

- (1) Ni all technegau ieithyddol sydd o bosibl yn gweithio mewn Saesneg gael eu trosglwyddo'n gyfan gwbl i'r Gymraeg. Yn hytrach na dyfeisio terfyniadau benywaidd sydd i fod yn gyfartal drwy ddefnyddio '*-wraig*', neu derfyniadau sydd i fod yn niwtral drwy ddefnyddio '*-ydd*', yr ateb ar gyfer teitlau swyddi Cymraeg, mae'n ymddangos, yw bod angen atgyfnerthu'r neges y gall y terfyniadau '*-wr*' ac '*-ydd*' (ac yn wir unrhyw deitl swydd sy'n wrywaidd o ran cenedl ramadegol) fod yr un mor gymwys i ddynion a menywod. Nid yw cenedl ramadegol ynghlwm wrth ryw y person.
- (2) Y polisi yn gyffredinol yw defnyddio termau sydd wedi ennill eu plwyf yn hytrach na bathu termau newydd i ateb yr angen i fod yn niwtral o ran rhyw.
- (3) Fel rheol, gan ddilyn y safbwynt a geir yng Ngeiriadur yr Academi, ni ddylai'r terfyniad '*-ydd*' gael ei ddefnyddio oni bai ei fod yn digwydd yn naturiol, a dylai ffurfiau annaturiol fel *cyfarwyddwr/wraig* gael eu hosgoi hefyd. Ond nid pob achos sy'n ddu a gwyn, a gall fod mwy nag un posibilrwydd.
- (4) Mae yna adegau pan nad oes term wedi ennill ei blwyf yn Gymraeg i gyfateb i derm Saesneg, pan fo'r dystiolaeth o blaid term Cymraeg presennol yn wan, neu pan fo enw sy'n gorffen yn '*-ydd*' yr un mor dderbyniol â ffurf gyfatebol yn '*-wr*'. O dan yr amgylchiadau hyn, gall term sydd eisoes yn bod gael ei anwybyddu er mwyn defnyddio un gwell, neu gall term hollol newydd gael ei greu. Mewn sefyllfa o'r fath, dylid rhoi blaenoriaeth i enwau sy'n gorffen ag '*-ydd*' yn hytrach nag enwau sy'n gorffen ag '*-wr*'.

ENGHRAIFFT—

Mae'r term '*mabwysiadwr*' i'w gael, ond gwan yw'r dystiolaeth hanesyddol. Manteisiwyd ar y cyfle felly i defnyddio'r term '*mabwysiadydd*'.

62 Enwau ag un ffurf ar gyfer y ddwy ryw

Ceir nifer o deitlau swydd yn y Gymraeg sydd ag un ffurf yn unig i'r ddwy ryw. Mae'r enwau hyn fel arfer (ond nid bob amser) yn wrywaidd eu cenedl ramadegol, ond yn gallu cyfeirio at wrywod neu fenywod. Yn gyffredinol, nid

yw'r geiriau hyn yn codi cwestiynau o ran bod yn rhyw-niwtral, a does dim angen bathu geiriau newydd.

ENGHRAIFFT—

Mecanic (g)

*Meddyg*¹⁴ (g)

Nyrs (b)

Bydwraig (b)

Pennaeth(g)

Pensaer (g)

Porthor (g)

Saer (g)

Swyddog (g)

Tiwtor (g)

Warden (g)

Eithriadau ac anawsterau

63 Diwygio Deddfau sydd eisoes yn bod

- (1) Mae anhawster yn codi wrth ddiwygio Deddfau neu is-ddeddfwriaeth sydd wedi'u drafftio mewn modd nad yw'n niwtral o ran rhyw.
- (2) Er y gall fod modd defnyddio technegau rhyw-niwtral i eirio diwygiadau i destun darpariaethau a gafodd eu geirio yn wreiddiol mewn termau rhyw-benodol, mae'n eglur y bydd achosion lle na fydd yn bosibl gwneud hynny. Weithiau bydd angen ailysgrifennu darpariaeth o'r dechrau'n deg er mwyn gwneud diwygiad mân iawn mewn termau rhyw-niwtral, ac fe allai hynny greu problemau ymarferol, yn ogystal â chymylu gwir ddiben y diwygiad.
- (3) Mae angen pwysu a mesur yn ofalus pan fydd diwygiadau'n cael eu gwneud i offerynnau na chawsant eu drafftio mewn termau rhyw-niwtral. Er enghraifft, os yw'r offeryn sy'n cael ei ddiwygio yn defnyddio "chairman", bydd angen i'r drafftiwr ddiwygio'r offeryn gwreiddiol fel bod pob cyfeiriad at "chairman" yn cael ei ddisodli gan ddewis arall sy'n niwtral o ran rhyw). Ond os nad yw'n ymarferol gwneud newidiadau fel hyn

¹⁴ Mae'r ffurf fenywaidd 'meddyges' i'w chael, ond mae'n tueddu i gyfeirio at fenyw sy'n iachâwr neu'n berlysieuydd yn hytrach nag yn feddyg.

drwy'r trwch, ni ddylai'r drafftwy'r ddefnyddio "chair" yn y diwygiad, a gadael "chairman" yn y prif offeryn, heb wneud rhywbeth i egluro'r sefyllfa i'r sawl sy'n darllen y testun diwygiedig ar ôl i hwnnw gael ei gydgrynhoi; er enghraifft drwy fewnosod darpariaeth i egluro bod cyfeiriadau at "chair" a "chairman" i'w dehongli fel pe baent yn golygu'r un peth.

64 Deddfiadau rhyw-benodol

Bydd adegau pan fydd drafftio rhyw-benodol yn dal yn briodol (er enghraifft mewn deddfiadau ynghylch priodi neu ysgaru).¹⁵

65 Y Teyrn

Dylai drafftwy'r barhau i gyfeirio mewn termau rhyw-benodol at y teyrn a hynny yn unol â rhyw y teyrn cyfredol.

66 Prif Weinidog Cymru, y Cwnsler Cyffredinol, yr Ysgrifennydd Gwladol a deiliaid swyddi eraill

Ni ddylai cyfeiriadau at Brif Weinidog Cymru, y Cwnsler Cyffredinol, yr Ysgrifennydd Gwladol a deiliaid swyddi eraill ddilyn rhyw deiliad cyredol y swydd.

¹⁵ Er y gall cwestiynau anodd godi pan fo darpariaethau ynghylch priodas wedi'u cymhwyso at bartneriaethau sifil.

RHAN 6

TECHNEG AU DRAFFTIO

PENNOD 1

PARAGRAFFU

67 Rhagymadrodd

- (1) Un ffordd amlwg o sicrhau bod brawddeg yn haws ei threulio yw rhannu'r testun yn baragraffau wedi'u rhifo. Ond dylai'r drafftwyr ofalu nad ydynt yn gor-wneud eu paragraffu. Nid yw'r ffaith bod modd troi testun yn baragraffau yn golygu bod rhaid gneud hynny. Weithiau gall fod yn well cael testun di-dor, heb ei rannu'n eitemau ar wahân o gwbl.
- (2) Mae'r bennod hon yn rhoi canllawiau ar baragraffau.¹⁶

68 Dwy set o baragraffau

- (1) Peidiwch â gosod dwy set neu fwy o baragraffau yn yr un frawddeg (er enghraifft yn yr un adran).

ENGHRAIFFT (i'w hosgoi)—

Os yw Gweinidogion Cymru o'r farn –

(a) nad yw'r awdurdod yn debyg o gyrraedd y targed, neu

(b) nad yw'r awdurdod yn debyg o gyrraedd y targed mewn amser rhesymol,

caiff Gweinidogion Cymru ar ôl ymgynghori â'r awdurdod

(c) diwygio'r targed, neu

(d) ei gwneud yn ofynnol i'r awdurdod roi esboniad.

- (2) Yn hytrach, rhannwch y gosodiad yn ddau fel bod un gyfres yn y naill baragraff a'r llall.

69 “Brechdanau”

- (1) Brechdan yw'r gystrawen a ganlyn—

¹⁶ Ar baragraffau yn gyffredinol, gweler G. C. Thornton *Legislative Drafting* (pennod 7.1), tt. 61-65, 95-97 a D. Greenberg, *Craies on Legislation* (pennod 7.1) paragraffau 8.2.11 a 13. Mae rhywfaint o'r deunydd yn y bennod hon yn adlewyrchu deunyddiau sydd i'w cael mewn rhai o'r adrannau hynny.

ENGHRAIFFT—

Os yw arolygydd yn credu'n rhesymol -

- (a) bod mangreoedd sy'n syrthio o fewn y Rhan hon yn an-ffit i bobl fyw ynddynt,*
 - (b) eu bod er hynny wedi'u meddiannu, ac*
 - (c) bod bywyd neu iechyd y meddianwyr mewn perygl,*
- caiff yr arolygydd gyflwyno hysbysiad o dan yr adran hon.*

- (2) Gall y gystrawen hon atal pobl rhag deall, yn enwedig os yw'r prif osodiad wedi'i gadw tan y diwedd (fel yn yr enghraifft uchod). Mae yn aml yn bosibl symud y gosodiad yn y geiriau sydd heb eu hindeintio ar y diwedd fel ei fod yn ymddangos yn y geiriau agoriadol, ac fel arfer bydd y canlyniad yn haws ei ddeall. Yn hytrach na'r testun uchod, fel allech chi ddweud hyn—

Caiff arolygydd gyflwyno hysbysiad o dan yr adran hon os yw'r arolygydd yn credu'n rhesymol—

- (a) bod mangreoedd sy'n syrthio o fewn y Rhan hon yn an-ffit i bobl fyw ynddynt,*
- (b) eu bod er hynny wedi'u meddiannu, ac*
- (c) bod bywyd neu iechyd y meddianwyr mewn perygl.*

70 Cysyllteiriau

- (1) Gwnewch yn siŵr ei bod yn glir a yw'r paragraffau i fod i weithredu'n gronnol ar y cyd â'i gilydd ynteu yn lle ei gilydd fel dewisiadau amgen.
- (2) Ni ddylid cael cymysgedd o gysyllteiriau, hynny yw cysyllteiriau gwahanol ar ddiwedd paragraffau gwahanol yn yr un ddarpariaeth.

Paragraffau cronnol neu amgen

- (3) Pan fo darpariaeth yn cael ei gosod ar ffurf paragraffau, gellir bwriadu i'r paragraffau weithredu'n gronnol, neu fel arall gellir bwriadu iddynt weithredu fel dewisiadau amgen. Yn y naill achos neu'r llall, mater i'r drafftiwr yw sicrhau bod y bwriad yn amlwg i'r darllenydd.
- (4) O ran "or" yn Saesneg, mae'r drafftiwr yn wynebu'r broblem ieithyddol y gall "or" fynegi ystyr gynhwysol (hynny yw bod cyfeiriad at A neu B yn golygu A neu B neu'r ddwy) ac ystyr gyferbyniol (hynny yw bod cyfeiriad at A neu B yn golygu A ynteu B ond nid y ddwy) (mae'r sefyllfa yn y Gymraeg yn wahanol - gweler y cofnod ar "or/neu/ynteu" yn adran 30). Mae

Dickerson¹⁷ yn awgrymu hyn: “Observation of legal usage suggests that in most cases “or” is used in the inclusive rather than the exclusive sense”. Gall y dehongliad hwn gael ei ategu, neu ei nacáu, gan y cyd-destun.

ENGHRAIFFT

Where an animal is taken into possession, a magistrates’ court may order-

(a) that specified treatment be administered to the animal, or

(b) that the animal be sold or destroyed.

Nid yw’n ymddangos y dylai’r llys orfod dewis rhwng (a) a (b). Felly mae’n debyg y dylai’r “or” ar ddiwedd (a) gael ei ddarllen yn yr ystyr gynhwysol.

Ar y llaw arall, yn (b), byddai’n hurt pe bai’r llys yn gorchymyn gwerthu’r anifail a’i ddifa, felly mae’n debyg y dylai “or” gael ei ddarllen yn yr ystyr gyferbyniol.

- (5) Gall fod yn demtasiwn hepgor “or” o ddarpariaethau er mwyn osgoi unrhyw awgrym o ystyr gyferbyniol ac efallai egluro’r bwriad yn y geiriau agoriadol. Ond pan fo’n amlwg o’r cyd-destun y byddai’r darpariaethau yn cael eu darllen mewn ystyr gynhwysol, fe all fod yn well o safbwynt eglurder neu gysondeb ar draws y llyfr statudau pe bai arfer gyffredin y Saesneg yn cael ei ddilyn, a defnyddio “or”.
- (6) Weithiau bydd yn ddymunol ei gwneud yn glir bod y ddau ddewis amgen yn opsiynau derbyniol. Er enghraifft, gallai darpariaeth yn caniatáu gosod “a fine or a term of imprisonment” gael ei dehongli o blaid diffynnydd fel pe bai’n golygu na allai’r ddwy gosb gael eu rhoi gyda’i gilydd. Felly, os dymunir caniatáu ddwy gosb gyda’i gilydd, mae’n debyg ei bod yn well dweud hynny.
- (7) Gall problemau tebyg godi ynglŷn ag “and”. Pe bai’r llys, yn yr enghraifft uchod, yn cael y pŵer i orchymyn rhoi triniaeth i’r anifail *ac* i’r anifail gael ei werthu neu ei ddifa, a fyddai’n rhaid i’r llys wneud y ddau? Unwaith eto, fodd bynnag, mae’n debyg y bydd y cyd-destun yn rhoi’r ateb.

Defnyddio un cysylltair

- (8) Yn aml bydd yn ddigon gosod y cysylltair priodol ar ddiwedd y paragraff olaf ond un a dibynnu ar yr ymhlgyiad (yn niffyg dim byd i ddangos yn wahanol) fod pob un o’r paragraffau blaenorol wedi’i wahanu gan yr un cysylltair hefyd.

¹⁷ F. Reed Dickerson *Fundamentals of Legal Drafting* (gweler pennod 7.1) t.77.3.5 *Paragraphs* .39.

- (9) Er hynny, os nad yw'r "and" neu'r "or" yn ymddangos ond ar ddiwedd y paragraff olaf ond un, rhaid i'r darlennydd aros tan hynny cyn gwybod ai paragraffau cronol ynteu rhai cyferbyniol sydd yno. Efallai na fydd hyn yn fuddiol gyda rhestr hir o baragraffau.
- (10) Gallwch ddweud "and" neu "or" ar ddiwedd pob paragraff wrth gwrs, ond mae hynny'n gallu bod yn drwsgl.

Dim cysylltair

- (11) Mae hefyd yn bosibl osgoi un cysylltair drwy egluro yn y geiriau agoriadol ai paragraffau cronol ynteu paragraffau cyferbyniol sy'n dilyn.

ENGHRAIFFT

A person who applies for a licence must send with the application a copy of [all] [at least one] of the following documents—

- (a) the person's birth certificate;*
- (b) the person's passport;*
- (c) the person's driving licence.*

Rhaid i berson sy'n ceisio am drwydded anfon gyda'r cais gopi [o'r cyfan] [o un o leiaf] o'r dogfennau a ganlyn—

- (a) tystysgrif eni'r person;*
- (b) pasbort y person;*
- (c) trwydded yrru'r person.*

- (12) Gall hyn fod yn llawdrwm mewn gosodiad syml, pan allai "and" neu "or" fod yn well.
- (13) Yn achos penawdau *vires* penodol, mae'r cysylltair yn aml yn cael ei hepgor. Arfer cyffredin hefyd yw peidio ag ehangu'r geiriau agoriadol i gyfeirio at "unrhyw rai neu'r cyfan o'r canlynol yn gymwys", gan ddibynnu yn hytrach ar y cyd-destun i roi'r ateb cywir.

ENGHRAIFFT

The Welsh Ministers may by order make provision about—

- (a) the form of an application;*

- (b) *the procedure for making an application;*
- (c) *the fee to be paid by an applicant.*

Caiff Gweinidogion Cymru drwy orchymyn wneud darpariaeth ynghych y canlynol—

- (a) *ffurf cais;*
- (b) *gweithdrefn gwneud cais;*
- (c) *y ffi sydd i'w thalu gan geisydd.*

Mae'n ymddangos yn yr enghraifft hon ei bod yn ddigon clir y caiff Gweinidogion Cymru wneud darpariaeth ynghylch unrhyw rai o'r pethau a grybwyllir neu ynghylch y cyfan ohonynt.

71 Atalnodi

- (1) Yn achos rhestr syml o baragraffau sy'n cael eu cysylltu gan gysylltair, gellir defnyddio coma neu hanner colon.
- (2) Os yw'r paragraffau'n cael eu dilyn gan destun heb ei indeintio a hwnnw i bob pwrpas yn parhau'r gosodiad a gafwyd yn y testun cyn y paragraffau, y coma a ddylai gael ei ddefnyddio ac nid yr hanner colon (gweler yr enghraifft o "frechdan" uchod).
- (3) Gall hanner colon fod yn fwy priodol na choma pan nad oes cysylltair (hynny yw pan fo'r paragraffau i bob pwrpas yn nodi materion nad oes perthynas benodol rhyngddynt a'i gilydd – gweler yr enghreifftiau uchod).

72 Diddymu a diwygio

- (1) Os ydych yn diddymu paragraff sy'n gorffen â chysylltair, mae angen bod yn glir a ydych yn diddymu'r cysylltair neu beidio.
- (2) Mewn achosion lle na fyddai tynged y cysylltair yn ddigon clir fel arall, eglurwch y sefyllfa drwy ychwanegu geiriau megis "(ynghyd â'r "a" sy'n ei ddilyn)" neu "(ond nid y "neu" sy'n ei ddilyn)".

73 Paragraffau heb rifau (rhestrau)

Does dim angen i baragraffau gael rhifau neu lythrennau. Weithiau gall fod yn ddefnyddiol dangos rhestr o bethau ar ffurf paragraffau heb rifau na llythrennau, yn enwedig os nad yw'r rhestr yn rhy hir ac os yw'r cofnodion yn gymharol fyr. Gall hyn fod yn syniad da hefyd os yw'r rhestr yn debyg o gael ei diwygio'n aml.

ENGHRAIFFT

In this section “award for bravery” means -

the Victoria Cross,

the George Cross,

the Albert Medal,

the Edward Medal, [etc.]¹⁸

¹⁸ Deddf Treth Incwm (Enillion a Phensiynau) 2003, adran 638(2).

PENNOD 2

DIFFINIADAU

74 Mathau o ddiffiniad

(1) Ceir pedwar math o ddiffiniad yn fras—

- (a) Diffiniadau o gysyniadau pwysig na all y darllynydd ddeall yr hyn sy'n dilyn hebddynt.

ENGHRAIFFT

Yn Neddf Lles Anifeiliaid 2006, yr hyn a olygir wrth "animal" (adran 1) a "protected animal" (adran 2).

- (b) Diffiniadau a fabwysiedir er hwylustod wrth ddrafftio.

ENGHRAIFFT

Yn y Ddeddf hon, ystyr "Deddf 2002" yw Deddf Menter 2002.

Dylid defnyddio cyn lleied â phosibl o ddiffiniadau o'r math hwn. Maent yn debyg o fod yn llai cyfleus i'r darllynydd nag i'r drafftiwr.

- (c) Diffiniadau o eiriau ac ymadroddion a fydd yn cael eu deall yn gyffredinol, ond lle mae agen mesur o sicrwydd neu o eglurhad.

ENGHREIFFTIAU

Yn y Ddeddf hon, ystyr "plentyn" yw person o dan 18 oed.

Yn y Ddeddf hon, mae "deddfiad" yn cynnwys deddfiad a geir mewn is-ddeddfwriaeth.

- (d) Diffiniadau sydd, er hwylustod, yn gwneud mân addasiad i'r hyn y byddai gair neu ymadrodd yn ei olygu fel arall.

ENGHRAIFFT

Yn y Ddeddf hon, mae "cyflogaeth" yn cynnwys hunan-gyflogaeth.

Yn achlysurol yn unig y dylai'r math hwn o ddiffiniad gael ei ddefnyddio hefyd.

75 Ble i osod diffiniadau - Biliau

(1) Os unwaith yn unig y defnyddir y term sy'n cael ei ddiffinio, dylai'r diffiniad ymddangos yn yr un ddarpariaeth (er enghraifft yn yr un adran).

(2) Os yw'r term a ddiffinnir yn cael ei ddefnyddio fwy unwaith—

- (a) dylai diffiniad o'r math cyntaf a'r ail fath uchod gael eu gosod ar y dechrau fel rheol, gan na fydd y darllynydd yn deall yr hyn sy'n cael ei ddweud fel arall. Gan hynny, dylai ymddangos naill ai yn y lle cyntaf y gwelir y term diffiniedig neu, os yw'n fwy cyfleus, mewn darpariaeth ragarweiniol ar ddiffiniadau.

- (b) gall diffiniad o'r trydydd math uchod gael ei adael fel arfer tan y diwedd;
 - (c) gall diffiniad o'r pedwerydd math uchod hefyd gael ei adael tan y diwedd fel arfer, oni bai bod yna berygl y câr'r darllenydd ei gamarwain yn ddifrifol.
 - (d) dylai diffiniadau sy'n cael eu rhoi ar y dechrau gael eu mynegeo er mwyn i'r darllenydd weld mewn un lle a yw'r term wedi'i ddiffinio neu beidio. Nid yw hyn yn gymwys os unwaith yn unig y defnyddir y term diffiniedig.
- (3) Mae adran ddehongli draddodiadol felly yn cynnwys—
- (a) cofnodion wedi'u mynegeo ar gyfer diffiniadau sydd eisoes wedi'u rhoi (er enghraifft "Yn y Rhan hon, mae i x yr ystyr a roddwyd yn adran 1"), a
 - (b) mân ddiffiniadau o'r trydydd a'r pedwerydd math uchod.
- (4) Osgowch roi diffiniad ar gyfer adran sydd i ddod: "Yn yr adran hon a'r adran nesaf, ystyr x yw y". Efallai na fydd darllenydd yr adran nesaf yn gweld y diffiniad. Os oes angen hynny, ailadroddwch y diffiniad.

76 Ble i osod diffiniadau – offerynnau statudol

- (1) Yr arfer sydd wedi hen ennill ei blwyf ynglŷn ag offerynnau statudol yw bod y ddarpariaeth gyffredinol ar ddiffiniadau yn ymddangos yn agos i ddechrau'r offeryn yn hytrach nag ar y diwedd fel a geir yn achos Deddfau.
- (2) Mae'n ymddangos bod y ddwy agwedd wahanol mewn deddfwriaeth sylfaenol ac is-ddeddfwriaeth yn y Deyrnas Unedig wedi codi'n bennaf yn sgil y weithdrefn seneddol wrth ystyried gwelliannau i filiau. Ceir safbwyntiau gwahanol ar briod ragoriaethau gosod y darpariaethau dehongli cyffredinol ar y dechrau neu ar y diwedd. Mae rhai o'r farn bod rhestru pob diffiniad, ni waeth pa mor ddibwys y bo, ar y dechrau yn tynnu sylw oddi ar y brif stori. Mae eraill yn dadlau bod hyn yn ffordd fwy effeithlon i'r darllenyddwr ddod o hyd i'r diffiniadau.¹⁹ Bid a fo am ragoriaethau'r gwahanol ddulliau, bydd y mwyafrif o ddefnyddwyr deddfwriaeth y Deyrnas Unedig yn gyfarwydd â lleoliad arferol y darpariaethau dehongli cyffredinol mewn deddfwriaeth sylfaenol ac is-ddeddfwriaeth, ac felly dylai'r arfer o osod y darpariaethau dehongli cyffredinol ar ddechrau offerynnau statudol barhau.
- (3) Er bod yr holl dermau diffiniedig i'w gweld mewn rhestr tua'r dechrau, mae'n dal yn bosibl y bydd drafftswyr o'r farn, wrth ddrafftio, mai cyflwyno a diffinio cysyniad mewn erthygl neu reoliad o sylwedd yw'r peth hawsaf. Gallai rheoliad Y gyflwyno a diffinio'r cysyniad ac os yw'r cysyniad yn cael ei ddefnyddio mewn manau eraill yn y rheoliadau, byddai'r ddarpariaeth ddehongli yn dweud "X has the meaning given in regulation Y" / "mae i X yr

¹⁹ Thornton, *Legislative Drafting*, 4^{ydd} argraffiad ar dudalen 192.

ystyr a roddir iddo yn rheoliad Y". Hefyd, pan fo diffiniad yn hir neu'n gymhleth fe allai'r ddarpariaeth ddehongli unwaith eto groesgyfeirio at ddarpariaeth sy'n dod yn nes ymlaen e.e. "X has the meaning given in regulation Y"/ "mae i X yr ystyr a roddir iddo yn rheoliad Y".

- (4) Pan fo term yn cael ei ddefnyddio unwaith yn unig, dylai'r diffiniad ymddangos yn yr un ddarpariaeth (e.e. yr un rheoliad).

77 Dewis label

- (1) Osgowch labeli camarweiniol (ac, ar y llaw arall, peidiwch â rhoi ystyr i derm diffiniedig na fyddai'r darllenydd yn ei disgwyl).

ENGHRAIFFT (i'w hosgoi)

Yn y Ddeddf hon, mae cyfeiriadau at olion bysedd yn cynnwys olion traed.

- (2) Yn ddelfrydol, dylai'r term diffiniedig ei hun roi awgrym o'i ystyr i'r darllenydd.

ENGHRAIFFT

Byddai "PACE" neu "Deddf 1984" yn well label ar Ddeddf Heddlu a Thystiolaeth Droseddol 1984 na dweud "y brif Ddeddf".

- (3) Yn yr un modd, dylai termau di-liw fel "y person perthnasol" gael eu disodli os oes modd gan rywbeth sy'n cynnig mwy o help.
- (4) Gall defnyddio'r un label i ddynodi pethau gwahanol yn yr un darn o ddeddfwriaeth beri dryswch.

78 Darpariaeth weithredol mewn diffiniadau

Bernir mai arfer gwael yw cynnwys deunyddiau gweithredol mewn diffiniad. Er enghraifft, gellir caniatáu dweud bod "rheoliadau" yn golygu rheoliadau a wneir gan Weinidogion Cymru, ond byddai cynnwys gweithdrefn y Cynulliad yn y diffiniad yn ormod.

79 Diffiniadau sy'n cynnwys croesgyfeiriadau

- (1) Os bwriedir i'r ddeddfwriaeth ddefnyddio term sydd eisoes wedi'i ddiffinio yn y modd a ddymunir mewn deddfwriaeth arall, gall fod yn ddefnyddiol benthyca'r diffiniad o'r ddeddfwriaeth arall honno.
- (2) Mae o leiaf ddwy ffordd i wneud hyn—

ENGHREIFFTIAU—

In this Act, "health care" has the same meaning as in the Health Act 2006 (see section 98).

In this Act, "health care" has the meaning given by section 98 of the Health Act 2006.

- (3) Efallai mai'r dull cyntaf fydd yr unig un sy'n bosibl pan nad yw ystyr y gair neu'r ymadrodd yn y Ddeddf gynharach wedi'i rhoi mewn un lle ond bod

rheid ei ddehongli ar sail nifer o ddarpariaethau gwahanol. Gallai'r dull hwn fod yn well hefyd os yw'r gyfraith achosion wedi ymhelaethu ar y diffiniad a'ch bod chithau am dynnu sylw at y gyfraith achosion honno.

- (4) Mewn achosion eraill, gall yr ail ffurf fod yn well am ei bod yn fyrrach. Ond ystyriwch wedyn a fyddai'n well byth copïo'r diffiniad.
- (5) Os yw testun Cymraeg deddfwriaeth yn croesgyfeirio at ddiffiniad sydd i'w weld yn nhestun deddfwriaeth uniaith Saesneg, y ffordd i wneud hyn yw cyfeirio at y diffiniad Saesneg yn y testun Cymraeg.

ENGHRAIFFT—

Yn y Ddeddf hon, mae i "gofal iechyd" yr un ystyr â "health care" yn Neddf Iechyd 2006 (gweler adran 98).

80 Rhestrau o ddiffiniadau

- (1) Mewn rhai achosion, gall fod yn synhwyrol rhestru diffiniadau yn nhrefn y cysyniadau (e.e. pan fo pob diffiniad yn adeiladu ar yr un blaenorol).
- (2) Ond yn nhrefn yr wyddor y dylai'r diffiniadau gael eu rhestru ran amlaf. Trefnir y diffiniadau Saesneg yn ôl trefn yr wyddor Saesneg a threfnir y diffiniadau Cymraeg yn ôl trefn yr wyddor Gymraeg. Yn y diffiniadau Cymraeg, mae'r fannod ("y" neu "yr") yn cael ei hanwybyddu ond mae arddodiaid yn cyfrif. Diffiniadau sy'n dechrau â rhifau (e.e. yn Saesneg "the 2002 Act" means the Enterprise Act 2002") a ddylai ymddangos gyntaf a hynny yn nhrefn y rhifau. 'Ystyr "Deddf 2002" yw Deddf Menter 2002' fyddai'r diffiniad Cymraeg cyfatebol, ac o dan 'd' y dylai gael ei restru felly.
- (3) Mewn rhestr o ddiffiniadau, dylai pob cofnod orffen â hanner colon. Ni ddylid defnyddio cysylltair.
- (4) Dylai'r term diffiniedig yn fersiwn Saesneg y testun gynnwys y term diffiniedig Cymraeg hefyd mewn print italig fel hyn—
"local authority" ("awdurdod lleol") means.....
- (5) Yn yr un modd, dylai'r term diffiniedig yn y fersiwn Cymraeg gynnwys y Saesneg wrth ei ochr mewn print italig. Y rheswm am hyn yw hwyluso cymhariaeth rhwng y fersiynau o'r testun yn y ddwy iaith. Mae'r diffiniadau'n debyg o ymddangos mewn trefn wahanol yn y ddwy iaith.
- (6) Ni ddylid gwneud hyn yn achos diffiniad unigol nac yn achos rhestrau o ddiffiniadau sydd heb eu gosod yn nhrefn yr wyddor.

81 Pwyntiau technegol eraill

- (1) Nid yw "oni bai bod y cyd-destun yn mynnu fel arall" / "unless the context otherwise requires" yn arbennig o ddefnyddiol. Peidiwch â'i ddefnyddio o gwbl os nad oes achos lle mae'r cyd-destun yn mynnu fel arall: mewn achos o'r fath gall fod yn well dweud beth yw'r ystyr yn y cyd-destun hwnnw.

- (2) Mae rhai awduron yn erbyn defnyddio diffiniad er mwyn defnyddio term sy'n cael ei ddefnyddio mewn diffiniad arall yn unig, oni bai mai dyna'r unig ffordd i sicrhau bod y diffiniad arall yn hydrin.
- (3) Dylai fod yn glir ym mha ran o'r ddeddfwriaeth y bydd y diffiniad yn gymwys: felly, defnyddiwch "yn y Ddeddf hon" / "in this Act", "yn yr adran hon" / "in this section" ac ati oni bai nad oes dim amheuaeth yn bosibl.
- (4) Ran amlaf, nid yw'n amlwg bod unrhyw fantais benodol i'w chael o ddweud "at ddibenion y Ddeddf hon, ystyr x yw y" "for the purposes of this Act, x means y" yn hytrach nag "Yn y Ddeddf hon, ystyr x yw y" / "In this Act, x means y".

82 Mynegeion

Erbyn hyn mae llawer o Ddeddfau'n cynnwys mynegai o'r ymadroddion sydd wedi'u diffinio. Gall y rhain fod yn ddefnyddiol os oes nifer fawr o ddiffiniadau yn y Ddeddf.

PENNOD 3

CROESGYFEIRIO

83 Defnyddio croesgyfeiriadau

- (1) Gall croesgyfeiriadau fod yn waith arbennig o anodd i'r darllenydd, felly mae'n fuddiol defnyddio cyn lleied â phosibl arnynt. Mae modd gwneud hyn weithiau drwy ad-drefnu'r deunyddiau.
- (2) At ei gilydd, mae'n ddefnyddiol cyfeirio at reol neu osodiad o sylwedd, yn hytrach na'r ddarpariaeth statudol sy'n eu cynnwys (nad yw'n debyg o fod o ddiddordeb i'r darllenwyr).

ENGHRAIFFT

Bwriwch fod is-adran (1) yn dweud—

(1) Rhaid i gwmni basio penderfyniad cyn [gwneud rhywbeth].

(1) A company must pass a resolution before [doing something].

a bod angen eithriad ar gyfer cwmnïau bach.

Fe allai'r ddarpariaeth ddweud—

(2) Nid yw is-adran (1) yn gymwys yn achos cwmni bach.

(2) Subsection (1) does not apply in the case of a small company.

Ond yn lle dweud wrth y darllenwyr am "is-adran (1)", gallai fod yn fwy defnyddiol dweud—

(2) Nid oes angen penderfyniad yn achos cwmni bach.

(2) No resolution is required in the case of a small company.

- (3) Os oes gwir angen croesgyfeiriad, efallai bod modd sicrhau ei fod yn haws i'r darllenydd dwy ychwanegu geiriau sy'n disgrifio effaith y ddarpariaeth y cyfeirir ati.

84 Disgrifiadau mewn cromfachau

- (1) Yn gyffredinol bydd yn fuddiol rhoi disgrifiad mewn cromfachau o ddarpariaeth y cyfeirir ati. Ond bydd angen i'r drafftaiwr ystyried pa mor ddefnyddiol yw'r geiriau disgrifio o'u cymharu ag anfantais torri ar draws llif y testun. Mae llai o angen rhoi disgrifiad mewn cromfachau groesgyfeiriad at ddarpariaeth yn yr un Bil.
- (2) Disgrifiad ac nid dyfyniad yw'r disgrifiad mewn cromfachau, sef pennawd yr adran neu'r Atodlen y cyfeirir ati yn aml, er nad yw hynny'n angenrheidiol. Er enghraifft, gall y pennawd fod wedi'i ddyfeisio yng

nghyd-destun penawdau eraill y Ddeddf o dan sylw, ond heb fod yn arbennig o ddefnyddiol ar ei ben ei hun.

- (3) Dylid egluro a yw'r disgrifiad mewn cromfachau yn ymwneud ag is-adran benodol neu â rhan benodol arall o'r testun, neu â'r adran yn gyffredinol. Os yw'n ymwneud â'r adran yn gyffredinol, gall ffurf debyg i'r canlynol fod yn ddefnyddiol:

ENGHRAIFFT

Yn adran 1 (disgrifiad o adran 1), yn is-adran (1)...

In section 1 (description of section 1), in subsection (1)...

yn lle

Yn adran 1(1) (disgrifiad o adran 1)...

In section 1(1) (description of section 1).....

85 Croesgyfeiriadau

- (1) Os dywedir bod rhywbeth "yn ddarostyngedig i" / "subject to" rhywbeth arall, mae'n bosibl na fydd yn hawdd deall ar unwaith y berthynas rhyngddynt. Yn benodol, gall hyn fod yn wir os ceir "yn ddarostyngedig i" / "subject to" ar ddechrau'r frawddeg. Yn aml byddai'n well cael trefn arall, er enghraifft ychwanegu gosodiad ar y diwedd, megis "ond mae hyn yn ddarostyngedig i adran X" / "but this is subject to section X".
- (2) Mae'n bosibl hefyd y bydd modd defnyddio ymadrodd arall: er enghraifft, gallai "ond gweler adran X" "but see section X" fod yn ddigon, neu gall fod modd datgan yn grymn i ba achos y mae rheol arall yn gymwys drwy ddweud (er enghraifft) "ac eithrio" "except" neu "oni bai" "unless" " (fel a geir yn "Oni bai bod y person dan sylw o dan 30 oed" "Unless the person concerned is under 30").
- (3) Bydd croesgyfeiriad cyffredinol megis "Yn ddarostyngedig i ddarpariaethau Deddfau'r Dreth Gorfforaeth" "Subject to the provisions of the Corporation Tax Acts" (adran 7(2) ICTA 1988) yn ddiystyr i bawb ond y darllenydd mwyaf arbenigol. Mewn achosion o'r fath, os nad oes modd osgoi'r croesgyfeiriad, ceisiwch gynnwys rhestr o ble mae'r ddarpariaeth berthnasol arall wedi'i gwneud.

PENNOD 4

GEIRIAU SY'N CYFLWYNO ATODLENNI

86 Yr angen am eiriau cyflwyno

- (1) Mae'r bennod hon yn ymwneud â'r geiriau a ddefnyddir i gyflwyno Atodlen sy'n cynnwys gosodiadau deddfwriaethol sy'n sefyll ohonynt eu hunain (er enghraifft, Atodlen o ddiwygiadau i Ddeddfau eraill).
- (2) Nid yw'r bennod yn ymwneud, felly, â'r canlynol—
 - achosion lle mae'r Atodlen yn barhad o osodiad deddfwriaethol yng nghorff y Bil, megis rhestr neu dabl (un enghraifft amlwg yw Atodlen o ddiddymiadau, nad yw'n ddim mwy na rhestr o ddeddfiadau y cyfeirir atynt yn yr adran sy'n rhoi eu heffaith i'r diddymiadau); nac
 - achosion lle nad yw'r Atodlen yn rhan o osodiad deddfwriaethol o gwbl, gan gynnig gwybodaeth yn unig (e.e. mynegai neu destun cytuniad).
- (3) Pan fo darn o ddeddfwriaeth yn cynnwys Atodlen sy'n sefyll ohoni ei hun, yr arfer bob tro yw ei chyflwyno yn un o'r adrannau, yr erthyglau neu'r rheoliadau yn y ddogfen (naill ai'r adran y mae'n ymwneud agosaf â hi neu, os nad yw'n ymwneud ag adran arall, adran newydd).
- (4) Swyddogaeth y geiriau sy'n cyflwyno Atodlen sy'n sefyll ohoni ei hun yw cyfeirio at fodolaeth yr Atodlen a rhoi awgrym o gynnwys yr Atodlen.

87 Ffurfiâu posibl

- (1) Un fformwla gyffredin sy'n cael ei defnyddio i gyflwyno Atodlen yw dweud rhywbeth fel hyn—

Mae Atodlen 3 ([disgrifiad cryno o gynnwys yr Atodlen]) yn cael effaith.

Schedule 3 ([brief description of Schedule contents]) has effect.
- (2) Mae'r fformwla hon yn sicr yn cyflawni'r swyddogaethau uchod. Er hynny, i fod yn fanwl does dim angen dweud bod yr Atodlen yn "cael effaith". Mae iddi effaith p'un a fydd y ddarpariaeth yn dweud hynny neu beidio.
- (3) Ceir ffyrdd eraill i gyflwyno Atodlen sy'n cyflawni'r swyddogaethau uchod yr un mor dda.

ENGHREIFFTIAU

Mae Atodlen 1 yn gwneud darpariaeth bellach am Uwch Lywydd y Tribiwnlysoedd....

Schedule 1 makes further provision about the Senior President of Tribunals....

Mae Atodlen 1 yn cynnwys diwygiadau Atodlen 16 i Ddeddf 1999 (cynllun teithio am ddim yn Llundain)

Schedule 1 contains amendments of Schedule 16 to the 1999 Act (the London free travel scheme)

Mae Atodlen 5 yn diwygio Deddf Diogelu'r Amgylchedd 1990 i ddarparu am wneud cynlluniau lleihau gwastraff.

Schedule 5 amends the Environmental Protection Act 1990 to provide for the making of waste reduction schemes.

- (4) Techneg arall a ddefnyddiwyd yn ddiweddar, ac sy'n glir iawn yn cyflawni swyddogaeth y geiriau cyflwyno fel rhyw fath o arwydd ffordd, yw defnyddio fformwla "gweler".

ENGHRAIFFT

Am ddarpariaeth am newidiadau yn rhanbarthau etholiadol y Cynulliad a dyraniad seddau i'r rhanbarthau hynny gweler Atodlen 1 (adran 2(5) o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006)

For provision about alterations in the Assembly electoral regions and in the allocation of seats to those regions see Schedule 1 (section 2(5) of the Government of Wales Act 2006).

- (5) Mae'r holl dechnegau hyn, a ffurfeiriau eraill sy'n cyflawni'r swyddogaethau a grybwyllwyd uchod, yn dderbyniol.
- (6) Mae'n bwysig sicrhau bod y disgrifiad o'r Atodlen yn fanwl-gywir a'i fod yn ymdrin â phopeth sydd yn yr Atodlen.

PENNOD 5

STRWYTHURAU GWAHANOL I GYFLEU'R NEGES

88 Tablau

Mae tabl yn aml yn ffordd gymen a chdir i nodi nifer o achosion ynghyd â'r rheol sy'n gymwys i bob un: gweler, er enghraifft, adran 9 o Fesur Teithio Dysgwyr (Cymru) 2008:

"9 Trefniadau teithio i ddysgwyr a'r rheini'n drefniadau nad ydynt i ffafrio mathau penodol o addysg neu hyfforddiant

- (1) Mae'r adran hon yn gymwys os gwneir trefniadau o dan adran 3, adran 4 neu adran 6 mewn cysylltiad â dysgwyr o fath a ddisgrifir mewn cofnod yng ngholofn 1 y tabl a ganlyn.
- (2) Rhaid gwneud trefniadau hefyd yn unol â'r adrannau hynny mewn cysylltiad â'r dysgwyr o fath a ddisgrifir yn y cofnod cyfatebol yng ngholofn 2 y tabl.
- (3) Rhaid i'r trefniadau y cyfeirir atynt yn is-adran (2) beidio â bod yn llai ffafriol na'r trefniadau y cyfeirir atynt yn is-adran (1).

TABL

Colofn 1	Colofn 2
<i>Plant o oedran ysgol gorfodol sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn ysgolion a gynhelir.</i>	<i>Plant yr un oed sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn mannau perthnasol eraill.</i>
<i>Dysgwyr sydd dros yr oedran ysgol gorfodol ac sy'n cael addysg llawnamser neu hyfforddiant llawnamser mewn ysgolion a gynhelir.</i>	<i>Dysgwyr yr un oed sy'n cael addysg llawnamser neu hyfforddiant llawnamser mewn mannau perthnasol eraill.</i>
<i>Dysgwyr a chanddynt anawsterau dysgu sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn ysgolion a gynhelir.</i>	<i>Dysgwyr yr un oed a chanddynt anawsterau dysgu sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn mannau perthnasol eraill.</i>
<i>Dysgwyr a chanddynt anabledd sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn ysgolion a gynhelir.</i>	<i>Dysgwyr yr un oed a chanddynt anabledd sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn mannau perthnasol eraill.</i>

<i>Plant sy'n derbyn gofal gan awdurdod lleol ac sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn ysgolion a gynhelir.</i>	<i>Plant yr un oed sy'n derbyn gofal gan awdurdod lleol ac sy'n cael addysg neu hyfforddiant mewn mannau perthnasol eraill.</i>
--	---

9 Learner travel arrangements not to favour certain types of education or training

- (1) This section applies if arrangements under section 3, 4, or 6 are made in respect of learners of a description set out in an entry in column 1 of the following table.
- (2) Arrangements must also be made in accordance with those sections in respect of the learners of the description set out in the corresponding entry in column 2 of the table.
- (3) The arrangements referred to in subsection (2) must be no less favourable than the arrangements referred to in subsection (1).

TABLE

Column 1	Column 2
<i>Children of compulsory school age receiving education or training at maintained schools.</i>	<i>Children of the same age receiving education or training at other relevant places.</i>
<i>Learners over compulsory school age receiving full-time education or training at maintained schools.</i>	<i>Learners of the same age receiving full-time education or training at other relevant places.</i>
<i>Learners with learning difficulties receiving education or training at maintained schools.</i>	<i>Learners of the same age with learning difficulties receiving education or training at other relevant places.</i>
<i>Learners who have a disability receiving education or training at maintained schools.</i>	<i>Learners of the same age who have a disability receiving education or training at other relevant places.</i>
<i>Children looked after by a local authority receiving education or training at maintained schools.</i>	<i>Children of the same age who are looked after by a local authority receiving education or training at other relevant places."</i>

89 Fformwlâu

- (1) Mae'r rhain yn gwbl dderbyniol o'u defnyddio mewn modd priodol. Hwyrach mai fformwla fydd y ffordd fwyaf cyfen i fynegi perthynas rhwng amrywiol symiau; hwyrach mai mynegi'r un peth mewn geiriau fydd y ffordd waethaf i'w fynegi.

ENGHRAIFFT

Ceir enghraifft o fformwla yn adran 998(3) o Ddeddf Treth Incwm 2007 (ystyr "grosio")—

"(3) Gellir hefyd fynegi'r swm wedi ei grosio fel a ganlyn-

R

$$GA = NA + \frac{NA \times R}{100 - R}$$

100 - R

ystyr

GA yw'r swm wedi ei grosio,

NA yw'r swm net, ac

R yw graddfa canran y dreth drwy gyfeirio at y swm net sydd i'w grosio."

"(3) The grossed up amount may also be expressed as-

R

$$GA = NA + \frac{NA \times R}{100 - R}$$

100 - R

where

GA is the grossed up amount,

NA is the net amount, and

R is the percentage rate of tax by reference to which the net amount is to be grossed up."

- (2) Er hynny, weithiau gall dilyniant o gyfarwyddiadau ysgrifenedig fod yn fwy hwylus na fformwla: gweler, er enghraifft, y "datganiad dull" yn adran 90 o Ddeddf Treth Incwm 2007. Ac os yw'r gosodiad yn un syml iawn (er

enghraifft cyfanswm dau swm) gall defnyddio fformwla beri iddo edrych yn fwy cymhleth na dweud yr un peth mewn geiriau.

- (3) Weithiau bydd yr hyn sy'n fwyaf hwylus yn dibynnu ar y darllenydd: i gyfrifydd neu actwari sy'n ymdrin â'r ffigurau eu hunain efallai mai fformwla fydd fwyaf defnyddiol, ond i ddarllenydd nad oes arno angen ond disgrifiad o'r hyn sy'n digwydd, efallai mai geiriau fydd fwyaf defnyddiol. Gall y ddarpar gynulleidfa ddylanwadu ar y dull a ddefnyddir.

90 Datganiadau dull

Hwyrach mai "datganiad dull" fydd y ffordd fwyaf cymen i nodi'r gwahanol gamau mewn proses. Un enghraifft yw adran 91 o Ddeddf Treth Incwm 2007:

"91 How relief works

This section explains how the deductions are to be made.

The amount of the relievable loss to be deducted at any step is limited in accordance with section 25(4) and (5).

Step 1

Deduct the relievable loss from the profits of the trade of the final tax year.

Step 2

Deduct any part of the relievable loss not deducted at Step 1 from the profits of the trade of the previous tax year.

Step 3

Deduct any part of the reliable loss not deducted at Step 1 or 2 from the profits of the trade of the tax year before the previous one.

Step 4

Deduct any part of the relievable loss not deducted at Step 1, 2 or 3 from the profits of the trade of the tax year before that one.

Other claims

If the relievable loss has not been deducted in full at Steps 1 to 4, the person may use the part not so deducted in giving effect to any other relief under this Chapter (depending on the terms of the relief)."

PENNOD 6

DARPARIAETHAU TROSOLYGU

91 Rhagarweiniad

- (1) At ei gilydd, crynodeb byr o gynnwys Deddf, Rhan, Pennod, grŵp o adrannau (neu erthyglau neu reoliadau) neu Atodlen yw “trosolwg”. Gall gynnwys hefyd gyfeiriadau at ddarpariaethau perthnasol eraill. Diben y trosolwg yw helpu’r darllenydd i lywio drwy ddeunyddiau deddfwriaethol.
- (2) Yn gyffredinol, ni fydd ei effaith weithredol ei hun i drosolwg. Gellir cyferbynnu trosolwg â chymal diben y bwriedir iddo effeithio ar ddehongli darpariaeth arall.
- (3) Mae trosolygon wedi’u defnyddio’n helaeth yn y ddeddfwriaeth ar Ailysgrifennu’r Gyfraith ar Drethi. Mae’n dod yn fwy cyffredin eu defnyddio mewn deddfwriaeth arall.²⁰

92 Trosolygon Deddfau, Gorchmynion neu Reoliadau cyfan

- (1) Mae adran 1 o Ddeddf Treth Gorfforaeth 2009 yn enghraifft o drosolwg ar Ddeddf gyfan. Gellir gofyn beth mae trosolwg fel hyn yn ei ychwanegu at y rhestr cynnwys. Ceir tair prif ddadl efallai o’i blaid.
 - (a) Mewn Deddf fawr gall y trefniant ei hun redeg i lawer o dudalennau (er enghraifft, 63 o dudalennau yn Neddf Treth Gorfforaeth 2009). Gall hyn ei gwneud yn anodd i’r darllenydd gael syniad clir o gynnwys cyffredinol y Ddeddf. Gall trosolwg gynnig cip mwy cryno ar y Ddeddf i’r darllenydd (ychydig yn fwy nag un tudalen o destun yn Neddf Corfforaeth 2009).
 - (b) Y cyfan y gall y rhestr cynnwys ei wneud yw creu rhestr o benawdau Rhannau, Penodau, croes-benawdau ac enwau cymalau. Gall trosolwg wneud mwy, drwy amlygu’r prif themâu y tu ôl i grŵp o Rannau a’r berthynas rhwng y Rhannau hynny.²¹
 - (c) Os oes angen hynny, gall trosolwg esbonio sut mae’r ddeddfwriaeth newydd yn ffitio yn nhirlun y ddeddfwriaeth (er enghraifft, drwy gynnwys cyfeiriadau at ddeddfwriaeth berthnasol arall).
- (2) Mewn Deddfau, gorchmynion neu reoliadau mawr iawn y mae trosolwg ar y darn cyfan o ddeddfwriaeth yn debyg o fod yn fwyaf defnyddiol, lle na all y darllenydd gael gafael yn hawdd ar rychwant y ddeddfwriaeth ar sail y trefniant neu, yn achos Deddf, ar sail yr enw hir. Ond o ran egwyddor does

²⁰ Er enghraifft, Deddf Bancio 2009, Bil Is-ddeddfau Llywodraeth Leol (Cymru) sydd gerbron y Cynulliad ar hyn o bryd a’r bil arfaethedig Bil Sgorio Hylendid Bwyd (Cymru) sydd allan at ddibenion ymgynghori ar hyn o bryd.

²¹ Er enghraifft, mae adran 1(6) o Ddeddf Treth Gorfforaeth 2009 yn dweud wrth y darllenydd fod Rhannau 15 i 18 i gyd yn cynnwys rheolau arbennig ar gyfer achosion penodol, sef pwynt nad yw’n amlwg o bosibl ar sail y rhestr o Rannau yn y trefniant.

dim rheswm pam na all adrannau o'r fath gael eu defnyddio mewn Deddf, Gorchymyn neu set o Reoliadau o unrhyw faint os yw'r drafftiwr o'r farn y byddai'n ddefnyddiol. Ond nid yw'n debyg y ceid llawer o gymorth mewn trosolwg na fyddai'n gwneud dim ond ailadrodd y trefniant, neu'r nodyn esboniadol yn achos offeryn statudol Cymreig, mewn fformat wahanol.

93 Trosolygon Rhannau, Penodau ac Atodlenni

- (1) Yn Neddfau Ailysgrifennu'r Gyfraith ar Drethi, mae trosolygon yn cael eu defnyddio'n gyffredin hefyd mewn perthynas â Rhannau a Phenodau. Bydd trosolwg nodweddiadol o Ran sydd wedi'i rhannu'n Benodau yn cynnwys disgrifiad byr o'r Penodau hynny. Os oes darpariaeth arall y tu allan i'r Rhan yn berthnasol o ran sut mae'r Rhan yn gweithredu, gall y trosolwg gynnwys cyfeiriad hefyd at y ddarpariaeth arall honno er mwyn rhybuddio'r darllenydd ei bod yn berthnasol.²²
- (2) Mater i'r drafftiwr yw penderfynu pa mor fuddiol y mae trosolwg yn debyg o fod. Os yw'r Rhan neu'r Bennod yn fyr ac yn cynnwys ambell gymal yn unig, nid yw trosolwg yn debyg o fod o gymorth mawr: bydd penawdau'r cymalau'n ddigon. Er hynny, fe allai trosolwg fod o gymorth o hyd – hyd yn oed ar gyfer Pennod byr iawn – os yw'n rhybuddio'r darllenydd bod deddfwriaeth arall i'w chael cyn darpariaethau gweithredol y Bennod.²³
- (3) Nid yw defnyddio trosolwg ar gyfer un Rhan yn golygu bod rhaid i bob Rhan arall o'r Ddeddf gael un.²⁴ Does dim pwynt cael trosolwg os nad oes yna fudd i'r darllenydd.
- (4) Gall trosolwg fod yn ddefnyddiol ar gyfer Atodlen hir.²⁵

94 Adrannau sy'n cynnwys trosolygon

- (1) Yn aml, bydd gan "drosolwg" ei adran ei hun.²⁶ Er hynny, weithiau gall fod yn gyfleus cynnwys darpariaeth ddehongli, neu ddarpariaeth ynghylch cymhwyso Rhan neu Bennod, ochr yn ochr â'r trosolwg.²⁷
- (2) Ond gofawch beidio â charmarwain y darllenydd. Os dymunir cael cyfuniad o ddeunyddiau gweithredol ac anweithredol, mae'n bosibl nad "trosolwg" yw'r pennawd mwyaf defnyddiol ar yr adran (gallai "rhagymadrodd", er enghraifft, fod yn well).

²² Er enghraifft, adran 35 o Ddeddf Treth Gorfforaeth 2010. Mae is-adrannau (1) a (2) yn cynnwys disgrifiadau o'r Penodau; ac mae is-adrannau (3) a (4) yn tynnu sylw at ddarpariaeth berthnasol arall.

²³ Er enghraifft, adran 976 o Ddeddf Treth Gorfforaeth 2009.

²⁴ Er enghraifft, yn Neddf Cyllid 2004, mae gan Ran 4 drosolwg ond does dim trosolwg o'r un Rhan arall.

²⁵ Gweler paragraff 3 o Atodlen 19 i Ddeddf Cyllid 2011, lle mae'r Atodlen yn cynnwys mwy na 50 o dudalennau.

²⁶ Er enghraifft, adran 33 o Ddeddf Treth Incwm 2007; adran 98 o Ddeddf Treth Gorfforaeth 2010.

²⁷ Er enghraifft, adran 615 o Ddeddf Treth Incwm 2007.

95 Effaith weithredol ac anweithredol

- (1) Nid yw'r ffaith na fydd y drafftiwr o bosibl yn bwriadu i drosolwg gael effaith weithredol yn golygu na fyddai llys yn ystyried y trosolwg wrth ddehongli deddfwriaeth y mae'r trosolwg yn ymwneud â hi. Mae angen ei ddrafftio â gofal felly er mwyn sicrhau ei fod yn grynoded manwl-gywir o'r darpariaethau hynny ac na allai greu canlyniad anfwriadol.
- (2) Mae rhai trosolygon yn gwneud mwy nag amlinellu cynnwys set o ddarpariaethau, gan ddisgrifio neu esbonio sut mae'r darpariaethau'n gweithredu.²⁸ Gall y math hwn o ddeunydd disgrifio neu esbonio fod yn fuddiol weithiau. Ond mae angen gofal arbennig, gan ei fod yn dwyn mwy o risg o ganlyniadau anfwriadol na math mwy safonol o drosolwg sy'n cynnwys amlinelliad o'r pwnc a dim byd arall.

96 Diwygio trosolygon

- (1) Os bydd darpariaeth yn diwygio deddfiad sydd mewn Pennod neu Ran o Ddeddf sy'n cynnwys trosolwg, yna dylid ystyried a ddylai'r trosolwg gael ei ddiwygio er mwyn sicrhau ei fod yn dal yn ddisgrifiad cywir o'r Bennod neu'r Rhan.

²⁸ Er enghraifft, adran 1(2) i (5) o Ddeddf Bancio 2009.

RHAN 7

DIDDYMU A DIWYGIO

PENNOD 1

DIWYGIO'R TESTUN

Materion cyffredinol

97 Gwahaniaethau rhwng y Gymraeg a'r Saesneg

- (1) Mae'n bosibl y bydd y diwygiadau Cymraeg a Saesneg y mae eu hangen i gyflawni effaith gyfreithiol benodol yn eithaf gwahanol i'w gilydd.
- (2) Er enghraifft, gall y gwahaniaethau o ran cystrawen brawddegau yn y Gymraeg a'r Saesneg (gweler Rhan 4, Pennod 2) olygu bod angen mewnosod diwygiad mewn lle gwahanol yn y ddwy iaith. Yn Gymraeg mae'r ansoddair fel arfer yn dod ar ôl yr enw, ond yn Saesneg fe ddaw o flaen yr enw: "cynllun newydd" ond "new scheme". Felly os bydd y testun Cymraeg yn cael ei ddiwygio drwy fewnosod ansoddair ar ôl yr enw, bydd y diwygiad cyfatebol yn Saesneg yn mewnosod yr ansoddair o flaen yr enw.

ENGHRAIFFT

"Os yw Gweinidogion Cymru yn cyhoeddi cynllun [newydd], rhaid iddynt osod copi o'r cynllun hwnnw gerbron y Cynulliad."

"If the Welsh Ministers publish a [new] scheme, they must lay a copy of that scheme before the Assembly."

- (3) Gall diwygiad i'r testun Cymraeg hefyd arwain at newidiadau pellach i'r testun hwnnw. Er enghraifft, os bydd enw gwrywaidd yn cael ei roi yn lle enw benywaidd, bydd angen i'r rhagenwau sy'n cyfeirio at yr enw hwnnw gael eu newid (gweler paragraff 39(3)).
- (4) Wrth lunio diwygiadau, dylid canolbwyntio ar gyflawni'r un effaith gyfreithiol yn y ddwy iaith, yn hytrach nag ar lunio dwy set o ddiwygiadau sy'n cyfateb i'w gilydd air am air.

Geiriau gweithredol

98 Mewnosod a disodli

- (1) Mae'r ffurfiau a ganlyn yn cael eu defnyddio'n eang, ac mae'r ddwy yn dderbyniol—

ffurf orchmynnol: ar ôl x mewnosoder y/yn lle x rhodder y/after x
insert y/for x substitute y

ffurf ddatgeiniol: ar ôl x mae y wedi ei mewnosod/fewnosod/after x
there is inserted y/for x there is substituted y

- (2) Yn y ddau achos mae effaith y diwygiad yn glir.
- (3) Pa fo un adran yn gwneud darpariaeth ar gyfer cyfres o ddiwygiadau (o'i gyferbynnu ag un diwygiad) i Ddeddf, neu i adran, bydd yr is-adran gyntaf yn aml ar ffurf ddatgeiniol, a gweddill y darpariaethau yn y gorchmynnol:
- (1) Mae'r [Ddeddf] wedi ei diwygio fel a ganlyn...*
- (2) Yn is-adran 1, ar ôl is-adran (1) mewnosoder...*
- (1) The [Act] is amended as follows...*
- (2) In section 1, after subsection (1) insert....*
- (4) Er bod yr effaith yn glir, mae rhywbeth i'w ddweud dros ddefnyddio'r un ffurf yn y gosodiad agoriadol ac yn y diwygiadau.

99 Diddymu a dirymu

- (1) Mae'r ffurfiau a ganlyn, neu amrywiadau arnynt, yn aml yn cael eu defnyddio i ddiwygio testun Deddf drwy ddiddymu un neu ragor o ddarpariaethau neu eiriau yn y Ddeddf—
- hepgorer x/mae x wedi ei hepgor*
- omit x/x is omitted*
- mae x yn peidio â chael effaith*
- x ceases to have effect*
- mae x wedi ei (d)diddymu*
- x is repealed*
- (2) Yma, gyda "hepgor" / "omit" yn unig y mae'r gorchmynnol yn bosibl. Ac yn achos darpariaethau is-ddeddfwriaeth y term priodol yw "dirymu" / "revoked" nid "diddymu" / "repealed".
- (3) I ddiddymu llai na Deddf gyfan, mae'r rhain i gyd yn dderbyniol, ni waeth pa uned o destun sy'n cael ei diddymu. Mae'n eglur mai dim ond "wedi ei (d)diddymu" / "is repealed" neu "yn peidio â chael effaith" / "ceases to have effect" a gâi eu defnyddio ar gyfer Deddf gyfan. Fe allai fod yn gyson wedyn pe bai "wedi ei (d)diddymu" / "is repealed" neu "yn peidio â chael effaith" / "ceases to have effect" (yn hytrach na "hepgorer" / "omit") yn cael eu defnyddio ar gyfer unedau llai o destun.
- (4) Byddai defnyddio "wedi ei (d)diddymu" / "is repealed" yn gyson hefyd ag "Atodlenni diddymu" / "repeal Schedules" ac â'r ffaith bod darpariaethau sy'n cyflwyno Atodlenni diddymu yn defnyddio'r geiriau "wedi eu diddymu" / "are repealed".
- (5) O ran y dewis rhwng "wedi ei (d)diddymu" / "is repealed" ac "yn peidio â chael effaith" / "ceases to have effect", mae "is repealed" yn dilyn iaith adrannau 15 i 17 o Ddeddf Dehongli 1978. Mae'n debyg na ddylid gor-ddweud pwysigrwydd hyn: yn *Commissioner of Police of the Metropolis v Simeon* [1982] 2 All ER 813, dyfarnwyd nad oedd y ffaith bod diddymiad

wedi'i roi ar waith drwy ddarparu bod y darpariaethau a oedd yn cael eu diddymu "yn peidio â chael effaith" yn ddigon i awgrymu "bwriad i'r gwrthwyneb" o fewn adran 16(1) o Ddeddf Dehongli 1978.

- (6) Serch hynny, fe allai fod yn fuddiol defnyddio'r gair "repeal" / "diddymu" yn hytrach na'i gwneud yn ofynnol i'r darllenydd ganfod bod yr hyn sydd wedi'i wneud yn gyfystyr yn y bôn â diddymu. Y ffurf "diddymu" yw'r un fyrraf o'r ddwy hefyd.

Disgrifio ble mae'r diwygiad i fynd

100 Disodli geiriau, neu ychwanegu at eiriau, yn y lle cyntaf y maent yn digwydd

Mae'r canlynol (ymhlith eraill) yn bosibl—

ar ôl "X", yn y lle cyntaf lle y mae'n digwydd, mewnosoder "y"
after "x", in the first place it occurs, insert "y"

ar ôl "x", lle y mae'n digwydd [neu'n ymddangos] gyntaf, mewnosoder "y"
after "x", where first occurring [or appearing], insert "y"

101 Disodli geiriau, neu ychwanegu at eiriau, ym mhob lle y maent yn digwydd

- (1) Mae'r canlynol (ymhlith eraill) yn bosibl —

ar ôl "x" ym mhob lle, mewnosoder "y"
after "x", in each place, insert "y"

ar ôl "x", lle bynnag y bo'n digwydd/ymddangos, mewnosoder "y"
after "x", wherever it occurs/appears, insert "y"

yn lle "x" (ddwywaith) rhodder "y"
for "x" (twice) substitute "y".

- (2) O ran egwyddor, gallai un diwygiad gael ei ddefnyddio i newid term sy'n cael ei ddefnyddio drwy ddarn o ddeddfwriaeth i gyd. Yn ymarferol, mae'n debyg mai cymharol ychydig o achosion sydd lle bydd y dull hwn yn briodol. Mae'n amlwg mai dim ond os yw'r drafft iwr yn sicr ei fod yn creu'r canlyniad cywir ym mhob man y dylai diwygiad cyffredinol gael ei ddefnyddio. A gall defnyddio'r dull hwn fod yn anodd os yw'r ddeddfwriaeth sy'n cael ei diwygio yn cynnwys deddfwriaeth yn y Gymraeg achod bydd y diwygiad cyffredinol yn gorfod darparu ar gyfer ystod o newidiadau canlyniadol o ran treigladau, rhagenwau, etc.

- (3) Arfer cymharol gyffredin yw gosod cromfachau o amgylch y geiriau sy'n dynodi ble yn y ddarpariaeth y mae'r diwygiad i gael ei wneud—

ar ôl "x" (ym mhob lle) mewnosoder "y"

after "x" (in each place) insert "y"

ar ôl "x" (yn y lle cyntaf lle y mae'n digwydd) mewnosoder "y".

after "x" (in the first place it occurs) insert "y"

- (4) Rhaid tybio mai dim ond pan na fyddai'n glir fel arall ai un diwygiad ynteu mwy nag un a fwriedir y byddai'r geiriad o dan sylw yn cael ei ddefnyddio. A bod yn fanwl, felly, ni ddylai cromfachau gael eu defnyddio (ar y sail bod cromfachau'n cael eu neilltuo fel rheol at ddeunydd sy'n cael ei gynnwys i helpu'r darlennydd ond nad oes iddo effaith gyfreithiol o sylwedd). Er hynny, mewn rhai achosion, gall drafftwy'r gredu bod defnyddio cromfach yn golygu bod y ddarpariaeth yn haws ei darllen.

102 Mewnosod ar ddechrau darpariaeth

Y ffurf arferol yw dweud—

ar y dechrau mewnosoder x/mae x wedi ei fewnosod/mewnosod

at the beginning insert x/there is inserted x

yn hytrach na dweud bod x wedi ei fewnosod/mewnosod "cyn" geiriau penodol.

103 Mewnosod testun ar ddiwedd darpariaeth

- (1) Y ffurf arferol yw dweud—

"ar y diwedd"

"at the end".

- (2) Weithiau bydd drafftwy'r yn dweud "ychwanegu" / "add" yn lle "mewnosod" "insert" yn achos testun sydd i ymddangos ar ddiwedd darpariaeth bresennol. Ond nid anghywir yw defnyddio "mewnosod" / "insert" yn y cyd-destun hwn a gall fod yn symlach defnyddio'r un gair p'un a yw'r testun newydd i ymddangos yng nghanol y ddarpariaeth bresennol ynteu ar y diwedd.

104 Rhannau o is-adran

- (1) Yn achos is-adran sy'n cynnwys paragraffau, gellir dynodi'r geiriau cyn y paragraffau fel "y geiriau agoriadol" / "the opening words" neu "y geiriau o flaen paragraff (a)" / "the words before paragraph (a)".

- (2) Gall y geiriau ar ôl y paragraffau (y mae drafftwy'r weithiau'n cyfeirio atynt fel "geiriau cloi" / "full-out words") gael eu dynodi fel "y geiriau ar ôl paragraff ()" / "the closing words" neu "the words after paragraph ()". Wrth gwrs, nid yw bob amser yn angenrheidiol pennu ble yn union mewn is-adran y mae'r geiriau o dan sylw yn ymddangos (er enghraifft, os unwaith yn unig y maent yn ymddangos).

105 Rhestrau

Pan fo diwygiad yn cael ei wneud er mwyn mewnosod cofnod mewn rhestr, megis rhestr o ddiffiniadau neu gyrff statudol, bydd weithiau'n cael ei lunio ar ffurf diwygiad i fewnosod y testun "yn y lle priodol" / "at the appropriate place" (yn hytrach nag "ar ôl" / "after" rhywbeth). Mae hyn yn briodol, er enghraifft, os yw'r rhestr yn rhedeg yn nhrefn y wyddor.

106 Lleoliad adran newydd

- (1) Yr arfer yw pennu bod adran newydd i'w gosod "ar ôl" / "after" un arall.
- (2) Er hynny, fe all "o flaen" / "before" fod yn ddefnyddiol pan fo'r adran newydd i gael ei mewnosod ar ddechrau Rhan, Pennod neu grŵp o adrannau (lle y byddai cyfeiriad at "ar ôl" / "after" yr adran faenorol yn tueddu i awgrymu mai'r bwriad oedd i'r adran newydd ymddangos ar ddiwedd y Rhan etc flaenorol).

107 Darpariaethau heb rifau

I ychwanegu is-adran neu is-baragraff at adran neu baragraff nad yw eisoes mewn is-raniadau, y ffurf a argymhellir yw—

dweud yn gyntaf

Yn [adran] [paragraff] 1 daw'r ddarpariaeth bresennol yn [is-adran] [is-baragraff] 1

In [section] [paragraph] 1 the existing provision becomes [subsection] [sub-paragraph] (1)

ac wedyn mewnosod y defnydd newydd fel is-adran neu is-baragraff (2).

108 Faint o destun i'r ddisodli

- (1) Y man cychwyn wrth ddrafftio i ddisodli testun yw y dylech ddisodli cyn lleied o'r testun ag y bo modd. Ran amlaf, bydd hyn yn ei gwneud yn hawl i ddarllenydd y Bil nodi'r newid o sylwedd sy'n cael ei wneud. Mae hefyd yn osgoi awgrymu bod newidiadau yn cael eu gwneud mewn testun nad yw'n newid mewn gwirionedd.
- (2) Er hynny, i ddarllenydd y Bil, neu ddarllenydd y Ddeddf sy'n cael ei diwygio, mewn rhai achosion bydd yn ddefnyddiol disodli mwy o'r testun nag y mae angen ei ddisodli mewn gwirionedd. Er enghraifft—

- pan fydd nifer o newidiadau perthynol yn cael eu gwneud i un ddarpariaeth,
 - pan fyddai grŵp o ddiwygiadau yn arwain yn y pen draw at newid holl sail darpariaeth bresennol heb adael fawr ddim o'r testun blaenorol,
 - pan fydd y darn sydd i'w ddiwygio wedi'i ddiwygio o'r blaen heblaw drwy ddiwygio'r testun (fel y gall fod rhywfaint o amheuaeth ynghylch pa eiriau sydd ar ôl i'w diwygio'n destunol),
 - pan fydd disodli ychydig yn rhagor o eiriau o gymorth fel arall i'r darllenydd, a
 - phe bai gwneud hynny'n galluogi'r drafftiwr i ddiddymu darpariaeth ddiwygio.
- (3) Mae'r risgiau wrth ddisodli mwy o'r testun nag y mae angen ei ddisodli mewn gwirionedd yn cynnwys—
- risg colli croesgyfeiriad, amrywiad annhestunol neu hen arbediad, a'r
 - risg y bydd yn anodd i'r darllenydd weld pa newidiadau o sylwedd sy'n cael eu gwneud.
- (4) Mewn rhai achosion gall disgrifiad mewn cromfachau helpu.

109 Disgrifiad mewn cromfachau

- (1) Yn gyffredinol, gweler y drafodaeth ar ddisgrifiadau mewn cromfachau yn adran 84. Yn yr adran hon, dim ond agweddau sy'n berthnasol wrth ddiwygio'r testun sy'n cael eu trafod.
- (2) Arfer gweddol gyffredin bellach yw rhoi disgrifiad byr o'r adran neu'r Atodlen sy'n cael ei diwygio, rhoi cyd-destun y diwygiad ac efallai ei arwyddocâd. Pennawd yr adran neu'r Atodlen fydd y disgrifiad mewn cromfachau yn aml, ond does dim rhaid iddo fod – o ran darllenydd y Bil gall fod yn well disgrifio'r adran mewn ffordd arall.
- (3) Efallai na fydd mor ddefnyddiol cadw at yr arfer mewn, dyweder, Atodlenni o ddiwygiadau canlyniadol, lle nad oes effaith bwysig o sylwedd i'w disgrifio (a llai o ddarllenydd i'w disgrifio iddynt). Er enghraifft, os nad yw'r ddarpariaeth ond yn newid enw corff yn yr holl ddeddfwriaeth sy'n bod yn barod, efallai nad oes fawr o bwynt disgrifio pob darpariaeth lle mae'r newid yn cael ei wneud.
- (4) Nid yw ychwaith yn debyg o fod yn werth rhoi disgrifiad o adran y mae adran newydd i'w mewnosod ar ei hôl, oni bai bod cysylltiad agos iawn rhwng y ddwy.
- (5) Gall disgrifio'r adran o'r Atodlen sy'n cael ei diwygio helpu i esbonio arwyddocâd a chyd-destun y diwygiad, ond nid yw hyn ynddo'i hun yn debyg o ddweud wrth y darllenydd beth yn union y mae'r diwygiad yn ei wneud. Er mwyn adrodd y stori gyfan, mae'n debyg bod angen i'r drafftiwr

ddisgrifio'r darn penodol o'r testun sy'n cael ei ddiwygio, boed is-adran neu is-raniad llai. Ond ni fydd yn ymarferol nac yn angenrheidiol gwneud hyn ym mhob achos.

- (6) Yn achos diwygiad pwysig o sylwedd, gall fod yn werth dal llaw'r darllenydd ac esbonio'r cyd-destun cyfan, fel bod ystyr y diwygiad testunol yn hawdd iawn ei deall wedyn. Ond mae'n anodd glynu at hyn yn gyson mewn deddfwriaeth o hyd sylweddol. Yn sicr does dim pwynt rhoi disgrifiad o is-adran os nad yw mewn gwirionedd yn helpu'r darllenydd i ddeall y diwygiad. Ac nid yw'n ymddangos bod pwynt manylu ar y lefel hon mewn Atodlenni maith o ddiwygiadau mân neu ganlyniadol.
- (7) Yn hytrach na manylu fel hyn, gall nodiadau esboniadol helpu.

110 Atodlenni o ddiwygiadau

- (1) Mae hyn yn ymwneud â'r fformat sydd i'w ddefnyddio mewn Atodlenni lle mae diwygiadau i Ddeddf yn cael eu trefnu o dan groes-bennawd italg sy'n rhoi enw'r Ddeddf.
- (2) Yr arddull a argymhellir yw—

"Deddf Addysg 2005

1. Yn Neddf Addysg 2005, ar ôl adran N..."

"Education Act 2005

1. In the Education Act 2005, after section N..."

- (3) Sylwch yn benodol fod angen rhoi enw byr y Ddeddf yn nhestun y diwygiad yn ogystal ag yn y pennawd.

111 Diwygio penawdau adrannau etc

- (1) Mae'n dderbyniol diwygio pennawd darpariaeth.
- (2) Yn benodol, gall fod yn fuddiol gwneud hyn os yw'r diwygiad i'r testun yn peri nad yw'r ddarpariaeth yn wir.
- (3) Does dim angen diwygio pennawd dim ond am nad yw'r pennawd presennol yn cyfateb yn union i'r hyn y byddech wedi'i ddewis ar gyfer y testun diwygiedig. Hefyd, gallai'r ffaith bod gan y pennawd diwygiedig awdurdod y Cynulliad arwain y llysoedd i roi mwy o bwysau iddo nag y byddent wedi'u roi i'r pennawd gwreiddiol.
- (4) Mae yna enghreifftiau o achosion lle mae angen i bennawd gael ei newid heb fod yna newid yn y testun o dan y pennawd. Un enghraifft yw lle bydd set gyfochrog o ddarpariaethau'n cael ei hychwanegu ar ôl darpariaethau presennol a bod angen penawdau sy'n gwahaniaethu rhwng y setiau cyfagos o ddarpariaethau ac yn eu cysylltu.

112 Atalnodi

- (1) Pan fo geiriau sy'n cael eu mewnosod neu eu disodli yn gorffen ag atalnod llawn cyn y dyfynodau cloi, ni ddylai fod angen atalnod llawn arall ar ôl y dyfynodau cloi.

Confensiynau ynglŷn â rhifau

113 Ailddefnyddio rhifau

- (1) Wrth ddisodli is-raniad cyfan o destun (e.e. is-adran), at ei gilydd ni ddylai rhif yr hen ddarpariaeth gael ei ddefnyddio ar gyfer y ddarpariaeth newydd oni bai bod pwnc y ddarpariaeth newydd yn cyfateb i bwnc yr hen ddarpariaeth (sef rhywbeth a fydd yn digwydd yn aml).
- (2) Wrth fewnosod is-raniad cyfan o destun (e.e. is-adran) mewn man lle mae is-raniad cyfatebol wedi'i diddymu, at ei gilydd ni ddylai rhif y ddarpariaeth sy'n cael ei ddiddymu gael ei ddefnyddio ar gyfer y ddarpariaeth newydd.
- (3) Yn achlysurol, gallai'r drafftwr benderfynu bod rheswm da dros ymwrthod â'r dulliau uchod (e.e. os cafodd y ddarpariaeth a ddiddymwyd ei diddymu flynyddoedd lawer yn ôl).

114 Ychwanegu darpariaethau â rhif – defnyddio'r wyddor Saesneg neu'r wyddor Gymraeg

- (1) Yr arfer ynglŷn ag offerynnau statudol ers sefydlu Cynulliad Cenedlaethol Cymru yw defnyddio'r wyddor Gymraeg i rifo unedau o destun (paragraffau etc) yn y testun Cymraeg a defnyddio'r wyddor Saesneg ar gyfer y testun Saesneg. Mae hynny'n golygu bod llythyren yr uned gyfatebol o destun yn aml yn wahanol yn y ddwy iaith, felly byddai adran 1(1)(d) yn y testun Saesneg yn adran 1(1)(ch) yn y testun Cymraeg.
- (2) Mae hyn yn iawn pan fo defnyddiwr y testun yn cyfeirio at y testun mewn un iaith yn unig, ond gall dryswch godi mewn cyd-destunau lle cyfeirir at y testunau Cymraeg a Saesneg, er enghraifft mewn trafodaeth ddwyieithog ar lawr y Cynulliad ynghylch y darpariaethau pan fydd angen cyfieithu ar y pryd, neu yn wir mewn trafodion dwyieithog mewn llys neu dribiwnlys. Penderfynwyd yn y trydydd Cynulliad y byddai Mesurau Cynulliad yn defnyddio'r wyddor Saesneg yn y testun Cymraeg at ddibenion rhifo ac mae'r un arfer yn cael ei ddilyn mewn Biliau Cynulliad. Cafodd hyn ei wneud er mwyn dileu rhwystr posibl a allai atal y Gymraeg rhag cael ei defnyddio mewn cyd-destunau fel llawr y Cynulliad neu lys neu dribiwnlys lle mae deddfwriaeth ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg ill dwy.²⁹

²⁹ Mae'r un ateb wedi'i fabwysiadu pan fo'r un mater wedi codi mewn awdurdodaethau dwyieithog eraill, megis Hong Kong.

- (3) Yr arfer o 1 Ebrill 2012 ymlaen yw y dylai confensiynau rhifo Biliau Cynulliad gael eu defnyddio hefyd yn offerynnau statudol Cymru. Gan hynny, mae'r argymhellion a ganlyn ynghylch ychwanegu darpariaethau sydd â rhif yn gymwys i'r testun Cymraeg yn ogystal ag i'r testun Saesneg.

115 Ychwanegu darpariaethau ar ddechrau cyfres

Mae'r canlynol yn gymwys wrth fewnosod darpariaeth ar ddechrau cyfres bresennol o ddarpariaethau (e.e. is-adran ar ddechrau adran neu Atodlen cyn yr Atodlen gyntaf).

- Rhagflaenir adrannau newydd sy'n cael eu mewnosod cyn yr adran gyntaf mewn Deddf gan lythyren, gan ddechrau ag "A".

- Cymerir yr un agwedd at bob rhaniad arall yn y testun (heblaw paragraffau sydd â llythrennau).

Felly, mewnosododd Deddf Ansofedd 2000 Atodlen A1 cyn Atodlen 1 i Ddeddf Ansofedd 1986, a mewnosododd Deddf Menter 2002 Atodlen B1 newydd ar ôl Atodlen A1.

- "ZA1" neu ("zai") fydd darpariaeth sy'n cael ei mewnosod cyn "A1" (neu "ai").

- Yn achos paragraffau sydd â llythrennau, (za), (zb) etc fydd paragraffau newydd sy'n cael eu mewnosod cyn paragraff (a).

- A (zza), (zzb) etc fydd paragraffau sy'n cael eu mewnosod cyn (za).

116 Ychwanegu darpariaethau ar ddiwedd cyfres

Wrth ychwanegu darpariaeth ar ddiwedd cyfres bresennol o ddarpariaethau o'r un math (e.e. is-adran ar ddiwedd adran neu Atodlen ar ddiwedd yr Atodlenni), dylai'r rhifau barhau yn eu trefn.

117 Mewnosod darpariaethau cyfan rhwng darpariaethau presennol

Mae'r canlynol yn gymwys wrth fewnosod darpariaethau cyfan rhwng darpariaethau presennol.

- 1A, 1B, 1C etc fydd darpariaethau newydd sy'n cael eu mewnosod rhwng 1 a 2.
- 1AA, 1AB, 1AC etc fydd darpariaethau newydd sy'n cael eu mewnosod rhwng 1A ac 1B.
- 1ZA, 1ZB, 1ZC etc. (ac nid 1AA etc.) fydd darpariaethau newydd sy'n cael eu mewnosod rhwng 1 ac 1A

- 1AZA, 1AZB, 1AZC etc fydd darpariaethau newydd sy'n cael eu mewnosod rhwng 1A ac 1AA.

Peidiwch â chreu dynodydd ar lefel is oni bai bod rhaid ichi wneud hynny.

- 1AB ac nid 1AAA fydd darpariaeth newydd rhwng 1AA ac 1B.
- Ond 1AAA fydd darpariaeth newydd rhwng 1AA ac 1AB.

Mae'r argymhellion uchod yr un mor gymwys i is-baragraffau â rhifau Rhufeinig a pharagraffau â llythrennau.

- (ia), (ib), (ic) etc. fydd is-baragraffau newydd rhwng is-baragraffau (i) a (ii).
- (aa), (ab), (ac) etc. fydd paragraffau newydd rhwng paragraffau (a) a (b).
- (aza), (azb), (azc) etc. fydd paragraffau newydd rhwng paragraffau (a) ac (aa).

118 Mewnosodiadau sy'n arwain at gyfres o fwy na 26 o adrannau, erthyglau neu reoliadau newydd

Mae hyn yn ymwneud â'r achlysuron prin pan fyddai mewnosod adrannau, erthyglau neu reoliadau newydd mewn darn o ddeddfwriaeth yn arwain at gyfres o fwy na 26 o unedau newydd.

- Ar ôl Z defnyddiwch Z1, Z2, Z3 etc.

Felly yn Neddf Lwfansau Cyfalaf 2001 dilynir adran 360Z gan adrannau 360Z1 i 360Z4.

119 Mewnosodiadau sy'n arwain at gyfres o fwy na 26 o baragraffau â llythrennau

Mae hyn yn ymwneud â'r achlysuron prin pan fyddai mewnosod paragraffau newydd mewn adran yn arwain at gyfres o fwy na 26 o baragraffau â llythrennau.

- Ar ôl paragraff (z) mewnosodwch baragraffau (z1), (z2), (z3) etc.

PENNOD 2

AMRYWIADAU ANNHESTUNOL

120 Amrywiadau annhestunol a diwygiadau testunol

- (1) Mae'r bennod hon yn sôn am sut i wahaniaethu rhwng amrywiad annhestunol a diwygiad testunol.
- (2) Yr hyn a olygir wrth "amrywiad annhestunol" yw amrywiad ar ddeddfiad na fwriedir iddo arwain at newid yn nhestun y deddfiad sydd wedi'i

amrywio pan fydd y deddfiad yn cael ei argraffu nesaf (o'i gyferbynnu a diwygiad testunol, y bwriedir iddo wneud hynny).

- (3) Cafwyd adegau pan nad yw wedi bod yn eglur i'r adrannau, nac i'r rhai sy'n cynhyrchu ac yn golygu testun statudol, a yw rhywbeth yn ddiwygiad testunol ynteu'n amrywiad annhestunol. Weithiau mae amrywiadau annhestunol hyd yn oed wedi cael eu hargraffu fel diwygiadau testunol.
- (4) Mae'n bwysig felly eich bod yn gwneud yn glir beth yw'r bwriad.

121 Angen osgoi'r ffurfiau sy'n cael eu defnyddio mewn diwygiadau testunol

- (1) Weithiau bydd amrywiadau annhestunol yn cael eu drafftio yn yr un ffurf yn y bôn â diwygiad testunol, a'r unig wahaniaeth yw'r geiriau agoriadol—
ENGHRAIFFT (i'w hosgoi)

(1) Mae adran 3 yn gymwys i ddrwgdalwyr dirwyon fel y mae'n gymwys i droseddwyr ond gyda'r amrywiadau a ganlyn—

(a) yn is-adran (1) yn lle "trosedd" rhodder "drwg daliad"; a

(b) yn is-adran (2) yn lle "6 mis" rhodder "3 mis".

(1) Section 3 applies to fine defaulters as to offenders but with the following modifications—

(a) in subsection (1) for "offence" substitute "default"; and

(b) in subsection (2) for "6 months" substitute "3 months".

- (2) Byddai'n hawdd camgymryd hyn am ddiwygiad testunol. Mae'r geiriau agoriadol yn rhoi awgrym mai rhywbeth heblaw diwygiad testunol yw'r bwriad, ond mae'r gweddill yn union yr un fath â diwygiad testunol. Byddai'n arbennig o hawdd colli golwg ar y geiriau agoriadol pe bai'r rhestr o ddisodiadau a newidiadau eraill yn hir iawn.
- (3) Byddai'n gliriach, i ddechrau, pe bai'r modd dibynnol yn cael ei ddefnyddio er mwyn dangos nad oes bwriad i'r testun gael ei ddisodli mewn gwirionedd—

ENGHRAIFFT

(1) Mae adran 3 yn gymwys i ddrwgdalwyr dirwyon fel y mae'n gymwys i droseddwyr ond fel petai—

(a) "drwg daliad" yn cael ei roi yn lle "trosedd" yn is-adran (1), a

(b) "3 mis" yn cael eu rhoi yn lle "6 mis" yn is-adran (2).

(1) Section 3 applies to fine defaulters as to offenders but as if—

*(a) in subsection (1) for “offence” there were substituted “default”, and
(b) in subsection (2) for “6 months” there were substituted “3 months”.*

(4) Ond gwell byth fyddai osgoi cyfeirio at ddisodli yn gyfan gwbl—

ENGHRAIFFT

(1) Mae adran 3 yn gymwys i ddrwgdalwyr fel y mae'n gymwys i dramgwyddwyr ond fel petai-

(a) y cyfeiriad yn is-adran (1) at dramgwydd yn gyfeiriad at ddrwg daliad; a

(b) y cyfeiriad yn is-adran (2) at 6 mis yn gyfeiriad at 3 mis.

(1) Section 3 applies to fine defaulters as to offenders but as if—

(a) in subsection (1) the reference to an offence were to a default; and

(b) in subsection (2) the reference to 6 months were to 3 months.

122 “Modification”

Gyda llaw, nid yw defnyddio'r gair “modification” (“amrywio”) ynddo'i hun yn dileu'r posibilrwydd mai diwygiad testunol yw'r hyn a fwriedir. Mae'r gair weithiau yn cael ei ddefnyddio (yn gywir) i ddisgrifio diwygiad testunol — gweler er enghraifft adran 517(6) o Ddeddf Addysg 1996 ac adran 26(2) o Ddeddf Cyfiawnder Troseddol a Gwasanaethau'r Llysoedd 2000.

PENNOD 3

DIWYGIO DARPARIAETHAU SYDD HEB EU CYCHWYN ETC

123 Diwygio darpariaeth nad yw mewn grym

- (1) Ni ddylai darn o ddeddfwriaeth anwybyddu deunyddiau perthnasol sydd wedi'u deddfu dim ond am nad yw'r deunyddiau mewn grym eto. Mae'n ddoeth cadw deddfwriaeth sydd heb gael ei chychwyn mewn cyflwr lle y gallai gael ei dwyn i rym. Felly os yw'r polisi y tu ôl i ddarn o ddeddfwriaeth yn golygu bod angen newid darpariaeth, neu y byddai angen ei newid pe bai mewn grym, dylai'r ddarpariaeth gael ei diwygio yn unol â'r polisi fel rheol.
- (2) Weithiau ceir cwestiwn a yw diwygiad i gael ei gychwyn gan y pwerau cychwyn mewn Deddf diwygio ynteu gan y pwerau cychwyn yn y Ddeddf sydd wedi'i diwygio.
- (3) Y peth cyntaf i'w nodi yw bod cychwyn darpariaeth mewn Deddf yn dibynnu ar y darpariaethau cychwyn sydd wedi'u gwneud yn y Ddeddf honno. Mae hyn yn cynnwys darpariaeth sy'n diwygio darpariaeth sydd heb ei chychwyn mewn Deddf gynharach. Ar y llaw arall, mae darpariaethau cychwyn Deddf yn gymwys i ddarpariaethau'r Ddeddf a does dim bwriad, adeg y deddfu, i'r darpariaethau cychwyn fod yn gymwys i'r holl destun sy'n digwydd cael ei ychwanegu drwy ddiwygiadau gan Ddeddfau diweddarach.
- (4) Mewn rhai achosion, fe all ac fe ddylai'r drafftiwr ddibynnu ar y ddarpariaeth gychwyn yn y Ddeddf ddiwygio yn unig. Er enghraifft, os oes yna bolisi y dylai'r ddarpariaeth sydd heb ei chychwyn mewn Deddf gynharach ddod i rym a gweithredu am gyfnod heb y diwygiad sy'n cael ei wneud gan y Ddeddf ddiwygio, dim ond ar y ddarpariaeth yn y Ddeddf ddiwygio y gellir dibynnu i gychwyn y diwygiad yn nes ymlaen.
- (5) Neu unwaith eto, gall diwygiad olygu mewnosod darpariaeth annibynnol a all fod yn effeithiol heb gyfeirio at ddarpariaethau cyfagos yn y Ddeddf sydd heb eu cychwyn. Gallai darpariaeth ychwanegol o'r fath gael ei dwyn i rym yn llawn gan y Ddeddf ddiwygio neu odani, a hynny heb ddibynnu ar y darpariaethau cychwyn yn y Ddeddf sydd wedi'i diwygio.
- (6) Gall fod achosion lle byddai drafftiwr am i'r testun sy'n cael ei ychwaneg gan Fil ddod o dan y darpariaethau cychwyn yn y Ddeddf sy'n cael ei diwygio. Er enghraifft, fe allai'r drafftiwr fod am i bŵer y Ddeddf i wneud darpariaeth drosiannol mewn cysylltiad â chychwyn fod yn gymwys i ddarpariaethau fel y maen nhw wedi'u diwygio gan y Bil. Mae hyn yn arbennig o debyg efallai pan nad oes gan y diwygiad ystyr ar ei ben ei hun.

- (7) Weithiau gall fod yn amlwg bod y diwygiad sy'n cael ei wneud gan y Bil yntau'n amrywio darpariaethau cychwyn y Ddeddf drwy ymhlygiad fel eu bod yn gallu bod yn gymwys i'r testun diwygiedig yn yr un modd ag y bydden nhw'n gymwys i'r testun heb ei ddiwygio. Mae'r ymagwedd hon yn ymddangos yn fwyaf rhesymol pan na all y testun y mae'r diwygiad yn ei ychwanegu weithredu'n annibynnol ar y ddarpariaeth sy'n cael ei diwygio.
- (8) Ond os nad yw'n amlwg mewn unrhyw achos penodol mai dyma fwriad y Ddeddf ddiwygio, yna bydd angen darpariaeth benodol er mwyn cymhwyso'r darpariaethau cychwyn yn y Ddeddf sy'n cael ei diwygio.

124 Diwygio darpariaeth sy'n dibynnu ar ddiddymiad sydd heb ei gychwyn

- (1) Yn yr un modd, ni ddylai Bil anwybyddu deunyddiau perthnasol sydd wedi'u deddfu dim ond am ei fod yn dibynnu ar ddiddymiad sydd heb ei gychwyn. Felly, dylai darpariaeth mewn Deddf sy'n dibynnu ar ddiddymiad sydd heb ei gychwyn gael ei ddiwygio gan Fil os yw polisi'r Bil yn gofyn am y newid er bod y ddarpariaeth yn dal heb ei diddymu.
- (2) Os oes darpariaeth mewn Deddf yn dibynnu ar ddiwygiad sy'n gweithredu drwy gyfrwng disodliad – sef diddymiad a mewnosod testun newydd hefyd – fe all polisi'r Bil olygu bod angen diwygio'r ddarpariaeth yn ei ffurf wreiddiol ac yn ei ffurf ddiwygiedig. Mewn achos o'r fath, dylai'r Bil egluro pa fersiwn o ddarpariaeth y Ddeddf sy'n cael ei ddiwygio.
- (3) Yn achos darpariaeth ddiwygio sy'n dibynnu ar ddiddymiad sydd heb ei gychwyn, gall fod yna gwestiwn a fyddai'r diddymiad, o'i gychwyn, yn gymwys i'r ddarpariaeth fel y mae wedi'i diwygio wedyn. Mae dadansoddiad sy'n debyg i'r dadansoddiad sy'n gymwys wrth ddiwygio darpariaethau sydd heb eu cychwyn yn gymwys yma: o'i deddfu, dim ond at ddarpariaethau a oedd yn bodoli y pryd hwnnw y gallai'r diddymiad gyfeirio. Yn yr un modd, gellid dadlau bod y ffaith bod Bil yn diwygio darpariaeth yn diwygio diddymiad y ddarpariaeth sydd heb ei gychwyn, drwy ymhlygiad, fel bod y diddymiad yn gymwys i'r ddarpariaeth fel y mae wedi'i diwygio.
- (4) Un ateb posibl yw i'r Bil wneud darpariaeth dros dro sy'n effeithiol hyd nes i'r diddymiad gychwyn yn unig.
- (5) Y peth doeth i drafftaiwr sy'n gweithio ar ddarpariaeth sy'n dibynnu ar ddiddymiad sydd heb ei gychwyn yw gwirio'r darpariaethau sy'n ymwneud â'r diddymiad ac â chychwyn y diddymiad yn y Ddeddf sy'n cynnwys y diddymiad sydd heb ei gychwyn.
- (6) Os yw darpariaeth wedi darfod, gall gael ei hanwybyddu yn hytrach na'i diwygio – a byddai hynny'n wir hyd yn oed pe bai'r ddarpariaeth yn dibynnu ar diddymiad sydd heb ei gychwyn. Ond gwnewch yn siŵr bod y ddarpariaeth wedi darfod – gallai'r ffaith bod y diddymiad heb ei gychwyn awgrymu bod penderfyniad wedi'i wneud i gadw'r ddarpariaeth mewn grym.

RHAN 8

DARPARIAETHAU GWEITHREDOL

PENNOD 1

CYFNODAU AMSER

125 Rhagarweiniad

- (1) Mae'r Rhan hon yn ystyried agweddau ar fynegi cyfnodau amser. Mae'n rhagdybio y bydd y drafftiwr, wrth benderfynu sut i ddisgrifio cyfnod penodol, yn amcanu at wneud y canlynol:
 - (a) sicrhau y gwyddys yn bendant pa bryd y mae'r cyfnod yn dechrau ac yn gorffen;
 - (b) sicrhau bod gan y darlennydd y gobaith mwyaf posibl o wybod ar sail y geiriau a ddefnyddir pa bryd y mae'r cyfnod yn dechrau ac yn gorffen, yn hytrach na gorfod cyfeirio at y gyfraith achosion;
 - (c) mynegi'r cyfnod mor syml ag y bo modd.

126 Dechrau cyfnod: ffracsiynau o ddiwrnodau

- (1) Yn aml bydd angen i Ddeddf ddisgrifio cyfnod drwy gyfeirio at ryw ddigwyddiad. Un enghraifft yw cyfnod o 14 o ddiwrnodau pryd y caniateir i apêl gael ei gwneud, a'r "digwyddiad" yw'r penderfyniad y byddai'r apêl yn cyfeirio ato.
- (2) Yn yr enghraifft hon, gellid tybio y dylai'r cyfnod i apelio redeg o'r penderfyniad. Ond byddai hynny'n peri problemau, a hynny am y bydd y penderfyniad wedi'i wneud ran o'r ffordd drwy'r diwrnod, ac oes yw'r cyfnod apelio am gael ei fynegi mewn diwrnodau (neu wythnosau, misoedd neu flynyddoedd) cyfan mae'n gorfod dechrau ar ddechrau diwrnod. Y cwestiwn yw, pa ddiwrnod? Nid yw'r cyfarwyddiadau bob amser yn glir yn hyn o beth.
- (3) O ran y polisi, mae'n ddigon posibl y bydd yn anghywir i'r cyfnod ddechrau rhedeg o ddechrau'r diwrnod ar ôl y penderfyniad, gan na fyddai hynny'n caniatáu apêl a gâi ei gwneud ar ddiwrnod y penderfyniad.
- (4) Os yw'r cyfnod yn dechrau ar ddechrau diwrnod y penderfyniad, yn dechnegol bydd yn cynnwys y rhan o'r diwrnod a ddaeth cyn y penderfyniad (pryd y bydd apêl yn amhosibl wrth gwrs). Mae'n bosibl na fydd hyn yn peri problem yn ymarferol, ond os yw'r cyfnod apelio'n fyr (er enghraifft saith niwrnod), fe allai fod yn werth ystyried a ddylai nifer y dyddiau gael ei gynyddu o un, o ran polisi, er mwyn cymryd i ystyriaeth y ffaith bod y cyfnod yn dechrau rhedeg ar ddiwrnod y penderfyniad ac nid drannoeth.

- (5) Nid cyfnodau apelio, wrth gwrs, yw'r unig gyfnodau sy'n codi'r math hwn o gwestiwn.
- (6) Efallai na fydd dechrau cyfnod ar ddechrau'r diwrnod y mae digwyddiad penodol yn digwydd yn creu'r canlyniad cywir bob tro: mae angen pwysu a mesur pob achos ar ei rinweddau ei hun. A bydd yn amlwg pa bryd y dylai rhai cyfnodau ddechrau (er enghraifft, blwyddyn yn dechrau ar 1 Ebrill), felly nid yw ffracsiynau o ddiwrnod bob amser yn peri anhawster.

127 “Gan ddechrau ar”, “oddi ar”, “ar ôl” “beginning with”, “from”, “after”

- (1) Un ffordd glir o fynegi cyfnod, er enghraifft, o 14 o ddiwrnodau fel ei fod yn dechrau ar ddechrau diwrnod penodol yw disgrifio'r cyfnod fel “14 o ddiwrnodau gan ddechrau ar” / “14 days beginning with” y diwrnod o dan sylw.
- (2) Dewisiadau eraill yw cyfeirio at gyfnod o 14 o ddiwrnodau “oddi ar” / “from” neu “ar ôl” / “after” digwyddiad penodol.
- (3) Bydd dehongliad priodol “14 o ddiwrnodau oddi ar [y digwyddiad]” / “14 days from [the event]” yn dibynnu ar y cyd-destun. Yn gyffredinol, cymerir bod y geiriad hwn yn hepgor y diwrnod y mae'r digwyddiad yn digwydd, sef rhywbeth y mae'n ddigon posibl na fydd defnyddwyr y Ddeddf yn ymwybodol ohono.
- (4) At ei gilydd, cymerir hefyd fod “ 14 o ddiwrnodau ar ôl [y digwyddiad]” / “14 days after [the event]” yn hepgor diwrnod y digwyddiad (*Dodds v Walker* [1981] 2 All ER 609) ond bydd hyn hefyd yn dibynnu ar y cyd-destun.
- (5) Awgrymir mai “14 days beginning with” / “14 o ddiwrnodau gan ddechrau ar” ddiwrnod y digwyddiad (neu unrhyw ddiwrnod neu ddyddiad arall) yw'r ffordd leiaf amwys yn aml o sicrhau bod y cyfnod yn dechrau rhedeg o ddechrau'r diwrnod hwnnw. Mae'r fformwla “X months beginning with the day on which” / “ X mis gan ddechrau ar y diwrnod pan” gaiff Deddf ei phasio wedi ennill ei phlwyf ers tro byd fel y ffordd orau i eirio cyfnod o fisoedd o ohirio'r cychwyn.
- (6) Mae cyfeiriadau at gyfnod “ending with” / “sy'n gorffen ar” ddiwrnod penodol yr un mor ddiamwys.
- (7) Ni fyddai cyfeirio at gyfnod “beginning on” / “ gan ddechrau ar” neu “ending on” / “gan orffen ar” ddiwrnod penodol yn rhoi'r un sicrwydd, gan y byddai'n gadael yn agored y cwestiwn faint o'r gloch (ar y diwrnod o dan sylw) y mae'r cyfnod yn dechrau neu'n gorffen.
- (8) Mae cyfeiriad at “14 days from” / “14 o ddiwrnodau oddi ar” bwynt sy'n rhwym o ddigwydd am ganol nos (er enghraifft, diwedd blwyddyn) yn egluro pa bryd yn union y mae'r 14 o ddiwrnodau i fod i ddechrau a gorffen: mewn achos o'r fath mae “oddi ar” / “from” yr un mor ddiamwys â “gan ddechrau ar” / “beginning with”.

128 “Cyfnod o” “the period of”

Mae Deddfau yn aml wedi cyfeirio (er enghraifft) at gyfnod o 14 o ddiwrnodau fel “cyfnod o 14 o ddiwrnodau” / “the period of 14 days”. Mewn llawer o achosion, nid yw’r geiriau “cyfnod o” / “the period of” yn ychwanegu dim byd ac fe allen nhw gael eu hepgor – gan gyfeirio’n syml at “14 o ddiwrnodau” / “14 days”. Os oes angen cyfeirio’n ôl, mae’n bosibl y bydd modd cyfeirio at “ y 14 o ddiwrnodau hynny” / “those 14 days” yn lle “y cyfnod hwnnw” / “that period”.

129 “O fewn” “within”, “cyn pen” “before the end of”

- (1) Mae statudau yn aml yn gofyn bod rhywbeth yn cael ei wneud “o fewn” / “within” cyfnod penodol neu “cyn pen” / “before the end of” cyfnod penodol.
- (2) Mae’n ymddangos y byddai gofyniad bod rhaid cymryd camau “cyn pen 3 wythnos gan ddechrau ar [ddyddiad penodol]” / “before the end of 3 weeks beginning with [a particular date]” yn caniatáu i’r camau gael eu cymryd unrhyw bryd hyd at ddiwedd y tair wythnos hynny, gan gynnwys unrhyw adeg cyn i’r tair wythnos ddechrau. Byddai gofyniad bod rhaid cymryd y camau “o fewn” / “within” y tair wythnos yn cyfyngu ar yr amser pan allai’r camau gael eu cymryd i’r tair wythnos hynny yn unig.
- (3) Mewn rhai achosion, bydd effaith y naill eiriad a’r llall yr un fath. Un enghraifft fyddai lle mae angen rhoi copi o ddogfen o fewn/cyn pen tair wythnos gan ddechrau ar y dyddiad y daw’r ddogfen i fod. Ond mewn achosion eraill, fe allai’r ddau eiriad gwahanol arwain at ganlyniadau sylweddol wahanol.
- (4) Mae’n ymddangos bod gofyniad i wneud rhywbeth “erbyn diwedd” / “by the end of” cyfnod yn gyfystyr â gofyniad i’w wneud “cyn pen” / “before the end of” y cyfnod.

130 Unedau o amser

- (1) Mae’n gyffredin mynegi cyfnodau o amser mewn dyddiau, wythnosau, misoedd neu flynyddoedd. Bydd pa uned o amser i’w defnyddio yn dibynnu weithiau ar y polisi ac weithiau ar benderfyniad y drafftwr.
- (2) Yn amlwg, hiraf yn y byd y bydd y cyfnod, lleiaf buddiol yn y byd y bydd defnyddio unedau byr o amser. Er enghraifft, awgrymir y bydd pob darllenydd yn gwybod bod 30 o ddiwrnodau yn gyfnod o ryw fis, ond byddai cyfnod wedi’i fynegi fel (er enghraifft) 150 o ddiwrnodau yn llawer llai hawdd ei ddeall.
- (3) Mae misoedd yn broblem benodol am eu bod yn amrywio o ran eu hyd. (Mae Atodlen 1 i Ddeddf Dehongli 1978 yn diffinio mis fel mis calendr, ond mae’n ymddangos mai’r cyfan y mae hynny’n ei gyflawni yw ei atal rhag cael ei ddehongli fel mis lleuadol.) Pan fydd cyfnod o fis yn dechrau heblaw ar ddechrau’r mis, pa bryd y mae’n dod i ben?

- (4) Yn ôl y rheol yn *Dodds v Walker* ([1981] 2 All ER 609), pan fu'n rhaid i gais gael ei wneud "not more than 4 months after" rhoi hysbysiad ar 30 Medi 1978, y dyddiad olaf ar gyfer gwneud y cais oedd 30 Ionawr 1979. Daethpwyd at 30 Ionawr 1979 drwy drin y cyfnod o mis fel a ganlyn:
- fel pe bai'n dechrau am ganol nos ar 30 Medi a 1 Hydref 1978 (hynny yw, heb gynnwys gweddill y diwrnod pan roddwyd yr hysbysiad), a
 - fel pe bai'n dod i ben ar ddiwedd y diwrnod ym mis Ionawr 1979 yn cyfateb i'r diwrnod ym mis Medi 1978 y dechreuodd y cyfnod ar ei ddiwedd – sef diwrnod 30. (Pe bai'r cyfnod wedi'i fynegi fel "4 months beginning with" "4 mis gan ddechrau ar" y dyddiad y rhoddwyd yr hysbysiad, 29 Ionawr fuasai'r dyddiad olaf ar gyfer gwneud y cais.)
- (5) Mae'r rheol yn *Dodds v Walker* yn cael ei hadnabod fel "rheol y dyddiad cyfatebol". O dan hon, mae hyd y cyfnod o "1 mis" yn amrywio yn ôl pa bryd y mae'r cyfnod yn dechrau. Er enghraifft, bydd cyfnod o "1 mis" yn dechrau am ganol nos ar 4/5 Ebrill, a fydd yn dod i ben am ganol nos ar 4/5 Mai, yn fyrrach na chyfnod o "1 mis" yn dechrau am ganol nos ar 4/5 Mai (am fod Ebrill yn fyrrach na Mai).
- (6) Mae'n amlwg na all rheol y dyddiad cyfatebol fod yn gymwys yn ddigymffwrdd ym mhob achos, gan nad oes gan holl fisoedd y flwyddyn yr un nifer o ddiwrnodau. Pan fydd (er enghraifft) cyfnod o un mis yn dechrau ar ddiwedd 30 Ionawr, cadarnhaodd *Dodds v Walker* ei fod yn gorffen ar ddiwedd 28 Chwefror, neu mewn blwyddyn naid 29 Chwefror.
- (7) Gan y gall rheol y dyddiad cyfatebol fod yn fagl i'r defnyddiwr, mewn rhai achosion gall fod yn werth ystyried a fyddai'n well mynegi cyfnod o 3 mis (er enghraifft) fel 12 wythnos neu 90 o ddiwrnodau. Ni fydd y cyfnodau a fynegir fel hyn yr un fath yn union, ond bydd a ydy hynny'n bwysig yn dibynnu ar y cyd-destun.

131 Dyddiau heblaw dyddiau gwaith

- (1) Mae rhai Deddfau'n hepgor dyddiau penodol (er enghraifft, dydd Sadwrn, dydd Sul a gwyliau banc) o gyfnodau penodedig. Fydd Deddfau eraill ddim yn gwahaniaethu rhwng gwyliau a dyddiau gwaith. Os yw cyfnod penodedig yn fyr iawn, gall fod yn werth cofio na fydd dyddiau'r penwythnos a gwyliau banc yn cael eu trin fel petaent yn wahanol i ddyddiau eraill oni bai bod darpariaeth bendant i'r perwyl hwnnw'n cael ei gynnwys.
- (2) Os oes dyddiau heblaw dyddiau gwaith i'w hepgor o gyfnod, mae angen ystyried pa ddyddiau yn union i'w hepgor.
- (3) Mae Atodlen 1 i Ddeddf Bancio a Thrafodion Ariannol 1971 yn rhestru rhai o'r gwyliau banc, ond nid y cyfan. Gall gwyliau banc gael eu creu drwy ddatganiad brenhinol – mae gŵyl banc dechrau Mai yn un enghraifft.

PENNOD 2

PWERAU I WNEUD IS-DDEDDFWRIAETH

132 Atynnu adran 1 o Ddeddf Offerynnau Statudol 1946

- (1) Mae adran 1(1A) o Ddeddf Offerynnau Statudol 1946 yn dweud—
- “Where by any Act power to make, confirm or approve orders, rules, regulations or other subordinate legislation is conferred on the Welsh Ministers and the power is expressed to be exercisable by statutory instrument, any document by which that power is exercised shall be known as a “statutory instrument” and the provisions of this Act shall apply to it accordingly.”
- (2) Mae'r cyfeiriad yn adran 1(1A) at Weinidogion Cymru yn cynnwys Prif Weinidog Cymru a'r Cwnsler Cyffredinol yn rhinwedd adran 11A (8) o Ddeddf 1946.
- (3) Er mwyn atynnu adran 1 o Ddeddf 1946 mae'n ddigon dweud—
- Mae gorchmynion/rheoliadau [a wneir gan Weinidogion Cymru] o dan yr adran hon i'w gwneud drwy offeryn statudol.*
- Orders/regulations [made by the Welsh Ministers] under this section are to be made by statutory instrument.*
- (4) Weithiau gall fod yn fwy cymen crynhoi'r ffaith bod adran 1 yn gymwys ynghyd â'r pŵer ei hun.

ENGHRAIFFT

Caiff Gweinidogion Cymru drwy orchymyn a wneir drwy offeryn statudol ddarparu...

The Welsh Ministers may by order made by statutory instrument provide...

- (5) Gall hyn fod yn fwy cymen pan geir pŵer syml a bod modd ymdrin â phopeth mewn un is-adran. Mae'r dechneg hon yn cael ei defnyddio'n aml, er enghraifft, ar gyfer pwerau cychwyn (“on such day as the Welsh Ministers may by order made by statutory instrument appoint”).
- (6) Os oes nifer o bwerau i'w harfer drwy offeryn statudol, mae'n bosibl mai'r peth gorau yw cael un ddarpariaeth ar y diwedd, yn hytrach na dweud yr un peth sawl tro mewn manau gwahanol. Darpariaeth dechnegol yw hon ac nid yw'n debyg o fod o ddiddordeb i'r mwyafrif o ddarllenwyr.

133 Gweithdrefn penderfyniad negyddol

- (1) I fod yn gyson ag adran 5 o Ddeddf 1946, dylid mynegi bod yr offeryn statudol sy'n cynnwys y gorchymyn neu'r rheoliadau – yn hytrach na'r gorchymyn ei hun neu'r rheoliadau eu hunain – yn agored i gael ei ddiddymu.

ENGHRAIFFT

Mae offeryn statudol sy'n cynnwys gorchymyn neu reoliadau o dan y Ddeddf hon yn agored i gael ei ddirymu yn unol â phenderfyniad gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru.

A statutory instrument containing an order or regulations under this Act is subject to annulment in pursuance of a resolution of the National Assembly for Wales.

134 Gweithdrefn penderfyniad cadarnhaol

- (1) I fod yn gyson â'r dull sy'n cael ei argymhell ar gyfer offerynnau negyddol (uchod) – ac â geiriad adran 6 o Ddeddf 1946 – dylai'r gymeradwyaeth angenrheidiol gyfeirio at ddrafft o'r offeryn statudol sy'n cynnwys y gorchymyn neu'r rheoliadau, yn hytrach nag at ddrafft o'r gorchymyn ei hun neu o'r rheoliadau eu hunain.

ENGHRAIFFT

Ni chaniateir i offeryn statudol sy'n cynnwys gorchymyn neu reoliadau o dan y Ddeddf hon gael ei wneud oni bai bod drafft o'r offeryn wedi ei gyflwyno gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru ac wedi ei gymeradwyo ganddo drwy benderfyniad.

A statutory instrument containing an order or regulations under this Act may not be made unless a draft of the instrument has been laid before and approved by a resolution of the National Assembly for Wales.

135 Offerynnau cyfun

- (1) Os oes bwriad pendant i awdurdodi gwneud offerynnau sy'n cynnwys darpariaethau sy'n dod o dan y weithdrefn negyddol a chadarnhaol, gall fod yn fuddiol defnyddio'r fformwla a awgrymir uchod ar gyfer y weithdrefn gadarnhaol ac ychwanegu "(whether alone or with other provision)".

ENGHRAIFFT

Ni chaniateir i offeryn statudol yn cynnwys darpariaeth o dan adran X (p'un ai ar ei phen ei hun ynteu ynghyd â darpariaeth arall) gael ei wneud oni bai bod drafft o'r offeryn wedi ei gyflwyno gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru ac wedi ei gymeradwyo ganddo drwy benderfyniad.

A statutory instrument containing provision under section X (whether alone or with other provision) may not be made unless a draft of the instrument has been laid before and approved by a resolution of the National Assembly for Wales.

136 Lleoli'r ddarpariaeth ynglŷn â'r weithdrefn

- (1) Mewn rhai Deddfau, mae pob darpariaeth sy'n rhoi pŵer i wneud is-ddeddfwriaeth yn cymhwyso unrhyw weithdrefn Seneddol neu unrhyw weithdrefn Cynulliad angenrheidiol.
- (2) Ond, pan fo Deddf yn rhoi nifer o bwerau i wneud is-ddeddfwriaeth, ymdrinnir â'r materion hyn yn amlach mewn darpariaethau cyffredinol sy'n cael eu gosod yng nghefn y Ddeddf.
- (3) Ceir ymagwedd "hybrid" yn rhai o Ddeddfau'r Deyrnas Unedig. Mae'r ddarpariaeth sy'n rhoi'r pŵer yn dweud ei fod yn dod o dan y "negative resolution procedure" neu'r "affirmative resolution procedure". Yna, ar ddiwedd y Ddeddf, ceir diffiniad o'r "negative resolution procedure" neu'r "affirmative resolution procedure" (neu'r ddwy).

ENGHRAIFFT (o Ddeddf Cwmnïau 2006)

Regulations under this section are subject to affirmative resolution procedure. (Section 54(3))

Regulations under this section are subject to negative resolution procedure. (Section 66(5))

Where regulations or orders under this Act are subject to "negative resolution procedure" the statutory instrument containing the regulations is subject to annulment in pursuance of a resolution of either House of Parliament. (Section 1289)

Where regulations or orders under this Act are subject to "affirmative resolution procedure" the regulations or order must not be made unless a draft of the statutory instrument containing them has been laid before and approved by a resolution of each House of Parliament. (Section 1290)

- (4) Yn ystod gwaith craffu'r Cynulliad ar Fil, gallai'r weithdrefn briodol gael ei thrafod ynghyd â chynnwys y pŵer a chan hynny fe allai fod yn gyfleus lleoli'r ddau gyda'i gilydd. Ond gall nifer o gyfeiriadau at weithdrefnau'r Cynulliad fod yn anodd i ddarllenwyr y Ddeddf derfynol. Materion technegol yw materion ynglŷn â gweithdrefnau, a phan fydd y Bil wedi'i ddeddfu dim ond i'r rhai sy'n gwneud yr is-ddeddfwriaeth ac i'r rhai yn y Cynulliad sy'n gweinyddu'r gweithdrefnau y maen nhw'n debyg o fod o ddiddordeb.
- (5) Ar y sail honno, efallai mai'r peth gorau ar y cyfan yw ymdrin â gweithdrefn y Cynulliad yng nghefn y Bil. Wrth gwrs, fe all y bydd achosion pan fo'n briodol ymwrthod â'r argymhelliad hwn (er enghraifft os nad yw'r Bil yn cynnwys ond nifer fach o bwerau i wneud is-ddeddfwriaeth).

RHAN 9

Y DARPARIAETHAU TERFYNOL MEWN BIL

137 Trefn weithredol

- (1) Dylai'r drefn weithredol a ganlyn gael ei defnyddio yn fan cychwyn wrth benderfynu ar y drefn gywir ar gyfer darpariaethau terfynol Bil—

Darpariaethau cyffredinol ynghylch troseddau (cyrff corfforaethol, cymdeithasau anghorfforedig)

Gorchmynion a rheoliadau (gan gynnwys gweithdrefn y Cynulliad)

Cyfarwyddiadau

Hysbysiadau/cyflwyno dogfennau

Dehongli

Mynegai

Diwygio, darpariaethau trosiannol ac arbedion, diddymu

Cymhwyso at y goron

Cychwyn

Enw byr

- (2) Wrth gwrs, gall fod angen gwyro oddi wrth hyn o dan rai amgylchiadau.
- (3) Y rhagdybiaethau sydd wrth wraidd y drefn weithredol a argymhellir yw—
- y dylai materion o sylwedd, megis troseddau gan gyrff corfforaethol, ddod cyn materion y weithdrefn;
 - bod cysylltiad rhwng darpariaethau sy'n ymwneud ag is-ddeddfwriaeth a'r rhai sy'n ymwneud â dogfennau eraill;
 - bod cysylltiad yn yr un modd rhwng darpariaethau sy'n ymwneud â chymhwyso darpariaethau'r Bil a'r rhai sy'n ymwneud â'r rhychwant;
 - bod natur weithdrefnol sylfaenol darpariaethau sy'n ymdrin â materion ariannol yn golygu eu bod yn gallu ymddangos yn gymharol isel yn y drefn weithredol;
 - y dylid ymdrin â chychwyn mor hwyr ag y bo modd yn y Bil, gan ymdrin ag ef felly yn union cyn adran yr enw byr fel rheol;
 - bod yna ddisgwyl y gwelir yr enw byr yn yr adran olaf.

- (4) Os bwriedir cael un adran yn cyflwyno Atodlenni a honno'n cynnwys diwygiadau mân a chanlyniadol, darpariaethau trosiannol ac arbedion, a diddymiadau, dylai'r adran ymdrin â'r pynciau hyn yn y drefn honno.
- (5) Er bod y drefn weithredol uchod yn ymdrin â rhychwant, cychwyn ac enw byr ar wahân, gall Bil fod mor fyr nes y byddai'n well ymdrin â phob un o'r tri phwnc yn yr un adran.

138 Croes-bennawd

Os defnyddir un croes-bennawd i gynnwys yr holl ddarpariaethau cyffredinol eu natur, dylid defnyddio "Cyffredinol" (yn hytrach nag "Atodol" er enghraifft).

139 Rhychwant a chymhwyso

- (1) Mae'r darpariaethau ynglŷn â'r rhychwant mewn Deddfau Seneddol yn dweud wrth y darllenydd i ba awdurdodaeth yn y Deyrnas Unedig y mae darpariaeth benodol yn gymwys.
- (2) Mae Cymru'n rhan o awdurdodaeth unedig Cymru a Lloegr. Dim ond i awdurdodaeth Cymru a Lloegr y caiff darpariaethau Deddf Cynulliad ymestyn (er mai o ran Cymru yn unig y bydd y darpariaethau'n gymwys fel arfer). O ganlyniad i hyn, does dim angen cynnwys darpariaeth ynglŷn â'r rhychwant mewn Deddf Cynulliad i ddweud wrth y darllenydd ei bod yn ffurfio rhan o'r gyfraith sy'n gymwysadwy yn system llysoedd Cymru a Lloegr.
- (3) Er hynny, fe ddylai cymhwysiad tiriogaethol y darpariaethau gael ei gwneud yn glir yn y Ddeddf.

Cychwyn

140 Cychwyn adeg y Cydsyniad Brenhinol

- (1) Dylai'r darpariaethau sydd i ddod i rym adeg y Cydsyniad Brenhinol gael eu henwi'n bendant.
- (2) Fel rheol, dylai'r ffurfeiriau a ddefnyddir i ddod â darpariaethau o'r fath i rym gael eu cynllunio i atynnu adran 4(a) o Ddeddf Dehongli 1978.

ENGHRAIFFT

Daw adrannau X ac Y i rym ar y diwrnod y caiff y Ddeddf hon ei Chydsyniad Brenhinol.

Sections X and Y come into force on the day on which this Act receives Royal Assent.

- (3) Yn eithriadol iawn gall y polisi a ddymunir olygu pennu adeg benodol yn y dydd pan fo'r cychwyn ei hun i fod i ddigwydd.

141 Cychwyn ar ddiwedd cyfnod penodedig

Dyma'r geiriad safonol a argymhellir—

Daw[’r Ddeddf hon] i rym ar ddiwedd y cyfnod o [2 fis] sy’n dechrau ar y diwrnod y caiff ei Chydsyniad Brenhinol.

[This Act] comes into force at the end of the period of [2 months] beginning with the day on which it receives Royal Assent.

142 Cychwyn drwy orchymyn

- (1) Yn gyffredinol mae’n gliriach dweud bod darpariaeth i ddod i rym ar diwrnod a bennir drwy orchymyn gan berson penodol na dweud ei bod yn dod i rym “yn unol â (“in accordance with”) darpariaeth sy’n cael ei gwneud drwy orchymyn. Yn yr achos olaf hwyrach na fydd yn glir a oes pŵer arall — er enghraifft, pŵer i wneud darpariaeth drosiannol — yn cael ei roi hefyd. (Os oes angen pŵer pellach, dylai gael ei roi mewn modd pendant — gweler isod).
- (2) Dylai darpariaeth ynghylch “diwrnod penodedig” (“appointed day”) fod ar ffurf datganiad pendant i’r perwyl bod darpariaethau “i ddod i rym ar ddiwrnod y caiff X ei benodi drwy orchymyn” / “are to come into force on a day appointed by X in an order” (yn hytrach na dweud nad ydynt yn dod i rym tan ddiwrnod a bennir gan X drwy orchymyn).

143 Cychwyn drwy orchymyn: darpariaethau atodol

- (1) Pan fydd yna bŵer i gychwyn, dylid ystyried ymdrin â phopeth sy’n ymwneud â chychwyn mewn set o ddarpariaethau ar wahân, yn hytrach nag mewn adran gyffredinol ynglŷn â’r pwerau eraill i wneud gorchmynion o dan y Bil. Efallai na fydd yn glir sut y bydd pwerau sy’n cael eu rhoi yn gyffredinol mewn perthynas â gorchmynion o dan y Bil yn gweithio mewn perthynas ag achos penodol cychwyn.
- (2) Felly, er enghraifft, byddai’r ddarpariaeth ar wahân yn darparu’n unswydd ar gyfer y canlynol—
 - (a) penodi dyddiau gwahanol at ddibenion gwahanol;
 - (b) gwneud darpariaethau trosiannol, darpariaethau darfodol neu ddarpariaethau arbed mewn perthynas â chychwyn;
 - (c) gwneud darpariaethau atodol, cysylltiedig neu ganlyniadol mewn perthynas â chychwyn.
- (3) Wedyn byddai angen hepgor y pŵer i gychwyn o unrhyw ddarpariaeth atodol gyffredinol i’r perwyl hwn sy’n ymwneud â phwerau i wneud gorchmynion o dan y Bil.
- (4) Sylwch fod y ddau bwynt bwled olaf o baragraff (2) yn cyfeirio at “cychwyn” (“commencement”). Gall fod angen gwneud darpariaeth drosiannol mewn cysylltiad â chychwyn darpariaethau ar ddyddiad a bennir gan y Bil (e.e. dau fis ar ôl y Cydsyniad Brenhinol) yn ogystal ag

mewn cysylltiad â chychwyn darpariaeth drwy orchymyn. Mewn achos o'r fath, mae'n ymddangos bod achos cryf o blaid cael un pŵer pendant i wneud darpariaeth drosiannol mewn cysylltiad â chychwyn, boed drwy orchymyn ynteu ar ddyddiad penodedig.

(5) Sylwch hefyd—

- (a) darpariaeth sy'n rheoli'r trosiant rhwng y naill gyfundrefn a'r llall yw "darpariaeth drosiannol" ("transitional provision").

ENGHRAIFFT

Darpariaeth sy'n egluro sut mae'r Bil yn gweithio mewn perthynas â digwyddiadau neu faterion sy'n rhychwantu diwedd yr hen gyfundrefn a dechrau'r gyfundrefn newydd.

- (b) darpariaeth sydd ag oes gyfyngedig, megis darpariaeth a fydd yn darfod ar ddiwrnod penodedig, yw "darpariaeth ddarfodol" ("transitory provision").

ENGHRAIFFT

Darpariaeth bod cyfeiriadau yn Neddf Cŵn 1990 at gŵn yn cynnwys cathod hyd nes y daw Deddf Cathod 2010 i rym.

Yn ôl yr amgylchiadau, gall darpariaeth ddarfodol fod yn ddarpariaeth drosiannol hefyd, ond does dim angen iddi fod.

- (c) darpariaeth sy'n arbed gweithrediad darn presennol o ddeddfwriaeth neu reol gyfreithiol yw "darpariaeth arbed" ("saving provision"). Gall wneud hyn am gyfnod dros dro neu am byth, ac at ddibenion trosiannol neu at ddibenion eraill. Felly gall fod yn ddarpariaeth drosiannol neu'n ddarpariaeth ddarfodol ond does dim angen iddi fod.

- (d) does dim gwahaniaeth amlwg o ran ystyr y ffurfiau Saesneg "supplementary" ("atodol") a "supplemental" ("atodol"). Yr argymhelliad yw dewis "supplementary" (sef y ffurf fwyaf arferol o bosibl).

144 Enw byr

O ran cysondeb, y ffurf a ganlyn sydd i gael ei defnyddio—

"Enw byr y Ddeddf hon yw..."

"The short title of this Act is..."

ATODIAD

RHAGOR O DDEUNYDD DARLLEN

Rhestrir yma y gweithiau y cyfeirir atynt yn y Canllawiau hyn ynghyd â detholiad bach o ddeunyddiau buddiol eraill.

Deunyddiau sydd wedi'u cyhoeddi

Asprey M., Plain Language for Lawyers (Federation Press, Sydney, 4ydd arg., 2010)

Butt P. a Castle R., Modern Legal Drafting - A Guide to Using Clearer Language (Cambridge University Press, Ail arg., 2006)

Comisiwn Cyfle Cyfartal, Hysbysebu Swyddi yn Gymraeg (Comisiwn Cyfle Cyfartal, 2001)

Dickerson F. Reed, Fundamentals of Legal Drafting (Aspen Publishers, 1965)

Greenberg D., Craies on Legislation (Sweet and Maxwell, Llundain, 9fed arg., 2008)

McLeod I., Principles of Legislative and Regulatory Drafting (Hart, Rhydychen a

Portland Oregon, 2009)

Prys, D., "Gender and Sex in Welsh Nouns", *Planet* 121.

Thornton G.C., Legislative Drafting (Butterworths, Llundain, 4ydd arg. diwygiedig 2006)

Salembier P., Legal and Legislative Drafting (Lexis Nexis Canada 2009)

Deunyddiau o swyddfeydd drafftio eraill etc

Awstralia

Swyddfa Cwnsler y Senedd, Llywodraeth Awstralia, Llawlyfr Saesneg Clir, ar gael yn www.opc.gov.au/plain/docs.htm

Comisiwn Diwygio Cyfreithiol Victoria, Plain English and the Law, 1987, Appendix 1 —

"Guidelines for Drafting in Plain English: A Manual for Legislative Drafters"

Canada

Yr Adran Gyfiawnder, Legistics, ar gael yn

www.justice.gc.ca/eng/dept-min/pub/legis/index.html

Yr Undeb Ewropeaidd

Gweler y canllawiau a baratowyd gan Adolygwyr Cyfreithiol Gwasanaeth Cyfreithiol y Comisiwn:

http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/legal_reviser_en.htm

Seland Newydd

Swyddfa Cwnsler Senedd Seland Newydd

<http://www.pco.parliament.govt.nz/clear-drafting>

Y Deyrnas Unedig

Tax Law Rewrite: The Way Forward: Annex 1 - Guidelines for the Rewrite

www.hmrc.gov.uk/rewrite/wayforward/menu.htm

Plain Language and Legislation (Swyddfa Cwnsler Senedd yr Alban)

www.scotland.gov.uk/Publications/2006/02/17093804/0

Canllawiau Drafftio Swyddfa Cwnsler y Senedd (Llywodraeth y Deyrnas Unedig)

<http://www.cabinetoffice.gov.uk/resource-library/drafting-guidance-office-parliamentary-counsel>

Cymdeithas Cwnsleriaid Deddfwriaethol y Gymanwlad

Gweler Cyfnodolyn y Gymdeithas, *the Loophole*, a phapurau trafod ar wahân ar wefan y Gymdeithas:

<http://www.opc.gov.au/calc/index.htm>

William Powell AC
Cadeirydd
Y Pwyllgor Deisebau
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

12 Mehefin 2013

Annwyl William

Diolch am eich gohebiaeth dyddiedig 24 Mai ynglyn â deiseb a gyflwynwyd gan Gymru Sofren.

Mae mynediad hawdd at wybodaeth am y Cynulliad yn ganolog i waith y Comisiwn a'i nod o ymgysylltu â phobl Cymru. Rwyf yn cytuno â'r deisebwyr fod cynhyrchu deunydd cyfathrebu mewn arddull sy'n ddealladwy i bawb yn hanfodol i gyflawni'r nod hwn.

Rwy'n falch o'n henw da o ran darparu dogfennau a gwybodaeth ddealladwy. Mae'r enghreifftiau canlynol yn dangos sut rydym eisoes yn ymateb i rai o'r materion a godwyd yn y ddeiseb:

1. Rydym wedi cynhyrchu Canllaw Ysgrifennu Comisiwn y Cynulliad ar gyfer staff i sicrhau bod iaith ein cyhoeddiadau a'n holl wybodaeth yn ddealladwy ac yn gyson. Caiff yr Arddulliadur ei gyflwyno i'n recriwtiaid newydd fel rhan o'r broses ymsefydlu a chaiff y ddogfen ei hadolygu o bryd i'w gilydd yn unol â phrofiad staff o'i defnyddio;
2. Rydym yn teilwra ein dogfennau cyfathrebu a'n harddull i weddu i anghenion ein cynulleidfaoedd amrywiol. Mae hyn yn arbennig o wir pan fyddwn yn targedu pobl ifanc e.e. rydym wedi cynhyrchu fersiwn o'n datganiad o weledigaeth ar gyfer pobl ifanc i sicrhau eu bod yn deall pwrpas y sefydliad yn well;

Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

Cardiff Bay
Cardiff
CF99 1NA

Ffôn/Tel: 029 2089 8233

E-bost/Email: Claire.Clancy@wales.gov.uk

Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg/We welcome correspondence in both English and Welsh

3. Mae'r Tîm Cydraddoldebau yn monitro'r canllawiau a'r ddeddfwriaeth ddiweddaraf mewn perthynas â hygyrchedd. Maent yn sicrhau ein bod yn dilyn arfer da sefydliadau eraill yn eu defnydd o bolisiau Cymraeg Clir a Saesneg Clir mewn cyhoeddiadau a gwybodaeth;
4. Mae Cynllun Cydraddoldeb Comisiwn y Cynulliad 2012-2016 yn cynnwys addewid i ddarparu hyfforddiant iaith glir i staff. Hyd yn hyn, mae tîm Dysgu a Datblygu yr adran Adnoddau Dynol wedi trefnu'r cyrsiau canlynol ar gyfer staff:
 - a. cyrsiau ysgrifennu effeithiol rhagarweiniol sy'n agored i'r holl staff a chwrs sgiliau ysgrifennu pellach;
 - b. cyrsiau e-ddysgu mewn Sgiliau Sylfaenol Llythrennedd: Lefelau Mynediad 1, 2 a 3, Cyfres Gramadeg a Sgiliau Ysgrifennu;
 - c. cyrsiau sgiliau ysgrifennu ychwanegol i staff sydd â dyslecsia.
5. Yn ystod cyfnod ymsefydlu cyfieithwyr, darperir hyfforddiant ar arddull, gramadeg ac adnoddau allanol (sy'n cynnwys canllawiau Cymraeg Clir Canolfan Bedwyr) a phwysleisir pwysigrwydd creu dogfennau sy'n darllen yn naturiol yn hytrach na chyfieithiad gair-am-air o'r gwreiddiol. Rydym yn sicrhau cysondeb drwy gydymffurfio ag arddull tŷ y Cynulliad. Rydym hefyd yn defnyddio amryw o dduelliau electronig fel meddalwedd cof cyfieithu, gwefannau fel Term Cymru a rhaglenni meddalwedd fel Cysgeir. Mae pob aelod o'r tîm yn aelod o Gymdeithas Cyfieithwyr Cymru neu'n gweithio tuag at fod yn aelod. Manteisir hefyd ar sesiynau hyfforddiant a gweithdai'r Gymdeithas, ac enghraifft diweddar iawn o sesiwn berthnasol yw *Taro'r Cyweiriau*, sy'n ffafrio'r defnydd o'r cywair ffurfiol ystyth.
6. Mae Cyfarwyddwr ein Gwasanaethau Cyfreithiol yn gefnogol o egwyddorion ysgrifennu clir, ac mae'n gweithio gyda'r tîm i weithredu egwyddorion Cymraeg Clir a Saesneg Clir mewn perthynas â drafftio deddfwriaeth a gwaith cyfreithiol arall.
7. Mae'r canllawiau uchod hefyd ar gael i Aelodau Cynulliad a'u staff cynorthwyol ynghyd â hyfforddiant a ddarperir trwy ein rhaglen Datblygiad Proffesiynol Parhaus. Mae'r rhaglen yn cynnwys nifer o gysriau sy'n ymwneud â datblygu sgiliau cyfathrebu gan gynnwys ysgrifennu effeithiol, ysgrifennu areithiau, sgiliau cyflwyno a siarad cyhoeddus.

Rwy'n gobeithio bod y rhestr uchod yn adlewyrchu'r ffaith ein bod yn cymryd y mater hwn o ddifrif. Rwy'n cydnabod y bydd yna bob amser le i wella, a byddwn yn ystyried yr angen i gyflwyno polisi Cymraeg Clir a Saesneg Clir yn ein canllawiau.

Rwy'n ddiolchgar i chi am ddwyn y mater hwn i fy sylw ac am amlygu awgrymiadau'r deisebwyr.

Yn gywir

Claire Clancy
Prif Weithredwr a Chlerc
Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Yr Arddulliadur

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl, i ddeddfu ar gyfer Cymru ac i ddwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

© Hawlfraint Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru 2012

Ceir atgynhychu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhychu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difriol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Cyflwyniad

Mae'r arddulliadur hwn yn rhoi canllawiau gorfodol i staff y Cynulliad Cenedlaethol o ran yr arddull a'r fformat y dylid eu defnyddio wrth ysgrifennu adroddiadau, cyhoeddiadau, dogfennau ar gyfer y wefan a gohebiaeth gyffredinol. Fe'i lluniwyd ar y cyd â tîm Cydraddoldeb a Mynediad y Cynulliad, ac mae'n darparu gwybodaeth sy'n sicrhau bod ein holl waith cyfathrebu yn glynu wrth ganllawiau arfer gorau.

Dyma ail fersiwn yr arddulliadur, sydd wedi derbyn llawer o'r sylwadau a gafwyd gan Gomisiynwyr, Aelodau Cynulliad eraill a staff, a hynny ar ôl i'r fersiwn gyntaf gael ei dosbarthu ar ddechrau mis Mai 2009. Ein nod yw adolygu'r ddogfen yn rheolaidd wrth i'r Cynulliad ddatblygu. Gwneir hyn drwy gyfarfodydd a gynhelir rhwng yr adran Cyfathrebu a chynrychiolwyr o wahanol feysydd gwasanaeth.

Ceir pedair adran arall ynghyd â'r arddulliadur ar-lein hwn:

- Pecyn cymorth ar hygyrchedd** (gwybodaeth i'n helpu i gynhyrchu gwybodaeth hygyrch);
- gwybodaeth am **Aelodau'r Cynulliad** (lluniau a bywgraffiadau awdurdodedig);
- Canllawiau brand** y Cynulliad Cenedlaethol (sut i ddefnyddio ein logo, ac ati).

Os oes gennych unrhyw sylwadau neu awgrymiadau, cysylltwch ag Iwan Williams neu Geraint Griffiths.

Iwan Williams
Mehefin 2012

Ffont y Cynulliad Cenedlaethol a gofod rhwng llinellau

Testun

Dylid ysgrifennu pob dogfen, gan gynnwys e-byst, yn **Lucida Sans 12-pwynt**. Gwnewch yn siwr eich bod yn addasu gosodiadau rhagosodedig ar gyfer e-byst (gan gynnwys eich llofnod a'ch negeseuon yn nodi nad ydych yn y swyddfa) a'ch templedau Word fel eu bod yn cydymffurfio â'r cyfarwyddiadau hyn.

Ni ddylid gosod testun ar ben delwedd oni bai fod y cyferbyniad rhwng y testun a'r cefndir yn sylweddol.

Dylai'r testun Saesneg a'r testun Cymraeg gael eu rhannu'n glir ar dudalen, neu dylid paratoi cyhoeddiadau ar ffurf "trosi a throï".

Dylai cyhoeddiadau fod ar gael mewn fformat PDF a Word ar wefan y Cynulliad.

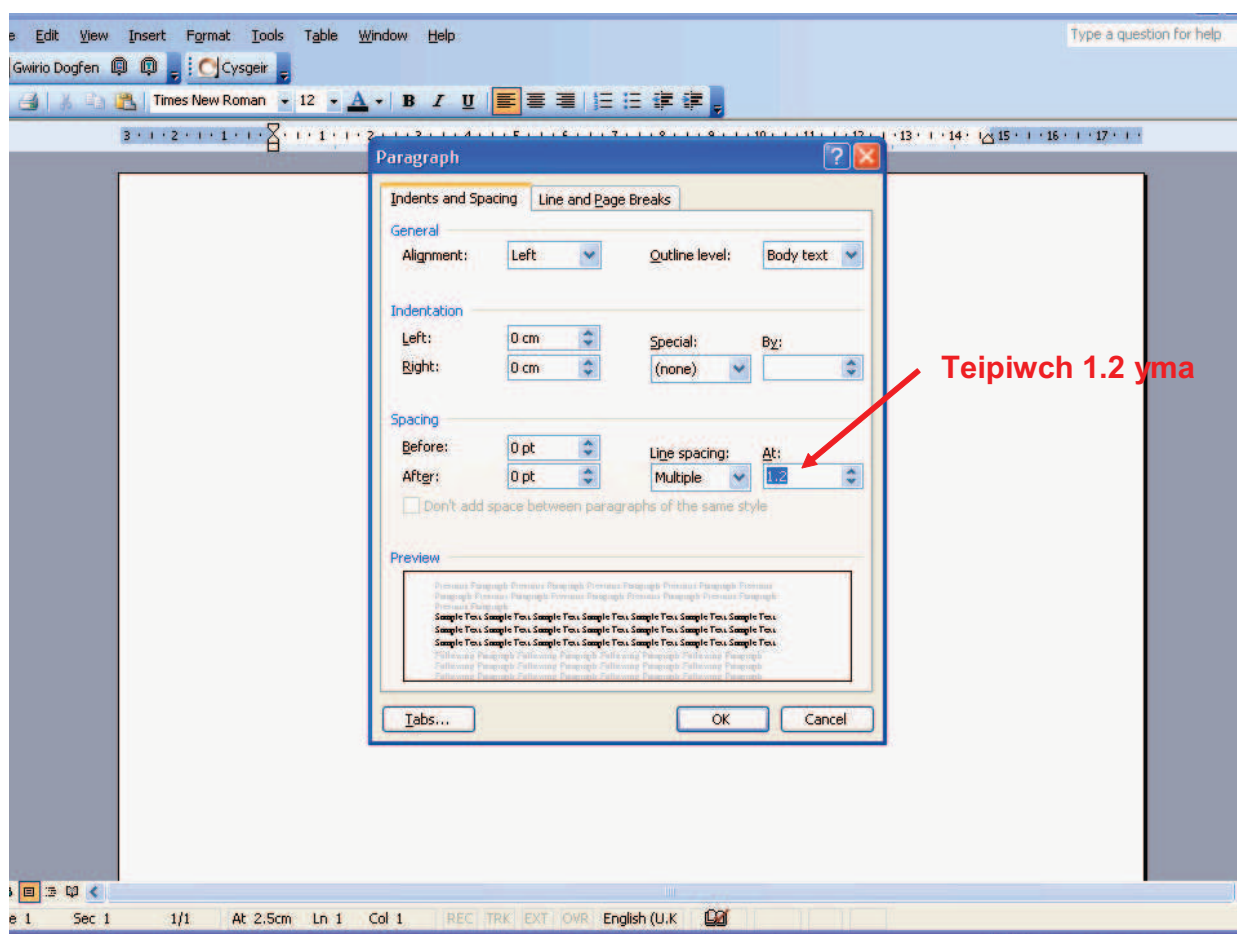
Gofod

Arddull tŷ'r Cynulliad yw gadael **un** gofod ar ôl atalnod llawn ac **nid dau**.

Dylid sicrhau bod gofod o 1.2 rhwng pob llinell ym mhob dogfen (**ac eithrio negeseuon e-bost**).

Evch i **Format**, yna **Paragraph**. O dan **Spacing** (gweler isod) teipiwch 1.2 yn y golofn **At**. Cliciwch **OK**.

Sicrhewch eich bod yn diwygio'r rhagosodiad ar gyfer templedi Word er mwyn cydymffurfio â'r cyfarwyddiadau hyn.

Llofnod e-bost

Dylech sicrhau bod eich llofnod e-bost allanol yn dilyn y fformat a ganlyn (gallwch gopïo'r wybodaeth isod a'i rhoi yn uniongyrchol yn eich llofnod bersonol). Gallwch ddefnyddio eich enw a'ch rhif estyniad yn unig ar gyfer negeseuon mewnol.

Nodwch fod newidiadau wedi cael eu gwneud (y ffont, **Llywodraeth Cymru** a'r ymwadiad), felly bydd angen i chi ail-wneud eich llofnod os ydych eisoes wedi'i newid.

Hefyd, nodwch y gallwch ddileu'r ymwadiad cyfreithiol ar gyfer negeseuon lle RYDYCH YN cynrychioli safbwyntiau'r Cynulliad Cenedlaethol.

Eich enw

(maint ffont 12 a llythrennau bras – gallwch ddewis y lliwiau a ganlyn yn unig: **du**, **brown**, **glas tywyll**, **gwyrdd tywyll** neu **goch tywyll**)

Teitl swydd (yn Gymraeg) (maint ffont 12 a llythrennau bras)

Teitl swydd (yn Saesneg) (maint ffont 12 a llythrennau bras)

Eich maes gwasanaeth (yn Gymraeg) (maint ffont 12 a llythrennau bras)

Eich maes gwasanaeth (yn Saesneg) (maint ffont 12 a llythrennau bras)

Cynulliad Cenedlaethol Cymru (maint ffont 12 a llythrennau bras)

National Assembly for Wales (maint ffont 12 a llythrennau bras)

Ff: Rhif ffôn (maint ffont 12 a llythrennau bras; fformat: **029 20xx xxxx**)

Ff: Rhif ffôn symudol (os yw'n briodol) (maint ffont 12 a llythrennau bras; fformat: **xxxxx xxx xxx**)

www.cynulliadcymru.org

www.assemblywales.org

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl, i ddeddfu ar gyfer Cymru ac i ddwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

The National Assembly for Wales is the democratically elected body that represents the interests of Wales and its people, makes laws for Wales and holds the Welsh Government to account.

**Croesewir gohebiaeth yn Gymraeg neu Saesneg.
We welcome correspondence in Welsh or English.**

Dylid ystyried unrhyw ddatganiad neu sylw a geir yn y neges hon fel un personol ac nid o reidrwydd yn fynegiant o safbwynt Cynulliad Cenedlaethol Cymru, unrhyw ran ohono neu unrhyw gorff cysylltiedig

Any of the statements or comments made above should be regarded as personal and not necessarily those of the National Assembly for Wales, any constituent part or connected body.

Arddull tŷ'r Cynulliad Cenedlaethol

Aelod Cynulliad

Wrth gyfeirio at Aelodau'r Cynulliad, dylid defnyddio priflythyren ar gyfer y gair **Aelod(au): roedd yna lai o Aelodau yn y Siambr** neu, **roedd dau Aelod o ogledd Cymru yn rhan o'r Pwyllgor**.

Wrth ei ddefnyddio gydag enw, defnyddiwch briflythrennau: **Angela Burns, Aelod Cynulliad**. Defnyddiwch **Aelod** pan fo'n glir eich bod yn cyfeirio at Aelod Cynulliad. Defnyddiwch **AC** mewn teitl yn unig.

AC

Dylid defnyddio **AC** fel rhan o deitl: **David Melding AC** (nodwch mai'r fformat cywir yw **AC** ac nid A.C.).

Wrth gyfeirio at **Aelod Cynulliad**, ysgrifennwch yn llawn (priflythrennau) yn yr enghraifft gyntaf, ac yna defnyddiwch **Aelod**; defnyddiwch eich disgrisiwn a'ch synnwyr cyffredin ond ceisiwch osgoi AC os yw'n bosibl.

amserau

Wrth ysgrifennu agendâu, papurau ac ati, defnyddiwch y cloc 24 awr bob amser. Felly: **09.00, 13.00, 17.45**. Defnyddiwch atalnod llawn ac nid colon. Peidiwch â defnyddio "am" na "pm" gyda'r cloc 24 awr.

Bil

Mae Bil yn gyfraith arfaethedig. Unwaith y bydd Bil wedi'i basio gan y Cynulliad a'i fod yn cael cydsyniad Brenhinol, mae'n dod yn Ddeddf y Cynulliad.

Comisiwn

Defnyddiwch y term Comisiwn y Cynulliad, neu'r Comisiwn, wrth gyfeirio at y corff o bum Aelod: **yng nghyfarfod Comisiwn y Cynulliad**, a defnyddiwch hefyd os oes gofyniad cyfreithiol – er enghraifft i sicrhau hawlfraint – ond defnyddiwch eich disgrisiwn a cheisiwch ddefnyddio **Cynulliad Cenedlaethol** os yw'n briodol: **rwy'n gweithio i'r Cynulliad Cenedlaethol**.

Rhaid defnyddio priflythyren ar gyfer y Comisiwn.

Cyfarfod Llawn

Priflythrennau.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Dylid cyfeirio ato fel **Cynulliad Cenedlaethol Cymru** y tro cyntaf; ar ôl hynny, dylid defnyddio **Cynulliad Cenedlaethol** neu **Cynulliad**.

Deddf

Defnyddiwch briflythyren bob amser. Bil yw'r enw am Ddeddf arfaethedig y Cynulliad.

deisebau

Oni bai eich bod yn cyfeirio at y Pwyllgor Deisebau, dylid defnyddio llythrennau bach ar gyfer **deisbau** bob tro.

dyfynodau

Wrth ddefnyddio dyfynodau uniongyrchol, "defnyddiwch ddyfynodau dwbl ar ddechrau ac ar ddiwedd adran sydd wedi'i dyfynnu, gyda 'dyfynodau sengl' ar gyfer dyfyniadau o fewn yr adran honno.

"Pan fydd dyfyniad yn ddau baragraff o hyd, ni ddefnyddir dyfynodau ar ddiwedd y paragraff cyntaf, ond defnyddiwch ar ddechrau paragraffau dilynol i ddangos bod y dyfyniad yn parhau. Bydd yr atalnod llawn yn dod o fewn y dyfynodau ar y diwedd."

dyddiadau

Arddull y Cynulliad wrth gyfeirio at ddyddiadau yw: **23 Ebrill 2009** (diwrnod mis blwyddyn; dim atalnodau). Peidiwch â defnyddio ^{fed}, ^{ydd}, ^{ain} ac ati mewn uwchysgrifen.

Grwpiau Trawsbleidiol

Arddull y Cynulliad Cenedlaethol yw defnyddio **Grwpiau Trawsbleidiol** ac nid Grwpiau Hollbleidiol. Defnyddiwch briflythrennau bob tro, ac nid oes angen cysylltnod yn y Gymraeg.

GSC (Gwasanaeth Seneddol y Cynulliad)

Peidiwch â'i ddefnyddio. Dylid defnyddio staff y Cynulliad Cenedlaethol neu staff y Cynulliad mewn amgylchiadau llai ffurfiol (ar gyfer cynulleidfaoedd mewnol yn bennaf).

Hawlfraint

Mae'n rhaid i'r datganiad hwn ymddangos ar bob cyhoeddiad a gynhyrchir gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru:

© Hawlfraint Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru 2012

Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difriol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Llywodraeth Cymru

Cofiwch nad yw Llywodraeth Cymru bellach yn cael ei hadnabod fel Llywodraeth Cynulliad Cymru. Dylech ddefnyddio **Llywodraeth Cymru** bob amser, neu un o'r canlynol:

- Gweinidogion Cymru;
- y Gweinidog;
- y Llywodraeth.

Y Llywydd

Dylech gyfeirio at **Rosemary Butler AC** bob amser fel **y Llywydd** yn Gymraeg a **the Presiding Officer** yn Saesneg.

Y Pierhead

Defnyddiwch y fannod o'i flaen bob amser - **y Pierhead**. Peidiwch â defnyddio "adeilad y Pierhead". Mae'r enw **y Lanfa** yn anghywir.

pleidiau gwleidyddol

Dylid cyfeirio at bleidiau gwleidyddol bob amser fel a ganlyn:

Mewn testun Cymraeg

Llafur Cymru
Ceidwadwyr Cymreig
Democratiaid Rhyddfrydol Cymru
Plaid Cymru

Mewn testun Saesneg

Welsh Labour
Welsh Conservatives
Welsh Liberal Democrats
Plaid Cymru

Prif Weithredwr a Chlerc y Cynulliad

Defnyddiwch briflythrennau bob tro.

pwyllgorau'r Cynulliad - priflythrennau neu lythrennau bach?

Defnyddiwch briflythrennau wrth gyfeirio at bwyllgor penodol drwy ei enwi neu drwy oblygiad: **Cyfarfu'r Pwyllgor Cynaliadwyedd brynhawn ddoe** neu, **Cytunodd y Pwyllgor i gyfarfod yn gyhoeddus**.

Defnyddiwch lythrennau bach pan nad ydych yn cyfeirio at bwyllgor penodol: **Mae gan y Cynulliad nifer o bwyllgorau**, neu, **Caiff darn o ddeddfwriaeth ei graffu gan bwyllgor**.

Mae gan bob un o bwyllgorau'r Cynulliad Cenedlaethol **Gadeirydd** – mewn priflythrennau. (Ni ddylid defnyddio 'cadeiryddes').

Dylid defnyddio llythrennau bach wrth gyfeirio at aelod(au) pwyllgor: **mae gan y Pwyllgor naw aelod** neu, **mae'n aelod o bwyllgor**.

pwytiau bwled

Wrth ddefnyddio pwyntiau bwled, dylech:

- dreiglo'r gair cyntaf yn y pwynt cyntaf (oni bai mai llythyren neu rif yw'r pwynt bwled);
- defnyddio llythrennau bach ar ddechrau'r pwyntiau bwled;
- defnyddio hanner colon ar ddiwedd pob pwynt bwled; a
- defnyddio atalnod llawn ar ddiwedd y pwynt bwled olaf.

rhifau

Mewn dogfennau naratif (nid tablau na dogfennau rhifol sydd wedi'u fformadu), dylid nodi rhifau o un i naw mewn geiriau a defnyddio rhifau o 10 i 999,999, AC EITHRIO ar gyfer pellterau, pwysau a mesurau.

Felly: tair blwydd oed, pedwar eliffant, o dan bump, dau gar **OND** 3 milltir, 1km, 8kg, 9 metr sgwâr.

Gyda niferoedd sydd o boptu deg, defnyddiwch ffigurau; rhwng 8 a 12 nid rhwng wyth a 12.

Ni ddylid defnyddio rhifau ar ddechrau brawddeg. Ail-luniwch y frawddeg, neu ysgrifennwch y rhifau mewn geiriau.

Dylid defnyddio miliwn a biliwn yn llawn: **pedair miliwn** o bobl ddi-waith; **8.7 miliwn** o unedau; **£1.5 biliwn**.

Cannoedd o filoedd, degau o filiynau.

Wrth drafod canrifoedd, ysgrifennwch hwy'n llawn, gan ddefnyddio'r dull traddodiadol o rifo, a'r ffurfiau benywaidd gan fod canrif yn enw benywaidd, ee **y ddeuddegfed ganrif, y bedwaredd ganrif ar bymtheg**.

Mewn dogfennau cyllid, dylid defnyddio 'm' yn hytrach na 'miliwn' (fel **£6m** nid £6 miliwn).

Ceir rhagor o wybodaeth fanwl am sut i ddefnyddio a chyflwyno rhifau a gwybodaeth ystadegol gan y Gwasanaeth Ymchwil.

rhifau ffôn

Dylid dilyn y fformat a ganlyn ar gyfer rhifau ffôn: **029 2089 8039** a rhifau ffôn symudol: **07825 056 426**.

Sefydliadau'r Undeb Ewropeaidd

Yn yr enghraifft gyntaf, dylid cyfeirio at y **Cyngor Ewropeaidd, Senedd Ewrop** a'r **Comisiwn Ewropeaidd** yn llawn, gyda phrif lythrennau. Wedi hynny, gellir cyfeirio at y sefydliadau fel y **Cyngor**, y **Senedd** neu'r **Comisiwn** (priflythrennau).

Senedd

Cyfeirir ato fel **y Senedd** ac nid fel adeilad y Senedd. Yr ardaloedd o fewn y Senedd yw'r **Neuadd**, yr **Oriel** a'r **Cwrt**.

slaes

Dylid rhoi gofod cyn ac ar ôl slaes (/).

teitlau

Yn gyffredinol, dylid defnyddio priflythrennau ar gyfer y gair cyntaf a thermâu safonol yn unig mewn penawdau a theitlau dogfennau.

Tŷ Hywel

Nodwch yr acen grom **ŷ** yn **Tŷ**. I ddod o hyd i lythrennau Cymraeg arbennig, cliciwch ar **Insert**, ac yna **Symbol** i ddod o hyd i'r llythyren angenrheidiol, neu pwyswch **Alt** a'r llythyren berthnasol (er enghraifft Alt + y = ŷ).

P-04-483 Polisi Cymraeg Clir / Plain English ar gyfer pob cyfathrebiad y Cynulliad Cenedlaethol a Llywodraeth Cymru - Gohebiaeth gan y deisebydd at y tîm clericio, 02.07.2013

Annwyl Sian,

Diolch yn fawr am adael gwybod am hyn. Fy ymholiad/ychwanegiad yw: yn unol a'r ymatebion i'r ymholiad/deiseb yma - oes gan Lywodraeth Cymru unrhyw gynlluniau i felly gytuno i weithredu polisi cenedlaethol swyddogol sydd yn unol a pholisi ag ymgyrch/annogaeth Cymraeg Clir Canolfan Bedwyr, Bangor ag ymgyrch swyddogol y mudiad Plain English sydd wedi eu lleoli ger Stockport, Gogledd Lloegr, er mwyn hyrwyddo ieithwedd a chyfabrebiaeth glir ar gyfer holl drigolion Cymru?

P-04-362 Gwasanaethau Ambiwllans ym Mynwy

Geiriad y ddeiseb:

Rydym ni o'r farn y dylai Mynwy gael y ddarpariaeth ambiwlans briodol. Gan fod disgwyl i boblogaeth Mynwy gynyddu, a bod Uned Mân Anafiadau Monnow Vale wedi cau'n ddiweddar, bydd rhagor o alw ar y gwasanaeth ambiwlans.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

Rydym yn gofyn i Bwyllgor Iechyd a Gofal Cymdeithasol y Cynulliad Cenedlaethol gynnal ymchwiliad i'r gwasanaeth ambiwlans yng nghefn gwlad Cymru. Byddem yn annog y Pwyllgor i ymchwilio i'r problemau penodol sy'n bodoli ym Mynwy a pha effaith gafodd cau'r Uned Mân Anafiadau yn Monnow Vale ar y gwasanaeth ambiwlans.

Llywodraeth Cymru:

Rydym yn annog y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol i ddefnyddio'i phwerau i'w gwneud yn ofynnol i Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwllans Cymru ddarparu gwasanaeth ambiwlans o safon uchel ledled Cymru ac yn enwedig mewn ardaloedd gwledig fel Mynwy.

Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwllans Cymru:

Rydym yn galw ar Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwllans Cymru i wella'r ddarpariaeth ym Mynwy mewn termau real, gydag uned dibyniaeth fawr a/neu ambiwlans yn nhref Mynwy.

Prif ddeisebydd: Mathew Davies

Ystyriwyd gan y Pwyllgor am y tro cyntaf: 7 Chwefror 2012

Nifer y deisebwyr: Casglwyd tua 450 o lofnodion.

Mark Drakeford AC / AM
Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Minister for Health and Social Services

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-362
Ein cyf/Our ref MD/01293/13

William Powell AM

Naomi.Stocks@Wales.gov.uk

24 June 2013

Dear William

Thank you for your letter of 12 June on behalf of the Petitions Committee, referring to Petition P-04-362 (ambulance services in Monmouth), and asking for more information on my response to the Strategic Review of Welsh Ambulance Services and the timeframe for implementation.

My officials are currently looking into the different options of the review as a matter of urgency. Some of the options will potentially involve structural, workforce matters, plus other issues which can be complex, and we will need to identify appropriate timescales for any changes. The process will link into the wider unscheduled care work programme, but have a separate work-stream.

I will ensure the NHS is fully engaged and I want Local Health Boards to own the changes in collaboration with the ambulance service. I am very mindful that we need to be sensitive to the organisation and its staff, as I have no doubt the uncertainty will be causing them some anxiety. I can assure you that I want any changes to be made as rapidly as possible.

I expect to make an announcement in July.

Best wishes
Mark

Mark Drakeford AC / AM
Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Minister for Health and Social Services

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Wedi'i argraffu ar bapur wedi'i ailwylchu (100%)

English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence.Mark.Drakeford@wales.gsi.gov.uk
Printed on 100% recycled paper

P-04-362 Ambulance Services in Monmouth - Correspondence from the petitioner to the Committee, 22.06.2013

The Health and Social Committee sought my opinion on the recent Ambulance Review/in the context of the Ambulance Petition.

I disclosed my analysis on Wales Today the morning the Review was released. Here is my response <http://matdavies.co.uk/?p=755>

Mat Davies

ps: a version of my response is below.

Dear Health Committee,

Paramedics deliver one of the most respectable services in a civilised society. Yet, they can only be as effective as the environment and organisation they operate within allows them to be. There have been systemic failures by the service shown in failing performance targets, and an ocean of case studies taken up by the Public Ombudsman which highlight inadequate management.

In February 2012, I delivered a petition to the Senedd signed by 450 people. It called for an inquiry into the ambulance trust. This was later supported by Monmouth, Abergavenny and Chepstow town councils. However, the only response we witnessed was a review limited in scope. This was launched in January this year. Almost 12 months since the petition was delivered. Not good enough.

The ninth review in six years was released two months ago. Most of the discussion since has concerned performance targets. However, more importantly it exposed the systemic problems within the service. A 'culture of fear' was highlighted during focus groups, and the measure of accountability and transparency was "insufficient". This is not surprising to the people of Monmouthshire.

It is the reason why a scrutiny inquiry at the Health and Social Committee which balances its focus on accountability with performance targets. Abergavenny joined Monmouth and Chepstow town council in supporting this. And one of the key points I

argued to all councils was that there is no democracy without accountability, and there is no trust and improvement without democracy.

The new Chair of the Health and Social Committee has written to me and said that “the legislative business will not allow an inquiry to take place before the autumn”. It is vital that the scrutiny session is used to set out an agenda for an inquiry in the autumn. This inquiry should add value to the review in preparing the decisions for a policy direction which will enable the service to reach its potential.

Kind Regards,

Mat Davies

P-04-343 Atal dinistrio mwynderau ar dir comin

Geiriad y Ddeiseb

Rydym yn galw ar Lywodraeth Cymru i chwilio am ffyrdd i atal dinistrio mwynderau ar dir comin, gan gynnwys tir comin y Marian yn Llangoed, Ynys Môn.

Cynigwyd gan: JE Futter

Ystyriwyd gan y Pwyllgor am y tro cyntaf: 15 Tachwedd 2011

Nifer y llofnodion: 156

CYFEIRIAD : P-04 - 343.

Mai 30^{eu} 2013.

Y Pwyllgor Deisebau.

Arwyl Syt.

PARTIED : DEISEB YNGŪYN A THIR
COMIN Y MARIAN, LLANROED, YNYS MÔN.

Cyfeirir at y fflythf a ellybryniais oedoliant
Mr. Richard Parry Jones, Prif Weithredwr, Cyngor Sir Ynys
Môn ynghylt â'r tŷ comin uchod yn llangoed.
'Rwyf yn falch i'w hysbysu i'r Pwyllgor Deisebau
wedi dangos diddordeb mawr yn y digwyddiad.

Yn dilyn y digwyddiad chwy mlynedd yn ôl, pan
ddiristrowyd claw helact o dŷ comin y Marian yn
llangoed gan ddal blygwr, cetais lawer o draffectiwn.
'Roedd rhai yn gwyneud eu gorau i'w nharceilio am
fy modd wedi sefyll i'w fyny tior hawliau pobl
led, i wellwysu grym tŷfeddiaant, ac 'roedd
hyn yn amharu ar fy ngwaith fel Cynghorydd Pen
Ddiolchaf i'r prif Swyddog Monro y Sir am ei
Chymorth, ond teimlwyf nad oes digon wedi ei
wneud yn statudol i amddiffyn hawliau
tŷ comin agored.

Mae'r tŷ wedi ei gofrestru yn enw
Cyngor Cymuned Llangoed, ond eiddoedd 'roedd-lynt
yn medru gwneud i dŷ y ddiristrowyd. Diristrowyd
dam mawr o dŷ yn ystod Mai Mehefin,

CYNGOR SIR
YNYS MÔN
ISLE OF ANGLESEY
COUNTY COUNCIL

LEWIS DAVIES
Cyngorydd - Councillor

Pentrafalyn
Llangoed
Ynys Môn - Anglesey
LL58 8SA

ffôn / tel: (01248) 490248

E-bost: ldxau@ynysmon.gov.uk
E-mail: ldxau@anglesey.gov.uk

Ein Cyf - Our Ref:
Eich Cyf - Your Ref:

ond ni allai Swyddfa'r Nates Heddlu Gogledd Cymru
wneud unrhyw beth ynghylch y clifffwr i
gynhetti'n pwysig. Mae'r datblygwr yn dal i ystyried
perranau weithiau ar draws y tîr.

Ychydig o bwerau rydych chi gan Gyngor
Cymuned, ac mae rhai'r cael mwy o gyfnewid
gofodol gyda'r Cyngor Sir. Credaf bod rhai'r
cael gwel deddfau statudol i sicrhau dyfodol
tîr agored er mwyn ein plant a chymunedau.
Eryr heddiw gyda amaethyddiaeth eblus, mae
nates dan ffigyrtiaid, ac mae y tîrweithwr comin
yn bwysig i nates a llawer o rywogaethau
gwylt.

Buaran yn fudol iawn o gmat eb
ygriferaeth i fy sylwadau.

Yr eiddod yn gywir.

Lewis Davies

P-04-343 Prevent the destruction of amenities on common land – Anglesey -
Correspondence from the petitioner and associates to the Committee,
08.07.2013

Petitions Committee meeting July 16th 2013

P-04-343 Prevent the destruction of amenities on common land - Anglesey

Petition P-04-343 shows the strength of feeling over the destruction of amenities on common land and augments the preceding paper petition containing over 300 names which called for the protection of Marian Common, Llangoed. We fully support the petitioner and the views of Mr Lewis Davies in his letter to you dated 30th May. We fear that, unless there are stronger statutory laws to prevent the acquisition of common land for private development, Marian Common, and other commons in Wales, will be lost forever to the detriment of local communities and the natural environment.

Dr Karen Pollock & Mr Tom Pollock

Re: Petitions Committee meeting 16th July 2013.

Subject: P.04-343 - Preventing the destruction of amenities on common land on Anglesey.

Dear Sir,

As the owner of a property that gives on to Marian Common, I am quite naturally concerned at the wilful and inconsiderate clearing and destruction of this land by an individual for his own needs.

I wholeheartedly agree with the petitioner's request and support the county councillor, Lewis Davies, who has spent so much time and effort seeking to uphold the rights of the community, not the developer, for whom this land is rightfully intended. My sincere hope is that the Anglesey County Council will show itself to be just as caring as he is when it comes to safeguarding the interests of the general public and protecting the invaluable natural heritage of Wales.

Human nature being what it is, however, I fear that only statutory regulation will settle matters of this kind to ensure that our children and grandchildren still have common land to share and enjoy.

On behalf of all the "common" people who live nearby and who have been so distressed by this situation, may I thank you for your interest and appeal for your intervention.

Yours faithfully,

Janet Latham.

Petitions Committee meeting July 16th 2013

P-04-343 Prevent the destruction of amenities on common land - Anglesey

I wish to endorse the views of the petitioner and those of the County Councillor who wrote to you.

Our neighbourhood in Llangoed, and indeed the whole of Wales, require the strengthening of statute to prevent the wilful destruction of Common land. After all, it is what it says on the tin.....land that is in common use for all to enjoy.

The use of heavy machinery and the unwarranted and unannounced bulldozing of a new road through the Marian Common has resulted in rain water running off the cleared land which now pools at the entrance to our property. Both our local Community Council and the County Council appear not to have the resources to deal with such abuse and I appeal for your help and hope that Anglesey County Council will respond to your very pertinent request for action before the meeting on the 16th July.

Many thanks

Yours sincerely

John Butcher

P-04-385 Deiseb ynghylch rhyddhau balwnau a llusernau

Geiriad ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i ddeddfu yn erbyn rhyddhau balwnau a llusernau Tsieineaidd (neu lusernau awyr) i'r awyr yn fwriadol.

Cyflwynwyd y ddeiseb gan: Bryony Bromley

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 1 Mai 2012

Nifer y llofnodion: 564

Gwybodaeth ategol: Derbyniodd Eco-bwyllgor Rhanbarthol Caerdydd (sy'n cynnwys cynrychiolwyr o eco-ysgolion baner werdd Caerdydd) gynnig yn ddiweddar i weithio tuag at gael deddfwriaeth i atal rhyddhau nifer fawr o falwnau a llusernau Tsieineaidd/llusernau awyr yn fwriadol ar yr un pryd gan eu bod yn cael effaith niweidiol ar fywyd gwylt, ar y tir ac yn y môr.

Rhyddhau balwnau

Cafwyd sawl achos o anifeiliaid gwylt yn cael eu darganfod gyda balwnau latecs yn eu stumogau, a oedd yn rhwystro eu llwybr treulïad. Gall rhywogaethau morol, yn enwedig crwbanod morol a rhai adar môr, feddwl mai sglefren fôr, sy'n ysglyfaeth iddynt, yw'r balwnau ar wyneb y dŵr a'u llyncu neu efallai y byddant yn mynd yn sownd ac yn boddi. Unwaith y bydd balwn wedi'i lyncu, gall rwystro'r llwybr treulïo a gallai hynny arwain at farwolaeth drwy lŵgu. Mae'r Gymdeithas Cadwraeth Forol wedi cynnal awtopsïau ar nifer sylweddol o anifeiliaid gwylt yn y môr sydd wedi cael eu canfod wedi'u golchi ar draethau, gan gadarnhau effaith balwnau ar y llwybr treulïo.

Mae Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr wedi hysbysebu'r risg y gall anifeiliaid sy'n pori dagu ar falwnau ac y gall falwnau halogi gwair, sydd eto'n peri risg o dagu

(<http://www.telegraph.co.uk/earth/agriculture/farming/8494881/Farmer-wins-compensation-after-Red-Nose-Day-balloon-kills-cow.html>)

Mae ymgyrchoedd marchnata diweddar wedi awgrymu ei bod yn bosibl rhyddhau balwnau 'ecogyfeillgar' gan ddefnyddio balwnau bioddiraddadwy sy'n gallu pydru ar yr un raddfa â deilen Dderw.

- Mae lefel uchel o daninau mewn dail Derw a gall gymryd dwy flynedd iddynt bydru'n llwyr os na chânt lefelau uchel o olau haul neu ddŵr.

Yn dilyn gwaith ymchwil a wnaed yn 2008, mae Cadw Cymru'n Daclus wedi datgan y dylid ystyried bod rhyddhau balwnau'n fwriadol yn fath o daflu sbwriel. Ers iddo ddechrau cofnodi sbwriel ar ffurf balwnau fel rhan o'i arolwg LEAMS (System Archwilio a Rheoli Amgylcheddol Lleol) yn 2008-09, mae Cadw Cymru'n Daclus wedi gweld sbwriel ar ffurf balwnau ym mhob un o 22 o awdurdodau lleol Cymru. Yn un sir, gwelwyd sbwriel ar ffurf balwnau ar 17% o'r strydoedd.

Mae'r Gymdeithas Cadwraeth Forol wedi cynnal ymgyrchoedd i atal rhyddhau balwnau ers 1996, ac mae o leiaf 23 o awdurdodau yn y DU ar hyn o bryd yn gweithredu gwaharddiad ar ryddhau nifer fawr o falwnau ar yr un pryd. Mae'r data'n dangos bod cyfanswm y sbwriel ar ffurf balwnau a geir ar draethau Cymru wedi treblu dros y 15 mlynedd nesaf yn anffodus, wrth i'r arfer ddod yn fwy poblogaidd.

Mae tua 10% o'r balwnau a gaiff eu rhyddhau i'r awyr yn disgyn i'r ddaear mewn un darn. Mae'r ffigur hwn yn uwch pan fydd rhubanau a thagiau plastig wedi'u clymu wrthynt.

<http://www.mcsuk.org/downloads/pollution/dont%20let%20go.pdf>

Llusernau Tsieineaidd / Llusernau Awyr

Mae Asiantaeth y Môr a Gwylwyr y Glannau wedi cyhoeddi rhybudd ynghylch peryglon llusernau Tsieineaidd, ar sail y ffaith eu bod yn cael eu camgymryd am fflaglau a ddefnyddir os bydd pobl mewn perygl.

Mae'r RSPCA wedi rhybuddio y gallai'r weiren sy'n llunio strwythur y llusernau achosi "anesmwythder anhygoel" i wartheg os caiff ei llyncu.

Mae Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr wedi galw am wahardd llusernau Tsieineaidd, oherwydd y perygl y gallent ei beri i anifeiliaid sy'n pori.

<http://www.bbc.co.uk/news/magazine-11265560>

Oherwydd y perygl o dân, rhybuddiodd Cymdeithas y Prif Swyddogion Tân bobl i beidio â rhyddhau llusernau, gan ddweud, er eu bod yn edrych yn wych, ni ellir eu rheoli unwaith y maent yn yr awyr.

<http://www.bbc.co.uk/news/uk-england-13934378>

Mae Cymdeithas Hedfan Iwerddon wedi amlygu'r risg y mae llusernau'n ei beri i awyrennau ac y mae'n mynnu yn awr y dylid gofyn am ei chaniatâd cyn i lusernau gael eu rhyddhau yng Ngweriniaeth Iwerddon. Mae hefyd yn

mynnu y dylid hysbysu'r Uned Rheoli Traffig Awyr agosaf, Gwylwyr y Glannau Iwerddon a'r Orsaf Garda leol.

(Cyhoeddiad gan Gymdeithas Hedfan Iwerddon 'Sky Lanterns and the risk to Aviation'.)

Eich cyf/Your ref P-04-385
Ein cyf/Our ref AD-/00827/13

William Powell AC
AC Canolbarth a Gorllewin Cymru
Cadeirydd y Pwyllgor Deisebau
Tŷ Hywel
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

3 Mehefin 2013

Alun Davies

ADRODDIAD AR EFFEITHIAU LLUSERNAU AWYR A BALWNAU HELIWM

Diolch am eich llythyr dyddiedig 12 Mehefin yn gofyn pa gamau a gymerir yn awr ar ôl cyhoeddi'r adroddiad ymchwil ar lusernau awyr a balwnau heliwm.

Mae'r dystiolaeth yn yr adroddiad yn awgrymu nad ydynt yn cael llawer o effaith ar yr amgylchedd ac mai ychydig o berygl sydd iddynt achosi niwed neu farwolaeth i lawer o dda byw. Ar sail y canfyddiadau hyn, byddai'n anodd cyfiawnhau gwahardd naill ai lusernau awyr na balwnau heliwm, gan fod unrhyw gamau a gymerir yn gorfod bod yn gymesur â'r broblem. Fodd bynnag, rwy'n dal yn bryderus am y mater a byddaf yn parhau i gydweithio'n agos â'n partneriaid, yn enwedig Cadwch Gymru'n Daclus, er mwyn sicrhau bod llusernau awyr a balwnau heliwm yn cael cyn lleied o effaith ag y bo modd. Mae fy Mhrif Swyddog Milfeddygol, Dr Christianne Glossop eisoes wedi cyhoeddi cyngor i godi ymwybyddiaeth o'r effeithiau posibl ar les da byw ac adeiladau fferm a bydd yn gwneud hynny eto cyn hir.

Byddaf yn ysgrifennu at awdurdodau lleol i'w hannog i ystyried peryglon llusernau awyr a balwnau heliwm yn eu hardaloedd nhw. Mae'r adroddiad yn cyflwyno tystiolaeth bod dau o awdurdodau lleol Cymru eisoes wedi cyflwyno gwaharddiad gwirfoddol ar ryddhau llusernau awyr ar dir sy'n eiddo i'r Cyngor. Mae hyn wedi cael effaith gadarnhaol, yn atal pobl rhag rhyddhau'r llusernau ar raddfa fawr ac yn codi ymwybyddiaeth yn lleol; rwyf am annog awdurdodau lleol eraill i wneud yr un peth. Rwyf hefyd am godi'r mater gyda sefydliadau elusennol er mwyn sicrhau eu bod yn ystyried effeithiau ehangach rhyddhau balwnau neu lusernau awyr yn eu digwyddiadau.

Rwy'n deall bod Cymdeithas y Prif Swyddogion Tân (CFOA) yn cynghori Gwasanaethau Tân ac Achub i annog pobl i beidio â defnyddio llusernau awyr trwy:

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

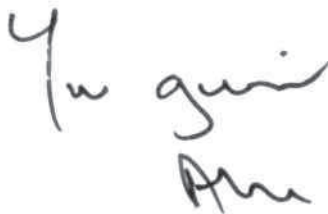
English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence: Alun.Davies@wales.gsi.gov.uk

- gydweithio â'u swyddfeydd safonau masnach lleol i reoli'r defnydd a wneir ohonynt a'r ffordd y cânt eu dylunio;
- cydweithio â'u hawdurdod heddlu lleol i'w hannog i beidio â chymeradwyo rhoi trwyddedau digwyddiadau ar gyfer digwyddiadau lle bwriedir rhyddhau llusernau;
- cydweithio â thrwyddedwyr digwyddiadau lleol i annog pobl i beidio â defnyddio'r llusernau hyn; a
- mynd ati gyda phartïon a chanddynt fuddiant, fel yr heddlu lleol a'r Awdurdod Hedfan Sifil, i edrych ar y posibilrwydd y gellid dwyn achosion cyfreithiol.

Yng Nghymru, mae Pwyllgor Lleihau Risgiau Cymunedol CFOA yn pennu'r cyfeiriad strategol ar ddiogelwch, addysg ac ymgysylltu cymunedol; rhoddir y newyddion diweddaraf ar faterion sy'n ymwneud â'r DU gyfan trwy eu cyfarfodydd, cyfeirir at asesiadau risg lleol a datblygir strategaethau diogelwch cymunedol.

Mae Llywodraeth Cymru'n nodi bod yr adroddiad ymchwil yn dweud bod peryglon i awyrennau ac ati ymhlith y peryglon mwyaf a achosir gan lusernau awyr a balwnau heliwm. Nid yw diogelwch yn yr awyr wedi'i ddatganoli a mater i'r Adran Drafnidiaeth a'r Awdurdod Hedfan Sifil yw cymryd camau i fynd i'r afael â'r peryglon hyn. Yn ogystal, mae'r adroddiad ymchwil yn sôn bod llusernau awyr coch yn gallu arwain at alwadau diachos i Wylwyr y Glannau ac, er nad yw materion sy'n ymwneud â Gwylwyr y Glannau wedi'u datganoli, mae fy swyddogion i wedi cysylltu â Rheolwr Argyfyngau Sifil Posibl Gwylwyr y Glannau Cymru er mwyn sicrhau eu bod yn ymwybodol o'r adroddiad.

Mae Llywodraeth Cymru'n cydnabod ei bod yn bwysig darparu gwybodaeth briodol i'r cyhoedd fel y gall pobl wneud dewisiadau gwybodus wrth benderfynu a ydynt am ryddhau llusernau awyr a balwnau heliwm ai peidio. Er bod gwybodaeth benodol y dylid ei chyhoeddi ynghylch rhyddhau'r pethau hyn ger meysydd awyr, meysydd glanio a'r glannau, credwn y byddai'n gwneud synnwyr i hyn gael ei ystyried fel rhan o'r wybodaeth gynhwysfawr a roddir i'r cyhoedd am y pethau hyn. Er nad yw'n fater datganoledig, rydym yn cefnogi Llywodraeth y Deyrnas Unedig wrth iddynt symud ymlaen â'r gwaith o sicrhau bod y gwneuthurwyr yn rhoi rhybuddion clir ar y pecynnau. Byddaf yn cadw golwg fanwl wrth i Lywodraeth y DU gydweithio â manwerthwyr, gwneuthurwyr ac eraill i helpu'r cyhoedd i ddeall sut i ddefnyddio'r pethau hyn mewn ffordd gyfrifol. Yn ogystal, bydd fy swyddogion yn cyhoeddi dolenni ar wefan Llywodraeth Cymru yn arwain at ganllawiau ar sut i ddefnyddio llusernau awyr yn ddiogel.

Alun Davies AC / AM
Y Gweinidog Cyfoeth Naturiol a Bwyd
Minister for Natural Resources and Food

Date: 05/07/2013

William Powell AM

National Assembly for Wales,
Cardiff Bay,
Wales,
CF99 1NA.

KEEP WALES TIDY
33-35 Cathedral Road,
Cardiff
CF11 9HB

Tel: 029 20 726970
Bryony.bromley@keepwalestidy.org
www.keepwalestidy.org

Dear Mr Powell,

Thank you for informing us about the recent report on sky lanterns and helium balloons and for inviting our response.

Keep Wales Tidy was pleased that the Welsh Government and DEFRA acknowledged the potential negative impacts of balloons and lanterns and sought to examine the extent of the problem. From this perspective, we view the National Assembly for Wales' Petitions process as a particularly engaging and practical means to instigate debate. The Eco-Schools' pupils, on whose behalf we submitted the petition, have engaged in our political process and we would advocate this route for others.

The report itself pointed to the risk of fire and risk to aviation and coastal rescue services associated with lanterns. The recent fire at a plastic recycling plant in Smethwick demonstrated the ongoing risk. We would reiterate our concern that, being unregulated, the extent of balloon and lantern releases is unknown. There is also uncertainty as to the extent of livestock and wildlife deaths associated with balloons and lanterns, because of the likely significant under-reporting of deaths and the limited number of post mortems carried out.

We would also like to emphasise our concern that, whilst the majority of the public are aware that throwing litter on the ground is against the law and could result in a fine, there is no such consequence for 'throwing' balloons and lanterns into the air; despite the inevitable litter that will arise. This appears to be a contradiction in the message that both government and ourselves are working so hard to deliver.

We would also make reference to the note about the value of the helium balloon industry being circa £150m in the UK and the potential loss of economic activity linked to a change in legislation. It should be stressed that efforts have been made during current campaigning to work with the balloon industry to promote more environmentally friendly uses of balloons, such as sculptures, mitigating any potential loss of income.

www.keepwalestidy.org www.cadwchgymrundaclus.org

In light of the above, Keep Wales Tidy and our partners remain concerned about the negative impacts of balloons and lanterns. However, in the absence of any legislative change, we support voluntary action and we continue to invite schools and other organisations to pledge not to partake in releases (via our website). A number of local authorities across the UK have banned releases from their property and we understand that the Minister for Natural Resources and Food, Alun Davies, is planning to urge all Welsh local authorities to do so. Keep Wales Tidy would wholly support such action and we would urge that charities and businesses are also included in such an appeal.

Yours sincerely,

Bryony Bromley

(Keep Wales Tidy)

www.keepwalestidy.org www.cadwchgymrundaclus.org

Keep Wales Tidy is a Company Limited by Guarantee. Registered Office: 33-35 Cathedral Road, Cardiff, CF11 9HB
Company Registration Number: 4011164 Charity Registration Number: 1082058 VAT Registration Number: 850 3958 13

Mae Cadwch Gymru'n Daclus yn gwmni wedi ei gyfyngu trwy wariant. Swyddfa Gofrestredig: 33-35 Heol yr Eglwys Gadeiriol, Caerdydd, CF11 9HB. Rhif Cwmni: 4011164 Rhif Elusen: 1082058 Rhif TAW: 850 3958 13

Tudalen 237

Eitem 4.5

P-03-240 Diogelwch ar ffordd yr A40 yn Llanddewi Felffre

Geiriad y ddeiseb

Oherwydd y lefel gynyddol o draffig, yn enwedig cerbydau nwyddau trwm, ar yr A40 ac oherwydd y ddarpariaeth annigonol o balmentydd a chroesfannau cerddwyr diogel, a gydnabyddir gan yr Asiantaeth Cefnffyrdd drwy ymchwil a gyflawnwyd ar ran Llywodraeth Cynulliad Cymru, rydym ni, sydd wedi llofnodi isod, yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i wella diogelwch ar y ffordd ym mhentre Llanddewi Felffre, Arberth, Sir Benfro, drwy roi'r mesurau a ganlyn ar waith, a hynny ar fyrder:

1. Gwella'r palmant annigonol ar hyd ochr ddeheuol yr A40 rhwng Llandaff Row a phen dwyreiniol y pentref i sicrhau ei fod yn boddhau safonau diogelwch presennol, a'i fod yn ddigon llydan i gael ei ddefnyddio'n ddiogel gan gerddwyr, cadeiriau gwthio a chadeiriau olwyn gan roi ystyriaeth i'r ffaith bod cerbydau nwyddau trwm yn gyrru heibio'n agos ac yn aml ac yn gyrru'n gyflymach na'r terfyn cyflymder presennol o 40 mya.
2. Gosod camerâu cyflymdra yn nwyrain ac yng ngorllewin y pentref.
3. Defnyddio system drydanol sydd eisoes yn bodoli ar gyfer arwyddion i groesi'r ffordd er mwyn darparu goleuadau rhybudd sy'n fflachio ar adegau pan fydd plant yn croesi'r A40 i ddal eu bws ysgol.
4. Gosod mesurau i ostegu traffig bob ochr i'r pentref ac ar gyffyrdd i bwysleisio'r angen i arafu.
5. Gostwng y terfyn cyflymder i 30mya.

Cynigwyd gan: Cyngor Cymuned Llanddewi Felffre

Ystyriwyd gan y Pwyllgor am y tro cyntaf: Medi 2009

Nifer y llofnodion: 154

Edwina Hart MBE CStJ AC / AM
Gweinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth
Minister for Economy, Science and Transport

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-486
Ein cyf/Our ref EH/01760/13

William Powell AM

William.powell@wales.gov.uk

25 June 2013

Dear William,

Thank you for your 12 June letter asking for further information regarding safety improvements to the A40 trunk road at Llandewi Velfrey.

The gateway enhancements will include yellow backed speed limit signs at either end of the community with the community name plate. Additional road markings will increase the visibility of the gateway and a narrowing of the carriageway. In addition 40mph roundels will be painted on the road throughout the community and the existing speed limit repeater signs replaced with larger ones. All these works will be completed by the end of November 2013.

A review of the speed limit between A40 Narbeth Road, Haverfordwest and Llanddewi Velfrey will be completed by the end of March 2014.

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Wedi'i argraffu ar bapur wedi'i ailgylchu (100%)

English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence.edwina.Hart@Wales.gsi.gov.uk
Printed on 100% recycled paper

Eitem 4.6

P-04-319 Deiseb ynghylch Traffig yn y Drenewydd

Geiriad y ddeiseb

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i:

1. Osod cylchfan ger y gyffordd â heol Ceri ac, os bydd llif y traffig yn gwella, osod cylchfan barhaol yno.
2. Cyhoeddi dyddiad cychwyn cynnar i adeiladu ffordd osgoi i'r Drenewydd ac i'r gwaith hwnnw fynd ar drywydd carlam hyd nes ei gwblhau.

Cyflwynwyd gan: Paul Pavia

Ystyriwyd gan y Pwyllgor am y tro cyntaf: Mis Mehefin 2011

Nifer y llofnodion: 10 (casglwyd tua 5,000 o lofnodion ar ddeiseb gysylltiedig).

Edwina Hart MBE CStJ AC / AM
Gweinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth
Minister for Economy, Science and Transport

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-319
Ein cyf/Our ref EH/1466/13

William Powell AM
Chair of Petitions Committee

Naomi.stocks@Wales.gsi.gov.uk

02 July 2013

Dear William,

Thank you for your letter of 22 May about the current traffic issues in Newtown.

Construction of the bypass is programmed to commence in early 2015 subject to the satisfactory completion of the statutory process and availability of finance.

With regards to the town centre, a study carried out in 2010-11 in response to a petition to re-instate the roundabout at Pool Road/Kerry Road concluded a roundabout would not resolve the congestion problem. In autumn 2012 a stakeholder group including local members and local interest groups was set up to identify further options for improvement. A review of the options is currently underway and we are in the process of arranging a meeting for the stakeholder group shortly.

I will write to you again when the options have been reviewed.

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Wedi'i argraffu ar bapur wedi'i ailgylchu (100%)

English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence.edwina.Hart@Wales.gsi.gov.uk
Printed on 100% recycled paper

Eitem 4.7

P-04-393 Grwp Gweithredu Ffordd Osgoi Llanymynech a Phant

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Lywodraeth Cymru i adfer y cynlluniau ar gyfer ffordd osgoi heibio i bentrefi Pant a Llanymynech, sydd ar y ffin rhwng Cymru a Lloegr. Bydd 15,000 o geir a lorïau yn gyrru trwy'r ddau bentref bob dydd, a bydd y nifer hwn yn siŵr o gynyddu unwaith y rhoddir caniatâd i'r ffermydd gwynt. Rydym yn galw ar y llywodraeth yn awr i fwrw ymlaen â'i chynlluniau, neu i ddechrau cynnal trafodaethau am y ffordd osgoi o leiaf, a chynnal dadl lawn yn ei chylch, gan wrando ar lais ein cymuned ynghylch ein hanghenion a sut y mae'r ffordd hon yn effeithio arnom ni ac ar ein bywydau. O wneud hyn, gobeithio y bydd y llywodraeth yn Lloegr yn cymryd sylw o'r drafodaeth ac yn bwrw ymlaen â chynlluniau ar eu hochr hwy i'r ffin. Ein dymuniad yw y bydd dadl lawn ac agored yn cael ei chynnal ar yr angen am ffordd osgoi i bentrefi Pant a Llanymynech, a fydd wedyn yn arwain at adeiladu'r ffordd osgoi pan fydd arian ar gael.

Rydym wedi cael llond bol ar y sŵn, y llygredd, a'r ffaith na allwn gerdded gyda'n plant i'r ysgol, cerdded i'r siopau, na mynd a'n cŵn am dro ar hyd y ffordd. Ni fydd gwelliannau fel lledu'r ffordd yn gweithio yma. Cynlluniwyd y ffordd i ddechrau fel ffordd un lôn ar gyfer ceffylau a cherti. Mae llawer o'r tai ar y ddwy ochr yn agos iawn at y ffordd, ac mae nifer o lonydd yn ymuno â'r A483, sydd hefyd yn gwneud y ffordd yn anaddas i'w gwella. Teimlwn mai adeiladu ffordd osgoi yw'r unig ateb, a throi'r ffordd o Lynclys (sy'n hynod o beryglus) o gylch pentrefi Pant a Llanymynech a'i chysylltu â'r ffordd osgoi newydd ger Llandysilio. Hon yw'r brif gefnffordd rhwng Manceinion ac Abertawe, ac nid yw'n addas i'w diben. Mae llawer o Aelodau Seneddol ac Aelodau'r Cynulliad o blaid ein hymgyrch ac rydym yn benderfynol o gyflawni ein hamcan, a gweld dadl lawn yn cael ei chynnal ar y mater hwn yn y Cynulliad.

Cyflwynwyd y ddeiseb gan: Duncan Borthwick

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 29 Mai 2012

Nifer y llofnodion: 84

Edwina Hart MBE CStJ AC / AM
Gweinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth
Minister for Economy, Science and Transport

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-393
Ein cyf/Our ref EH/01253/13

William Powell AM

committeebusiness@Wales.gsi.gov.uk

18 June 2013

Dear William,

Thank you for your letter of 7 May requesting how the Welsh Government intends to consider options for improving the A483 between Pant and Llanymynech.

This scheme is no longer a priority for the Highways Agency in England. As a result without the agreement of England a cross border bypass cannot be taken forward for these communities at this time.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Edwina Hart'.

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Wedi'i argraffu ar bapur wedi'i ailgylchu (100%)

English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence.edwina.Hart@Wales.gsi.gov.uk
Printed on 100% recycled paper

Eitem 4.8

P-04-365 Diogelu adeiladau nodedig ar safle hen Ysbyty Canolbarth Cymru

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i restru, neu i ddiogelu mewn ffordd arall, yr adeiladau nodedig ar safle hen Ysbyty Canolbarth Cymru. A hwythau heb eu rhestru, ond wedi'u lleoli yn yr Ardal Gadwraeth, maent yn rhan werthfawr o dreftadaeth bensaernïol a chymdeithasol Talgarth.

Prif ddeisebydd: John Tushingam

Ystyriwyd gan y Pwyllgor am y tro cyntaf: 28 Chwefror 2012

Nifer y deisebwyr: 206

Gwybodaeth ategol: Cafodd Ysbyty Aberhonddu a Sir Faesyfed achlysur agor mawreddog ym 1903. Mae'r coflyfr yn disgrifio'r miloedd o bobl oedd yn bresennol a bod pob twll a chornel o'r adeilad anferthol yn cael ei archwilio. Ar y cyfan, roedd y sefydliad yn rhyfeddod o'i oes. Mae bellach mewn cyflwr truenus, ond mae'r enghraifft bwysig hon o noddfa Edwardaidd cynnar ar ffurf esielon neu saeth, a gynlluniwyd gan Giles, Gough a Trollope, a nodwyd gan Pevsner ac sydd ar gofrestr Adeiladau mewn Perygl SAVE Britain's Heritage, yn gwbl deilwng o'i chadw. Wedi'i lleoli tua hanner milltir o Dalgarth mewn ardal eithriadol o hardd o gefn gwlad ym Mharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Ardal Gadwraeth Talgarth, mae ganddi berthynas arbennig â Thalgarth. Byddai colli unrhyw ran o'r adeiladau gwreiddiol/nodedig yn golled annerbyniol i asedau treftadaeth Talgarth.

P-04-422 : Ffracio

Geiriad y ddeiseb

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Gweinidog yr Amgylchedd a Datblygu Cynaliadwy i lunio Datganiad Polisi Cynllunio Mwynau Interim Gweinidogol, yn ogystal â nodyn cyngor technegol newydd, i gryfhau'r egwyddor ragofalus ynglŷn â cheisiadau cynllunio ar gyfer olew a nwy ar y tir, gan gynnwys ffracio. Rhaid dileu pob amheuaeth wyddonol resymol bod risg o effeithiau niweidiol, a rhaid rhoi'r ystyriaeth gryfaf i'r angen brys i liniaru'r newid yn yr hinsawdd.

Prif ddeisebydd: Cyfeillion y Ddaear Cymru

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 2 Hydref 2012

Nifer y llofnodion: Tua 1000

Carl Sargeant AC / AM
Y Gweinidog Tai ac Adfywio
Minister for Housing and Regeneration

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-422
Ein cyf/Our ref CS/01113/13

William Powell AC

William.powell@wales.gov.uk

26 Mehefin 2013

Annwyl William

Diolch am eich llythyr dyddiedig 12 Mehefin ynghylch ystyriaeth y Pwyllgor Deisebau o'r ddeiseb yn ymwneud â Ffracio, ac yn gofyn pa ymchwil a chyngor annibynnol mae Llywodraeth Cymru wedi'i dderbyn.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ystyried canfyddiadau nifer o bapurau ymchwil a gyhoeddwyd, gan gynnwys adolygiad Mehefin 2012 o dystiolaeth wyddonol a pheirianyddol ar ffracio hydrolog fel ffordd o echdynnu nwy siâl yn y DU, gan yr Academi Frenhinol Peirianeg a'r Gymdeithas Frenhinol.

Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn gweithio ar hyn o bryd gydag Asiantaeth yr Amgylchedd, sydd wedi comisiynu ymchwil i nwy anghonfensiynol sef 'Monitoring and Control of Fugitive Methane from Unconventional Gas Operations' a 'Review of Assessment Procedures for Shale Gas Well Casing'.

Mae swyddogion Polisi Ynni yn parhau i fod mewn cysylltiad ag arbenigwyr daearegol gan gynnwys Arolwg Daearegol Prydain ar faterion yn ymwneud â nwy anghonfensiynol, ac ar hyn o bryd maent yn ystyried comisiynu ymchwil penodol i edrych ar echdynnu a datblygu nwy anghonfensiynol, gan gynnwys ffracio hydrolog.

Fel y nodais yn fy llythyr blaenorol ar 7 Mai 2013, mae fy swyddogion yn parhau i fod mewn cysylltiad â Llywodraeth y DU a'r asiantaethau priodol er mwyn datblygu tystiolaeth gadarn a chyson, gan adolygu'r angen i gynhyrchu canllawiau cynllunio newydd wrth i'r dystiolaeth hon ymddangos.

Carl Sargeant AC / AM
Y Gweinidog Tai ac Adfywio
Minister for Housing and Regeneration

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff

Tudalen 246
Wedi'i argraffu ar bapur wedi'i ailgylchu (100%)

English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence: Carl.Sargeant@wales.gsi.gov.uk
Printed on 100% recycled paper

**P-04-422: Ffracio - Gohebiaeth gan y deisebydd at y Pwyllgor,
03.07.2013**

Annwyl Pwyllgor Deisebau,

Bydde'n ddiddorol i ddarganfod faint o swyddogion:

- a) NRW
- b) Llywodraeth Cymru

sydd ag unrhyw arbenigedd* ym maes nwy anghonfensiynol/ffracio

Yn gywir,
Gareth

*arbenigedd: gwybodaeth technegol arbenigol/profiad hir o weithio yn y maes

Eitem 4.10

P-04-461 Achub Pwll Padlo Pontypridd

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i ddynodi'r pwll padlo ym Mharc Coffa Rhyfel Ynysangharad yn adeilad rhestredig Gradd 2, yn yr un modd â'r Lido, ar sail ei bwysigrwydd hanesyddol fel rhan o'r Parc.

Prif ddeisebydd: Karen Roberts

Ysytirwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 19 Mawrth 2013

Nifer y llofnodion: 1212

John Griffiths AC /AM
Y Gweinidog Diwylliant a Chwaraeon
Minister for Culture and Sport

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-461
Ein cyf/Our ref JG/00845/13

William Powell AM
Chair Petitions Committee

committeebusiness@Wales.gsi.gov.uk

June 2013

Dear William

Thank you for your letter of 22 May seeking my views on the petition led by Karen Roberts asking the Welsh Government to list the paddling pool at Ynysangharad War Memorial Park as a building of special architectural or historic interest.

To qualify for listing, candidate buildings must be of nationally significant architectural or historic interest and must satisfy published criteria. Where these are met, the Welsh Ministers are under a duty to list a building, but cannot do so otherwise. The criteria explain that for structures built after 1840, greater selection is necessary to identify the best examples of a building type, and only buildings of definite quality and character qualify. For twentieth century buildings, we have to identify only key examples of their type. To qualify for listing on grounds of historic interest, the criteria direct us to identify structures that illustrate important aspects of the nation's social, economic, cultural or military history.

The paddling pool has been considered for listing by my officials in Cadw on two previous occasions but it did not meet the exacting criteria to be listed. Cadw has, however, reviewed the case again and concluded that the structure does not meet the criteria for listing and so cannot be listed.

The paddling pool is judged to have insufficient architectural merit as it does not have any real architectural form. Although the pool is obviously engineered, it cannot be said to have any special qualities of design. In comparison, the architectural interest of the adjacent lido derives strongly from the buildings that surround the pool, and it is these which form the basis of its listing. The paddling pool has no formal association with these buildings since they operated as independent entities with no functional relationship between the two. Cadw is, therefore, of the view that the paddling pool cannot be regarded as a building of definite architectural quality and character as a post 1840 structure, neither can it be considered to be a key example of this twentieth century building type. It is recognised that the pool is representative of the history of leisure and recreation, and has a place in the hearts and memories of those that have used the facility, but it lacks sufficient stand alone value at a national level to justify listing. Although the pool has some group value within the wider park, this is outweighed by the lack of sufficient architectural quality.

I appreciate that my reply will be disappointing but I understand that the Council intends to provide free access for under 12s to the new paddling pool within the adjacent Lido development to ensure that no existing facilities are lost within the park.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'John Griffiths', with a stylized flourish at the end.

John Griffiths AC / AM
Y Gweinidog Diwylliant a Chwaraeon
Minister for Culture and Sport

Karen Roberts

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

04/07/13

William Powell AM
Chair, Assembly Petitions Committee
National Assembly for Wales
CF99 1NA

Petition – Save Ponty Paddling Pool

I write in response to your recent letter asking for my views on the correspondence received from the Minister in relation to the above

The content is indeed disappointing, but to be honest was expected, as CADW had already given a similar reply and they would have advised the Minister accordingly. This despite the fact that their original advice was to the contrary, as has been documented in previous correspondence.

The problem seems to stem from the fact that the paddling pool was not regarded as within the curtilage of the Lido when the original listing was placed on that building. It therefore seems that the fact that the paddling pool structure predates the Lido and is an integral part of Ynysangharad Park is regarded as immaterial.

As for the argument that the Council will provide free swimming for under 12s and so there will be no loss of facility, that is a matter of opinion. The current paddling pool is free to use for all. The new pools will be part of the Lido complex. One adult will be allowed free entry with a child, which means there will be a cost for families where there are more adults than children.

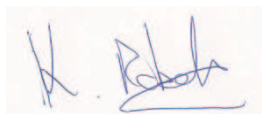
Whereas currently any number of large family groups enjoy the free facility and sit and picnic in the Park for hours they will be limited time-wise in the Lido. The new children's pools planned are also much smaller than the current pool.

I am sure I speak for all of the 2077 people who voted in the referendum to keep the paddling pool, and many other residents, when I say that it is little short of vandalism to remove this much used facility that brings thousands of visitors to Pontypridd every year along with the economic benefits that entails.

However, it seems the odds are stacked against the public, and despite the quite overwhelming opposition there is to the Council's plans they will be able to carry on and do just what they want.

I thank the Committee for their consideration of this matter.

Yours sincerely

Karen Roberts

Eitem 4.11

P-04-480 Mynd i'r afael â Safon Tai Myfyrwyr yn y Sector Preifat

Geiriad y ddeiseb:

Galwn ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i ymchwilio i'r problemau a nodwyd yn yr adroddiad diweddar am yr arolwg o dai yn Aberystwyth yn 2012. Cododd yr adroddiad bryderon ynghylch safon wael llety myfyrwyr a'r ffordd wael, sy'n cyfateb i hynny, y caiff myfyrwyr eu trin yn y sector rhentu preifat. At hynny, galwn ar Lywodraeth Cymru i gynnal ymgynghoriad llawn ac agored ynghylch y mater angof hwn gyda'r cymunedau y mae hyn yn effeithio arnynt, yn ogystal â sicrhau bod deddfwriaeth tai bresennol a mesurau newydd gan yr awdurdodau perthnasol yn cael eu dilyn yn gywir er mwyn cynorthwyo i godi safonau yn y sector rhentu preifat.

Mae tai myfyrwyr wedi bod yn broblem gyson yn Aberystwyth ers blynyddoedd. Cynhaliwyd arolwg ymysg myfyrwyr ynghylch eu profiadau o ran tai ac mae manylion am y problemau maent yn eu hwynebu wedi'u cynnwys mewn adroddiad a gyhoeddwyd ym mis Rhagfyr 2012.

Prif ddeisebydd: Aberystwyth Students Union

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 14 Mai 2013

Nifer y llofnodion : 188

Ein cyf/Our ref CS/01018/13

William Powell AC
Cadeirydd y Pwyllgor Deisebau
Tŷ Hywel
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

26 Mehefin 2013

Annwyl William

Diolch i chi am eich llythyr â'ch cwestiynau am y prif bwyntiau gweithredu yn Adroddiad Arolwg Tai Aberystwyth 2012 a baratowyd gan Undeb Myfyrwyr Aberystwyth.

Yn gyntaf, ga' i ddweud bod yr adroddiad yn un penigamp ac mae'r cyn Weinidog Tai a finne wedi cydnabod hynny yn ein gohebiaeth. Mae canfyddiadau'r adroddiad yn ategu i raddau helaeth ein sylfeini cadarn ar gyfer y camau rydym eisoes yn eu cymryd trwy ein cynnig i gyflwyno cynllun cofrestru a thrwyddedu gorfodol ar gyfer pob landlord ac asiant gosod/rheoli syn gweithredu yn y sector rhentu preifat.

O ran y pwyntiau penodol rydych yn eu codi, rwyf am ddelio â nhw yn y drefn y cefais nhw gennych:

- Rhenti uchel – rwy'n cydnabod bod problem ynghylch lefel y rhenti, yn enwedig mewn ardaloedd fel Aberystwyth lle ceir llawer o fyfyrwyr. Mae'r sector rhentu preifat yn gweithredu fel marchnad ac nid oes gan Lywodraeth Cymru y pŵer i reoli'r rhenti a godir ar denantiaid, yn enwedig y rheini nad ydynt yn derbyn y Lwfans Tai Lleol.
- Rhenti haf – Bydd hyn yn dibynnu ar y contract; dogfen gyfreithiol rhwng y landlord a'r tenant. Mae codi rhent yn yr haf, p'un a yw'r tenant yno neu beidio, yn fater y dylid ei nodi yn y contract, ac mae'n bwnc y byddaf am ei grisialu yn y cod ymarfer pan gaiff y cynllun cofrestru a thrwyddedu ei roi ar waith. Rwy'n gwybod bod problem gyda 'rhentu ddwywaith' ond mae hyn yn arfer anghyfreithlon y deddfwyd eisoes ar ei gyfer. Mae landlordiaid tai myfyrwyr angen cael y tai hynny'n wag am gyfnod p'run bynnag er mwyn gallu eu trwsio, eu haddurno a'u hailddodrefnu. Rwy'n sylweddoli serch hynny nad pob landlord sy'n codi am y cyfnodau pan fydd y tŷ'n wag ac mae hwn yn fater y gellid ei drafod cyn llofnodi'r contract.

- Ffioedd gweinyddol – Nid yw'n anghyfreithlon codi ffi am sefydlu tenantiaeth, ond rhaid cyhoeddi'r manylion ymlaen llaw. Mae'r adroddiad yn dangos y gwahaniaethau mawr yn y ffioedd a godir gan asiantaethau. Rwy'n nodi â diddordeb nad yw myfyrwyr i'w gweld yn fwy nac yn llai bodlon ag asiantaethau sy'n cynnig eu gwasanaethau am ddim neu ond yn codi ffioedd bach na chyda'r rheini sy'n codi arian mawr. Unwaith eto, bydd codau ymddygiad y cynllun newydd yn ailadrodd yr angen i landlordiaid a'r asiantwyr wneud yn siŵr bod darpar denantiaid yn deall y ffioedd a godir arnynt. Gellir wastad herio unrhyw ffioedd sy'n ymddangos yn annheg ac ni ddylai neb arwyddo contract nad yw'n gwbl gyfforddus ag ef.
- Ffioedd Cynllun Diogelu Ernes – mae pasio'r ffioedd hyn ymlaen fel tâl ychwanegol yn fy marn i yn annheg. Er bod rheidrwydd cyfreithiol ar landlord neu asiant i gofrestru'r ernes (deposit), caiff ddewis cofrestru'r ernes un ai mewn cynllun 'gwarchod' lle nad oes ffi neu mewn cynllun 'yswiriant' lle codir ffi. Os codir ffi o'r fath, dylid ei herio cyn arwyddo'r contract.
- Cyflwr tai – y prif sbardun dros greu'r cynllun oedd i wella safonau'r sector rhentu preifat. Er bod y rhan fwyaf o gartrefi'n cael eu cadw at o leiaf safon resymol, mae'n glir bod llawer o eiddo'n ddiffygiol iawn. Bydd y cynllun yn sicrhau bod pob landlord/asiant yn cynnal ei eiddo at safon byw weddus gan y gallai peidio â gwneud hynny arwain yn y pen draw at ddirwyon a/neu waharddiad ar gadw eiddo yn y sector rhentu preifat.
- Pwysau i lofnodi contractau – Rwy'n cytuno bod problem yn yr ardaloedd lle ceir galw mawr, ond er hynny, does dim rheidrwydd ar unrhyw un i lofnodi cytundeb tenantiaeth nes ei fod yn gwbl fodlon bod y cytundeb yn gweddu iddo. Nid yw hyn yn fater y gallwn ddeddfu arno mewn gwirionedd, ond rwy'n cytuno â'r adroddiad, ei fod yn fwy o fater addysgol na dim byd arall.

Un rhan bwysig newydd o'r cynllun newydd fydd yr ymrwymiad ar landlordiaid / asiantwyr i roi pecyn gwybodaeth i denantiaid sy'n nodi eu hawliau, eu rolau a'u cyfrifoldebau. Er nad ydym wedi penderfynu eto ar union ffurf y pecyn, mae'n amlwg mai dyma'r trywydd ar gyfer mynd i'r afael â llawer o'r problemau uchod. Mae fy swyddogion wedi bod yn cydweithio â llawer o randdeiliaid i ddatblygu'r cynigion hyd yma, ac mae Undeb Cenedlaethol y Myfyrwyr wedi bod yn aelod gwerthfawr o'r trafodaethau hynny. Rwy'n gobeithio y gwnaiff y cydweithio hwn barhau pan fydd gofyn trafod manylion sut orau i addysgu pawb sy'n rhan o'r sector rhentu preifat, myfyrwyr yn eu plith, am y cynllun ac am y ddeddfwriaeth bresennol.

Mae'r ddeiseb yn galw ar Lywodraeth i gynnal ymgynghoriad llawn ac agored ynghylch y problemau sy'n wynebu'r sector rhentu preifat. Rwy'n tueddu i feddwl bod hyn eisoes wedi'i wneud. O ganlyniad i ymgynghori a thrafod llawn â phob rhanddeiliad, rydym yn y sefyllfa nawr i allu rhoi cynllun cofrestru a thrwyddedu ar waith. Rwy'n grediniol y bydd y cynllun newydd yn arwain at welliant mawr yn y sector rhentu preifat.

Carl Sargeant AC / AM
Y Gweinidog Tai ac Adfywio
Minister for Housing and Regeneration

**P-04-480 Address Private Sector Student Housing Standards –
Correspondence from the petitioner to the Committee,
02.07.2013**

Hello,

Thank you for sending this through and giving us the chance to add additional comments.

Here are the points we'd like to raise:

1) We'd like to thank the Housing Minister for sending back such a detailed letter addressing the issues in the report.

2) Administration Fees

Whilst we agree that they must be detailed upfront, some are not, and some are high in price. We feel there should be a maximum charge or no charge at all put into place to stop such practises. Shelter England have just launched a campaign to End Agency Fees, Scotland have already ended Agency Fees so we feel Wales should be following suit. This is something that was raised at the Renting Homes Bill consultation we attended in Aberystwyth on July 1st.

3) Tenancy Deposit Schemes

We feel this needs addressing as a lot of the casework we have had over the past few months have centred around people's deposits not being protected, not being put back in in full (but being negotiated with the landlord), receipts of work not being provided – we feel this should be considered in the Bill or separate work as an additional area of concern.

4) Condition Of Properties

- **This is a long standing issue in Aberystwyth, and the reason we are being so persistent. Currently category 1 hazards like damp need to be addressed, but in a lot of the cases we see, they simply aren't – and it isn't enforced. The landlord can simply get away with providing poor accommodation as there**

appear to be not deterrents for them not to maintain their properties.

- We are concerned that whilst it's good to have sector standards in the bill, that a one-hat-fits-all-solution will not work for Aberystwyth, as we do not have the enforcement. Key things out of our consultation came about as: who will enforce it, what will the ramifications be if standards are not met, what will happen for the tenants?
- These new proposals will not come into practise until 2016 we're told – this doesn't address the issues that are happening now to students. We do agree they are needed, but we are worried about our students now who are living in these conditions, facing high rents for these and sub-par accommodation. We really feel that more work needs to be done here.
- Enforcement – this is where we feel we are lacking in Aberystwyth. I will give an example of a common case we have:
- Student presents themselves to us. They are living in damp conditions and things that are broken have not been repaired. They have had difficulty communicating with their landlord who has not consulted on when they will address the conditions. We check if the property is on the HMO Register. (Often not with these cases) We phone the council to ask, the house is not on there. They send out an officer to inspect. The landlord applies for a license. The tenants take pictures of the property and the officer issues a schedule of works. Landlord promises to address issues, either does cheaply or addresses a couple. Tenants complain again. Tenants move out and have issues getting their deposits back (which turn out not to be protected) – repeat cycle.
- The sort of practises above should not be in the volume they are. There should not be such poor quality accommodation and treatment of students.

- Aberystwyth is market-led and prices and standards are a major concern. There needs to be more done, and it just isn't happening, and our students feel let down by the systems in place. This is why we are so persistent and want the Welsh Assembly to take a lead on it, be more proactive and come and find out the conditions and practises we are talking about first hand.
- Currently, under licensing regs in Aber, properties are only inspected once every 5 years. Which seems ridiculous considering the conditions and complaints.
- We also wanted to support the idea of the tenant information pack – fantastic idea and much needed and we want to help out (Nus too hopefully as they have a lot of good work on housing) wherever we can.

5) Consultation

- Following on from the condition of properties, we feel the volume of cases we see, the poor experiences students have and the lack of repercussions for landlords (since we are repeatedly reporting some offenders and unlicensed properties are somehow okay once someone has applied for a license (not for the students who are living there)) and they are given a lot of leeway to do work/no real repercussion for not doing the work, and new students move in and seemingly the case is closed. My theory is you wouldn't let someone drive a car if they've just applied for a license, so why let them have tenants if they are unlicensed and haven't been properly checked out.
- There are 3 stakeholder events, lasting 2 hours each for such a serious consultation, so while I thank the minister for putting on these, we found in our event that the time wasn't long enough to start a discussion, especially in a place like Aberystwyth, which (it arose from the consultation) has some of the worst private sector standards in Wales. We would like

to see further consultation to address the practises which are going on here, and provide reassurance to the students that enforcement will be taken and that standards in the private sector will be taken seriously.

- We are currently sending out a new housing survey which goes into far more detail on Housing.
- While housing is in the spotlight, we feel this is the best opportunity for issues to be addressed and support to be given.
- We can't see the number of housing cases (over 100 separate cases) coming through our doors as Aberystwyth is not resourced for it. We worry our local authority is not given enough resourcing to serve the number of cases we have – 2 officers covering Aberystwyth with the volume of cases we see (and then the students who are accepting bad conditions as a norm).

Therefore, to conclude on consultation we would like to see far more work done, due to the number of people affected, the standards of properties decreasing, the lack of enforcement or indeed work on these properties and the repeated perpetrators being able to consistently get away with it.

Many thanks for letting us respond :D

Laura

P-04-436 : Gwariant a Refeniw Llywodraeth Cymru

Geiriad y ddeiseb

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i baratoi adroddiad ar Wariant a Refeniw Llywodraeth Cymru.

Mae gan yr Alban adroddiad Government Expenditure and Revenue Scotland. Ei nod yw gwella dealltwriaeth y cyhoedd o faterion ariannol drwy ddadansoddi ystadegau ariannol swyddogol Llywodraeth y DU a'r Alban yn fanwl. Mae'n bryd i Lywodraeth Cymru gyhoeddi adroddiad tebyg fel y gallwn weld gwir sefyllfa ariannol Cymru.

Prif ddeisebydd: Stuart Evans

Ysytirwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 15 Ionawr 2013

Nifer y llofnodion: 27

P-04-436 Government Expenditure and Revenue Wales report - Correspondence from the petitioner to the Chair, 01.07.2013

Please find below my response to William Powell AM regarding the letter from Jane Hutt. I attach a copy of the letter with two key pieces highlighted which will help explain my frustration.

Dear William Powell AM

The petition called for a report on "Government expenditure and revenue in Wales" and Jane Hutt's response is simply to say that they already publish how much they spend. This conveniently misses the key point about revenue. The people of Wales need to know just how much revenue is being raised in Wales. And that includes revenue Wales is currently not credited with.

We in Wales are always told that we are not financially viable on our own and people believe this because they have no accurate figures to know one way or another. A GERW report would answer this question and would also be a great way of being able to measure how well the Welsh Government is doing, it would be a good barometer for the financial climate of Wales and act as a target that the Welsh Government's successes and failures could be measured against.

Perhaps those are just a few of the reasons why the point of this petition appears to have been missed so deliberately.

Regards

Stuart Evans

Dear William,

Petitions Committee: analysis of Welsh and UK Government financial statistics

Thank you for your letter of 23 January, about the petition proposing that the Welsh Government issues a report on Government expenditure and **revenue** in Wales.

At this time, I have no plans to produce a further report on financial statistics, as comprehensive **information is already available on public expenditure in Wales** (published by the Welsh Government on devolved issues, and by the UK Government on non-devolved matters).

However, it is possible that this situation could change in the future. In its report to the UK Government, the Commission on Devolution in Wales, chaired by Paul Silk, has recommended a wide range of financial reforms, including the devolution of several taxes and borrowing powers. If those recommendations were implemented by the UK Government, I can see that there could well be a need for further information to be made available, especially in relation to the receipts raised by any devolved taxes.

That decision must, however, await the UK Government's response to its Commission and the discussions that will follow.

Best wishes,
Jane

Jane Hutt AC / AM
Y Gweinidog Cyllid ac Arweinydd y Ty
Minister for Finance and Leader of the House

Eitem 4.13

P-04-478 Pecyn gwybodaeth syml i bawb yng Nghymru yn esbonio sut y gallant sefyll fel ymgeisydd

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i anfon taflen ddealladwy, glir i bawb o oedran pleidleisio yng Nghymru, yn esbonio sut y gallant sefyll mewn etholiadau lleol, cenedlaethol neu Brydeinig os dyna'u dymuniad.

Prif ddeisebydd: Cymru Sofren

Ysytirwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 14 Mai 2013

Nifer y llofnodion : 11

P-04-482 Hysbysfyrddau cyhoeddus ar draws Cymru i rhoi wybod i'r cyhoedd pwy yw eu cynrychiolwyr gwleidyddol

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i ddatblygu system genedlaethol i osod hysbysfyrddau cyhoeddus mawr (tua 5x4 troedfedd fel enghraifft) ym mhob awdurdod lleol a ward etholiadol Cymru, yn rhoi gwybod yn glir i bawb pwy yw eu Cynghorwyr ac Aelodau Cynulliad lleol, ac yn cynnwys gwybodaeth glir am sut, ble a phryd y gellir cysylltu a chyfarfod â hwy i gyd, a gwybodaeth reolaidd a diweddar am ble a phryd y cynhelir holl gyfarfodydd y cyngor lleol.

Mae gwir angen i bobl gael gwybod pwy yw eu cynrychiolwyr gwleidyddol ar bob lefel, gyda hysbysfyrddau sy'n cynnwys gwybodaeth glir ac eglur wedi'u lleoli'n ganolog ym mhob awdurdod lleol a ward etholiadol Cymru. Gellid hefyd ystyried rhoi oriau a lleoliadau cymorthfeydd, a chyfarfodydd y cyngor o bosibl, i gael eu safoni ledled Cymru (e.e. 1-3pm ar ddydd Sadwrn cyntaf pob mis mewn canolfannau cymunedol lleol ledled Cymru fel enghraifft gyffredinol) fel y gall pobl ryngweithio a chysylltu â'u cynrychiolwyr yn fwy effeithiol. Bydd hyn i gyd yn annog dinasyddion Cymru i ymwneud yn fwy â democratiaeth eu gwlad a'u cymunedau.

Prif ddeisebydd: Cymru Sofren

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 14 Mai 2013

Nifer y llofnodion : 11

Carl Sargeant AC / AM
Y Gweinidog Tai ac Adfywio
Minister for Housing and Regeneration

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Eich cyf/Your ref P-04-487
Ein cyf/Our ref CS/01192/13

William Powell AC
Cadeirydd y Pwyllgor Deisebau
Tŷ Hywel
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA
committeebusiness@wales.gsi.gov.uk

2 Gorffennaf 2013

Annwyl William

Diolch am eich llythyr dyddiedig 26 Mehefin ynglŷn â deiseb Cymru Sofren ynghylch cynllun benthyciadau ar gyfer blaendal. Hoffwn ddiolch i chi hefyd am gynnig opsiwn arall i Lywodraeth Cymru er mwyn cynorthwyo prynwyr tro cyntaf yng Nghymru.

Mae Llywodraeth Cymru yn ymwybodol o'r anawsterau y mae pobl yn eu hwynebu heddiw o safbwynt prynu eu cartref cyntaf a dringo'r ysgol. Rydym wrthi'n ystyried gwahanol ffyrdd o gynnig cymorth i bawb, yn ychwanegol at ein cynlluniau presennol sef Cymorth Prynu a Rhent yn Gyntaf.

Mae Llywodraeth y DU wedi cyhoeddi dau gynllun newydd yn ddiweddar a fydd yn cynorthwyo pobl i brynu cartref o'r enw 'Help to Buy'.

Cynllun gwarantu morgais fydd y cynllun cyntaf a fydd yn galluogi pobl i gael morgaisi benthyciad uchel. Deallwn y bydd y cynllun hwn ar waith ar draws y DU o fis Ionawr 2014.

Cynllun ar gyfer Lloegr yn unig yw'r ail sy'n gynllun ecwiti a rennir. Darperir benthyciad o hyd at 20% i'r prynwr yn ddi-log am bum mlynedd. Rwyf wedi cymeradwyo cynigion cychwynnol ar gyfer cynllun ecwiti a rennir yng Nghymru. Mae fy swyddogion wrthi'n cynllunio'r cynllun newydd hwn.

Rwy'n gobeithio y bydd yr wybodaeth yma yn cynnig peth sicrwydd i'ch etholwyr fod Llywodraeth Cymru yn ceisio mynd i'r afael â'r materion y maent wedi tynnu sylw atynt.

Carl Sargeant AC / AM
Y Gweinidog Tai ac Adfywio
Minister for Housing and Regeneration

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff

Wedi'i argraffu ar bapur wedi'i ailgylchu (100%)

English Enquiry Line 0845 010 3300
Llinell Ymholiadau Cymraeg 0845 010 4400
Correspondence: Carl.Sargeant@wales.gsi.gov.uk

Printed on 100% recycled paper

P-04-478 A simple info pack for all the people of Wales explaining how they can stand as candidates and P-04-482 Public noticeboards across Wales notifying the public of who all their political representatives are - Correspondence from the petitioner to the Minister for Local Government and Government Business, 06.07.2013

Dear Lesley,

Thank you for your response to the Sovereign Wales petition for public notice board signs informing people of their representatives and the petition for citizens to be informed of how they can stand as candidates.

In regard to notice boards. I accept that responsibility lies with local authorities but I believe it's a real duty for them to clearly show who the local councillors, AM's and MP's are and how they can be contacted. I believe there should be at least pressure and strong guidance from the Welsh Government for them to do this effectively and consistently. I don't believe the internet should be solely relied on to give this information: many people just don't have time or the inclination to trawl through countless websites and links and I agree with you that there is a lack of clarity and consistency in this area on local authority websites. It's impossible on some of these local authority websites to even find out who local councillors are. I'm therefore very glad to hear of the Bill you mentioned that was passed on June 18th. However I still believe that this doesn't discount the need for actual physical signs/posters as well. If placing/building new larger signs is going to be too challenging at this point, may I suggest that a well designed and branded template of posters (weather/waterproof if necessary) is rolled out to all Welsh local authorities to be placed on/in existing public notice boards and community centres, so that people can recognise the branded posters (e.g. a red and green outline or similar branded design) which would use the same consistent branded designs in all local authorities. Perhaps costs/work could be shared between the Welsh Government and local authorities. I believe this would be very worthwhile to do as it would improve the engagement and connectiveness of the Welsh public with the democratic process in Wales.

Regarding the second petition for a simple information leaflet issued to all eligible Welsh citizens explaining how they could stand as candidates, the electoral commission does provide this information on their website but it is difficult and cumbersome to understand and people are instantly bamboozled by an over bombardment of links and pdf's. Many people don't even know who or what the Electoral Commission is in the first place. I'm glad to hear a leaflet was produced but I haven't seen any mention of this pamphlet anywhere and I believe most people wouldn't know who or what the WLGA is either, not to mention thinking of contacting them for a leaflet. I believe this information needs to be given/advertised to people directly as well as in public places. I'm sure also that a very simple paragraph outlining the basics of what needs to be done to stand, as well as a direct link to the electoral commission site could be added to literature that's already been sent out by the Welsh Government directly or through existing advertising and publicity.

This basic information of how to stand as electoral candidates could also be inter-linked/merged with the public notices idea contained in the other petition, where all this information could be put on the main branded local authority/community centres public notices together with the

information on existing representatives as suggested in the other petition.

I very much hope this will be of constructive and positive use and I thank you for your time and diligence. I would of course be more than happy to further contribute to any developments,

Kind regards,

Gruffydd Meredith

P-04-452 : Hawliau Cyfartal i Bobl Ifanc Tiwb-borthedig

Geiriad y ddeiseb:

Rydym yn galw ar Gynulliad Cenedlaethol Cymru i annog Llywodraeth Cymru i sicrhau bod cyllid ar gael i sicrhau bod yr offer a'r gwasanaethau hanfodol sydd eu hangen ar blant a phobl ifanc tiwb-borthedig ar gael iddynt.

Er enghraifft, ar hyn o bryd mae hawliau cyfartal ar gyfer pobl ifanc tiwb-borthedig yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Caerffili yn syrthio rhwng 2 gategori o angen sydd wedi'u diffinio. Mae Bwrdd Iechyd Aneurin Bevan yn dweud oherwydd nad ydynt yn blant sydd angen Gofal Iechyd Parhaus - 'dim ond' plant tiwb-borthedig ydynt - ni all ariannu'r offer a'r gwasanaethau hanfodol yr ydym eu hangen. Mae Gwasanaethau Cymdeithasol Caerffili hefyd yn dweud na allant helpu oherwydd bod gan y plant hyn anghenion iechyd sylweddol. Mae'r diffiniadau hyn yn cau Pobl Ifanc Tiwb-borthedig allan ac felly'n gwahaniaethu yn eu herbyn, ac rydym yn mynnu bod ymchwiliad yn cael ei gynnal i'r arferion hyn yng Nghaerffili. Er nad yw'n pobl ifanc yn gymwys i gael cymorth naill ai gan y gwasanaethau iechyd ym Mwrdeistref Caerffili neu'r gwasanaethau cymdeithasol, mae gennym berson ifanc sydd angen gofal bob awr o'r dydd - yr un peth â phlentyn newydd-anedig - sydd yn aml ag anabledau oherwydd salwch sy'n peryglu bywyd.

Gwybodaeth ychwanegol

Mae angen 'label' ar ein pobl ifanc er mwyn iddynt allu gael mynediad awtomatig at gyllid ar gyfer offer a gwasanaethau hanfodol. Ar hyn o bryd, mae dadlau cyllidol rhwng adrannau'n digwydd yn dilyn cais am unrhyw beth ar gyfer Person Ifanc Tiwb-borthedig, a ni ddylai Rhieni/Gofalwyr fod yn rhan o'r dadleuon hyn. Y cyfan sydd ei angen arnom yw help i'n pobl ifanc cyn gynted â phosibl. Gofynnwn fod ateb cyflym yn cael ei ganfod i'n Pobl Ifanc ac er lles eu Rhieni/Gofalwyr, a bod yr ateb hwnnw'n un synhwyrol sy'n berthnasol yn yr hir dymor.

Prif ddeisebydd: Dr Tymandra Blewett-Silcock

Ysytiriwyd am y tro cyntaf gan y Pwyllgor: 29 Ionawr 2013

Nifer y llofnodion: 142

Parents of Partially Sighted and Blind Youngsters
Reg Charity 1104560 www.popsy.org.uk

**P-04-452 Equal Rights for Tube-fed Youngsters ePetition
Oral Evidence Paper - 16 July 2013**

Continuing Health Care

A severely disabled child – blind, in a wheelchair, tube-fed and with a degenerative terminal condition - does not 'qualify' for a Continuing Health Care (CHC) definition in the Caerphilly Borough.

Caerphilly Social Services vs the Aneurin Bevan Health Board

The Aneurin Bevan Health Board say it is not their responsibility to help a family whose child does not have 'health' or 'nursing needs', i.e. is not a CHC child.

Social Services tell us that as our type of child has 'significant health needs' they cannot help either.

When a family then meets with both parties and asks "Well, who will help us then?" there is still no resolution.

We understand budgets are under pressure but so are we.

Joint Funding a '3rd Category Disabled Child'

When an Occupational Therapist assesses your child as urgently needing a Medical Bed or Fully Supported Specialist Chair, or Bath Seat for their health, safety and comfort Parents should not be involved in the financial wrangling over who will pay for this type of equipment or service if their child apparently does not meet either criteria for funding.

There is obviously the need for a 3rd Category of Disabled Child – a '50% 50% Funded Child' – costs automatically being jointly funded to avoid delays in vital equipment or services.

The Children's Commissioner in Wales has also supported this joined-up thinking - questioning the type of wrangling we experience as constituting a breach of a disabled child's Human Rights.

Legislation to help Families at Breaking Point

Families with a severely disabled child find it difficult enough to cope on a daily basis as it is. We are often suffering financially hardship as well as being stressed and depressed due to our caring role – please take away one more worry by making legislation to 'define' our type of child.

Our family is not unique and having set-up the POPSY Charity I have had the privilege of getting to know many other families with disabled children who do not fit either (existing) category and who are also experiencing major equipment and respite problems.

Our Personal 'Battle' and lack of Advocacy

No family wants their child to be disabled - we do not want to have to ask for help but sometimes we have to. When we do we should not be made to feel as if we do not deserve this help or are not entitled to it.

As our daughter cannot ask or communicate her wishes we have not been able to get an Advocate to help us in our 2 Year 'battle' for Direct Payments to help us care for her and improve her quality of life.

I had to ask Ms Catherine Lewis, ex-Special Needs School Governor, to help us and she has been good enough to attend our meetings over the past 7 months – witnessing just some of the games played with Parent Carers in the Caerphilly Borough.

We get one life – just like you – PLEASE help us make it better for hundreds out there who do not have the strength to 'battle' – we represent all of these hard-working people and are here to try and influence legislation influencers and makers like you !

Use Us

If you need any advice or an insider's view on disability or being a Parent Carer just ask – I would gladly help with anything if it means just one family's life is improved !

**Dr Tymandra Blewett-Silcock
POPSY Charity Director**